

MARTIN KAPAROS

VALFIJERNO

Naslov originala:
Martín Caparrós
VALFIERNO
2004

obra: Lena
www.balkandownload.org

Martin Kaparos

VALFIJERNO

*Prevod sa španskog
Marija Lalić-Džolić*

Ova priča se zasniva na istinitom događaju.
Kao skoro sve priče.

Boljino

1.

Ja sam Valfijerno.

Recimo da se zovem Valfijerno ili, bolje rečeno, bio sam Valfijerno. I kao Valfijerno učinio sam nešto izvanredno. Ovo je priča o mom životu.

Zašto baš ime Valfijerno?

Složili smo se s tim da će se vaša pitanja ograničiti na činjenice, zar ne?

Da, upravo tako. A zar nije činjenica da se zovete tako?

Ma dajte, dragi moj.

Bio je utorak, 23. avgust 1911. godine; popodnevene pariske novine uveliko su se prodavale. Sa svih strana kolporteri su vikali da je ukradena najpoznatija slika na svetu.

– *Mona Liza!* Saznajte o svemu! Nestala je *Mona Liza!*

– *Mona Liza*, gospodo! Pobegla je *Mona Liza!*

Vrućina je bila nepodnošljiva. Jeziva sparina, i svi oni koji je nisu podnosili osećali su se loše. O vrućini se raspravljalo pri svakom okupljanju, u svakom kafiću, luksuznom salonu, u svakoj crkvi, po luksuznim javnim kućama. To što Pariz više nije bio Pariz kao nekada učinilo je da se ljudi osećaju osobito bedno i prevareno. Dame i gospoda pričali bi o vrućini, a kad bi završili s tom temom prelazili bi na neke druge teme koje ih nisu toliko zanimale. Odjednom bi brisali svoja lica i nastavljali s istom pričom. Neko bi rekao da svet više nije ono što je bio, a neko drugi bi se hvalio da će kupiti ventilator ako vrućina i dalje potraje.

– To je napredak, dragi moj, napredak. Da nema socijalista i ove užasne vrućine...

Nedeljama je vrućina prekidala razgovore, kada je odjednom tog popodneva buknuła vest:

– Ukradena je! Francuskoj se ceo svet smeje u lice. Ekstra! Ekstra!

Ja sam Valfijerno. Bio sam veoma srećno dete. Majka me je zvala Boljino i

ja sam stvarno mislio da se zovem tako: Boljino, ja sam Boljino. Majka se jednom nasmejala kada nam je na ulici prišla jedna gospođa i rekla: „Divnog li deteta! Kako se zove?“ I ja sam joj odgovorio: „Boljino.“ „Ne, gospođo. Zove se Huan Marija“, rekla je moja majka, koja nije znala da ću ja sebe morati da zovem Eduardo. Ali ja, Boljino, Huan Marija, bio Enrike, ili još uvek Bonalja, pa čak i Eduardo, bio sam veoma srećno dete.

Dečak ima smeđu kosu, široko lice i pravilne crte lica. Za svojih osam godina, koliko ima, nizak je. Ima odlučno ponašanje i izdaje naređenja. Dvoje dece ga prate. Oni su plave kose. Dečak ima šest godina, a devojčica oko pet. U okolini je osvetljen park, savršeno blistav travnjak, jezerce sa lotosima, grmlje kalina podšišanih u obliku kućica, magnolije, araukarije¹, hrastovi, skupine ljubičastih hortenzija, bele statue životinja, boginja i ratnika. Tu je i jedan paun. U dnu tog zdanja u francuskom stilu prozori sijaju na suncu i dečak tamne kose kaže ostaloj deci da krenu prema statui jelena, ali plavi dečak negoduje:

„Neću da mi ti naređuješ. Neću da mi naređuješ. Nisi ti neko da bi meni naređivao. Ti si niko“, viče Dijego, skoro plačući i baca se na Boljina. Boljino je za pola glave veći i jači od njega. Dijego pokušava da ga udari i Boljino izmiče ne uzvraćajući mu udarcem. Marijanita se smeje. Dijego je uporan da se tuče i udarivši jednom Boljina posrće. Pada, povređuje oko i sa zemlje viče da ga je Boljino udario u lice. Uprljao je svoje mornarsko odelce.

„Boljino me je udario, Boljino me je udario. Tužiću ću te svojoj mami“, slinavog lica on viče, dok užurbano stiže debela žena u odeći sluškinje. Lice joj je veoma belo, plava kosa prljava, stopala ogrubela i izbliza deluje mlađe. Podiže dete i briše ga. Dijego ne želi da ga ona dodiruje i buni se. Viče: „Anunsi, Anunsi, ne diraj me.“ Marijana i Boljino ih posmatraju držeći se za ruke. U vazduhu se oseća miris mušmula i narandžinog cveta.

„Šta se desilo?“, pita sluškinja italijanskim naglaskom.

„Boljino me je udario. Bezobrazan je. Tužiću ga svojoj mami.“

„Nisam. Uopšte ga nisam udario. Sam je pao. Poleteo je i pao. Ja ga uopšte nisam udario“, kaže Boljino, a sluškinja mu lupa jake, zvučne šamare s obe strane lica. „E, ovo ti je da naučiš da ne biješ mlađe od sebe“,

kaže sluškinja, a Boljino je gleda nepomičan, suzdržavajući se da ne zaplače. „Ali, mama, ja mu nisam ništa uradio.“

A onda je vrućina prestala da bilo koga zanima. Krađa slike činila se narodnom nesrećom. Ništa toliko nije uzrujalo građane jedne države koliko činjenica da su sami svedoci te nesreće. Ništa ih nije toliko razbesnelo koliko bol u duši zbog jedne katastrofe. Bili su tobožnji učesnici jedne katastrofe. Osećali su olakšanje što znaju da su proživeli takav važan trenutak – mnogi će se godinama pretvarati da ga se sećaju. Što su pretpostavljali da se cela priča, ma koliko bila vredna prezrenja, ma koliko ohola bila, udostojila da se zbije u njihovoj zemlji.

Majka me je srčano odgajala. Sećam se, možda je to prvo sećanje, kako me je hranila. Stavljala bi na vrh viljuške komadiće mesa, i uz svaki zalogaj bi mi rekla: „Boljino, moraš sve da sažvačeš dobro zatvorenih usta, inače ćeš naškoditi svom stomaku i ugledu“, govorila bi i smejala se. A ja sam se dosta smejao, jer „ugled“ je stvarno bila smešna reč.

Gotovo uvek me je pazila. I gospoda su bila dobri prema meni. Dok smo bili sasvim mali, Dijego, Marijanita i ja, provodili bismo ceo dan zajedno. Dani su nam bili dugi. Bili smo srećni. Plivali smo, jahali konje, igrali se u parku i u sali za igru, a moja mama nas je sve troje čuvala. Poklanjali su mi stvari, igračke, garderobu, a gospodin bi mi ponekad govorio da me voli kao rođenog bratanca, da sam veoma pametan i da ću dobro proći u životu. Do moje desete godine deca i ja bili smo nerazdvojni. Onda, kada je Dijego počeo da uči s guvernantom koju su mu doveli, gospodin je dao novac mojoj majci da me pošalje u školu za sveštenike. Dan pre nego što sam krenuo na časove, pozvao me je za svoj pisaci sto i rekao mi da je obrazovanje nešto najvažnije, da je svako ko nije obrazovan siromašan i, ukoliko budem imao ikakvih problema, da se obratim glavnom ocu koji će mi pomoći, da mi želi sve najlepše i da za sve što mi treba ne treba da oklevam da tražim od njega, a onda mi poklonio ručnu tašnu od kvalitetne kože. Sledećeg dana, dok je don Anhel mamu i mene vozio na sulkiju² do škole, otkrio sam da iza zidina parka postoji put koji se spušta do grada na obali reke. Grad je bio veoma ružan. Do tada sam samo slušao

o tom gradu, ali me nije zanimalo.

Ali, vi tamo niste rođeni, Valfijerno.

Jel' me to pitate ili mi pričate o tome?

Pa dobro, rekli ste mi da vam je majka bila strankinja. Rekli ste mi da ste vi stranac.

Stranac, kažete. Odakle?

Žena čeka u kući. Njen dom je jedna prljava soba u ruiniranoj kući koja je nekada bila vila. Prošli su vekovi. Žena sada krši ruke. Žena čeka, i sada zna da će morati da čeka još satima. Dok sati prolaze ona se po hiljaditi put pita zašto nije mogla da pronade reči da razuveri svog muža. Ni izjave ljubavi, ni pretnja, ni sećanje na njegovu odgovornost kao oca nije joj pomoglo, i ona će se još mnogo puta pitati zašto je njenom mužu bila draža ta navodna dužnost koja ga je zvala. Takođe, reći će sebi da je on, kao toliko puta do sad, možda bio u pravu: da su njeni strahovi preterani, da su to ženska slabost i gluposti. Sigurno i jeste u pravu, ali ona strahuje i čeka vest da je dostojanstveno nestao, s popustljivim osmehom i usputnim pozdravom: ne brini se, ženo, vi se u te stvari ne razumete. To njegovo „vi“ trebalo je da se odnosi na nju i njihovog sina, ali ona je znala da muž ne misli tako. Da on misli na žene, na sve žene, a način na koji je on nju poredio sa mnogim drugim ženama žalostio ju je, takođe, žalostio ju je miris užeglog masnog odela u sobi, miris koji joj je muž ostavio da je podseti na njega.

Žena ima između petnaest i dvadeset godina, telo prerano izobličeno zbog materinstva i, bez sumnje, zbog ishrane hlebom i testom. Oči su joj čudesno svetle, lice tamno, uprljano od brisanja suza prljavim rukama. Sedi i posmatra sebe, pre svega svoje teške izobličene ruke. A mogla bi biti lepa kao Bogorodica. Ime joj je Anunsijata, to jest, Perone Anunsijata. Rođena je u Trimoliju u sredu 25. marta 1850. godine, na Blagovesti, od oca Đovanija. Suprug joj je Bonalja Đanfeliče. Bivša je krojačica, po zanimanju domaćica. A ona i dalje krši ruke, jednu o drugu. Briše ih o smeđu suknu, čistu, ali isflekanu od masnoće koja ne može da se opere, i opet misli na reči koje nije mogla da mu izgovori i teši se: ona nikada nije znala da

govori, on je bio taj koji je govorio, još onda kada ju je sledio pri odlasku iz krojačke radnje, a ona je imala petnaest godina i osmeh koji joj je, svi su govorili, bio blago. Još onda je znala da mora da čuti i sluša ga, i ćutala je kada ju je on pozvao da sednu pored fontane bez vode na ovom trgu, i nastavila je da ćuti kada ju je opet potražio jedno popodne, pa i sledeće, i kad joj je pružio ruku – nije je zgrabio, ispružio ju je kako bi je ona ćutke zgrabila – i zaćutala je kada je trebalo reći „da“, kad ju je sveštenik upitao „uzima li“, i pritajila je krikove kad joj je babica rekla će njen čovek biti zadovoljan, jer mu je podarila sina: zdrav je, muško je, tvoj čovek će biti zadovoljan. Ona je znala da ćuti i polako je shvatala da njeno ćutanje može biti takođe moćno, da joj reći nisu potrebne. Ali sada shvata da su joj reći ipak bile potrebne tog jutra, te reći o ljubavi, odgovornosti, ili žalosti, koje ona tada nije umela da mu izgovori. Bilo je tada već dosta kasno, misli ona sada i krši i briše ruke, a dečak joj grabi ruke i pita je zar ti je tako vruće, mama, te ti se ruke znoje.

Dečak ne prestaje da joj postavlja glupa pitanja: zar ti je tako vruće, mama, da li ćemo večerati pasulj, mama, da li će mi tata doneti bombone kada se vrati, mama, zar ti je tako vruće, zašto je tako vruće kad je vruće, ali je i hladno, mama. A ona mu kaže da ćuti i nastavlja da se koncentriše na čekanje: čekanjem naziva uverenje da jedna strašna vest može da stigne svakog časa. I zamišlja, ako predugo čeka vest, ako propati zbog te vesti pre, vest neće doći – da je čekanje cena koju mora da plati da možda ne dođe – i da će, ako joj na kraju dođe, biti manje strašno: da će možda na kraju biti manje strašna, i kada ćeš početi da mi spremaš supu, mama, već je kasno.

Nisam znao odakle smo došli, ali sam znao da nisam rođen tamo, u tom gradu na obali reke kog su zvali Rosario. Naravno da u početku nisam znao odakle smo. Posle sam mislio da sam rođen negde u velikoj kući, gospodinovoj kući. U našoj sobi, sobi koju smo imali mama i ja u potkrovlju. Na kraju sam shvatio da smo iz drugog mesta, jer je moja majka, koja je bila toliko dobra i deca su je slušala i sve nas je ćuvala, govorila ćudno. Nije mi bilo teško da to uvidim. To je bilo prvo što sam primetio, čega se i sada sećam: moja majka je imala ćudan izgovor. Možda

je to bio njen govor, mislio sam tada, da tako govori da bi je deca slušala.

Ponekad bih pitao majku za oca. Ili, uistinu, jednom sam počeo da je zapitkujem. U početku, mislim, dok smo bili srećni u velikoj kući, nije me interesovao otac. To što su Dijego i Marijana imali oca, bilo je zbog toga što su imali mnogo toga. I oni su imali majku koja je bila lepa, ali svetlije kose nego što je imala moja majka, i pitanje mog oca nije me interesovalo. Ali, kasnije u školi, bilo je uobičajeno da deca pričaju o svojim roditeljima, a ja sam onda morao da ćutim. Jednog dana sam odlučio da pitam majku gde je moj otac. Nisam je pitao, mama, zašto nemam oca, niti ko je taj za koga se misli da mi je otac koji me je ostavio, niti šta se desilo. Pitao sam je samo gde je moj otac i ona se na trenutak zamislila pre nego što će mi odgovoriti. Čudno je, kada se sada setim toga, da je ona morala da razmisli. Moja majka je smislila taj odgovor mnogo ranije, pre nego što sam je ja pitao. Očekivala je to moje pitanje, ali se zamislila na trenutak, a onda mi odgovorila da otac nije sa nama jer je otišao da radi, ne sećam se kuda, da bi zaradio novac. Upitao sam je kada će se vratiti s novcem, a ona je pitala mene zašto to pitam, jel' mi nešto treba. Odgovorio sam joj sa ne. Čini mi se sada da sam je tada slagao.

Krađa kao što je ova, pisale su novine, delo je nekog bolesnog uma ili neznalice.

Ja sam Valfijerno. Bio sam veoma srećno dete. Majka me je zvala Boljino i ja sam stvarno mislio da se zovem tako: Boljino, ja sam Boljino. Bio sam tako srećno dete, ali mog oca nije bilo. Ili bolje rečeno, bio sam srećan, jer nisam imao oca. Mog oca nije bilo, jer je otišao da zaradi novac, ne znam gde. Jer ga nisu pustili da dođe sa nama u naš novi grad, a on je pokušavao da dođe. Jer je možda morao da čuva još jednu našu kuću. Jer mu majka možda nije dozvoljavala da ode toliko daleko. Jer je možda nastradao u nekom ratu. Jer, ko je mogao da poželi dete kao što sam bio ja? Tako nemirno. Ili se možda setio nečeg veoma važnog i morao je da ode da pronade to, ali će jednog dana to sigurno pronaći i vratiti se.

Jednom sam pitao majku kako se zove moj otac, a majka nije htela da mi odgovori: kakva su to pitanja, pitala me je, kao da ne zna.

2.

Markiz Eduardo de Valfijerno popravlja čvor mašne tako pažljivo, moglo bi se reći preterano pažljivo. Štaviše, Valeri Larben smatra taj gest potpuno neumerenim, ali markiz to verovatno čini da bi je nervirao, i time naglašava svoju uobičajenu smirenost.

– Zar se nećete obući, lepotice?

– Zašto? Jel' nameravate nekuda da me izvedete?

Ne čuje se muzika. Valeri je naslonjena na sivi somotski kauč. Kosa joj je zift crna i u kovrdžama joj pada na bele grudi koje otkriva raskopčana crna kućna haljina s crvenim kineskim dezenima, kao da želi da pokaže da je posve ljudsko biće. Valeri Larben puši držeći cigaru s dva prsta. Nokti su joj lila boje i ona primiče cigaru usnama namazanim sedefastim karminom. Liči na ženu vampira iz filma koji se tih dana prikazuje u bioskopima. Markiz je gleda i smeška se. Ona je samo neuspešna imitacija iz loših filmova. Da samo zna, misli on, da je i on iste stvari radio pre mnogo godina. A možda i nema baš toliko godina. Da ona samo zna, misli on, da je ono što se njemu dopada kod nje nešto sasvim drugo. Kad bi i sam znao, misli on, šta je to tačno.

– Zašto, jel' mislite da ću vas povesti u šetnju kao da ste mi supruga?

– Ne, nego kao dragu ljubavnicu.

– Ali vi to niste.

– Pa, hvala vam, markiže. A da jesam, vi ne biste mogli da me priuštite sebi.

Valeri je čudo vulgarnosti sa ogromnim sisama, a izgled joj je lažno dobar: fini lažni sladoled. Valfijerno ne podnosi što ga privlači nešto tako očigledno.

– Ja mogu da radim šta hoću.

– Sa mnom ne možete. U tom odelu možete da prevarite gospođice iz Bulonjske šume, ali mene ne možete. Koliko dugo već ne plaćate ovaj hotel? Koliko će vas još dugo tolerisati upravnik hotela?

– Ja sebi mogu da dozvolim da budem bez prebijene pare.

– Markiže...

Valfijerno je mrzi kada govori kao dame iz petparačkih romana. U stvari, gotovo uvek je mrzi, a i dalje je traži, kupuje joj jeftin nakit i očajava kad ona ode. Zamišlja je kako pipka svinju stariju od njega i bogatiju, i izvlači od njega prave dragulje, i ne podnosi je, prezire je, i ništa ga više ne uzbuđuje, a opet je traži, i šalje joj bukete gladiola. Misli da ona ne zna ko je on u stvari, a kad bi znala ne bi mu radila takve stvari. Misli da niko ne zna ko je on, a kad bi samo znali!

– Vi ništa ne shvatate.

– Ne, ne shvatam.

Nešto posle jedan popodne, sparina, Pariz, kraj leta. Valeri i Valfijerno su u sobi od tri ili četiri sata ujutru kada su stigli sa bala u Operi komik. Valfijerno je bio isuviše umoran i pijan da bi se ponašao prema njoj kako je hteo; zamolio ju je da ga nežno probudi, tada će se on iskupiti. Ali ni ujutru se nije zadovoljio i sada, sve što želi jeste da žena ode što pre. Pošto se ne usuđuje da joj to kaže, počinje da se oblači uz izgovor da ide na nekakav ručak. Svakako zna da, čim bude krenuo da izađe, počće da mu nedostaje: to je njena osveta.

– Markiže, jel' mogu nešto da vas pitam?

3.

U školi nije bilo tako loše. Sveštenici su govorili u stihovima, obraćali su mi se sa vi i tukli bi me samo kada je to bilo neophodno. Ali ja nisam pronašao sebe tamo. Škola je bila puna osornih dečaka, većih od mene, koji me nisu poštovali. Ja sam bio izvan društva tih grubijana. Posle sam saznao da su to bila deca siromašnih seljaka koji su ih poslali u školu da bi ih spasili iz kaljuge, od hladnoće i mrazeva, od čamotinje. Nije to bio život za mene, ali mi je majka, kad sam joj se jednom požalio, rekla da moram da se naviknem, i da nisam svestan koliko imam sreće što idem u tu školu, i koliko je gospodin dobar prema nama, i da se više ne žalim.

I ja se više nisam žalio, samo sam čekao svaku subotu da dođe po mene; posle me je ponovo vraćala. Pre povratka u školu prošetali bismo se centrom grada. I ona bi nastavila da mi priča o školi i da me ispituje i govori da će učiniti sve da ja budem obrazovan čovek sa dobrom perspektivom, govorila mi je, koji uvek treba da teži nečem višem. Mislim da sam još onda, kada mi je majka napominjala da težim ka višem, razmišljao o gradu koji nije bio Rosario.

Kasnije, kada sam počeo da sazrevam, bilo me je sramota da se sa majkom šetam ulicom.

Zašto?

Rekao bih da su je preterano gledali, zbog njene preterane lepote. Njeno telo je bilo upadljivo, njeno oblačenje, sve na njoj.

Šta imate da izjavite?

Složimo se u nečemu, novinaru: nemam šta da izjavim. Kada nešto hoću da kažem, ja kažem.

U gradu kao što je Rosario, u drugoj polovini devetnaestog veka, lik te žene privlačio je pažnju. Rosario je upravo dobio status grada, a u stvarnosti je naseobina koja ima luku za koju se misli da će biti važna u budućnosti. Luka se uvećava. Služiće za ukrcavanje žita koje ova regija proizvodi nenamerno, gotovo iz nužde, u neverovatnim količinama. Počeće da dolaze

iz evropskih luka brodovi puni siromašnih entuzijasta, pre svega Italijani, spremni na sve, koji su ostavili svoju zemlju da bi tragali za nečim, i draža im je relativna bespomoćnost ove naseobine od pretećeg, prezrivijeg, nepristupačnijeg izgleda glavne luke, Buenos Airesa.

Gradske ulice su ispunjene niskim kućama sa prozorima koji imaju rešetke, iza njih fenjeri, i samo blato. Popločana je tek pokoja ulica oko trga s napola završenom crkvom i opštinom. Nekoliko popodneva žena se šeta ulicama kao da ne zna da se njena pojava ne uklapa u sve što je okružuje. U centru grada kao što je Rosario, sredinom devetnaestog veka, pa i nešto kasnije, dok ga doseljenici nisu preplavili, sve funkcioniše u savršenom redu, po striktnim modelima. Gospodin sveštenik ima svoje mesto, gradonačelnik ima svoje činovnike i posinke, njih osmoro do desetoro nakupaca žita koji su se odskora obogatili, pola tuceta njihovih advokata koji imaju svoja mesta, tri-četiri lekara, nekolicinu novinara – i svi oni pretenduju na mesto gradonačelnika ili neko drugo važno mesto na koje će doći pre ili kasnije: sudije, stari oficiri koji su pre dvadeset godina ustali protiv diktatora i unapredili ovu selendru, i njihove žene – dame, ono što ta gospoda nazivaju damama, takođe imaju mesto na tim ulicama. Svi ga imaju, čak i prodavačice hlepčića i ostalih zalogajčića da se utoli povremena glad, prodavci češljeva, šnala i raznih tričarija, dečaci koji se nude da ponesu kupljene stvari ili pomognu nekoj gospođi da pređe preko bare, čuvar konja, slepac pored crkve, šepavac kraj njega, ostala sirotinja koja ispunjava svoju funkciju u sporazumu, nekoliko policajaca koji sve to nadziru, takođe imaju svoje mesto. Ali ta žena nema svoje mesto na popločanim ulicama centra ove selendre, međutim, ona poneki put izađe da se prošetala.

Ta žena je debela kao bure jeftinog vina. Mlada je, sa živahnim osmehom na propalom licu. Oči su joj svetle, prodorne, plava skupljena kosa već počela da sedi i debela je, debela, debela. Popločanim ulicama ona se ne šeta u odeći sluškinje. Kada bi nosila svoju odeću sluškinje ona bi imala svoje mesto. Ali sada nosi suknju od tkanine koja je nekada bila crna a sada posivela, košulju koja je bila bela a sada je siva, i crveni ogrtač preko svega. Hoda ponosno: kao da je zaslužila čast i poštovanje, kao da nešto u njoj zavređuje pogled poštovanja ili počasti, kao da je nešto u njoj

ovlašćuje da se odrekne svog položaja sluškinje iz najbogatije kuće, da bi ušla u društvo najcenjenijih u gradu na popločanim ulicama. Ona korača i drugi je gledaju, iz pakosti, gledaju je uvređeni, i ona im uzvraća pogledom. Uvek na dva koraka ispred ili iza nje ide njen sin: dečak od deset godina koji deluje mlade, guste crne kose, pravilnih crta lica, u kratkim iznošenim pantalonama, očiju kao u svoje majke, s ponekom zakrpom na cipelama. Dečak se zove Huan Marija i na popločanim ulicama uvek hoda ispred ili iza svoje majke, podalje od nje. Povremeno izmiče njenom pogledu i udaljava se. Ponekad hoda dva koraka ispred ili iza gospođe visoko podignute frizure koja nosi suncobran i manilski plašt, kao je da njen sin: na minut-dva, dok gospođa ne shvati da i on korača uz nju primajući i deleći osmehe koje ostale gospođe, gospoda, sveštenik, gospodin gradonačelnik, gospodin sudija, gospoda advokati ili bogati trgovci, ili novinari, ili pekari, upućuju plemenitoj gospođi te samim time i njemu, dečaku Huanu Mariji. I sve tako dok ga ne primete, a onda beži. Ponekad je gospođa ta koja ga otkriva i kaže mu: skloni se, derište, šta umišljaš ko si ti. U drugom slučaju, kad majka vidi da se negde izgubio, traži ga i više, a kada se on vrati ona ga pita, ali, Boljino, šta ti je, Boljino, moj Boljino.

Smatrao sam sebe veoma srećnim detetom, dok nisam shvatio da moram da budem srećan. Dok nisam shvatio da moja majka zavisi od svake, pa i od najsitnije pojedinosti moje sreće, i činilo mi se da je to nešto previše krhko, ako je nužno na to paziti. Tada mi je bilo mnogo teže očuvati stanje koje se – tako se činilo da govori moja majka, da govori njeno držanje – izlaže riziku da se svakog časa slomi.

Znači da nam je važno samo ono što bi se svakog časa moglo slomiti?

Ne pričajte gluposti, novinaru.

Vikendom bih se ponovo vraćao u svoj život, u francusku vilu, u svoju sobu, kod Dijega i Marijanite. Voleli smo da se sretnemo. Ja bih im pričao o školi i sveštenicima, ali nikada o drugovima, a Dijego bi mi pokazivao svoje knjige sa crtežima i pitao bi me da li se u mojoj školi predaje francuski, i ponekad bi mi pričao na francuskom, a ja sam se pravio da

razumem, dok se Marijanita smejala, a onda bih ja shvatio da nisam ništa pogodio. Ali bio sam srećan, jer je sve bilo kao ranije i oni su me zvali Boljino, kao što me majka zvala, i ručali bismo zajedno i sve bi bilo kao nekada. Voleo sam da stvari budu kao nekada.

Dečak se zove Huan Marija i skoro svi ga tako zovu, a on samo što se nije zamomčio. To je diskutabilno, jer ko može da kaže – do sada je dečak, a od sada nešto drugo. Granice, ako nisu granice zemalja, obično su duge deonice puta. Nije lako preći jednu granicu, a još teže, mnogo teže, znati da li je već pređena, ili još uvek nije. Putovanje bez međa: najednom dečaku počeci brade, neočekivane promene glasa, te masne bubuljice mu pokazuju da više nije ono što je bio, i da nikada više neće biti, iako to pokušava. Dečak godinama uči nešto što će iznova još mnogo puta učiti: da ovo što je naučio – da bude dečak, da živi kao dečak – više mu ne služi, jer kada mu se bude činilo da je naučio, to će značiti da je to prestao biti. Da naučiti – biti nešto, služi tome da se to više ne bude. I tada će naučiti da bude još nešto, svaki put nešto drugačije. Način da uvek bude isti.

Gospodin Manuel de Baltjeres stoji skrštenih ruku, u besprekornoj košulji. Njegova mala plava žena stoji s njegove desne strane, dok on levom nogom lupka o pod. Govori tiho i pribrano, što izaziva jezu:

– Razočarala si nas. Iskoristila si našu dobrotu. Prevarila si nas. Nema više šta da ti kažem. Sutra u zoru idite odavde, i ti i tvoj jadni sin. Neću više da vas vidim. Nikada više, razumela si.

Na šest koraka ispred njega debela žena stoji ponižena u svojoj odeći sluškinje. Stisnutih usana, nabranog čela da bi sprečila suze, ona traži reči koje joj, ona zna, neće pomoći.

– Gospodine, ja to nisam učinila. Kunem vam se da nisam, don Manuel, nisam. Kako bih mogla da učinim tako nešto, da...?

– Anunsijata, nemoj da me praviš budalom. Radila si to godinama. Gotovo je.

– Ali, gospodine, za ime Boga...

– Ne mešaj Boga u sve ovo. Ogrlica je bila u tvojoj sobi. Hoćeš sada da kažeš da nije bila?

Hrt koji je spavao pored don Manuelovih nogu ustaje i prilazi kaminu u

kome pucketaju drva. Anunsijata gleda u vatru, ali joj je pogled prazan.

– Ne. Znam da je bila, ali vas uveravam da je nisam ja ukrala. Zašto bih nešto tako učinila? Gde će mi biti bolje nego ovde? Gde ću pronaći porodicu kao što ste vi?

Plače. Anunsijata plače, jeca. Don Manuel se gadi.

– Nigde. Nadam se nigde. Ali ne pričamo o logici, Anunsijata. Pričamo o ološu, jadnom ološu kao što si ti. Ko zna šta ti je u glavi. A nije me ni briga. Rekao sam ti: sutra ujutru, i nemamo više o čemu da pričamo. Jedino mi je žao tvog sina.

I vi mislite da je ona bila u stanju da to ukrade?

Ne, novinaru. Kako možete to da kažete?

Ali, zar nije tačno da je ogrlica, ipak, bila u njenoj sobi?

Da. Naravno da je bila u našoj sobi.

Pa, onda?

Zar nije već sve dovoljno jasno?

4.

– Markiže, mogu li da vas pitam nešto?

– Dok me ne pitate da li vas volim...

Kaže Valfijerno i odmah shvata da to nije bilo neophodno. Valeri mu prašta, ne insistira. Uzima gutljaj čaja i maže usne crvenim pastelnim karminom. Valfijerno se odjednom, na trenutak, sasvim slučajno, prisetio don Simonove kći i to ga iznenadi.

– Šta je najznačajnije što ste falsifikovali?

– Ja falsifikovao?

– Dajte, markiže, ja nisam tako glupa. Možda meni i koristi da se pravim, ali nemojte u to verovati, ne vi. Pitam: šta je najznačajnije što ste falsifikovali, osim svoje titule, svog imena, svoje priče i onih bisera koje ste mi poklonili prošlog meseca? Ponekad pomislim da je i vaše poreklo izmišljeno. Ne znam ni sama kako, ali čini mi se da vi čak i niste Argentinac.

– Falsifikovanje nije reč koja pripada mom rečniku.

Odgovara joj Valfijerno, ali zna da nedostatak njegovog negodovanja govori o nečemu. I ne mari što joj je to rekao ovako, ćutanjem.

– A kako onda to nazivate?

Valfijerno je ispituje očima: iznemoglo telo operete na kauču od lažnog pliša. Koža od pliša, misli on, na kauču od lažnog pliša, i misli da ne treba da bude tako umišljen.

– Sigurno ne zovete nikako. Ima stvari koje je bolje činiti u anonimnosti. Zar ne, markiže?

Već nedeljama se pita zašto je i dalje zove i traži. Nedeljama već shvata da njene sise nisu dovoljne, da ne odgovaraju njegovim standardima, da čak nisu ni naučne, ni moderne: dva masna dronjka koje ženke koriste da bi svojim sokom nahranile svoju mladunčad. Sise su nešto najstarije od ljudske rase, misli on, smeška se i gleda ih. I opet se pita zašto ova žena, koja sebi može da priušti mnogo bolji provod, i dalje prihvata njegove pozive. Zašto mu toleriše. Baš tako: toleriše mu. Mora da su u pitanju te njene ružne grudi: ono što joj fali da istinski bude lepa. Mora da razmisli

malo više o tom svom nedostatku, na to što je predstavlja u nekoj vrsti laži.

– Nemojte da me zajebavate, Valeri.

Sem ako joj treba, misli, ako joj treba zbog nečega što neće razumeti, i to ga svakako uznemirava. Seća se da je u jednom trenutku zablude, čak došao u iskušenje da poveruje da su je zavele njegove čari, ali nešto mu je govorilo da nije to u pitanju, ili da barem to nije sve. Nešto: njegov zdrav razum, krhotine stakla.

– Markiže, mogu li još nešto da vas pitam?

Valeri ustaje sa kauča, ide prema njemu, čisti mu nepostojeću prašinu sa ramena i dopušta da joj se crna kineska svilena haljina sa crvenim šarama otvori. Valfijerno nosi odelo od sirovog lana i braon-bele cipele. Cipele imaju potpetice da bi ga učinile višim. Nos mu je prav, tako pravilan, nerazmetljiva usta, čelo visoko. Lice mu je onakvo kakvo njegova služba zahteva, misli on: prijatno, lepo, ali ništa posebno za neko pamćenje.

– Markiže, da li biste želeli da radimo zajedno?

– Samo bi mi još to falilo.

– Predložiću vam ponovo.

– U redu, draga moja, ali sada moram da ručam i ukoliko se vi ne sredite, ja ću malo zakasnuti.

– Markiže, ne budite idiot. Nije ono što mislite.

– A šta ja to mislim, recite mi?

– Bolje je da ne mislim na to. U svakom slučaju to je čista fantazija, to već znamo. Hoću samo da vam kažem nešto. Jedna moja prijateljica poznaje čoveka koji je doskoro radio u Luvru. Čovek je glup, ali nema skrupula. Nije priprost, kao neke budale slične njemu. Vi i sami znate što je gluplji to je moralniji. Čovek može da uđe u muzej i izade iz njega kao i vi na hipodromu Otej.

– Pa, šta ja imam s tim?

– Ne znam, Valfijerno. Razmislite. Vi ste od onih koji umeju da smisle planove. Ne umete uvek da ih ostvarite, ali umete da ih smislite. Ako se potrudimo, dragi, kao sinoć, možemo da se nadamo da će se nešto desiti.

Malo je reći koliko ju je mrzeo.

5.

Činilo se da taj čovek ne želi ništa. Valeri nije bila navikla da je muškarac ne proučava, da gleda u nju bez interesovanja. Pijanista je i dalje gnjavio polkom. Osećao se težak miris. Klijent koji joj slini po ramenima.

Ah, vi, gospođice.

Ko? Ja?

Ne, nego moj deda.

Šta hoćete?

Šta ja hoću? Zar ne bi trebalo da vi mene pitate?

Pitam vas.

Nemojte. Znae vi na šta ja mislim.

Pod uprljan blatom, polka, na zidovima radovi slikara koji nisu mogli da plate svoja pića, ili živote. Valeri pokušava da se seti kakav je bio svet nekada i pita se šta bi dala za sećanje: livada i na njoj devojčica u beloj čistoj suknji koja trčkara oko žutog cveća, na primer. Okružena kućicama zlatne dlake, na primer, krčag sa oranžadom koji je čeka na belom gvozdenu stolu, na primer, strog, ali razuman otac koji je gleda izdaleka, udarajući štapom po sarama čizama. Ili, barem, jedna stara skromna seljačka kuća u dolini, kakvih ima širom Francuske, kakve je toliko puta videla na slikama, i majka koja kuva u kotlu i otac koji se vraća iz vinograda umoran od seče vinove loze i pali dugačku lepu lulu i seda pored vatre: taj miris vatre. I mnogo braće i sestara. I karirana suknja. I još jedan pas koji reži, zamršene dlake. Ili još bolje u drugoj kući, velika soba puna svetlosti, krevet sa baldahinom, čaršavi koji mirišu na lavandu, i majka koja je ljubi dok je uspavljuje, tako nežno je ljubi, dok ona pada u san. Ubila bi, bilo koga, zbog majke koja ju je ljubila u čelo, ili zbog tetke koja ju je čekala jedne noći držeći ruke na krčagu da bi viknula na nju: kako se samo usuđuje da dolazi u te sate kući, u jednu takvu kuću, i na silu je odvodi do kupatila da joj umije lice od šminke, viče na nju da je kurva i da će loše proći, ali ona se ne vraća na to, niti na bilo koje drugo loše sećanje. Misli

da ovaj čovek sigurno zna ko je i šta je ona. Treba da vidi. Vidi se i kaže se i ima ljudi koji se plaše, iako celog života iskorišćavam one druge. Ili bežim od onih drugih, ili flertujem s njima, nudeći im ono što im neću dati, ili možda jednog dana, nakon dugog opsedanja, njihovog rasipničkog opsedanja, njihovog glupog opsedanja, i tako svakoga dana, meseca, godine, dok ne pronađem nekoga koji će me ispuniti uspomenu na devojčicu s punđom, koja peva u horu stare crkve, plave punđe, čistog i vedrog lica, blistavog lica, lica kao puni mesec, glupog lica jedne klinke koja uopšte ne mora biti lepa, kojoj neće biti važno da bude lepa. Kako bi bilo lako da ne moraš misliti na to da budeš lepa, misli i misli ona. Otkako koristi svest o svojoj lepoti, svojoj navodnoj lepoti, to joj služi kao glavno oružje gotovo za sve. A uopšte nije lepa. Zna da uopšte nije lepa.

Ko li bi mogao da mi ispuni prošlost uspomenu?

Pita se ona, bez velikih nada, gleda čoveka koji izbegava pogled.

A onda je Valeri Larben bila ono što su hroničari društva, to jest tobožnji pisci socijalnih romana, zvali jedna demi-mondaine³. Divna kvalifikacija. Prva polovina naziva – ovo demi⁴, stavljalo ju je u ovaj sumnjiv prostor. Te žene nisu bile svetske dame, već dame iz polusveta. To nisu bile žene koje imaju cenu, prostitutke čije su usluge zavisile od količine novca, pa čak i od kvaliteta usluga. Ali je jasno da su u tom vremenu žene izigravale osnovnu slabost pri bilo kojem ljubavnom susretu koji nije uključivao prethodne potpise, žene spremne da zamene svoje usluge za određenu količinu usluga, koje su mogle da uključe novac, ali koje su se obično izražavale u poklonima, pažnji i raznim pozivima, što je proces činio privlačnim u svojoj neodređenosti: nije bio mehanički – zainteresovani je trebalo da proceni kvalitet i kvantitet njihove ponude – i zbog toga je izmicao racionalizmu i umerenosti kroz koje je buržoazija gledala na svet. Konzumirati jednu demi, otprilike, značilo je imati avanturu.

Ne znaš ko je onaj tip?

Koji tip?

Onaj što tamo stoji.

Val, tamo ima desetak ljudi.

Onaj s crnom kosom što mu bode oči.

Ne. Ne znam. Već sam ga video ovde više puta, ali ga ne poznajem.
Zašto?

Ne sme da se zna.

Lepota je oružje koje se nikad ne može povući za rukav, jednom su rekli Valeri, seća se ona u dokolici.

Publika u „Fo Šjenu“ je skupina tobožnjih umetnika iz Monmartra, iskvarenih građana koji traže emocije, đubrudi koja misli samo na svoju korist, onih koji redovno dolaze a ne možemo ih nigde svrstati, i devojaka. Pola dvanaest je uveče i umesto klavira čuje se harmonika. Pevač promuklog glasa peva o ženama i životinjama, nekolicina pleše na podijumu salona, još više njih pije. Valeri je navikla da joj se muškarci plaše prići, a ne da je ignorišu. Čovek crne kose i zbijenih očiju sedi sam za stolom u jednom ćošku gde se spajaju dva stara ogledala. Pije vino i deluje daleko: duge trepavice prekrile su mu oči crne kao i kosa, nos surovo oštar, brkovi raščupani. Vinčenco Peruđa nosi belu raskopčanu košulju i plavu maramu vezanu oko vrata, celina koja bi mogla biti vešto načinjena, ali pridonosi opštem utisku nemarnosti i neinteresovanja za sitne stvari. Valeri ga i dalje gleda i razmišlja kako taj čovek zna gde se nalazi to šta je bitno, a pre svega šta nije. Peruđa ispija gutljaj vina kao da je u svojoj kući. Valeri shvata da njegovo ponašanje ne duguje ništa svetu koji ga okružuje, Šjenu, njoj.

Često se dešava da se ljudi u kabareu „Fo Šjen“ plaše da joj priđu. Valeri to zna, jer njena tajna je u tome da ostavlja utisak pomalo nepristupačne osobe. Zna kako da se nađe van mesta: da se pravi da je iznad nečega ili da pronade za sebe neko niže mesto. U salonu Rica bila bi uljez. Ovde, u „Fo Šjenu“, ona je mlada dama koja je zalutala na putu do svoje kuće. Ovde, u „Fo Šjenu“, ističe se između petnaest, dvadeset devojaka koje ne mare za to da se prikazuju drugačije, koje su verovala da pripadati znači biti poput ostalih.

Valeri se zaustavlja uz šank, leđima okrenuta šanku, zadnjice

prisonjene na šank, levom nogom, u čizmici od jareće kože, naslonjene na podnožje. Svileni sukna leluja je micanjem levog kolena. Prst je stavila na jarko obojene usne i gleda ga. Čini joj se da ne postoji ništa između njih dvoje. Konobari u kožnim prslucima, mušterije koje pevaju ili nazdravljaju ili obećavaju maglovitu budućnost, vazduh pun dima i pesme, sve iščezava, a ona ostaje na jednoj strani, naslonjena na šank s levim stopalom koje cupka i prstom na usnama, i on u dnu, između dva ogledala, koji je ne gleda. Čini se da je ne gleda kako bi je privukao time što je drugačiji od ostalih, kao da je uopšte ne gleda.

Ili onaj koji joj poklanja, ako ne, misli ona, uspomene muškarca, onda je neko ko ne mora da čeka da stvari dođu k njemu.

Ima fine usne. Prvo što se vidi jeste, verovatno, finoća tih usana, jer se može činiti sintezom finoće koja, na prvi pogled, obuhvata celo njeno lice. Ima fine, veoma fine usne, tanke kao da ih nema, i pomalo su joj nakrivljene nadole: zakrivljene ivice nadole, na nekom crtežu koji bi mogao biti preziriv kad bi se činilo da se te usne trude da nikoga ne preziru. Iznad tankih usana, tanak je i nos, s poprilično ovalnim nosnicama koje se završavaju skoro šiljatim vrhom, pomalo prćastim, nos koji ne deluje da je stvoren za mirise, pre bi se reklo da je previše nežan da njuši mirise ovoga sveta. Jagodice su joj visoko na licu, pomalo zarumenjene u sredini, kao da je nešto u vazduhu napokon dotaklo tu kožu tako belu kao da ni sa čim nije u kontaktu, a vilica diskretno zaobljena. Kosa joj je savršeno crna, može biti ofarbana, duga, glatka, obično uvijena u pundu koja izdužuje i kruniše lice, upotpunjuje ga na vrhu. Lice joj je kao bista, ledena verzija madam De Pompadur ili Mentenon, ili neke druge, ali oči joj deluju uplašeno.

Valeri ima krupne tamne oči, okrugle kao da su uplašene, premda ima nečeg u njenom pogledu što govori da se neće uplašiti ničega, a potom nešto kasnije, kaže da možda i hoće. Ume tako da ih razrogači kao da ne ume da ih kontroliše. To je njen način da kaže kako u njoj postoji nešto što se otvara i zatvara. Njen način da kaže, ponekad dobrovoljno, ponekad ne, da nije ono što se čini.

A potom, ukoliko to ne može da izbegne, otvara usta i pokazuje zube.

Trebalo bi videti šta je lepota. Ko bi to znao.

Sigurno zna da sam to što jesam. Mora to da vidi: vidi se. Zna, ali ne zna. I ima muškaraca koji se uplaše.

Valeri se ovaj put ne boji da će joj videti zube. Misli da čovek crne kose treba da zna da je ona to što jeste. Da on to vidi i da je zato ne posmatra. Ima muškaraca koji se gade, koji osuđuju taj tip žena. Kao da se i oni ne prodaju ološu koji ih tera da rade sve što poželi, misli, i ovaj je verovatno jedan od tih imbecila koji sebe smatraju veoma finima, jer rade za gazdu u fabrici, kog bih ja mogla izludeti ako to želim, da ga uništim ako to želim, kao što bih mogla da uništim i njega ako želim, ali nemam razloga da gubim vreme s tim bogomoljcem, kome je mozak odumro i pun je glupih ideja o dostojanstvu, čistoti, časnosti, redu, otadžbini i nadmoćnosti, jer ne shvata da se on mnogo jeftinije prodaje. Misli da je ovaj tip jedan od takvih, od tih jadnih nesretnika koji se kriju iza ideja koje svi gaje kako ne bi morali imati nikakvu konkretnu predstavu o samima sebi: užasavaju se bilo koje pojedinačne ideje o sebi samima.

Vinčenco Peruda vidi tu prelepu, neobičnu, udaljenu, gotovo lepu ženu, i na trenutke mu se čini da ga ona gleda.

Valeri Larben mu prilazi i razmišlja: kamo sreće da joj glas zvuči kao šapat, uprkos buci: ne želim da mi išta daš. Ja želim tebi da dam sve.

Priprema grlo. Kad me bar ne bi gledao.

U pogledu Vinčenca Perude ona pretpostavlja da je prezir, preteran prezir, gotovo neshvatljiv, koji bi hteo da bude jači, ali ne zna kako.

I te žene nisu smatrale sebe potpuno isključenim iz sveta. U njihovom imenu, zapravo, izražava se ta dvojnost. One su, po definiciji, bile napola unutra i napola spolja, uvek s latentnom mogućnošću da konačno ostanu napolju i uvek s iluzijom da će definitivno moći da se vrate unutra. To su, u svakom slučaju, bile žene koje su napustile paradigmu verenica-suprugamajka i, ako su živele od seksa, nisu to činile kroz nove odnose gazda-

radnik, što im ga je njihovo društvo namenilo na gotovo svakom njihovom mestu. Bile su to lake žene, razvratnog života, govorilo se, iako su one mogle zamišljati da su njihovi životi, u poređenju sa životima njima sličnih, razvratniji. Lake žene: s kojima se moglo raskinuti kao što su raskinuli Tolomije i njegova tri prijatelja u *Jadnicima*, dosetljivim pismom koje se završava savetujući četiri napuštene demi: „Ne oplakujte nas dugo i brzo nas zamenite. Ako vam ovo pismo cepa srce, pocepajte i vi njega. Skoro dve godine smo vas činili srećnim. Nema razloga da nas mrzite“.

Želela je da se on vrati. Svake noći ga je tražila u „Fo Šjenu“, ne priznajući da ga traži. Svake noći bi pogledom obilazila prepun lokal i ne bi ga videla, a nije ni želela da prizna da ga traži. Nije se usudila da pita za njega, jer to bi bilo priznanje za koje još uvek nije bila spremna. Sledeće nedelje videla ga je ponovo. Tip je nosio istu, ili jednaku košulju, sedeo za istim stolom, pio slično. Opet ona ista pretnja.

Vezuje vrpce, koje uglavnom ne zatvaraju izrez njene bele lanene bluze obrubljene čipkom. Obično je nosi raskopčanu, bele grudi s veoma crnim mladežom upravo na sredini, odakle počinju dojke. U tački gde se poprsje savija kako bi oblikovalo dojke nalazi se mladež kao začetak ili nepremostiva zidina. Obično se mladež vidi, ali ga ona prikriva da bi pošla ka stolu u ćošku između dva ogledala, i u ogledalima se ogleda dok korača. Radije se ne bi gledala. Ovaj put ne želi da se ogleda.

– Nisi mi rekao svoje ime.

– Zovem se Vinčenco. Peruđa Vinčenco.

Valeri treba vremena da otkrije njegov naglasak. Nije teško, ali ona ga ne otkriva. On joj ne kaže „a ti“.

– Ja se zovem Valeri.

– Pretpostavljao sam.

Huan Marija

1.

Odjednom, preko noći, više nisam imao svoj dom. Izbacili su me iz moje kuće, iz mog života, preko noći. Dijego i Marijanita nisu hteli da se pozdrave sa mnom, ili im don Manuel nije dozvolio. A majka nije želela da mi kaže zašto odlazimo. Sumnjao sam da je krivica bila moja, ali nisam bio siguran. Nekoliko godina kasnije majka mi je rekla šta se desilo. Čak i tada, kad mi je to ispričala, nije joj bilo ništa jasno, a ja joj nisam ništa rekao.

Tako smo stigli u malu kuću u tom kraju, na Antonijev mali ranč; Antonio je bio veoma dobar prema mojoj majci. Sve više sam voleo da budem u školi. A majka je prestala da me zove Boljino. Zvala me je Huan Marija.

Mama, ja ću se brinuti o tebi.

Jel'? A kako?

Ne znam, mama. Ne brini se.

Jednog dana, Đovani, kada porasteš. Do tada ja moram da sašijem sve ove košulje.

Ali, najviše sam voleo subotu. Nedelju sam manje voleo, jer je to bio okrnjen dan: dan koji bi počinjao izobiljem, a iznenada bi se pretvarao u čekanje kada će me majka na zalasku sunca vratiti u školu kod sveštenika. Nije stvar u tome da ja nisam želeo da idem tamo, već sam rekao, zapravo, nedostajali su mi. Mučilo me je što se jedan dan, koji počinje obećanjem da će se desiti izvanredni događaji, završava tim ponavljanjem, što je sve tako predvidljivo. Subota nije bila tako neprijatna. Subotom je još uvek bilo sve moguće.

Subotom uveče Antonio i moja majka išli su na ples za krojačice. Moja majka bi oblačila svoj ogrtač, a Antonio svoju jaknu za odlazak na ples, svake subote otkako smo došli kod Antonija. A ja bih ostajao kod kuće, reći ćemo žalosno, sam kod kuće. Bila je to tada moja kuća, iako u stvari nije bila moja.

Dečak je shvatio da živi u gradu, naseobini ili mestu, šta bi drugo moglo da bude: činjenica da živi u tom gradu bila je slučajnost, ali taj grad, pre svega, nije bilo jedino mesto na svetu ili, bolje rečeno, grad koji se zvao Rosario nije bio svet. To je šok za dečaka kada shvati da je mesto, naseobina ili grad u kome živi, samo jedan od mnogih na svetu, da je mogao da živi u mnogim drugim gradovima. Ne da je mogao da živi u drugim gradovima, to dolazi posle, već je šok shvatiti da činjenice mogu biti takve kakve jesu, ili mogu biti drugačije na hiljadu načina. Kada se shvati, dakle, da ništa nije kako treba da bude. Rečeno rečima koje dečak ne bi upotrebio: da nije nevolje.

Dobrim delom svoga života on misli, ali ne veruje, jer verovanje pravi razliku, trebalo bi reći: živi u ubeđenju da je sve što ga okružuje nezamenljivo, potrebno: roditelji, mesto stanovanja, učitelji, njegov stalež ili njegove igračke. Nakon toga, pomalo, i konačno, odjednom shvata da u životu ima bezbroj mogućnosti. Mrzovolja, koje ovo otkriće može da izazove, nebeska je, premostiva je samo zahvaljujući nestalnosti i nedostatku mašte kod mnogih dečaka.

Ni kosa, ni brada, ni promene glasa, ni bubuljice, već otkriće njegovog nepodnošljivog hirovitog stanja, to je ono što čini, možda, da prestaje da bude dečak. Premda, neki srećnici čak ni to ne osećaju.

Pričali ste mi da ste u toj školi naučili mnogo toga.

Da, mada ne verujem da su to stvari koje su oni hteli da mi predaju.

Na primer, šta?

Zar niste shvatili, novinaru? Zar moram sve da vam ispričam?

Uhvatio bi mi ruku da je povuče po belom papiru, a moji potezi su bili loši. U početku sam bio očaran time kako je bilo lako upropastiti belinu, čistotu jednog lista papira ili bilo čega drugog. Posle me je očaravalo to da jednom uništena stvar ne može više da se popravi. Tih dana bio sam opčinjen kad bi bilo koje čudo bilo ostvarenje mašte. Bio sam srećan dečak, mada, ko zna, da li sam još uvek bio dečak tada.

Otac bi me uhvatio za ruku i vodio je. Bio je čas likovnog i na času

petnaestorica dečaka, više ili manje prljavih, u sivim zaštitnim uniformama, u učionici koja je imala previsok plafon, zbog čega je i bilo hladno, zidove okrečene u belo i niske đачke klupe od tamnog drveta; dečaci su, čela namrštenih od naprezanja, kopirali sliku Hristovog tela zakucanog na krstu. Jednoga dana Pata Estanislao je pitao oca da li možemo slikati kruške, jabuke i žive osobe, hteo je da kaže, pretpostavljam, žive žene, ali on je rekao „osobe“; otac je odgovorio da će biti i toga kad dođe vreme, jer s tolikim neznanjem možemo samo težiti crtanju Gospoda Boga, uz Božju pomoć. Cele te godine nastavljamo s crtanjem Device Marije u plaštu i Isusa u krpama. Mislim da smo mogli da ih crtamo doveka.

I otac bi mi držao ruku i vodio je. Smestio bi se iza mene. Dok bih ja sedeo na visokoj klupi, on bi stajao neposredno iza mene, njegova mantija dodirivala bi mi košulju, osećao bih njegovo disanje, lice tik iznad mog ramena, njegov težak miris obavijao mi je vrat. Još uvek, kad god osetim miris jeftinog duvana, setim se ruke oca Franka na svojoj ruci: njegove čvrste ruke sa crnim dlakama koja pritiska moju ruku. Voleo sam to. Svakako, divio sam se njegovoj sposobnosti da se njegovih nekoliko beznačajnih poteza pretvori u nešto što su drugi kopirali: kovrdže koje se pojavljuju, linije ispruženih ruku, prekrštena stopala i u njih zabijen ekser, blede jagodice.

Šta ćeš biti kada porasteš?

Ne znam. A ti?

Ne znam. Baba mi kaže da je najbolje da budem sveštenik.

Sveštenik? Ti sveštenik?

Da. Ona kaže da im je život osiguran, da su svim ljudima potrebni i da piju najbolje vino.

Ali sveštenici ne smeju da budu sa ženama.

A šta će ti žene?

Ne znam, ali otac Franko kaže da se muškarci izgube zbog njih. Mora da je u pitanju nešto važno.

Skrenuo si s teme. Šta bi voleo da budeš kad porasteš?

Ja ne želim da porastem.

Budalo. Nema tebi pomoći.

Misliš?

Okružen je sedmoricom dečaka u školskom dvorištu. „Jovani, pederčić, stranac i pederčić“, pevaju mu ovih šestorica dečaka i polako igraju ukруг oko njega. „Jovani, pederčić, stranac i pederčić“. Dečak shvata da ne vredi da im se odupire, da će u svom grehu otkriti svoje kajanje, da su jadni, prosti seljački sinovi, a da je on drugačiji i da mu oni to rade iz zavisti. To bi mu rekao otac Franko. Čista zavist: on je drugačiji. Njemu otac Franko pomaže, njima ne pomaže. On je izabran. Čista zavist, misli on, jer je drugačiji i najbolje crta, a otac Franko mu, s vremena na vreme, posle ručka, poklanja jabuku ili pomorandžu, zavisi koje je godišnje doba, njima ne poklanja, i sedmorica dečaka nastavljaju da pevaju i polako igraju oko njega „stranac i pederčić“ i to se nastavlja danima. Izgledaju kao utvare: pevaju i polako plešu gotovo u tišini. Niko ih ne vidi. Otac koji je zadužen da ih nadzire na odmoru ne vidi šta se dešava i dečak zna da ako ih prijavi, život može da mu se pretvori u pakao. Pesma se nastavlja i kasnije u spavaonici, kada otac pogasi svetla i kaže im da je sada vreme za spavanje. To je čista zavist. Jedna stara, trula jabuka u njegovom krevetu. Čista zavist.

Rekli ste mi da ste bili mlađi od druge dece, jer je vaša majka falsifikovala...

Ne, bio sam mlađi po godinama od njih.

To sam hteo da kažem: dok su drugi dečaci imali dvanaest – trinaest godina, vi ste imali deset.

Zato što je moja majka želela da se upišem u tu blagoslovenu školu, a sveštenici su joj rekli da me neće primiti pre desete godine. Onda je ona našla nekoga ko je falsifikovao moju krštenicu i upisao da sam se rodio dve godine ranije. Dodao mi je dve godine upisavši ih jednim potezom pera.

Da li znate ko je to uradio i kako?

Nemam pojma. Čudi me da je moja majka mogla da uradi nešto tako.

To nije ličilo na nju?

Ne to. Nego me čudi gde je našla falsifikatora.

Možda je ona sama to učinila.

Ko zna. Nije mi palo na pamet.

Čista zavist, i strepnja od noći, jer nije znao šta će pronaći u krevetu, u tišini spavaonice za tridesetoro dečaka, od svitanja, od dana u kome je slušao tu, iza zatiljka, od tišine, od toga da se na kraju oseća užasno bezvrednim i razmišlja kako da pobjegne. Počeo je da se pita šta je to zgrešio i iznalazio hiljade odgovora. Sve dok jednog popodneva, kada ga je otac Franko zgrabio za ruku da njome crta – sa zadahom duvana, mantijom koja ga dodiruje, s drugom rukom na ramenu ili vratu – jasne linije Device u nebeskoplavom plaštu, dečak shvata da nije tačno, da njegovi drugovi ništa ne razumeju. Da on sam ništa nije bio razumeo. Dečak odjednom shvata da nije tačno da mu otac Franko grabi ruku da bi je vodio tamo-amo, da to ne čini samo njemu. Da to čini svakome, svakom jedanaestogodišnjem momčiću s velom dlačica na nogama, glasom koji se menja i još uvek nežnom kožom. Da to nije slučaj samo s njim. Da može da bude u pitanju bilo ko.

To je nešto što dečak još uvek ne ume da nazove prosvetljenjem – ili, laički rečeno, intuicijom. Razume, ne znajući, razume. Ne shvata kako, ali shvata: bez reči, bez pomalo upadljive formulacije koje imaju ideje. S nekom drugom lakoćom razume to, bez potrebe da prolazi kroz imenice, predloge, glagole, priloške odredbe za vreme ili mesto. Ne sviđa mu se forma: dekoncentriše ga pomisao da mu se to shvatanje dešava, da nije učestvovao u njemu. Ne sviđa mu se taj osećaj nekontrolisanosti, ali sada, kada nekontrolisano zna, misli da može da kontroliše sveštenika: veruje da može. Ako otac njemu ne čini to što čini – ako nije s njim, nego bilo s kim – onda neće biti on taj koji iskorišćava oca, te ne zaslužuje nikakvu kaznu. Ne on, jer on neće učiniti ništa. Ima jaku moć i sprema se da je upotrebi: otkriva da on nije on, i da je u tome moć.

Sine, već si momak, gotovo čovek. Sada mogu da ti ispričam pravu istinu o tvom ocu.

Pravu istinu, majko? A ono što si mi do sada pričala?

Do sada sam ti pričala ono što si mogao da slušaš.

Onda, majko, nemoj više ništa da mi pričaš, ja ću sam ispričati istinitu

priču.

Da mu je otac bio gospodsko dete, kao Dijegov i Marijanin otac, koji se ponizio oženivši se njegovom majkom, jer želeo je da se pomeša sa siromašnima, jedan kučkin sin koji je njegovoj majci napravio dete, a onda pobegao nazad u komfor svoje bogate porodice, jedan tako odličan umetnik koji je zaključio da ništa nije vredno, i posvetio se idealima, da na kraju nastrada svojom odlukom a od tuđe ruke, naivčina, koga je prevario kreten Garibaldi, idealista koji je dao život da bi njegov sin jednom mogao biti ponosan na njega, papin agent, koji je svoju farsu doveo do krajnjih granica; i ko to kaže da je potrebno imati oca.

Misli i obećava sebi da će jednom, kada bude hteo ili možda kada ne bude imao izbora, ispričati pravu istinu o ocu, iako je njegova majka uporna.

Da je njegov otac bio heroj. Majka i dalje priča o njegovom ocu i ponavlja da je bio heroj, da je umro zbog onog u šta je verovao, i da je bio svinja koji ih je ostavio same na svetu, bez izdržavanja, bez budućnosti, bez hrane, bez ičega, da ih je ostavio ali da nije želeo, da je želeo da svet bude drugačiji, sanjar, i da je lako biti junak, sanjar, jedan veseli vitez kao njegov otac, mrtav kao njegov otac, begunac kao njegov otac i da nije teško biti junak, već nabavljati hranu svakoga dana, i da siroti Antonio neće biti ni heroj, ni sanjar, nego će morati da se ubija od posla da bi njoj i njemu, dečaku koji nije njegov sin, i prema kome on nema nikakvu odgovornost, ponavlja stalno majka, moraće kao i ona da se ubija od posla, da bi svi troje preživeli, imali da jedu svakoga dana, opstali na ovom svetu koji je takav kakav je, iako je tvoj otac živeo u snovima. I Huan Marija se opire da je sluša, a ona nastavlja sa pričom. Antonio, njegov očuh, nikada nije tu kada ona to priča, to jest, njegova majka nikada ne priča o njegovom ocu pred Antonijem.

Dešava se često da priča, kad očuh nije tu, da se poneku noć očuh vrati kući pijan i tuče svoju ženu, a dečak se krije iza zavese koja deli sobu u kojoj žive, i misli skrupčan iza zavese da će jednoga dana razbiti glavu toj svinji, a posle, još uvek skrupčan, kada ga čuje kako se srušio i počeo da plače moleći njegovu majku da mu oprostí dok guta slíne i obećava joj da

više neće da pije, misli – videće već ona, neka mu oprost, onda dečak iza zavese misli da je on, uprkos svemu, dobar čovek i da je dobro što mu je otac mrtav, misli da je sretan dečak, ili barem dečak koji ima sreće.

2.

– Znači, on vam je rekao moje ime?

– Ne znam da li smem to da vam kažem.

– Pa onda shvatite da ni ja vama ne mogu ništa da kažem.

– Shvatam.

Bio je u pravu. Ako ja njemu neću nešto da odgovorim, nije bilo razloga da tražim od njega ono što mene interesuje. Bila je to razmena, a on barem nije krio da će mi reći više nego što ja njemu kažem. Nije pokušavao da falsifikuje situaciju.

– Da, on.

– Kakav kučkin sin. Deluje neverovatno, nakon toliko vremena, da je i dalje takav kučkin sin.

Rekao mi je i pogledao me suparnički u lice. Pretpostavio sam da Iv Šodron nije imao običaj da nekog gleda tako suparnički, ali tog popodneva mu se to sviđalo. A svakako nije govorio svakog četvrtka „kučkin sin“.

– Još uvek je kučkin sin.

Onda sam shvatio da on ne zna i pomislio sam da još uvek nije vreme da mu kažem.

– Da, on je bio taj koji mi je rekao za vas.

Rekao sam mu, i to je bilo tačno, mada je već bilo prošlo dosta vremena.

Iv Šodron se naslonio u svojoj fotelji od pamučne tkanine s cvetnim dezenom. Tek što je bio napunio šezdeset godina, a već je ostario: telo previše mršavo, istaknute bore, zašiljene crte lica, gotovo bez mišića.

– A hoćete li vi sigurno hteti da vam ispričam tu priču?

– Ne. U stvari, da, ali bih, uistinu, više voleo da mi prvo ispričate nešto o sebi.

– O sebi? Zašto je važno to što bih mogao da vam ispričam o sebi?

– Važno je, prilično je važno. Ako hoću da sastavim ovu priču, moram da znam sve moguće o njenim protagonistima.

– O njenim protagonistima da, ali ja sam sporedni lik. Ja sam uvek bio samo sporedni lik.

– Vi ste bili falsifikator, redak, kao malo ko.

– Ja nisam bio falsifikator.

Rekao je i pogledao prema vratima kuhinje. Kao da je to uvežbavao, sigurno je to radio svakoga dana svoga života. To je ono što nazivaju brakom. Vrata su se otvorila, pojavila se njegova žena sa drvenim poslužavnikom i na njemu dve šolje bele kafe i nekoliko slatkih keksa.

– Da niste ni pogledali ovaj keks, Iv. To je za gospodina.

Rekla je ona naglaskom koji mi je ličio na poljski ili ruski i podudarao se s njenom fizionomijom: vodenaste, okrugle oči i okruglo lice. Mora da je bila desetak godina mlađa od njega, a već je počela da stari. Posle će mi Šodron ispričati da se oženio pre više od deset godina, kada je Ivanka, tako ju je zvao, došla u Pariz bežeći od sovjeta, bez prebijene pare, u početku spremna da mu se preda da bi joj platio krevet i krov nad glavom. A on, koji se već bližio pedesetoj godini, pomislio je da mu je ona poslednja šansa da obezbedi bezbrižnu starost.

– I znate šta? Na moje veliko iznenađenje ispala je savršena supruga. Nije naporna, zna gde joj je mesto, ni ja nju previše ne opterećujem. U početku sam želeo neke stvari, ali sam se posle navikao.

Reći će mi on kasnije, jer u tom trenutku je nastavio da pije belu kafu, toliko skoncentrisan na šolju kao da na svetu ne postoji ništa drugo.

– Ja nikada nisam bio falsifikator.

– Gospodine Šodron, izvinite ako sam vas uvredio, ali...

– Ali, ništa. Kada već stvari ne umemo da nazovemo pravim rečima, ne treba ništa ni da govorimo.

Sledećih pet minuta tišine bili su kazna za mene: to vreme dok je ispijao belu kafu i pokazivao mi ko vodi glavnu reč. Ali ja poznajem takve situacije. Iz iskustva znam da neko nepripremljen, neko nepoznat, obično nije sposoban da odoli iskušenju jednog intervjua, činjenici da se jedan profesionalac posvetio da ga sluša.

– Rekli ste mi da ste upoznali Valfijerna u Buenos Airesu.

– Ja vam nisam to rekao.

– Mislim da jeste. Šta ste radili u Buenos Airesu? Rođeni ste ovde blizu, čini mi se.

– Veoma blizu, zavisi kako se na to gleda.

Šodron je delovao spremno da iznijansira svaku tvrdnju: čovek naviknut da odmeri za i protiv, da razmotri svaku nijansu u za to potrebnom vremenu, ponekad, činilo se, tokom celog života.

– Ali da, nije daleko, na nekoliko kilometra severoistočno od Liona. Potičem iz porodice staklovezaca. Kada je otac video da lepo crtam, pomislio je da bih, ukoliko budem još nešto naučio, mogao mnogo da mi pomognem u radionici, i odlučio je da me pošalje u jednu školu u Lionu.

Uzbudljivo bi bilo ispričati kako je Šodron počeo svoju karijeru slikara iluzioniste i entuzijaste, i možda, čak uspešnu ili barem, obećavajuću, i da je odbijanje zastarelih umetničkih institucija, ili lična nesreća, ili neumereni zahtevi jedne žene koja nije znala za granice, učinilo da on ne bude slikar, ali nije. Od samog početka, Šodron je znao, tako mi je rekao, da će biti kopista. Rekao je „kopista“ i to je naglasio blagim osmehom.

– Znajte, ja sam tada pomalo mucao.

Rekao mi je kao da želi da mi objasni mnogo toga. Kada je pošao u školu, kada je u ruci držao svoju prvu četkicu, rekao je da je shvatio kako je potpuno nesposoban da naslika ono što vidi u tri dimenzije: sobu, telo, lice, dve jabuke, doline Rone. Zauzvrat, voleo je da reprodukuje crteže, slike, tapiserije. Nije bilo oblika ni boja koje nije mogao da reprodukuje.

– Imaju ljudi koji znaju da reprodukuju neke slike, a neke ne. Neke reprodukcije su manje, neke više uspešne.

Rekao mi je i da je svetu, svakako, jedna od dimenzija višak.

– I svetu su takođe suvišni oni koji misle da su nešto izmislili. Bogu hvala, ja nisam jedan od tih.

Šodron je mislio na sebe samog u prošlosti. Imaju ljudi koji ne znaju da razmišljaju drugačije. Šodron je imao problema u školi. Njegovi crteži modela doživljavali su neuspeh, jedan za drugim, i glavni profesor mu je pretio da će ga izbaciti iz škole. Profesor Falez je bio stari alkoholičar koji je, iz nekog razloga, i dalje verovao u buduću karijeru slikara. Jedan od onih idiota, pričao je Šodron, koji i dalje veruju da im svet nešto duguje, iako je jasno da su oni sami u dugovima.

Mladi Iv Šodron posvetio se studiranju u detalje. Gledao je Faleza kako slika, ali mu je i postavljao pitanja, oponašao je njegove korake ili pokrete, pio istu rakiju koju je pio i profesor dok bi slikao livade sa kravama i

seljančice nalik na krave za Godišnji salon. Kada je nehotice uspeo da se seti uspomena na starog profesora, počeo je da slika jedan od njegovih pejzaža. Slika nije oponašala nijednu posebno, ali je ličila na sve. Šodron je završio sliku i jednog martovskog popodneva ušao je krišom u Falezov atelje i postavio je među Falezove. Efekat je bio znatan: lažni Falez se pomešao sa pravim, ali je bio bolji po nečemu što se ne može definisati. Falez je, pričao je Šodron, uvideo da je ta slika najbolja, jer ju je te godine poslao u Salon. Prvi put u svom životu, posle tridest godina i među toliko učesnika, Falez je dobio prvu nagradu.

– Gospodine, to što ste učinili je kriminal.

– Ja učinio kriminal?

– Da, profesore. Predstavili ste tuđu sliku kao svoju.

– O čemu pričate, bezobrazniče?

– O pejzažu koji sam ja naslikao i koji je osvojio nagradu u Salonu.

Šodron mi je pričao da je profesor negodovao sve dok nije izveo probu koja nije mogla da se pobije. Nije želeo da mi kaže kakva je to proba, ali stari profesor je promenio argumente:

– Kriminal je ono što ste vi učinili, Šodron: da falsifikujete sliku.

– Ja nisam falsifikovao ništa, profesore. Ja sam to naslikao kao da sam vi, to je sve. A vi ste to iskoristili. To jeste kriminalno delo.

– Ne pravite se ludim, Šodron. Vi ste učinili kriminalno delo. Zato što ste to učinili i zato što sam ja vaš profesor, i zato što ja to kažem.

– Profesore, ako tako govorite, stidite se.

– Šodron, ako vi tako govorite, onda se i vi stidite.

Došli su u poziciju kao da igraju šah, a da jedan drugoga ne mogu da matiraju: situacija bilo kojih igrača. Nekoliko dana kasnije Falez mu je rekao da, ukoliko ode u Pariz, može da ga poveže sa jednim kopistom koji će mu dati posao. Bila je to dobra ponuda. Ukoliko je ne prihvati, rekao mu je, pretvoriće mu život u pakao.

– Ne znate vi šta je za mene, jednog stidljivog dečaka, bila pomisao na Pariz. Ta pomisao me je plašila, užasavala, ali, činilo mi se da nemam izlaza.

Falez mu je dao pare za voz i jednog jutra Šodron je otišao ne pozdravivši se ni sa kim. Imao je, uprkos svemu, iluziju da će osvojiti

prestonicu. Međutim, Falezov prijatelj kopista nije obraćao pažnju na njega.

– Gladovao sam. Znete li kako je to umirati od gladi, od prave gladi?

Bio sam spreman da mu kažem da ga razumem, ali pomislio sam da će me otkriti u laži. Naučio sam da budem mudar, pre svega u intervjuima. Intervju je lažna situacija. Izigrava se prijatan, prijateljski razgovor, a u stvari ispituju se činjenice koje su od interesa.

– Ne, stvarno, ne znam. I onda?

– I onda mesecima nisam znao šta da radim. Nisam mogao da se vratim u selo, znate, jer bi me otac kaznio.

– Kaznio?

– Da. Ne znam, barem sam tada tako mislio. A nisam ni u Parizu mogao da ostanem. Nisam pronalazio posao. Pariz je bio pun dobrih kopista. Nije bilo ničega za mene u tom monstruožnom gradu. Odlučio sam da emigriram.

Ivanka je brisala kuhinjsku vitrinu praveći se da je okupirana svojim poslom. Činilo mi se da hoće da čuje priču svog muža koju joj nikada nije ispričao. Šodron je nije gledao. Nije ni mene. Pogled je uperio u prazno, kao da je hteo da vidi daleko, još dalje, u ono što će mi reći.

– A zašto Argentina?

– Kako zašto? Jel' ste vi nekada emigrirali? Znete li vi, novinaru, kako se to dešava? Nije da čovek sedne da razmisli i analizira kuda će otići, da čita o različitim mogućnostima u enciklopedijama i časopisima i na kraju se, nakon dugog razmišljanja, odluči za ovo umesto za ono. Ja znam zašto. Zato što ugledate jednu fotografiju u časopisu, jer vam neko koga ne poznajete u nekoj kafani priča o gradu u kome njegov rođak zgrće zlato...

– Ali zašto baš Argentina, izvinite što insistiram.

– Ne pravite se da ne znate, novinaru. Mnogo ih je išlo u Argentinu. Ili vi mislite da ta zemlja postoji od juče? Još tada, pre skoro četrdeset godina, videlo se da će Argentina postati velika.

Šodron je stigao u luku Buenos Aires godine 1898. Imao je dvadest pet godina. Ivanka je prestala da se pretvara. Gledala nas je s peruškom u ruci, širom otvorenih očiju. Odjednom sam shvatio da me Šodron koristi da bi pričao njoj. Možda je hteo da je smiri. Priča o njegovoj emigraciji bila je način da joj kaže da je i on prošao kroz poniženje kao što je bilo njeno.

– I tamo ste ga upoznali.

- Ne, prošlo je mnogo godina.
- A šta se dešavalo tih godina?
- Neću stići da vam ispričam detalje.
- Hoćete. Pričajte mi. Imamo vremena.
- Ne verujem da ću vam sve ispričati.

Sada je Šodron ponovo gleda. Prestao je da gleda u mene i pričao je jasno da bi ga ona čula, ali tiho da bi je naterao da se izvije da bi ga slušala. Onda je začutao i ponovo pogledao u plafon. Zatim je opet pogledao u mene.

- Vi se mene nećete setiti.
- Ali, kako vam pada na pamet da...

– Poslušajte me, znam kako je. Proveo sam ceo život učeći o tome. Vi me se nećete setiti. Mene se ne seća niko. Možda ćete se setiti ove kuće, moje žene, fotelje, ali mene ne. Mene se ne seti niko. Možda ćete se setiti čak i ovih reči. Hajde da vidimo: setite se ovoga i kroz nekoliko dana, sledeće nedelje, kada budete mogli, pokušajte da se setite mog lica, jednog od mojih pokreta... Mene, kažem vam, ne seti se niko. Zbog toga sam mogao biti toliko drugih: Falez, Ribera, Surbaran. Zbog toga sam mogao biti Leonardo.

Rekao je Šodron i opet začutao. I ja sam začutao. Bio je to glupi dvoboj u tišini. On je pobedio. Ja sam ga ponovo zapitao da li ga je tada upoznao. Ali sam pomislio da je možda u pravu, da moram da zabeležim sve svoje utiske o njemu čim budem izašao iz njegove kuće.

- A, da vam ispričam kako sam ga upoznao.
- Ja bih vas zamolio.

– Ne, ne mogu to da vam kažem, ali bih voleo više da vam objasnim ko je bio Valfijerno u tom trenutku. Žigolo. Kako vi to zovete? Jedan pimp za kurve.

Šodron me je pogledao s blagim osmehom. Igrač koji započinje ofanzivu s druge strane table, odakle sam najmanje očekivao. Nisam znao da li da mu verujem, ili, bolje rečeno, više mu nisam verovao ništa. Valfijerno mi to nije rekao i još uvek sam mislio da je njegova priča istinita. Međutim, Šodron je imao sve razloge za mržnju i ljutnju.

- Ali neću da pričam loše o toj svinji. Na kraju krajeva, ovu kuću

dugujem njemu. Da nije bilo priče o *Mona Lizi* nikada ne bih mogao da je kupim. Pa dobro, na kraju skoro sve mu dugujem.

Rekao je, a onda ućutao. Bilo je očigledno da nije znao. Ako se svih ovih godina nisu vidali, kako je mogao znati da je Valfijerno pokojan.

3.

Shvata da nije isto kad mu otac Franko okrzne neki deo tela, a njegov polni organ se kruti ni zbog čega, nije isto. Takođe otkriva da nije isto kad ga sam zgrabi rukom i stisne, i trese, i krene takvim ritmom dok ne prasne. Otkriva – jedan sused mu kaže – da ga može izgubiti u tuđim telima, i boji se, u početku se boji. Kaže mu da jedan deo njegovog tela mora ući u drugo telo koje gotovo ne poznaje i to ga plaši. Mesecima izbegava pozive drugih momaka iz svoje spavaonice da im se pridruži u Mečinom kućerku kako bi postao muškarac. Oni su prostaci, ali on mora da učini nešto. Zna da ne može da nastavi ovako. Ima četrnaest godina, a dečaci ga opet ismejavaju najbrutalnijim rečima. Govore mu da ga je otac Franko ubedio, da je sada jedan od tih, govore mu da se čuva, jer će nas on učiniti trudnim, govore mu da je pederčić kao Stromboli. On im ne veruje, ali se pita i zaustavlja se: i dalje strahuje da će se naći u tuđem telu. Dok se na njega nije smilovao Ruano: „Huanma, ne budi dosadan, to nije ništa ozbiljno.“ „Ne znam, Ruano, kako da znam kad ne znam ništa.“ I Ruano, da l' iz sažaljenja, da l' iz mržnje, ili da bi se hvalio, nudi mu objašnjenje: „Znaš da ja koristim Doritu. Sledeći put kad je izvedem na poljašce, ti se sakrij, ne govori ništa, samo polako i videćeš kako je. Videćeš, da bi te prošao strah.“

Hoda kao po labavoj žici. Jedna grana škripi, on se privija uz nju. Ali oni idu i dalje okupirani svojim zamislima, trljanjem boka o bok, uživajući u nadolazećim ukusima – i ništa ne primećuju. Sve dok se ne sakriju iza jednog grma s crvenim bobicama, on s druge strane grma, oni na zemlji, ona na zemlji, Ruano iznad nje, spušta joj podsuknju, raskopčava svoje pantalone, rukom grabi kitu i njome traži rupu između njenih nogu – on to gleda bojeći se da diše, bojeći se da mu ne promakne neki odlučujući detalj, gleda – i Ruano koji već pronalazi rupu i kreće svojim ritmom, koji je kao ritam ruke ali celim telom, nazad i napred, i nazad, i smesta jače, silovitije, brže napred i nazad, i napred, a oči su mu kao mandarine, dve dojke, te oči koje se naprežu da sve vide, oči koje će naučiti udarac po udarac, i onda, odjednom, kad više ne bude izlaza, da ponovi, jedan po jedan, pokret, krikove, lica.

Sada smiren – te noći u svom krevetu već smiren – razmišlja da li će umeti da to imitira. I te nedelje pridružuje se momcima u Mečinom kućerku i postaje još jedan, jedan od njih.

4.

Glava mu je utonula u jastuk od guščjeg perja, a telo u madrac od slame. Usta su mu poluotvorena, oči stisnute, a haljina od plave svile mu je otvorena. Valeri stoji četvoronoške i igra se s njegovim polnim udom. Naslanja se na madrac laktovima i kolenima: zadnjica visoko, razlila se kao mleko, puna rupica, plavih kapilara i finog sala. Od zadnjice spuštaju joj se leđa kao tobogan do glave, crne, kovrdžave kose, potonule između Valfijernovih bedara. Desnom rukom drži mu ud, usnama ga sisa, a jezikom liže. Sladokusno bučno lizanje. I Valfijerno stenje gotovo nem. Gleda je, a pre svega gleda podrhtavanje tih sisa i pomalo stomaka koji mu vise nad grudima. Zadnjica gore, sise koje vise, dve sise, meso, meso, belo i belo da bi se uspostavila ravnoteža koja se narušava i narušava. Valfijerno gleda tu zadnjicu koja se podiže da bi glava još više potonula. To što mi ga liže je seks bez posla, misli on, bez imalo truda, čisto žrtvovanje ili posao, misli i zatvara oči dok se Valerijine usne zatvaraju na njegovom udu. Zatvara oči i prepušta se na trenutak ekstazi, obećanju ekstaze, ali ne uspeva. Hvata je za kosu i sklanja joj glavu, a stomak pokriva haljinom.

– Čekajte, čekajte.

Valeri se uspravlja, nadlanicom briše usne i gleda ga dok su joj usne nadute:

– Šta je bilo? Šta želite?

– Ne, ja hoću da znam šta vi želite?

– Markiže, zar nije očigledno?

– Ne. Govorim o sebi. Šta želite od mene?

Valeri je zastala otvorenih usta. Zubi su joj žuti i retki. Valfijerno pokušava da je ne gleda.

– Ko trenutno kopira feljton iz *Malog Parižanina*? Ili su to možda samo pogrđni petparački spisi o pornografiji.

Kaže ona uz blag osmeh.

– Valeri, ne zajebavajte me. Žene ližu samo iz ljubavi ili novca. A vi meni, ni zbog jednog ni zbog drugog.

– Ne pada vam na pamet da se meni to možda sviđa?

– Ne pričajte gluposti, Valeri. Oboje znamo šta je ovo.

Kaže Valfijerno i Valeri ga gleda: vidi se da on pokušava da kontroliše mržnju koju oseća prema njoj. Valfijerno zna da je planuo u nezgodnom trenutku, ali već danima je mrzovoljan, zabrinut, jer u početku njegove noći sa Valeri bile su bolje, mnogo bolje, međutim, ovih poslednjih noći osetio je promenu. Ona to isuviše dobro shvata. To više nije razmena dva tela. Ona se pretvorila u njegovog slugu, njegovu bestidnu gejšu, i on to naslućuje.

– Pitam vas ponovo: šta hoćete od mene?

Kaže, veoma polako. Shvatio je odjednom, iako shvatiti nije prava reč: znao je na neobjašnjiv način, kako se znaju izvesne činjenice, da je on jedan starac za nju, mekan, prepreden, jedan izveštačen idiot. Da njena zadnjica verovatno traži nešto. Bio je glup kada je mislio da ga ona neće hteti zato što nema mnogo novca da joj da. Bio je glup, kako je samo mogao tako nešto da misli.

– Ništa, markiže. Ništa što vi ne možete da mi date. Ništa što vas košta, ne brinite se.

Kaže Valeri, sada šaljivim tonom. Valfijernovo onemoćalo telo ne dopušta mu da se okrene na drugu stranu, da se izdigne.

– Ne zajebavajte me, Valeri.

Valfijerno ne uspeva da pronade bolje reči.

– Već sam vam rekla. Volela bih da radimo zajedno.

– Pričate gluposti.

– Ne pričam. Barem me saslušajte. Puno je para u pitanju.

– Vi ste potpuno ludi.

– Nisam luđa od vas. A ovo je nešto najpametnije što sam rekla u životu. Jedino pametno, rekla bih.

– Ali šta vam pada na pamet da bi tako nešto moglo da me zanima?

Valfijerno odgovara nešto što ni sam ne želi čuti; ono što bi me moglo zanimati za tako nešto jeste to što je želim zadržati. Ali ne treba da želim. Neću da želim. Ako me ona iskorišćava, ja bih mogao nju da iskoristim, misli, ali nije tako lako. Želeo bi da ga ona želi. Želeo bi da on nju ne želi. Nije baš tako lako. Ona nastavlja da mu priča držeći njegov mlitavi ud.

– Hajte, markiže. Nemojte mi reći da vas ne zanima. Samo me na minut saslušajte. Slušajte me kao da slušate priču jedne glupe klinke.

– Slušam vas.

– Ako se osećate bolje u ovom položaju...

– Draga moja...

– Vaša draga, najdraža, markiže. Vrlo je jednostavno. Da li se sećate da sam vam pre neki dan pričala o onom čoveku koji je radio u Luvru?

– Da. Mislim da se sećam.

– Ne pravite se ludim, markiže. Videla sam tada da ste me slušali pažljivo. Vrlo je jednostavno. Ja imam čoveka, a vi imate veze. Samo treba da smislimo plan.

– Plan za šta?

– Markiže, ne provocirajte me.

Govori ona i stavlja u usta njegov mlitavi ud. Valfijerno gleda u plafon. Oseća da mu se ud diže, a on to suzbija. Pokazaće joj da ona ne može da učini nešto što on ne želi. Valfijerno joj sklanja ruku, ustaje sa kreveta i zakopčava kućnu haljinu. Upravo je shvatio zbog čega se nikad nije potpuno svukao pred Valeri. On je starac, četrdesetogodišnjak. Kako je mogao da bude takva budala.

– Znajte da nam to može biti životna šansa.

– Naša šansa?

– Vaša i moja.

Valfijerno pokušava da se nasmeši. Pretpostavlja da je najbolji način da savlada loš trenutak tako da joj povlađuje:

– Jel' vi stvarno mislite da taj čovek može da posluži za nešto?

– Pa, za mnogo toga ne. Ali sigurno za nešto što vas ne zanima, a možda da ukrade par slika.

– A šta vama pada na pamet da mene zanima, kako kažete, da kradem slike?

– Valfijerno, molim vas. Ne pravite mi scene. Jel' vas zanima ili ne? Ne morate odmah da mi odgovorite. Molim vas, razmislite. Ne budite tvrdoglavi. Ovakva šansa se ne pruža dvaput u životu.

Perone

1.

Mnogo me je koštalo da prestanem da budem Boljino, ili Huan Marija. I mnogo više, kasnije, da shvatim zašto sam to učinio. U to vreme tragao sam još uvek za takvim stvarima. Objašnjenja, kažem: takve stvari.

Čovek može videti svog oca kao put ili teret, i jedno i drugo bilo bi preterano. Jedan put, pomisliće jednom mladić, ako ga zacrta svojim uspesima. Ali teret, ako mu priča o njegovim uspesima postane nadgrobni kamen. I put ako njegov neuspeh odagna mogućnost da ga pređe, a nadgrobni kamen ako ga njegov neuspeh ražalosti. Nadgrobna ploča može da pokaže ono što je otac želeo da učini ali nije mogao, ili da pokaže ono što je otac želeo da neko učini, ili da učini da neko poveruje da je otac želeo da neko to učini, ili treba postati otac da bi se ocu ispunile želje.

Izvesno je: da je čovek pod imenom Huan Marija Perone uhapšen 1884. godine u Rosariu kao pripadnik grupe anarhista, koje neki izvori nazivaju Los Erantes. U policijskom registru taj Huan Marija Perone ima devetnaest godina. Njegovo ime i godine podudaraju se sa imenom i godinama našeg čoveka, ukoliko možemo iskoristiti i prezime njegove majke.

Sudski proces ne govori precizno o trenutku niti okolnostima, ali znamo da su hapšenja izvršena zbog atentata na časopis *El Munisipio*, bombom kućne izrade, koja je raznela ulaz u vilu u kojoj se nalaze njegove kancelarije, i u kojoj je živeo njen vlasnik. Bomba je najverovatnije bila bačena zbog teksta koji je govorio o neradnoj nedelji. Gradske prodavnice i preduzeća rade svaki dan u nedelji četrnaest do devetnaest sati dnevno, a zaposleni rade neprestano svih tih sati. Militantni sindikalci, među njima većinom anarhisti, pokušali su ovim činom da smanje radno vreme. Ali, svaki pokušaj ograničavanja, vlasnici radnja, kao i *El Munisipio*, proglasili su kao napad na slobodu trgovanja. *El Munisipio* je bio deklarisan neprijatelj tih sindikatskih pokreta, ali je u isto vreme imao ozbiljne ekonomske probleme. Direktor časopisa, govorili su neki, mislio je da će, ako se predstavi kao žrtva anarhista, dobiti pomoć svoje staleške braće,

dobrostojećih buržuja iz Rosaria. Mnogo ih je više pretpostavljalo da je bomba jednostavno bila tek „novi anarhistički zločinački napad“.

Zbog ovog navodnog napada, zajedno sa svojim brojnim drugovima, uhapšen je Huan Marija Perone, i verovatno je to čovek za kojim tragamo. Ali kasnije, govori se da je umro 1888, što izaziva sumnje.

Jel' ste to bili vi?

Šta znači „vi“?

Valfijerno, ne pravite se ludim.

Beker, mogli bismo ovako unedogled. Nedostatak suptilnosti ne daje vam pravo da pretpostavljate da smo svi poput vas.

Rekao bih da je mrtav. Moguće je. U stvarnosti, kaže da je Huan Marija mrtav i to je moguće i to je verovatno. Iako je, zasigurno, umirao još nekoliko godina. Ima smrti koje traju ceo život, druge ispadnu kraće, neopozivije.

Uz loše okrečen zid penje se bubašvaba. Mladić pokušava da misli: uz loše okrečen zid penje se bubašvaba. Penjati se, rekao bi otac Franko, peti se, verati, popeti, uspeti, doći na vrh. Mladić pokušava da razmišlja o bubašvabi, da zamisli bubašvabu bez osećaja: ništa više nego jedan uspon, jer tako, pokušavajući da misli na nju on ne pati i zatvara oči i vidi je zatvorenih očiju, i pokriva uši da bi takođe pokušao da čuje korake insekta na loše okrečenom zidu, a ne povike. „Pokvarenjače jedan, progovorićeš, jer ovde svi progovore. Kučkin sine, videćeš kako ćeš progovoriti.“ Kao da povici odjekuju iz daljine, kao da su jedno sećanje. Kao da može pasti, bubašvaba, ili promeniti putanju ili će odjekivati koraci, bubašvaba, „progovorićeš, kučkin sine“. Misliti da si bubašvaba koja se penje. „Ja gospodine? Šta hoćete da vam kažem?“

Novinaru, ima stvari koje ne treba da razumete. Samo ih saslušajte.

O čemu mi pričate?

Mislim da sam morao da budem Bonalja.

Bonalja?

Bonalja. Pravi sin svoga oca.

Pretpostavimo da su poslednji minuti noći, jer je noć već i suviše dugo trajala. Mladiću krvare rane po licu. Vezan je za stolicu. Košulja mu je pocepana, uprljana od krvi i slina, crna kosa čupava, oči pocrnele od udaraca, lice iskrivljeno od teške ruke. „Ovde svi progovore svoje svinjarije, progovorićeš i ti glupane.“ „Ja, gospodine? Šta hoćete da vam kažem?“ „Ne pravi se idiot. Ono isto što smo te do sada ispitivali.“

Kaže mu ljudina kose kao griva i traži od svog pomoćnika da mu doda još jedan mate. „Od samog početka, da, gospodine, ili misliš da će ovo zauvek trajati, bedniče jedan“, kaže, ispija mate, pljuje zeleni šlajm na pod od nejednakih cigli. Rekao mu je jedan mate, „Ramires, ne ovo sranje“. Mladić pokušava da je gleda: bubašvaba se upravo izgubila. Boli ga vrat dok to pokušava.

Deluje neverovatno kako ovakvi balavci žele da postanu junaci, takvi imbecili.

Svetlost u fenjerima treperi. Mladićeve usne drhte. Razmišlja da će im opet reći isto i da će ga ponovo udariti i više ne može da razmišlja ni o bubašvabi. Ispunjen je strahom od zavisti prema njoj. „Ja gospodine? Već sam vam sve rekao. Ja sam postavio bombu. Ja sam je aktivirao, postavio je, već sam vam rekao, u nedelju 22. u šest ujutru, upravo pošto je prošao čuvar.“ „Zezaš se sa nama, nesrećniče. Misliš da mi ne znamo da sam nisi mogao to da učiniš. Daj, šta je s tim mateom? Ramires, taj mate. Da ti čak nisi ni deo te grupe, nesrećniče. Da ih jedva poznaješ i uhvatili smo te da nam predaš Nemca, idiote. Ramires, da ti jebem mater.“ „Ja gospodine? Ja sam je postavio. Varate se sa mnom.“

Mladić Huan Marija razmišlja: kada bi barem to bilo tačno, kad bi mogao to reći verujući da je to što kaže istina. Mladić se boji pomisliti na istinu, da se seti detalja, jer mu se čini neverovatnim da je komesar ne čuje ako misli na nju, jer ne veruje da može misliti tako tiho da ga ne čuje.

Ruke su mu kao da je žaba, vezane za stolicu preko naslona. Užarene oči, obrazi, usne, kao stari čepovi. Ljudina mu kaže da će mu opet postaviti pitanje, da će mu dati još jednu šansu, jer je dobar čovek. Mladić misli da ovaj put ne može da nastavi sa farsom. Da li uopšte može da nastavi sa farsom? Misli da može, ali ne zna sigurno. Ne može biti siguran u to i

ljudina mu odvali lice udarcem, šamarom, ćuškom: reči koje ne opisuju ovu ruku koja deformiše površinu njegovog lica, koja mu baca glavu nazad kao kamen, koja izaziva u njemu nezamislive bolove. Mladić naporno, s mukom podiže glavu i još jednom govori: „Ja sam je postavio, gospodine, ja sam to učinio.“ A ljudina mu odgovara: „Dodavola, reci mi gde je Namac? Reci mi kako je bilo, ne budi imbecil, imbecilu, ne shvataš da ćeš biti ubijen.“ Kaže „bićeš ubijen“ kao neko ko govori o vanjskoj sili – fatalnosti, sili teže? – spreman da izvede ono neizbežno izvan dosega volje ili želja, kaže mu „ubićemo te“ i mladić misli: ako bude umro njegovi drugovi će znati da se opirao do kraja, da je opravdao njihovo poverenje, da će sada znati šta je to biti istrajan i pouzdan; i don Manuel će saznati da sam umro boreći se protiv njegove klase i protiv nepravde. Majka će misliti da sam umro kao otac i mrzeće me. Još jednom neće ništa razumeti, misli, još jednom, a kako bi bilo lako kad bih mogao da se ubijem, kako bi lako bilo. „Mali, poslednji put te pitam, u majčinu, ne iscrpljuj me!“

Bilo bi lako kad bih se mogao ubiti, sve bi bilo mnogo lakše, za to bih morao da smislim nešto važno: pre toga, nešto važno. Da bih umro moram da smislim nešto važno, razmišlja, pre svega, i ponovo govori: „Ja sam to učinio, gospodine, već sam vam rekao. Ja sam postavio bombu.“ „A tako, reci mi kako si je postavio“, odgovara mu ljudina, spreman sada da se zabavlja s njim i mladić smišlja priču punu rupa i grešaka, a ljudina se zabavlja pitajući ga za detalje koje mladić izmišlja. Loše smišlja, loše, dotle da se ovaj drugi, Ramires, dosađuje. „Ramires, daj mi jednu cigaru dosadno mi je“, i svom snagom šutira stolicu koja pada na pod od neravnih cigli. Mladić leti sa stolicom na neravni pod. Bokovima udara o cigle. I čak na podu nastavlja se šutiranje: „Eto ti, šta misliš da nam pričaš svašta, balavče, šta misliš ko smo mi?“ I mladić, još uvek na podu, pretučenih ruku, ispred razbijenog lica, ranjenog, rastrganog, razbijenog, misli – čudno, misli još uvek, na te stvari misli: kako je čudno što još uvek misli na te stvari – kako je neobično da je najbolja odbrana slobode ako lažeš kao derište, loše, kao glupo derište, loše, trebalo bi da nauči.

Da li ste ikada bili toliko bespomoćni, novinaru? Toliko u tuđim rukama? Toliko prepušteni drugima?

Ne, markiže. Mislim da nisam, gospodine, markiže.

Nadam se da vam se to neće desiti nikada. Dobro, možda shvatate. Sada, kad morate da me slušate, a ne znate šta da mislite o ovome što vam pričam.

Mislite?

A vi? Šta vi mislite?

Mladić je kasnije često razmišljao o jednoj, ili su to bile dve činjenice. Prva činjenica je bila ta da, tokom svog saslušanja, nije razmišljao o čuvenom povodu slobodnih ljudi, već je razmišljao o tome da treba da mu se dive, ili barem da ga poštuju ti mali ljudi za koje je smatrao da su mu prijatelji. Ti mali ljudi koji su branili svoj čuveni povod u argentinskom gradu Rosariu 1884, i pomalo je razmišljao o don Manuelu i ljudima kao što je on, a pre svega, razmišljao je o svom ocu: da ga je otac video u tom kritičnom trenutku bio bi ponosan. Iznenadila ga je pomisao na oca: nikada nije razmišljao o svom ocu, svom pravom ocu, pokojnom gospodinu koga nikada nije upoznao – kao na nekoga ko bi mogao prema njemu nešto osećati, ponos, mržnju ili tugu. Uvek je mislio o njemu kao što neko misli o sebi, izuzev te noći, i mnogih drugih koje su usledile.

A druga činjenica o kojoj je razmišljao bila je ta da više neće dozvoliti da ga tako nespremnog uhvate.

Još onda sam znao da će mi jednom biti veoma teško da se sećam toga. Da ću morati dosta da se trudim da sve zaboravim, a onda opet da se setim. Sećanje je nešto što se priprema, naslućuje, i koje odjednom nestaje iz misli običnih ljudi. Obični ljudi su oni koji ne umeju da rukuju svojim sećanjima. Još onda je to znao, ali još to nije bio shvatio.

„Ne verujem da čovek može da se obogati a da nije surov. Jedan osećajan čovek nikada neće steći bogatstvo. Da bi se obogatio moraš imati samo jednu zamišljenu, čvrstu, nepromenljivu zamisao: da stvoriš sebi gomilu zlata. A da bi nagomilao sve to zlato moraš biti zelenaš, prevarant, nemilosrdan, zloupotrebljivač, ubica. Da mučiš, pre svega, slabe i male. A kada napraviš planinu od zlata, popni se i sa vrha posmatraj dolinu nesrećnika koje si stvorio“, čita mladić, sam u svojoj ćeliji, pod svetlošću sveće koja treperi i blago se smeška.

Odbojno. Uglavnom se ponaša odbojno. Saznaje da je Nemač također uhapšen. To mu saopštava jedan od njegovih navodnih prijatelja, lopov iz Rosaria, koji se smilovao na njega, i da anarhisti ne sumnjaju u to ko je izdao Nemca. Mladić zna da je jedina šansa da ih razuveri da im kaže ko je to učinio i nada se da će to i uraditi. Naslućuje nešto i razmišlja kako da im potvrdi da on nije izdajica. Zna da to neće biti lako, ali ukoliko to ne učini, moraće da se krije celoga života.

Mladić se uglavnom ponaša odbojno. Na zajedničkim mestima: u trpezariji, dvorištu u kome šetaju zatvorenici dva sata svakog jutra i popodneva, on je uglavnom odbojan. Odbojan je i korača vrlo uspravnih leđa, ispruženih nogu, vrlo uspravno, kao da želi da produži stas. Onda će misliti da je to besmisleno, njegova prva preokupacija ovde bilo je njegovo držanje. Danima mladić i dalje razmišlja šta da misli i šta da čini. Treba mu mnogo vremena da shvati da više ne može donositi odluke, da neće odlučivati ni o čemu još dugo. Očajava. Mišići mu se bez razloga napinju, a on se trudi da ih opusti, ali ne uspeva. Očajan je. Uglavnom je odbojan prema drugima. Dovedi su ga na jedno preveliko mesto: Nacionalni zatvor u predgrađu Buenos Airesa, ogromna zgrada odskoro otvorena, sa zupčastim kruništem i kulama i svim modernim detaljima jedne kaznionice. Kada ga je ugledao, taj jedini trenutak kada ga je ugledao, dok su ga pod prismotrom dovodili u kočijama, mladiću je na trenutak došla srećna pomisao da njegov budući zatvor može biti jedan predeo u kome će živeti kao u nekoj vrsti srednjovekovnog dvorca sa crteža koje mu je pokazivao otac Franko. Nedugo zatim, čim se kapija otvorila i zatvorila, dvorac se pretvorio u uzastopnost hodnika, dvorišta i njegove ćelije. Pre svega u njegovu ćeliju. Zatvor nije ništa drugo, no ograničavanje svih mogućih mogućnosti, ali zato je to način da se čovek u razmišljanjima skoncentriše što je moguće više. Tamo, gde pravi svet ne prestaje da postoji. Mnogo kasnije, u zatvoru, mladić je počeo da misli da je svet nešto što svako može da stvori i oblikuje po svojoj želji i na svoj način. Ma daj, ne zezaj, misli on. Ne petljaj se, ne prizivaj nepotrebnu stvarnost. U zatvoru je stvarnost tako oskudna, toliko jasno određena, da ti ostavlja dovoljno mesta za razmišljanje. Počinje da razmišlja mladić, ali dosta kasnije, da je zatvor,

ćelija, veličanstvena polazna tačka, primer za pravu falsifikaciju. U ovoj ćeliji, sasvim slučajno, počeo je da stvara čoveka kakav će biti u budućnosti: svoju ličnost.

Ali, za sada, ume samo da bude odbojan. Smeta mu, guši ga, a možda i plaši, energija koju jedva obuzdava, dok se šeta kroz dvorište među desetinama delinkvenata kao što je on. Delinkventi kao što je on, misli, ponavlja, i gadi se ovih oholih reči. Mladić u dvorištu priča samo sa Francuzom koga neki zovu Bernardo Daset, neki Leon Davan, a drugi Huan Pablo. Francuz ima tridesetak godina i u policiji se priča da „predvodi sve francuske lopove u gradu koji mu, prerušeni u hotelske radnike, slikare ili kočijaše, služe kao špijuni. Često menja mesto boravka da ga policija ne bi otkrila. Oblači se elegantno, ima lepe manire i prefinjen ukus“. I tačno je da ima prefinjen ukus. Treba da ga ima da bi uživao u mladićevoj sposobnosti, njegovom gordom pogledu, njegovim pravilnim crtama i suvonjavoju zadnjici, u tom stanju životinje u kavezu koja ga nagoni da nema poverenja gotovo ni u šta.

Dasetu, to jest Davanu nije bitno, ili je možda od posebnog značaja seksualno uzbuđenje. On koristi svoje povlastice u zatvoru da bi posećivao mladića u njegovoj tamnici tri puta nedeljno na sat-dva, nikada duže. Mladiću je mnogo manje bitna ova potčinjenost Davanu, muda ovog zatvorenika u njegovim ustima, njegove bale na svom vratu i ramenima, dužnost da se povinuje njegovim željama, što je pretpostavio. Ne uživa u tome, ali mu i ne smeta. To je, misli on povremeno, ne pronalazeći ništa drugo, jedan od retkih načina na koji oskudna realnost traži svoja prava, i ne pridaje tome važnost. Daset, to jest Davan, posećuje ga, vodi ga, zavodi ga – zavodi je prava reč, previše, i uči ga da su imena i dobri uzori presudna sredstva. Takođe ga uči da čita njegove knjige na francuskom – to je ugovor: u zamenu za ono što želim, i ne možeš me odbiti, učiću te francuski, onom najnekorisnijem – upoznaće izvesne nepoznate stavove o samome sebi i, bez sumnje, nevoljno glumi uživanje i kao posledica svega toga – uči da nema ničega što ne može da se odglumi. To je ono što počinje pretpostavljati: da sve može da se glumi, sve može biti odglumljeno.

Pa šta? Ako nisam ja, moraće da bude neko drugi, i neće te tretirati kao što

te tretiram ja. Ne budi glup, šeri. Ovde ti niko ne daje nešto za ništa, i postoje zaštitnici i štíćenici i nema nikoga drugog, i niko nije ništa bez dobrog zaštitnika, i dosta priče. Sada se vreme za razgovor završilo.

Zašto? Ko to kaže?

Kako, ko kaže? Tvoj zaštitnik, jedini koji priča.

Gotovo svake noći, u svojoj ćeliji rukama zamišlja stvari: nikad samoga sebe, nikad Francuza, ni Mariju, uvek Ruana i Doritu. Nekad – nepažnjom, nehotice, kajući se odmah – pomisli na Marijanu, koja je već sada verovatno odrasla, prava plava žena. U zatvoru ima malo mesta za plave žene.

„Postoje isključivo sanjarske i posve nesposobne ljudske prirode koje, međutim, pod tajanstvenim i nepoznatim nagonom, deluju takvom brzinom za koju takvi ljudi nisu ni znali. Onaj koji strahuje da će pronaći na portirnici nepoželjnu vest, hoda kukavički satima ispred vrata ne usuđujući se da uđe, onaj koji petnaest dana čuva pismo a ne otvara ga, onaj kome šest meseci treba da se pomiri sa tim da treba da učini nešto što je trebalo učiniti godinama ranije, dakle, svi oni osećaju se naglo gurnuti u akciju silom kojom ne mogu da se odupru, kao odapete strelice. Neki moj prijatelj zapaliće cigaru tik uz bačvu baruta, da bi video, upoznao, iskušao sudbinu, da bi naterao sebe da pokaže snagu, da bi se igrao, da bi spoznao užitke straha, ni zbog čega, iz hira i besposlice“, čita mladić sam u svojoj ćeliji pod svećom koja treperi, i prepoznaje svoj neobičan osmeh. Možda tada, a možda ne, odlučuje da ga baš briga, da će ti tipovi – kaže „ti tipovi“ poverovati da je to bio on.

Pisma od majke mu retko stižu i malo govore: da je dosta propala, da se ne oseća dobro, da jadni Antonio dosta pije, pitanje, zašto je učinio to što svi pričaju da je učinio. On se povremeno seća ogrlice. I očekuje da će mu sve ređe stizati pisma. Na kraju pisma više ne stižu.

Rekli ste mi da ste u zatvoru mnogo toga naučili.

Naučio sam to, da ako nešto želim da promenim, moram početi da

menjam sebe: da postanem neko sa dovoljno moći da menja stvari. Samoga sebe, da kažemo za početak.

I ništa više?

Bilo je tu i drugih stvari.

Čovek po imenu Huan Marija Perone odslužio je četiri godine kazne u Nacionalnom zatvoru zbog učešća u atentatu na *El Munisipio* u Rosariju. Kada je izlazio, uručili su mu korišćenu ali čistu garderobu koju je donirala Liga dama dobrotvorki, i pismo od očuha da mu je majka umrla. Oslobođeni je imao dvadeset tri ili dvadeset četiri godine i morao je, između ostalog, da sakrije svoje pravo ime.

Tragao sam. Biće da sam učinio stvari koje bih najradije zaboravio. Ali sećao sam ih se i to previše. Čemu služi zaboravljanje onoga što se ionako lako zaboravlja?

2.

– Šta znate o Đokondi?

– Molim?

– To što ste čuli, Iv: šta znate o *Mona Lizi*?

– To nije bilo ono što sam čuo: Đokonda, *Mona Liza*...

– Znae šta je najčudnije u svemu ovome, Iv? To što mi se na trenutke čak dopada vaš način razmišljanja da je vaša uloga da zamarate svog bližnjega. Počeo sam da mislim da ću možda i ja na kraju početi isto da radim.

– Kakva čast, markiže. Kao i uvek, u svojoj ste rečenici taj bližnji valjda vi.

– Ne zezajte, Iv. Ja insistiram. Šta znate o *Mona Lizi*?

– Isto što i ceo svet.

Govore na španskom: Iv Šodron govori naglaskom iz Buenos Airesa, ali izgovara francusko r. Eduardo de Valfijerno govori argentinski španski, ali sa francuskom intonacijom.

– A šta je to?

– Ništa.

Iv Šodron, iz principa, nikad ne zna ništa. Pre nekoliko godina izabrao je neznanje i toga se savesno drži. Naročito od kada se pretvorio u izvršioca Valfijernovih zamisli, to savezništvo daje mu mogućnost da, više nego ikad, bude ruka – najspretnija od svih ruku – koju pokreće tuđ mozak. Za njega savršena situacija.

– Već će doći vreme da krenete u istraživanje.

– *Mona Lize*?

– O čemu pričamo?

– Ukoliko mi vi to ne kažete...

Šodron dopušta da ga vodi i čini nešto što je za njega nagli pokret: čisti zglob po zglob prstiju krpom namočenom terpentinskim uljem. Valfijernu se mreška nos od tog mirisa: mogli bi da prođu vekovi, misli optimistički, a miris terpentinskog ulja uvek će ga podsetiti na onog sveštenika koji nije bio ono što je bio. Šodron briše ruke o svoju belu slikarsku bluzu i gleda ga

na trenutak pre nego što će reći:

– Eduardo, moramo nešto da učinimo. Otkako smo došli u Pariz, poslovi...

– Podsećam vas da ste vi bili taj koji me je ubedio da dođemo.

– Ja?

Prekida ga Šodron i osvrće se oko sebe kao, onaj koji kaže: „Ja? Nikada. Da dođem ovamo? Samo bi mi još to falilo“. Radionica blista osvetljena jutarnjim suncem, ali je veoma skućena i prepuna poluzavršenih slika. To su religiozne slike španskog baroka Ribere ili Zurbarana. Tu su dva štafelaja, palete, staklene boćice za slikanje, tri niska stola preplavljena slikarskim četkicama i još nekoliko staklenih boćica, nekoliko knjiga iz umetnosti u oskudnoj biblioteci, jedan tesan poljski krevet smešten sasvim u ćošku.

– O tome, svakako, nećemo pričati.

– To i ja kaćem: da ne vredi.

– Valfijerno, zabrinut sam.

– A kad niste bili?

– Ne zajebavajte, Valfijerno. Ozbiljno sam zabrinut. Moramo da učinimo nešto. Jel' vam palo na pamet kakav je svet u poslednje vreme? Da ćovek ne poveruje. Tramvaji, metro, elektrićno svetlo u kućama, fonografi, automobili. Uskoro nećemo moći da učinimo ništa.

– Već ste nešto pili tako rano? Kakve veze imaju avioni sa nama?

– Oćigledno je, markiće, da bi trebalo da vi prvi shvatite to. Uskoro će izmisliti mašine koje ispituju slike, materiju, šta god, a mi više nećemo moći ništa da uradimo. Treba naslikati dobru sliku dok ne bude kasno, Eduardo. Napredak će nas uništiti: staviće nas u muzej.

– Kako rekoste?

– Staviće nas u muzej.

– Nije loša ideja. Treba razmisliti o tome. U muzej.

– Govorim vam to ozbiljno, Eduardo.

– I ja sam ozbiljan.

Valfijerno olabavljuje crnu leptir mašnu i gleda slike koje slika Šodron, savršene, izvanredne kopije i zapanjuje ga ćinjenica da je njegov kopista tako malo ambiciozan, da saraduje sa kopistom takvog talenta. I onda se još

jednom pita zašto. To je zbog toga što je on kopista, prava reč, falsifikator sam ja, kaže u sebi i smeška se. Ponekad se Šodron pita isto, i odgovori koje mu daje Valfijerno ga plaše i on pokušava da ih zaboravi.

– Kako vam ide sa Muriljovom Bogorodicom? Vidim da je skoro završena.

– Još uvek joj fali nekoliko detalja i ceo proces da je napravim kao staru sliku. Kasniće nekoliko dana, a u međuvremenu...

– Bustelo je nestrpljiv, svaki put kad ga sretnem traži od mene da je donesem. Ali, u međuvremenu, morate proučiti sve u vezi sa *Mona Lizom*. Idite u Luvr, posmatrajte je, napravite nekoliko kopija, kupite knjige...

– A odakle mi novac, markiže?

– Ja ću vam dati, ne brinite se. Ne brinite se ni oko čega, kao do sada, to prepustite meni. Pretvorite se u Leonarda, kao što sam vam rekao.

Šodron se preteći smeška: zna on za šta je sposoban. Da, ako mu padne na pamet, može da napravi iste pigmente i table, da četkicom oponaša svaki potez maestra. Ali ne zna čemu to.

– Ne mislite valjda da ćete prodavati Monalizine kopije, Eduardo? Ni bogataši iz vaše Argentine nisu tako glupi da ne znaju da je *Mona Liza* u Luvru. A da ne govorimo ovde u Parizu.

– Ništa ja ne mislim, Iv. Vi ste sada taj koji treba da misli. To je dosta smešno.

3.

– Nisi mi rekao svoje ime.

– Zovem se Vinčenco. Peruća Vinčenco.

Valeri treba vremena da razume njegov naglasak. Nije teško, ali još uvek ne prepoznaje. On nju ne pita za ime.

– Ja se zovem Valeri.

– Prepostavljao sam.

Rekao je to „prepostavljao sam“ kao da je zaista imao neku mogućnost da to zamisli, kao da je znao ono što se ne može znati njemu svojstveno, ili kao da nije znao šta drugo da kaže.

– Kako si prepostavljao?

Pita ga ona i pokaje se. Dok to govori kaje se.

– Tako što sam prepostavljao.

– Šta to piješ?

Pita ga ona i ponovo se kaje.

– Ništa. Vino.

Ona očajava. Gleda u stranu: ogledala. Tišina se nastavlja i traje dugo. Ona razmišlja: ako bi mu rukama šćepala lice i poljubila snažno, odjednom, uspela bi da ga natera da progovori, ali ona to ne radi. Pita se, da li se uopšte usuđuje da tako nešto uradi. Ona se ne usuđuje? Pomisao joj zvuči čudnovato.

– A ti?

Pita je Vinčenco Peruća, a u stvari ga ne zanima. Sedi veoma uspravno. Ruke su mu na stolu i drži čašu vina. Ona stoji pored njega, ali ne sasvim blizu. Ništa drugo više ne postoji..

– Šta ja?

– Ništa, samo sam rekao.

Ona mu otima čašu i otpija pomalo. On je gleda, ali je i dalje nezainteresovan. Njen crveni ruž ostavlja tragove na čaši. On uzima natrag čašu i svoje usne stavlja na tragove njenog karmina, namerno ili ne, i ispija vino do kraja. Nije joj jasno da li je hteo samo da popije, ili je takav njegov postupak bio nameran.

Valeri još nije imala trideset godina kada joj je jedan komšija iz zgrade u kojoj je živela sa svojom tetkom Žermen, u radničkom kraju, u ruiniranoj zgradi punoj siromašne dečurlije, rekao da će joj dati sve što poželi, ako mu ona dozvoli da je poljubi. „Daćeš mi sve što želim ili ćeš mi dati poljubac“, pitala ga je Valeri, a on ju je pogledao začuđeno. „Šta hoćeš da mi daš, sve što ja poželim ili jedan poljubac. To nije isto. Može da bude suprotno“, rekla mu je ona sa širokim osmehom, a komšija nije znao šta da joj odgovori. Otišao je bez reči, i nedugo zatim, Valeri je mogla da se skoncentriše na drhtanje nogu. Noge su joj se tresle kao prut. Prošlo ju je kada je videla drugu stranu novčića. Te večeri, Valeri je počela da shvata da je mogla da dobije od muškaraca stvari, u zamenu za ono što, zamišljala je, njoj nije bilo važno. Osećala se vrlo moćnom. Bogata kao one bogate devojke koje je jednom videla u Botaničkoj bašti. Ili još bogatija. I pretpostavila je, takođe, da ume da upravlja time.

*Pošalji ljubav u svoju muku
kada se oseća, a ne izgovara se.
Ali mene najviše zadovoljava
da se kaže i ne oseća,*

napisao je, mnogo ranije, jedan pesnik, i Valfijerno će joj mnogo kasnije to recitovati, u jednom ćaskanju. Valeri se smeškala.

Valeri Larben je bilo sve jasno: ljubav nije imala ništa sa svim ovim. Sumnjala je u to šta je ljubav – ono što romani nazivaju ovom beznačajnom rečju čist je luksuz ili glupost. U stvari, razmena je bila jasna: trebalo je da dâ da bi oni njoj dali, da daje a ne dobija ništa, da im ponudi ono što oni nisu imali a šta ona nije poznavala. Valeri je mislila u sebi da je sve to što se daje drugima, jedna falsifikacija, laž, a ne ono što njeni klijenti, „prijatelji“ očekuju i kupuju. Mnogo vremena kasnije ona će priznati Valfijernu da su klijenti tražili ljubav, a da im je ona nudila priličnu farsu ili nešto nalik tome. „Biće da smo oboje falsifikatori, i vi i ja.“, a Valfijerno joj odgovara: „Ne draga moja, ja nisam. Po mom mišljenju, niti sam ja

falsifikator, a niste ni vi. Kao prvo, nismo sigurni u to da li oni uopšte traže ljubav. Ali svakako smo sigurni u to da traže usluge od vašeg tela. Falsifikovanje je nešto čime se svi služe: pričaju o ljubavi, a u stvari traže seks. Ljubav je falsifikacija koju ljubavljaju nazivaju mnogi buržuji: seks uz ruže i bombone“, kaže Valfijerno, „a i sama reč ‘buržuj’ u njihovom govoru zvuči prezrivo, ali ne raspaljivo i ne zavidno, samo prezrivo.“ Valeri je iznenađena. Nije o ovome slušala ranije. Nije zavidna, samo prezriva, misli Valeri, i pada joj na pamet da je sama reč „ljubav“ aristokratska. „Mislite, markiže?“ „Ne, samo mi se čini. Siguran sam u to da je sve ostalo lažno, dok vi, draga, dajete istinitu stvar bez pretvaranja. Istinitu istinu svoje mermerne zadnjice“, završio je, a ona je gledala i nije mogla da shvati govori li on to ozbiljno. U stvari, nije uspevala odbaciti sumnju da je tako. A u takvim bi slučajevima začutala.

Zar onaj tamo nije tvoj Italijan?

Moj Italijan?

Ajde, Val. Videla sam ti lice ovih dana kada nije dolazio.

Ali, Žiži, jel’ ti stvarno misliš da mene zanimaju takvi tipovi?

Dok mu prilazi, čini joj se da se promenio. Izgleda isto, ali se po nečemu promenio. Ponovo ga gleda i traga za detaljima: Peruća nosi istu belu otvorenu košulju, plavi šal oko vrata i u rukama drži čašu vina, ali vidi da je oči koje je ne gledaju, čine, tako joj deluje – misli da je primetila, iako zna da se nikad ne zna zasigurno – napor da je ne bi pogledao.

Kao da sada ne zna kako da je ne gleda. Valeri misli da je ovo dobar znak i kreće prema stolu, tako sigurna kao da je niko ne može zaustaviti. Svaki joj korak odzvanja u tišini, oseća se kao kraljica, dok ne govori ništa, i korača kroz „Fo Šjen“. Rukama zatvara izrez na haljini da sakrije podvezice, a to dosad nije radila, već je puštala da se one vide. Dolazi, ne gledajući u ogledala, već pravo u njega. I on nju gleda. On ustaje zaobilazeći sto, prilazi joj, dok ona mirno stoji, uzima je za ruku i kaže joj da krenu. Idemo, gundā on zapovednički, a pri tom drhti: idemo, i odlaze. Valeri dopušta da je on povede za ruku. Dopušta, iako na trenutak oseća nešto, da li sumnju ili strah, da će Peruća učiniti nešto što je dosad mnogo

puta učinio. I ne pita se otkud ta hladnoća kada ju je muškarac ščepao, za ruku, što je odvodi, otkud sad to gušenje. Zašto, sada, taj muškarac, iako je u kabareu vrućina. Hodaju oboje prema vratima. Jedna su vrata. Pada kiša. Osnovna svrha „Fo Šjena“, kao i mnogih drugih kabarea, jeste da stvori svet drugačiji od onog koji ga okružuje. Napolju je verovatno mraz, pada kiša ili sneg, dok peći u kabareu održavaju jednu konstantnu temperaturu. Napolju je verovatno dan, čak i dan, dok baršunaste zavese u kabareu stvaraju utisak noći koja ne prolazi. Napolju postoje pravila i norme, unutra takođe, ali su drugačija. Napolju postoje staleži, a unutra seks, što liči jedno na drugo, ali opet nije isto. Napolju novac može sve, ali ipak postoje stvari koje ne mogu da se plate novcem. Unutra se novcem može kupiti nešto što ne može na drugim mestima, ali ne može sve. Napolju, svet se čini ograničenim, unutra ne, jer granice su drugačije. Unutra, duboko unutra, ljudi mogu da poveruju da je svet iluzija i da je moguće probuditi se.

Zbog toga je surovo izaći iz kabarea. Zbog toga neki nikada ne izlaze iz tog sveta, čak i kad izađu napolje. Zato je kiša koja ih dočekuje na vratima „Fo Šjena“ preterana pojedinost.

A da je to bilo vani? A da je bilo tako? U kom se trenutku jedno preobrazu u drugo?

Nisu progovorili ni reč. Hodali su. Dok ne dođu do Peruđine sobe i uđu u nju, i on joj kaže napred, ovo je moja soba, ne naglašavajući nijansu izvinjenja koju ona oseća u njegovom glasu: ne kaže joj – žao mi je, ovo je moja soba, iako ona to čuje.

Peruđeva soba je u jeftinom pansionu, soba tri sa tri. U njoj se nalazi sto sa stolicom, prtljag, maleni uzan krevet, petrolejka u čošku na prtljagu, a zidovi su oblepljeni tapetama s cvetnim dezenom. Peruđeva soba se oseća na znoj, na zatvorenog muškarca. Valeri misli da je to miris sveta jednog čoveka koji ne zna za druge mirise, ili je zaboravio na njih. Jedna soba, misli ona, koja pripada čoveku koji ne mari mnogo i opet oseća hladnoću i zagušljivost. Soba jednog muškarca, misli, ne jednog od onih koji žele od mene da od njih napravim muškarce. On joj pušta ruku.

On i dalje ćuti. Ćuti i ona. Na stolu je flaša s rakijom i on sipa dve

čaje. Podižu čaje i nazdravljaju bez reči. Ona se oslobodila i smeje se širokim osmehom. Vatra u petrolejskoj lampi se rasplamsava. Stoje usred jedinog slobodnog mesta u sobi i dugo ne gledaju jedno drugo. Valeri misli da treba da učini nešto. Gadi joj se pomisao da upravo ovde nešto mora da učini. Seti se da zna kako da učini da muškarac poskoči od uživanja, da se istegne od uživanja, da zakuka od užitka, da zakuka, ali ostaje mirna, naslađujući se u iščekivanju, onde zastala. On će učiniti što bude potrebno. Misli, drhti, misli: on će učiniti šta bude potrebno. Tišina više ne predstavlja pretnju.

Zgrabio joj je lice rukama i poljubio je u usta držeći joj čvrsto lice, jezikom joj prešao preko svakog zuba, jer zna, a možda i ne zna da su joj zubi polomljeni, kao neko ko to već poznaje, kupuje, prihvata. Kao neko ko kaže hoću sve, sve, čak i tvoje zube.

Ima slučajeva kada se vreme izmeša. To je ono najbolje u vremenu: ti trenuci, u kojima se ono izmeša i prestaje služiti kao mera. Neko veruje da će, ako je postavljeno takvo pitanje, biti dat takav odgovor, i odgovor ga iznenadi već na površini usana. A neko misli da nema ništa bolje nego zaklopiti oči i prepustiti se uživanju, snu, pasti u dubok san, opustiti mišiće i prepustiti se zaboravu, ali u jednom trenutku probuditi se. Neko veruje – ako ispruži ruku i njome okrzne obraz nekog drugog, i posle pogledom ulovi znatiželjni ili pozivajući pogled što ga proizvodi njegov pokret, a potom približi svoje oči tim očima, usne tim usnama, ostatak ostatku, verovatno će nakon tog časa doći do susreta dva tela, ali onda otkriva, ne znajući šta je to bilo, da je sve već prošlo i da se samo seća. Neko tada može poverovati da vreme nije pretnja.

Pošalji ljubav u svoju muku...
slušaće
još dugo vremena.

Valeri leži nepomična na uzanom krevetu, odbačena, posejana na uskom krevetu, telo mirno, ruke nepomične, grudi se rasplivale, kosa razbarušena,

noge rastegnute, raširene, dok nad njima visi njegov polni ud. Peruda je posmatra kao nepostojeću. Posmatra je kao neki portret, statuu. Gleda je kao da nema šta da joj kaže. Puši, gleda je i ćuti. A sada je gleda kako treba, gleda je, misli ona, onako kako treba da je gleda.

Čitava scena je mirna. Oni pokušavaju da budu mirni, da ne obraćaju pažnju na vreme, a vreme, svakako, prolazi.

Kad bismo mogli samo da ćutimo ovako satima, danima, misli ona. Ali, on odjednom progovara:

Ovako bi moglo da se nastavi doveka.

Čini ti se da je vreme da se izgovore reči kao što je „uvek“?

Molim?

Ništa.

Valeri ustaje i oblači se. Sramota ju je. Nju sramota? Sramota ju je, jer je on gleda dok se oblači, i čim se obukla odlazi bez reči. On bi nešto rekao, ali ona izlazi. Napolju i dalje pada kiša. Ona ne može da veruje, ali kiša i dalje pada.

Bonalja

1.

Da je ukrcavanje na brod, naravno, bilo prvo što je učinio posle izlaska iz zatvora. Da je posle toliko godina provedenih u zatvoru želeo da napokon ode u svet i radno mesto našao je u kuhinji da pere sudove na francuskom kliperu, koji je iz Buenos Airesa krenuo u Kaliforniju da prevozi rasne konje. Nije znao ništa, sem da će prvo pristanište biti San Francisko i da će kapetan narediti da se krene dalje, a on je bio spreman da se prepusti toj slučajnoj plovidbi, tom putovanju neznano kud, da ga je samo nada u nešto tako – u nešto što nije znao tačno da odredi, ali šta je moglo da savršeno bude taj jedrenjak bez odredišta – održavala živim četiri godine u zatvoru.

Da je na ovom prvom putovanju, u stvari drugom, jer se prvog ne seća uopšte pošto je bio sasvim mali, naučio mnogo toga: da mu se neke stvari sviđaju više nego neke druge. Naučio je kad neko zamišlja spasonosnu situaciju i pokušava da je ostvari, spasitelj u toj situaciji verovatno neće biti ono što je on zamišljao, ali nešto će svakako biti; da može naučiti jezike, pokrete, poze i manire s takvom lakoćom da ga je to na trenutke čak iznenađivalo, da ga je u tim okolnostima plašila činjenica da više neće biti čovek od ranije, da će početi da zaboravlja ono što je bio; da dve udaljene luke mogu mnogo više da liče jedna na drugu nego dva susedna sela; da dva stranca mogu da se razumeju mnogo bolje nego dvojica zemljaka; da mu ništa nije bilo ni čudno ni teško; da je morao da se bori sa sećanjima; da život na brodu može i suviše ličiti na zatvor, iako deluje drugačije; da je ponekad ono što izgleda drugačije u stvari slično; da ima ljudi koji ne žele da im u budućnosti bude drugačije, i da je na brodu, kao što je ovaj, video sebe zauvek, zauvek okružen vodom; da ima noći kada bi čovek dao sve za jedno milovanje a ne može da ga kupi nigde; da tih noći čovek može da bude toliko slab i da učini stvari koje nije želeo da učini; da je čovek, kao što je on, u stanju da učini mnogo toga što nije želeo; da je bilo teško shvatiti šta on kao čovek želi, i realno shvatiti po čemu se on razlikovao od drugih, odnosno, šta je to sada činilo njegovo biće, sada kada se zove Enrike ili Enriko Bonalja.

I tako, malo pomalo, od luke do luke, postepeno je učio mnoge stvari,

dok jedne vrele, sparne noći, u kineskom kvartu u Malaki, nije došao do otkrića.

Dva, tri dana pre ulaska u moreuz, napali su nas gusari. Znaete i sami da su oni harali tim delom mora, i da još uvek haraju. Momci su na zlu glasu i više puta sam slušao priče da su, radi bogatstva, sklapali mir sa svojim žrtvama. Ali ovi, koji su nas napali, bili su verovatno odmetnici iz tih gusarskih saveza, jedna banda u dronjama koja je pristigla do nas u raspadajućem čamcu. Pomislićete verovatno da su ih sopstvena mizerija i, verovatno, očajanje učinili još surovijim. Mislim da je i naš kapetan mislio isto.

Naš kapetan, Barton, bio je jedan sjajan Englez, jedan od onih koji na svome kormilu nosi svu silu Imperije: kormilo koje predstavlja zastavu, pretnju i sitne svetle oči kao u sokola. Kao dobar Englez, kapetan Barton je sprovodio svoje zapovedanje na biču i preziru: to su varljivi načini koji ponekad posluže. Već je padala noć kada smo ugledali zločince kako preplavljaju palubu našeg jedrenjaka. Malajci su nosili zardale sablje i bili toliko malaksali da bi ih i najslabiji vetar mogao oduvati. Međutim, to su bili gusari iz moreuza koji su, uprkos svom stanju, umislili da mogu iskoristiti svoju reputaciju. Mnogima to polazi za rukom, ne pričam samo o gusarima. Na naše veliko iznenađenje kapetan je pao u zamku. Kad ih je video oko sebe obratio im se tonom koji više nije bio ton njegove Imperije, rekavši im da odnesu sve što žele, samo da poštede, bez sumnje njega, a možda je mislio i na nas. Nije čak uspeo ni da definiše šta želi da gusari poštede: život ili nešto slično. Jadan čovek, izgledao je toliko uplašen. Vođa gusara ga nije ni gledao, samo je odobrio ovo što je kapetan rekao.

Imali smo sreće da gospodin Hopkins nije verovao u obećanja razbojnika. To se moglo pretpostaviti. Vođa mornara, gospodin Hopkins, nosio je britansko ime i imao snažno mišićavo telo crnca, nalik odbegloj zveri iz najdublje šume. Nosio je ožiljak preko cele lobanje koji bi pobeleo pre nešto bi nasrnuo. Te noći zasijao je ožiljak na njegovoj glavi. Crnac Hopkins je zavikao nešto neodređeno i stavio se na čelo protivnapada. Bilo nas je dvadesetak očajnika koji smo se, predvođeni njim, dali u protivnapad. Mogao je da zaseni istoriju, ali je sukob toliko kratko trajao

da ne zasluži da se pominje. Za par minuta, gladne ajkule, kojih je bilo dosta u tim vodama i kojima je malo trebalo, već su se sladile telima gusara. Reći ću vam, iako mi ne verujete, da sam pretrpeo veliki strah.

Ujutru smo stigli u luku Malaka. Sijalo je sunce, duvao prijatan povetarac, osećali su se mirisi i čuli razni povici. Kapetan Barton nas je okupio na palubi i rekao nešto o našoj hrabrosti, kao i to da smo zaslužili nedelju dana odmora. Sumnjam da je njemu taj odmor bio potreban više nego ikome, pre će biti da je želeo da mu se posada toliko napije da zaboravi na njegovo držanje pred opasnošću: na njegov kukavičluk. Možda je mislio da će tako bar malo povratiti svoj autoritet, ali to više nikada nije uspeo. No, to je već druga priča.

Čim smo sišli s broda morao sam hitno da zadovoljim svoje potrebe: platio sam jednoj maloj Hinduskinji nekoliko novčića da me zadovolji par sati. Potom sam se prošetao kroz selo. Verovatno nikada niste bili u Malaki. I to je ono najbolje što je niko ne poznaje. Prijavio sam se na boravak u jednom pansionu i krenuo dalje. Za mornara koji se iskrca najteže je da opet bude čovek. Nekima to nikad ne pođe za rukom. Jeo sam, pio sam i učestvovao u tim pričama koje su izmišljali mornari i stvarali od njih lažne priče. U pansionu je bio jedan starac, Namac ili Skandinavac, koji je preživljavao poslednje faze delirijum tremensa i prodao mi, po ceni od tri ili četiri flaše, jedino što je imao: jedan prtljag. Nemojte misliti da sam ga kupio zato što mi je bio potreban, već zato što nisam znao kako drugačije da pomognem čoveku. Dešava mi se ponekad to. Prtljag zaista nije imao ništa interesantno, samo jedno svečano odelo koje mi je osrednje stajalo.

Obukao sam ga sutradan popodne, nakon što sam ustao, okupao se i izašao da se malo prošetam. Ulica je bila pusta, ili je se ja barem tako sećam: čudna i tiha. Ni sam nisam znao šta tražim, verovatno ništa, ali mi je pažnju privukao poster na jednoj zgradi punoj Kineza. Niko drugi nije toliko raspoložen da gubi vreme kao jedan mornar iz udaljene luke, nisam ni ja bio izuzetak. Naprotiv, gubljenje vremena uvek je bilo moj omiljeni način da se razonodim.

Kinez koji me je primio govorio je na lošem engleskom, kao i ja. Pogledao mi je odelo, nazvao me kapetanom i primio me u jednu sobu koja

je, kako je rekao, bila namenjena gospodi kao što sam ja. Znete i sami kakvi su ti ljudi. Dovoljno je da vide belca sa šešikom, pa da pretpostave da se prema njemu moraju ophoditi kao prema gospodaru. Rećićete da ni mi nismo drugačiji. Tačno je da nekada treba da se malo udaljite da biste upoznali svoju okolinu, što sam duže putovao više sam bio ubeđen koliko je lako pretvoriti se u drugog čoveka.

Ali, ne želim brzati sa činjenicama. Soba je bila slabo osvetljena s nekoliko petrolejskih lampi sa senilom od kornjačevine; širio se taj dobro poznat miris. Nekoliko kineskih devojaka u svili obilazilo je šest-sedam kreveta prekrivenih ponjavama: na svakom su ležali ljudi opijeni od pušenja droge. Već verovatno nagađate da sam se našao u pušionici opijuma. Već sam se nekoliko puta našao na sličnim mestima, ali vam moram priznati da mi se nikada nisu dopadala. Međutim, nikada nisam probao ovakav opijum.

Ne znam koliko sati sam proveo na tom mračnom mestu. Znam da sam se cele noći osećao kao debela žena koja pokušava da ustane i pada od svoje težine. Bio sam otac koji je tražio svog sina, a sin bi se svaki put izgubio kada bi bio na ivici da ga nađe. Bio sam i pas, barem se sećam tako. Bio sam jedan namrgođeni Italijan koji je bombom razneo ispovedaonicu u jednoj crkvi. I bio sam beskrajno jadan čovek koga je svaki sagovornik nazivao drugim imenom. Jedna francuska konobarica me je oblačila pričajući na nemačkom koji sam uspevao da razumem; jedan bankar Amerikanac nazivao me grofom i pričao mi da i on poznaje moju zemlju, naročito Firencu, samo da bi mi prodao akcije železnice; jedan sveštenik Bask savetovao me je da se čuvam ljudi, a ja sam mu ispričao nešto jezivo, čega bih najradije da se ne sećam; jedan Japanac, ribolovac, vikao mi je nešto na jeziku koji nisam poznavao, ali sam savršeno razumeo šta hoće da mi kaže: prebacivao mi je to što su moji preci Kinezi izvršili invaziju na njegov zaliv s grabežljivim džunkama; bilo je još mnogo toga. Sada je to lako rezimirati, ali putovanje je trajalo čitavu večnost i bilo je ispunjeno zasedama, uživanjima, očajanjima i dosadom. Bio sam spreman da počnem da pričam o samome sebi, da kažem nešto, i tako otkrijem koji je moj maternji jezik, kada sam se u jednom trenutku probudio. A možda se i nisam probudio, u svakom slučaju, opijum me je nosio i proizveo taj efekat: iluziju da je prestao da deluje.

Spavao sam čitav dan, a možda i duže. Kada sam uspeo da ustanem i pojedem nešto, nejasno sam se sećao scena koje sam vam upravo ispričao. Kasnije mi je mnogo trebalo da se svega prisetim. Dugo sam šetao ulicama Malake. Bilo je Kineza koji su prodavali pirinač sa piletinom, Malajaca koji su vukli ogromne terete, muslimanki bez vela, a svuda se širio isti miris koji nisam mogao da definišem. Sve dok mi se u jednom trenutku nije učinilo da sam nešto shvatio. Shvatio sam to bez reči, ni sam ne znam kojim putem. Kao što sam još kao dete shvatao da dečak koga miluje otac Franko nisam ja. Došao sam do otkrića: od samog početka sam znao da neću zauvek biti mornar, ali da će me sudbina voditi od jednog do drugog mesta, da ću menjati zanimanja. Tog jutra sam odlučio da preuzmem stvari u svoje ruke. Da ću sam odlučivati kuda ću putovati i da ću od sebe napraviti sasvim drugog čoveka. Čist je kukavičluk kada ljudi očekuju da će nešto dobiti na lutriji. Nema većeg posla nego stvoriti od sebe čoveka.

Nikada se više nisam vratio na engleski jedrenjak. Imao sam nekoliko prijatelja u Malaki. Prvo sam trgovao kamenjem iz Bornea, a potom nekom manje vrednom robom. Imao sam nekoliko žena, neke sam prodao. Tokom godina stekao sam novac i ugled. Život mi je bio miran i lagodan, ali je vremenom nešto počelo da mi nedostaje. Nisam želeo da okončam kao bogati kolonista nepoznatog porekla koji je pobegao u ovaj zaboravljeni kraj. Putovao sam, započinjao novo trgovanje i zarađivao još novca. Oprostite mi što nisam dovoljno jasan, ali ima stvari o kojima ne želim da pričam. Sasvim je izvesno da sam tada, kada sam imao već skoro četrdeset godina, počeo da osećam tu nostalgiju, ili to možda treba nazvati drugačije. U svakom slučaju, želeo sam da budem u Buenos Airesu, mestu gde nisam bio ništa drugo nego robijaš. Nazovite to kako hoćete: osvetom, revanšom, kako god želite. Za mene je povratak u Buenos Aires bio izazov. Verovao sam, recimo da sam verovao, da je poslednji dokaz da je čovek upravo onaj koji želi biti ako mu to uspe na mestu odakle je krenuo. I samo tamo možeš biti ono što želiš. Nedostajala mi je moja zemlja iz potrebe da usavršim svoju ličnost. U junu 1903. stigao sam u luku La Plata. Nosio sam besprekorno belo skupoceno odelo, prtljag, u njemu razne stvari, nekoliko kamenja, i karte sa svojim autentičnim imenom: markiz Eduardo de Valfijerno.

Ispričao mi je Valfijerno u našem prvom razgovoru, nakon što mi je ponudio, ili me čak zamolio, da napišem njegovu priču. Verovao sam mu. Nije bilo razloga da sumnjam u njega. Sledeći put smo se sreli sutradan. Pili smo po čašicu kontroa, kad me je pitao da li znam šta znači biti na jedrenjaku usred Indijskog okeana.

Znate li, novinaru, kako je to biti na jedrenjaku usred Indijskog okeana, a sa zapada počinju da prete oblaci?

Ne znam, ali mogu da zamislim.

Svakako, svakako. Može se zamisliti. I ja mogu da zamislim. To sam hteo da vam kažem, novinaru.

To je groznica, prasak zadovoljstva, otuđivanje od tela opsednutog zlim duhom, koje je prestalo da upravlja pokretima tela i pretvara se u drugu dušu koja čini nadljudska, a nesanjana dela – pisao je don Domingo Faustino Sarmijento i verovatno je i sam Valfijerno to pročitao. Ali Sarmijento je, kao i uvek, pričao o balerini.

Ponekad, još uvek, razmišljam o izgledu tih oblaka, o načinu na koji se oni oblikuju. Kako to može jedan vetar da ih oblikuje i kako im nekad ni vetar ne može ništa. Kako to nestaju njihovi obrisi, i kako ih, tako nestale, ljudi opet vide. Kako, ma koliko promenljiv bio, ma koliko oblika imao, oblak ostaje oblak čak i na vedrom nebu. I kako sve ovo, u stvari, nije ni bitno.

Jel' istina, novinaru?

Ne znam šta hoćete da mi kažete.

Da hoćete da vam ispričam istinu.

A zašto ne bih?

Ne znam, ali istina je da sam u Buenos Airesu ostao sve do 1908. godine, kada sam krenuo u Pariz.

A cela ova priča o mornarima, gusarima i drogiranju opijumom?

Upravo to.

Da je, kad je izašao iz zatvora, bio izgubljen kao pas, jer su ulice u prestonici bile prevelike za mladića koji je živeo u provinciji i u zatvoru.

Da je proveo tri dana šetajući tim ulicama s osećajem da je više nego stranac: da je niko. Da je mogao da šeta i šeta i nastavi tako sa šetnjom godinama, a da ga prolaznici i vlasnici kuća nikada ne primete. Da je niko. Da je mnogo manji od dečaka koji je rastao u velikoj kući, mnogo manji nego kada su ga isterali na ulice Rosaria, mnogo manji od sveštenika u školi, mnogo manji nego u zatvoru. Ta dva-tri dana trpeo je glad, jer se nije usuđivao da prosi iako je viđao mnoge da to rade, ali on nije osećao da pripada toj gomili klošara koja je šetala ulicama kao da su njihove. On nije bio od onih koji prose, ali je bio gladan. Bio je bolji od njih, ali opet, bio je niko i ništa. Da glad nije bilo ono najgore. Da nije znao ko je, kako sebe da vidi, kojim imenom da se nazove. Bila je vrućina, jer bilo je leto, i sišao je na obalu reke gde je proveo sate gledajući pokrete pralja, ne pralje nego baš njihove pokrete, kada je u njemu eksplodirao osećaj mržnje, udaljenosti, prezira, ne prema samome sebi, već prema situaciji u kojoj se našao; odjednom je skupio hrabrost da igra na svoju poslednju kartu. Ta poslednja karta bilo je, u stvari, ime jedne gospođe koje mu je dao Francuz Daset; pošao je u njenu zgradu, pansion u ulici Bolivar, preko puta jezuitske crkve. Od mirisa hrane zavrteło mu se u glavi i morao je da sedne na jednu klupu. Učinilo mu se da ga ljudi gledaju, a možda i nisu. Gospođa Berta je bila debela skoro kao njegova majka, ali su joj ruke bile mnogo deblje. Oklagija i nož bili su znak njene sile, ženske vlasti na teritoriji koja se muškarcima nije dopadala, i kada ju je ugledao nije hteo ni da priča s njom. Nešto ga je sprečilo, možda strah, premda nije bilo razloga. Otišao je, jer nije mogao da igra na ovu jedinu kartu.

Ponovo je lutao, tri ili četiri dana, ulicama koje nije poznao i toliko puta pomislio da mu na kraju ipak neće biti teško da ode i porazgovara sa Bertom, ali nije to učinio. Nastavio je tako da luta sve dok ga glad nije naterala da poduže odspava u predvorju neke druge crkve; tu ga je ugledao jedan prosjak i rekao mu da ode do luke, možda će pronaći neki komad suvog mesa od onog što ispada sa kola koja ga prevoze do luke, i ako se oseća spremnim može čak pokušati da se zaposli na nekom brodu kog su mornari napustili i nastanili se u straćarama. Stari napuste brodove i usele se tako u neke straćare, te brodovi uvek traže mlade mornare, spremne da se odmah ukrcaju. Otišao je do luke i lutao satima ne našavši nijedan

komad mesa, niti se usuđivao da razgovara sa šefom mornara nekog od jedrenjaka. Očajan tako, ipak se ohrabrio da zamoli za samo jedan komad hleba nekog slugu u pansionu gde su se hranili nadničari i nosači; sluga mu je rekao da hleb mora da zaradi. I tek tada se vratio u pansion gospođe Berte. Ne zna zašto je tek tada odlučio da se vrati kod nje. Porazgovarao je s njom i ona mu je rekla – ako je Francuzov prijatelj, on koji se predstavio kao Enrike Bonalja, dakle, ako je on Francuzov prijatelj, i izgovorila reč „prijatelj“ uz osmeh koji on nije znao kako ili nije želeo da protumači, ona će mu s velikim zadovoljstvom dati posao u kuhinji i krevet u potkrovlju. Te večeri je jeo kao izgladneli vuk i posle toga povraćao svu noć.

I više se nikada nisam zvao Boljino, ili samo ponekad, moram da priznam, ali me više niko nije zvao tim imenom, niti bilo kojim drugim imenima koje sam do tada nosio.

Nije dugo vremena proveo u pansionu, jer ga je život sve više odvajao od tog pravca. Život ga je odvajao od tog pravca, kaže on, ali sviđao mu se rad u kuhinji. U pansionu gospođe Berte hranili su se tek pristigli džeparoši, prostitutke i stražari, i hrana koju su im služili nije uvek bila u dobrom stanju, te se njemu sviđalo da uči da kuva ili, bolje rečeno, sviđalo mu se, poučen veštinom ove debele žene, da prikriva trulu ribu, ucrvljano meso, propalu zelenu salatu, to jest da sprema hranu od propalih namirnica i oporavlja ih za upotrebu, ili je možda na taj način želeo da se bori s vremenom i porazi ga, mada to nije tako rekao. U pansionu je počeo da veruje da stvari nisu onakve kako izgledaju i da se sve sastoji u učenju kako ih treba preoblikovati. Posle tih par meseci u pansionu, debela gospođa Berta mu je jedne večeri rekla da jedan tako dobar mladić kao što je on nema razloga da provede život iza čađavih lonaca, a on joj je rekao da je nije baš najbolje razumeo. Ona se nasmešila i rekla mu da se ne brine, da ona više nije za te stvari, ali da ima prijateljicu koja ga je u pansionu više puta videla i koja se raspitivala za njega, pa ukoliko on nema ništa protiv, ukoliko nema protiv, rekla je, da je poseti kod njene kuće. Da je njena prijateljica jedna mlada gospođa udovica, dosta mlada, rekla mu je, još uvek dosta mlada, i da će znati da se prema njemu ophodi kako on to

zaslužuje.

Proveo je nekoliko godina živeći s udovicom. Pitam se, ko je bila ta žena koja je bila dobro situirana u društvu i to veoma dobro situirana, koja mu je dala sobu u svojoj kući i kod koje mu nikada nije nedostajao novac, a nije morao nikuda da ide s njom, jer nije htela nikome da ga predstavi. Da li iz poštovanja ili iz stida, rekao mi je, nije htela nikome da ga predstavi i da ga je pozivala samo izvesnih noći, čak i ne tolikih, i može se reći da su se na neki način prijateljnili. A onda je shvatio da od žene nije teško izvući novac: njoj je bilo dovoljno da joj se ispriča dobra priča, nešto što bi joj omogućilo da kaže samoj sebi da se ne daje radi zagrljaja, nego iz dobrote svog srca; okoristio se tim otkrićem i spoznajom da je te zagrljaje tako lako skuvati kao i jela u pansionu gospođe Berte – istrulelo meso, ustajala salpa – i poraženo vreme. I da su to, sa današnjeg stanovišta, ne sa ondašnjeg, veoma lepe godine njegovog života. Sada.

I tako bismo mogli još dugo da nastavimo.

Ali šta ste, zaista, radili tih godina, Valfijerno?

Zašto biste to želeli da znate, novinaru?

Pa dobro, to je ono što sada radimo. Zar ne? Rekonstruišemo priču o vašem životu.

Jel' vam stvarno potrebno da cela priča bude napisana? Bilo koja priča koju vam ispričam, a pogotovu ona istinita, bila bi mnogo banalnija, mnogo gluplja nego što biste vi i vaši čitaoci mogli da zamislite. Ja vas uveravam u to.

Tih dana Buenos Aires nije mogao da se opiše. Jedan grad koji više nije bio kao nekada, jer se svaki dan upinjao da bude neki drugi. Nikada više kao nekada, svaki dan sve drugačiji. Grad, u koji je svaki dan pristizalo na hiljade ljudi, bežeći iz svojih gradova ili sela, jer im je rečeno da će ovaj grad biti ono što oni žele: da se upravo stvara – da ga oni mogu stvoriti. Grad, koji je bio ono što će biti. Ljudi, koji su do juče, do prošle nedelje, dvadeset, pedeset, sedamdeset sedam godina živeli u ovom gradu, počeli su da traže svoje mesto bežeći od najezde rulje, nečistoće, stranih jezika i promena. Onda su počeli da se menjaju da bi postali isti kao svi ti

imigranti. Grad je već počeo da dobija popločane ulice, ulične fenjere, pod fenjerima haljine od organdija, na fenjerima crne ženske marame, mačke za lov, nekoliko ludaka, sopstvene akcente, lopove, advokate, zatvore, smetlarska kola i mnogo manje pasa, hotele, restorane, začetke muzike, jedan tramvaj, druge spratove s čistim francuskim crepom, bogataše, gospodu milionere, predsednike, ministre, poslanike, parfeme i kolonjske vode, ulične fotografe, jednu opersku pevačicu, horiste, pisce, pesnike, još pesnika, policiju u uniformama s beretkama, čiče i siromahe koji su mislili da su starosedeooci, čiče i siromahe koji su se borili za svoje mesto misleći da je to njihov grad, jedrenjake, parobrode, torove stoke koja je išla na klanje, jezike, majke, sećanja na druge svetove, nacionalnu zastavu, manje crkvi, gomile gostionica i prosjaka, još krava i, pre svega, to je bio jedan haos, savršena konfuzija, vrtlog. Svitao je dan. Toliko njih je verovalo da sviće i da dan počinje za njih. Buenos Aires je bio predznak, bunilo. Buenos Aires je tih dana bio grad budućnosti.

I tako je čovek tragao za nečim, a ni sam nije znao za čim: tražio, gledao, šetao, išao napred srećno, kružio, hodao, i na kraju... ponekad stizao do obale Sene, u druge bulevare, ili najčešće u Pale Rojal, takođe je pisao don Domingo, i moguće da je Valfijerno svaki put to znao.

Njegovo ime nikome nije bilo važno, jer svi su ga zvali Kike. Počeli su da ga zovu Kike još u pansionu, i udovica je nastavila da ga zove tako, s malim varijacijama u sobi ili, bolje rečeno, u krevetu. Mnogo godina je proveo tako, i mogao je još više, ali nešto mu je sve više i više smetalo. Da, ako želim, može promeniti priču. Da, ako ja to želim, on može.

Ako želite, ispričaću vam istinitu priču, ali videćete da će vam ovakve nedostajati, videćete da istina ne služi ničemu. Osim toga, i sami znate kako je: jedan od najjednostavnijih načina da se izmišljena priča učini istinitom jeste da se ispriča druga, još neverovatnija, i da se onda prihvati da je prva bila izmišljotina, ali da vam sada, svakako, sada pričam pravu istinu. Stari trik, da mi otkriju trik i poveruju da ga više nema. Znete li nešto o magiji, novinaru?

Mislio sam da znam.

Da je proveo mnogo godina u pokušaju da pronađe sebe, kaže on sada. Tolike godine je živeo kao prognanik, kao jedan siromašan mladić iz predgrađa koji nije mogao da pronađe ni svoje mesto, ni svoju ličnost.

2.

Markiz Eduardo de Valfijerno stiže pred kraj mise. Nikada nije voleo takve ceremonije i toliko dugo ih već brižljivo izbegava. Ali tog blistavog prolećnog jutra, 25. maja 1910. godine mora da se nađe s nekim, iako na prvi pogled ne deluje kao da nekoga traži. S poštovanjem skida slamnati šešir dok ulazi na prevelika vrata bazilike Sakre ker, koja se nalazi na najvišem vrhu Monmartra. Valfijerno ponosno korača na svojim izdignutim potpeticama. Ima dana, kao što je ovaj, kada se oseća visokim.

– Ave Marija, prečista.

Mršti se i mrmlja dok ulazi. Crkva miriše na radove: kreč, cement i slike. Od kada je pariski biskup odlučio da je sagradi u znak zahvalnosti Bogu za poraz Komune, prošlo je već više od trideset godina, ali radovi i dalje traju. Ovog jutra Argentinci u Parizu skupljaju svoj novčani prilog za projekat: koriste misu da bi proslavili sto godina postojanja svoje države, svečano otkrivajući vitraž koji su poklonili bazilici. Ili, bolje rečeno, koriste veliki vitraž da bi bazilika misom proslavila stogodišnjicu postojanja Argentine. U svakom slučaju, oni su ponosni: ostavljaju svoj trag na najznačajnijem mestu u Parizu. Argentina pokazuje Francuskoj svoju moć.

– *Ite missa est.*

Kaže sada sveštenik i nekoliko desetina nakićenih gospođa i gospode vojvoda ustaju i kreću prema izlazu, pozdravljaju se rukovanjem i ponekim povikom. Gotovo se svi poznaju odavno. To su jedni od najbogatijih Argentinaca koji zime na jugu provode letujući na severu. Gotovo svi imaju kuće u Parizu, a imati kuću za njih je čak i skromnost. Valfijerno se pozdravlja sa četvoro-petoro ljudi osmehom i klimanjem glave. Video ih je na jednom skupu u ambasadi, pri izlasku iz Opere, ili na hipodromu Šantili. Ali, ne oseća se prijatno, jer zna da svaki put kad se vidi sa Argenticima rizikuje da će ga neko prepoznati, što mu je i Aliaga pričao. Ne veruje da će ga neko prepoznati, ali nije baš ni sasvim siguran. No, ovog jutra nema mu druge, ukoliko hoće da ostvari to što je naumio.

– Sebastijane! Sebastijane!

Viče on mladiću koji ima trideset i nešto godina, dečje, mršavo lice,

kosu zalizanu briljantinom, plave oči ispod ljubičastih naočara, u odelu od vrlo finog izgužvanog pamuka.

– Eduardo, baš mi je drago što vas vidim.

– I meni vas, Sebastijane. Kakvo čudo da dođete ovamo u ovo vreme!

– Čudo je reč. Ali nije bilo načina da izbegnem. Da nisam došao da vidim deo očeve donacije on bi mi zavrnuo slavine.

– Mogu da zamislim. Svejedno, drago mi je što vas vidim. Šta mislite, da odemo na ručak kod Fukea? Ne gledajte me tako, ja častim.

– Ne, nije zbog novca, markiže. Još nešto moram da uradim. Ali hoću, sa zadovoljstvom, zašto ne.

Ručak traje dugo. Dvojica Argentinaca naručuju govedinu pečenu na engleski način i vino pomar; Sebastijan priča nemilosrdne detalje o svom životu u Dovilu, svoju zlu sudbinu u kasinu, grudi kokete koja je otišla s ostatkom novca, skorašnji dolazak svog oca, koketinu zadnjicu, očeve pretnje da će mu ukinuti platu ako ponovo ne krene na studije, ili ako se ne vrati u Argentinu da vodi neko porodično imanje.

– Ni lud se ne vraćam, markiže. S obzirom na to koliko smo ovde napredovali, ne mogu da poredim život u Parizu sa dosadom u Buenos Airesu. A osim toga, novcem koji mi daje tata, tamo ne bih postigao ništa.

– Mogu da zamislim. Premda, kad ovde vide da ste Argentinac, sve vam naplaćuju duplo.

Valfijerno uživa: ponavlja opšta mesta svojih sagovornika i prijatelja, i to mu savršeno polazi za rukom; ponekad se još uvek čudi kako je to lako. U drugim situacijama na to i ne pomišlja.

– Jel' vidite, markiže? To je cena ugleda koji imamo.

– Možete to nazvati tako. Ni ja ne pokušavam da se vratim. Ako nastavim da dobro poslujem, mislim da ću zauvek ostati u Francuskoj.

Fuke je jedan od savršeno modernih restorana: na sve strane ogledala, zavese od velura slezove boje, izobilje pribora za jelo koje blešti. Konobari šetaju kao senke, više se oseća miris čistoće nego jela.

– Ah, kako vam zavidim, markiže! Ali naravno, čovek vašeg položaja i iskustva nema razloga da propada u Buenos Airesu. Da sam ja na vašem mestu...

– Ne budite skromni, Sebastijane.

– Ne, govorim vam to stvarno. Kad smo već kod toga, mogli bismo ovih dana da odemo u dvorac Santjago sa baronom od Longvila, njegovim rođakom iz Nemačke, Koloradom Linš-Dibua i možda bi nam se priključio moj rođak Kalsadilja. Šta mislite? Idemo baronovim kolima, dajmlerom, poznat vam je. Ostaćemo četiri-pet dana, možda nedelju...

– Videćemo. Sačekajte da vidim da li mogu da odložim neke poslove.

– Naravno, vi...

Konobar im služi kafu u šoljama od kineskog porcelana i nudi im liker. Valfijerno misli da je došao trenutak da uljudno ode. Namešta kosu koja mu pada preko čela plašeći se da će mu ovaj videti boje na čelu.

– Jel' još uvek kupujete slike za kolekciju svog oca?

– Da, u svakom slučaju, s vremena na vreme, on me zaduži za taj posao.

Kaže Sebastijan i počinje da trese desnu ruku kao da hoće da se otarasi nečeg lepljivog. Nokti mu svetlucaju sedefastim sjajem.

– I kolekcija i dalje raste?

– Sve dalje, sve više, sve jače. Kad vam kažem, to je prava olimpijska kolekcija slika.

– Da, naravno. To je jedna od najboljih kolekcija koje sam video.

– Videli ste je?

– Zar vam nisam pričao? Naravno, video sam je nekoliko puta. I stvar je u tome da bih verovatno imao nekoliko slika za prodaju...

– ... i želeli biste da ih prodate njemu.

– Ne, nisu to slike toliko vredne za njega. Ali, mislio sam da me vi možete povezati s nekim američkim kolekcionarima koje poznajete.

– Uf, Amerikanci kupuju svašta.

– Nisu kao mi. Tako pažljivi i probirljivi.

Kaže Valfijerno i smeška se.

– Pa, dobro, i mi kupujemo svašta, ali oni su još manje kultivisani. Dopuštaju da ih prevare, kao prave lakoverne ovce.

– Nije mi namera da ih prevarim.

Kaže Valfijerno i potom nastaje ćutanje koje traje dugo. Valfijerno se zagledao u svoj prsten pečatnjak.

– Ne, markiže, izvinite, nisam to ni pomislio. Hoću da kažem da su gramzivi, pohlepni.

Kaže Sebastijan i počinje da priča uz obilje detalja kakve je borbe na licitacijama u Londonu i Parizu imao njegov otac sa Amerikancima.

– Od tolike rasprave postali su čak prijatelji. Već godinama dolaze po slike da se cenjkaju za svaku funtu, za svaki franak, i moj otac ne zaradi uvek, tako da možete zamisliti o kakvoj vrsti nezalica se radi.

– Mogu. A da li biste vi mogli da me preporučite kod nekih od te gospode?

– Da, uvek kad...

– Naravno, ukoliko biste nam vi zakazivali susrete, bili biste nagrađeni, to se podrazumeva.

– Ne, nisam hteo to da kažem, ali hoću ako vi insistirate.

– Ja vas molim i insistiram. Ima ih koji su velikodušni samo kad je u pitanju nešto loše, ali ja vas uveravam da to nije slučaj sa mnom. Videćete.

3.

Kako da prepričam godine u kojima se ništa nije dešavalo? Kako da vam ispričam kad nema nikakve razlike? Kad su dva i osam toliko slični?

Možda je pomisao da se ništa nije dešavalo greška. Uvek se dešava nešto.

Jel'? Vidi se da vi nikada niste bili Bonalja, radnik don Simona u San Hose de Floresu.

Tačno, pretpostavimo sada da je tačno da je Boljino, Huan Marija Perone, kada je izašao iz Nacionalnog zatvora uzeo ime Enrike Bonalja. Nije imao jasan razlog ili, ako ga je imao, nije znao koji je. Ali je svakako znao da tog momenta mora da se sakrije iza svega onoga što je bio, što bi bio, ili što bi bio nekada. Još uvek je u njemu taj osećaj bio konfuzan. Osećaj da nema ništa pred sobom. I teško je shvatiti, ima isuviše razloga za to, zašto je za putovanje uzeo ime gotovo lažnog oca. Tačno je, možemo sada reći, da je danima lutao nepoznatim gradom i nije pronalazio konačište. Ne zna se ko ga je uputio kod don Simona, ali svakako izgleda da je bio srećan kada je otišao tamo. Tačno je to da nije imao ništa što ga ohrabruje, kao i to da nije mogao mnogo da bira. Možda je mislio da neće tako lako moći da napusti zatvor, da ga mora ostavljati pomalo.

Don Simon Koutinjo je bio Galisijac od pedeset godina, koji je radio svaki dan bez prestanka, od svoje desete ili jedanaeste godine da bi stekao radnju uz sam trg u San Hose de Floresu, a u kojoj je prodavao tkanine, konce i vunu. Prodavnica je bila solidna, ali ne i skromna. Gospođe iz Buenos Airesa koje su letovale u San Hose de Floresu kupovale su u centru, a klijentela su mu bili seljaci, radnici i služavke. Don Simon je upravo bio otpustio jednog pomoćnika, kada je dvadesetčetvorogodišnji Enrike Bonalja, pažljivog pogleda, visokog čela, s osmehom koji još uvek nije bio arogantan, rekao brzo, uprkos svemu, da želi radno mesto. Trgovac nije video nikakvog razloga da ga ne zaposli. A možda je i imao neki razlog koji nije želeo da kaže. Nije ga pitao ništa. Tih dana u Buenos Airesu nikoga nisu zanimala privatne priče. Manje-više, svi su bili došli od

nekuda. Radno mesto, olakšanje za Enrikea, predviđalo je da radi trinaest sati dnevno šest dana u nedelji, za bednu platu. Imao je pravo na dva obroka dnevno i na upotrebu malog sobička u dnu radnje. Enrike Bonalja je mislio da je ovo dobar način da prestane da dalje traga, da je to za sada sve što želi.

Bilo je čudno biti Bonalja. Noćima je bio užasnut: Bonalja, prezime mog sirotog oca koje koristim ovde u ovoj prljavštini, skrovištu jednog nesrećnika koga niko ne traži i koji ne traži ništa.

Ženske mušterije šapuću. Šapuću uvek kada ulaze u don Simonovu prodavnicu, a naročito dok izlaze. Kupovina je jedna od retkih razonoda koje imaju seljaci, radnici i sluškinje u San Hose de Floresu. Imaju takođe mogućnost da idu na misu, na poneki ples, da se kasno popodne malo prošetaju trgom, da nedeljom odu na roštilj, ali kupovina je način da se najviše približe svojim gazdama, način da se na trenutak osećaju kao oni. U selu nema mnogo toga da se kupi, zbog toga i nije čudno što oni dolaze da kupe kotur konca, dvadeset centimetara čipkaste trake ili klupko vune.

Radnici i seljaci ne šapuću ništa. Oni su i dalje ponosni kreoli, a taj ponos izražavaju ćutanjem. Oni u don Simonovu radnju dolaze samo kada ih pošalje njihova gospođa, to jest gazdarica. I pored svega drže se na distanci. Nasuprot njima, sluškinje i žene seljaka i radnika ponašaju se svojevoljno, i vole da šapuću.

Pitaju se međusobno, a pitale su i njega, ko je taj tako pažljiv i zgodan, mada nizak, mladić koji ih dočekuje tako kao da svaka od njih može da bude žena njegovog života i gleda ih beskrajno nežno kada svaka od njih spusti pogled pred njim, gestom mu pokaže kao da želi da ga pozove nekuda, ili mu uputi neki pomalo bezobrazan komentar. U tim situacijama mladić Bonalja deluje uvek odsutno. Pomalo se sve one teše, šapućući, da on nije dovoljno muškarac i da, ako ga je don Simon, sumnjaju mnoge od njih, uzeo u nadi da će se oženiti njegovom ćerkom, prevario se u ovog tunjavca.

Da je proveo mnogo godina pokušavajući da otkrije sebe, kaže on sada.

Da je još uvek mislio da ima nečega što mora da nauči, ili što može da nauči.

Merseditas Koutinjo je već napunila dvadeset četvrtu, godine, kako pričaju susedke, u kojima devojka počinje opasno da se približava vremenu kad će biti gazdarica svoje kuće, to jest, usedelica. Merseditas Koutinjo nije lepa. Nikad se ne zna, u stvari, jer lepota je u očima, a oči su najhirovitije. Međutim, gospođica nema nijedan epitet lepote. Ten joj nije lep kao sveža ruža, niti je vitka kao jela, niti ima lepe grudi kao sveže voće, niti ima hod gazele. Lice joj je okruglo kao pogača, obrve jake, a telo kratko i debelo. Primorana je, kako drugi pričaju, da živi pogrešno, njenu nežnu dušu zgrabile su kandže života.

Zbog sveg ovog nesklada ona i jeste stidljiva. Kada je Enrike Bonalja počeo da radi u radnji njenog oca, ona je izmislila izgovor da se oseća loše da bi provela dve nedelje zatvorena u svojoj sobi na spratu. Majka joj je umrla pre mnogo godina. Merseditas je bila ćerka jedinica i jedina žena u kući koju je vredno vodila, i otac je zazirao, ili se čak plašio, da će ostati bez nje. Zbog toga je odlučno odbio njenu ideju, koju mu je rekla sa osamnaest godina, da hoće da bude učiteljica. Ne, ona je bila njegova jedinica. Ne, neće ona raditi druge poslove. Ona će se udati za čoveka koji će voditi radnju kada njen otac bude dosta star, ne kada bude umro, govorio je, nego kada već bude dovoljno ostario. Merseditas je, kako i priliči, prihvatila očevu odluku. A kada je došao Enrike Bonalja ona se strašno uplašila. Zatvorila se tih dana, ali joj posle nije bilo druge nego da izađe. Svakog dana, kada bi se sreli, dvoje mladih bi se učtivo pozdravilo, neupadljivo su se izbegavali. Tražili su način da nekako žive zajedno, ali da se ne intimiziraju.

Video sam, gospođice, da je vaša knjiga na francuskom.

Jeste, ali nemojte to pogrešno da shvatite. Ne razumem je baš najbolje.

Ako želite, ja bih mogao da vam pomognem.

Vi razumete francuski?

Da, dovoljno.

A gde ste ga naučili?

Pa dobro, znate, na brodu, gde sam radio godinama...

Iz nekog, ni sam ne zna kog razloga, Enrike je počeo da je laže najviše što je mogao. Iznenadila ga je pomisao da treba da laže. Sam se pita kako mu je to palo na pamet. Ima smisla, ipak, njegova namera je da se sav posveti poslu i domaćem životu i on ne može, jednostavno ne uspeva da se vrati u prošlost. On, Enrike Bonalja, nema svoju prošlost. Ono što ne postoji ne može da se meri nikakvim kriterijumima istine ili laži. Ne može to na takav način da kaže, ali on uči, još uvek nesvestan, način na koji neki ljudi izmišljaju svoju prošlost.

Ništa ga ne sprečava da dobro obavlja svoj posao. Don Simon je zadovoljan svojim slugom i sve više provodi sate u Kanedovoj radnji igrajući mus⁵ sa svojim zemljacima. Tokom dugih popodneva dvoje mladih iznalaze načine kako da se ophode jedno prema drugom. Nije im lako.

Sasvim je jasno da Enrike mora da uslužuje mušterije. Premda nije previše zadužena za posao, Merseditas ne ustaje iz stolice na kojoj veze ili čita. Ukoliko nešto ne zna, Enrike je kao gazdaricu učtivo pita, u suprotnom, mogu da prođu dani a da oni ne progovore. Gledano sa strane, po onome što šapuću drugi, misli Enrike, njihov odnos liči na jedan stari brak koji je uvek bio isti.

Stvarnost je jednostavnija, misli, jer još uvek dopušta sebi da razmišlja o stvarnosti. Jednom je ona odbila njegovu, jedva prikrivenu, ponudu, da je uči francuski, i on ne želi ništa dalje da pokušava. Nešto kod nje mu ne dozvoljava da priča o uobičajenim glupostima na poslu ili o ogovaranju u selu. Ona je, misli on, veoma daleko od svega toga, i bilo bi besmisleno dosađivati joj time. Ona ne zaslužuje da sluša takve gluposti, ali ni njemu ne pada na pamet šta da joj priča. Što se Merseditas tiče, ona misli da nije ispravno da razgovara sa čovekom za koga je ništa ne vezuje. Njihov zajednički život u popodnevnom ćutanju, uglavnom, dobro funkcioniše. Ponekad, s vremena na vreme, tenzija raste pogledima koji se međusobno izbegavaju, ponekom kašljanju, sve jačem mirisu tkanine. I tako im prolazi vreme.

„Obećavam ti da ću se popraviti, prijatelju moj. Ne želim da bude kao do

sada, da gutam svaku gorku kap života koji imamo. Uživaću u sadašnjosti, a prošlost neka zauvek ostane prošlost. U pravu si, prijatelju moj. Ljudi ne bi toliko patili zbog upornog vraćanja na loše uspomene iz prošlosti da, umesto toga, svoju običnu sadašnjost učine boljom“, piše u knjizi koju ona čita.

Posle je shvatio da je o svemu morao mnogo ranije da razmisli, ali prošli su meseci dok mu nije palo na pamet da je pita koju knjigu čita. To je roman nemačkog pisca Getea, zove se *Verter*, kaže ona. Enrike čuti nekoliko trenutaka, a onda ponovo pita o čemu se radi. Merseditas počinje da crveni i da mu priča priču o nesrećnoj ljubavi. Enrikea još zanima, i ohrabruje se da je pita da mu pozajmi neku od svojih knjiga. Ona mu odgovara da će to učiniti sa zadovoljstvom. Sledećeg dana silazi u radnju noseći knjigu koja se zove *Amalija*. Dok mu daje knjigu, pod slabom svetlošću u radnji, Enrike se oseća nesigurnim i počinje da crveni.

Čitao sam. Od toga trenutka godinama sam čitao knjige. Mogao sam da budem manje-više ljubazan mladić koji se dosađuje prodajući tkanine u radnji don Simona Koutinja, neko ko se, ko će ga znati s čime, pomirio. Ali to nisam bio ja. Bio sam neko ko je voleo da čita.

Kao u velikoj kući Dijega i Marijanite, don Manuela, čitao sam.

Prodavnica uskoro počinje da mu liči na nezgodu, na priviđenje, na svet koji ne treba da postoji tu, tu gde žive priče koje čita. Sve mu odjednom liči na slučajnost i zbrku. Spasavaju ga, naravno, knjige koje čita, i gospođica koja mu ih donosi i priča o njima. Ona je za sada jedina stvarna, ona i knjige koje toliko liče na nju.

Sada su dani u radnji savršeni, naročito popodne, vreme kada don Simon odlazi da igra mus, mušterije mu ne dosađuju, a on i Mercedes sede i čitaju. Mercedes sedi u sobi gde se drže računi i sveska s pozajmicama, a Enrike iza tezge na svojoj stolici od trske. Ne mogu da se vide, ali oboje znaju jedno za drugo, znaju da su tu, i s vremena na vreme kada Mercedes priđe da mu ponudi suve bundeve, Enrike ustaje da joj nešto kaže. Ali, vreme

većinom provode čitajući svako u svojoj stolici i ne gledajući se. Enrike na kraju ima čudan osećaj da čitaju zajedno. Veruje, s toliko dvoumice, da i ona ima isti osećaj. Pita se kako je njoj. Pita se kako je i njemu samome. Traži, i ponekad pronalazi odgovore u tim knjigama.

„Čovek o kome sam ti juče pričao, taj veseli duševni bolesnik, bio je sekretar Karlotinog oca, a razlog njegovog ludila bila je nesrećna strast prema Karloti. Mnogo godina se krio, ali kada ga je sudija jednog dana otkrio, otpustio ga je. Izvući ćeš pouku iz ovih kratkih i oskudnih reči“, piše u knjizi koju on čita.

Jednog popodneva otkrio sam da osećam ljubav. Želeo bih da znam šta je čitala. Sećam se nejasno jedne scene u kojoj čovek gleda ženu i vidi je kao staricu, oseća da je i on starac koji hoda s njom pod suncobranom koji ona nosi. Gleda je ponovo i prezrivo pogledom vidi da ona nije lepa, a kad zatvori oči opet je vidi kao staricu bez suncobrana i sebe pored nje. Čovek, bez ikakve sumnje, prepoznaje sebe: da je pogubljen i izboran, ali nešto na njenom licu daje mu snagu i smiruje ga. Sećam se da sam onda zatvorio knjigu, bešumno ustao i pogledao Mercedes a da ona to nije ni primetila. Bila je zadubljena u svoje čitanje i ja sam to razumeo.

Osetio sam iskru sreće u sebi: uzbuđenje. Nisam imao mnogo iskustva u ljubavi. Rano sam dospao u zatvor, i kad kažem da nisam imao mnogo iskustva hoću da kažem da, u stvari, nisam imao nijedno. Marijanita je bila sećanje iz drugog života. Ja sam, naravno, umeo da se znojim od požuda, ali sem toga nisam imao ništa. Ovo je bilo nešto mnogo drugačije od onoga što se može zamisliti: ljubav, jedno takvo čisto jedinstvo dveju duša. Bio je to susret bez barijera, nešto mnogo više od putene strasti. I znao sam, bez potrebe da joj to i kažem, niti da ona meni kaže, da je ona prema meni osećala isto.

Ljubav ima svoja pravila. Ljubav, odnosno ono što se svuda i uvek naziva ljubavlju, jeste skup pravila koje vreme oblikuje. Ljubav podrazumeva osećanja koja variraju: smirenost, neuravnoteženost, otkriće, svrhu, nemogućnost, osnovni motiv, povod za život, nepremostiv bedem, zastor.

Ljubav je samo reč koja se izgovara, koja se pretpostavlja, naslućuje. Kada onaj koji izgovara reč ljubav i poznaje sva ova pravila misli da može da se tim pravilima i povinuje. Enrike nije razumeo ta pravila. Proveo je toliko sati proučavajući ih i počeo da shvata da će ih razumeti jednoga dana.

Nije morala da mi kaže, već tihim načinom na koji mi je prilazila da mi da bundevu, načinom na koji mi je prepričavala reči nekog pisca, pričala o sudbini nekog nesrećnog lika, lepotom kojom je umela da opisuje, Merseditas mi je pokazivala koliko se razumemo, kakvu privilegovanu ljubav smo stvorili jedno prema drugome. Govorili smo rečima drugih, rečima koje niko drugi ne bi razumeo šta uistinu znače. To je bila naša tajna koju čak nismo ni ustanovili, koja nije bila neophodna da se imenuje. Jedno beskrajno poštovanje.

Gledao sam je. Ponekad bih je dugo gledao a da ona to i ne primeti. A da li sam siguran da ona to nije primećivala? I radovao sam se tome da ništa ne može da pomuti tu čistotu, da ono što sam osećao prema njoj nije imalo veze sa putenom strašću. Ona nije bila uprljana time. Imala je upadljive zube, široko i izbočeno čelo, jagodice tako istaknute da meso njenog lica nije krilo kosti. To meso, toliko pripijeno uz njene kosti, nije bilo važno na njenom iskrenom licu. Ponekad, u trenutku, pomislio bih da počnem da joj pričam o našim osećanjima, da joj zadržim i stisnem ruku. Međutim, divio sam se sebi što umem da se kontrolišem. Osim toga, sve bi mi to ličilo na izdaju: da sve srušim životinjskim udarcem. Bili smo, bez sumnje, mnogo više od toga.

Ponekad, čak više puta, ponovo bi me mučio taj poriv, zbunjivao, dezorijentisao, sve dok nisam shvatio da nije ona ta koja ga izaziva, da je to samo porez na moj životinjski nagon, i da sam ja to s mukom plaćao.

Svakih petnaest dana, to jest prve i treće nedelje u mesecu, za vreme popodnevnog odmora, sedao bih na voz koji sam čekao na seoskoj stanici, i išao u centar. Tamo, u javnoj kući donje Anunsiasion, zatvarao sam se uvek na pola sata sa jednom krupnom Kalabreskinjom, kao neko ko ispunjava tešku obavezu, a na kraju pronalazi prijatnu stranu svega. Kalabreskinja je bila sušta suprotnost Mercedes: jedna krajnja prostota, koristila je grube reči, imala nabujalo telo. Kalabreskinja je bila jedna mračna smesa nad kojom je, bez senke, sijala duša Mercedes. Kada bih izašao iz javne kuće,

olakšan, zadovoljan, bez ikakve griže savesti, šetao bih izvesno vreme centrom. Bilo mi je žao sveg tog buntovnog, užurbanog naroda, i ja sam bežao nazad u svoje utočište.

Tih večeri vraćao bih se svojoj kući, barem sam je tako nazivao, u kojoj je još uvek bila moja ljubav. Ona me nikada nije pitala kuda sam išao. Verovala mi je, nikada me nije ništa pitala, a da me je pitala, da su našem razgovoru bile potrebne takve budalaštine, ja bih joj odgovorio šta sam uradio i šta sam činio zbog nje, sve samo da naša ljubav ostane čista. Znao sam da takvo savršenstvo ne može ostati večno. Ništa što je lepo ne traje dugo, ali oboje smo se obavezali u pokušaju da to traje najduže moguće, da se ništa ne promeni.

Bilo je to srećno vreme, iako bi učitelj Ruso rekao da je izreka protivrečna: da se prednost sreće sastoji u poništavanju vremena. Ja sam to osećao: morao sam kasnije da napravim napor da bih se setio koliko smo vremena živeli u toj strasti bez ikakvih iznenađenja.

Izvinite, markiže, što vas prekidam, ali zar nikada niste pomislili da vas ona privlači kao žena?

Naravno da jesam. Već sam vam to rekao. Ali, mislio sam da su to sve gluposti.

Jel' još uvek tako mislite?

Šta hoćete da vam kažem? Šta hoćete da vam ispričam: svoj život ili mišljenje koje imam o svom životu?

Čudno je da čovek tako lako veruje da će stvari zauvek ostati iste. Zauvek, želim reći, duže nego što čovek može zamisliti. U nekom drugom vremenu.

Bilo je to teško jutro kada je počeo da sumnja. Don Simon je ustao loše raspoložen, to mu se dešavalo s vremena na vreme, uvek bi se napio, i počeo bilo šta da mu prebacuje: kotur koji je stavljen u pogrešnu fioku, smotuljak trake koji je posvetleo od sunca, prašinu. Ništa od toga nije bilo važno, ali primedbe su bile surove. Enrike nije obraćao pažnju na to, znao je da svaku od tih primedbi mora da prihvati kao obavezu, ali mu se učinilo, dok bi starac vikao, da vidi svetlost zadovoljstva u očima

Mersedes koja bi gvirila. Kolebao se tog jutra, i proveo mnogo dana na ivici da je pita nešto, da pokuša na sreću, ni sam ne zna šta, ali mogao je sve da upropasti. Taj zračak svetlosti koji je izvirao bio je sigurno iluzija, opsena. Verovatno bi njegovo pitanje srušilo sve što su njih dvoje imali među sobom. Sreća je, misliće, što ne može da je pita, i uvek bi pomislio da će tako ćutanjem, jednom, naučiti nešto.

4.

– Znači, hoćete da mi ponudite nešto izvanredno?

– Pa dobro, ne znam da li ga izvanrednim možemo nazvati.

– Ajdete, markiže. Gospodin Meril-Adams mi je rekao da ću se, ako vas primim, iznenaditi nečim.

Kaže pukovnik Gledstoun Barton, i Valfijerno je iznenađen što mu, uprkos njegovoj prividno jakoj ličnosti, od pomisli na iznenađenje sijaju oči. Pukovnik Barton ima nekih sedamdeset godina i izgled nekoga kome nisu nikada potrebna iznenađenja da bi postigao ono što želi od života: četvrtasta vilica, koju Amerikanci smatraju neophodnom da bi nešto postigli, sako od tamnocrvenog somota koji bi nosio samo neko ko nema šta da traži, ruke pout krila. Jedno čvrsto držanje da bi izgledao siguran, misli Valfijerno: čovek kome je potrebno da pokaže da je iznad svega, vrsta ličnosti koja najlakše ulazi u svoju igru.

– Nadam se da vas neću razočarati, pukovniče.

– Markiže, ne budite skromni.

– To mi nije najveća slabost.

Kaže Valfijerno i smeška se svojim samooptužujućim osmehom. Otkrio je, odavno, da ništa bolje ne može prevariti jednog nepoverljivog čoveka, nego da mu se kaže istina o njemu samome, a onda se pretvarati da je sve to bilo u šali. Ali, pukovnik Barton ne deluje kao čovek koji mari za nijanse. Njegova kancelarija je jedna od četrdeset ili pedeset soba u njegovoj novoj vili u Petoj aveniji i obiluje umetničkim delima svih vrsta i porekla: biste koje pripadaju klasičnoj rimskoj umetnosti, možda i grčkoj, jedan krilati lav koji bi mogao biti iz Asirije, dva šumska pejzaža koja liče na flamansku umetnost, gomile slika mrtve prirode iz Španije i jedna ulična scena, delo Renoara ili nekog naprednog učenika.

– Igramo igru. Da možete da izaberete između svih slika ovoga sveta, koju biste izabrali?

– Pa mislim, da bi to bio neki Italijan. Jednom sam bio na ivici da dobijem Rafaela...

– I to bi bilo sve? Pukovniče, očekivao sam mnogo više ambicija od

čoveka koji je uveo telefonske kablove u SAD.

– Pa dobro, ali da zaista možete da izaberete koju god...

– Da, da mogu. Zamislite da ste vi moćni, da ste zaista moćni.

Barton ga gleda s odvratnošću. Valfijerno se zabavlja i to ga iznenađuje. Svaki put sve bolje odigra taj prizor, to je peti put da ponavlja svoje pravilo: isti uvod, isto pretvaranje, iste nijanse, i čini mu se da je vrlo blizu cilja, iako uvek ostaje mogućnost neke prepreke, ili pada, ne može ni na trenutak da bude nemaran.

– Jel' istina, markiže? Kad bih zaista bio toliko moćan ne bi trebalo da kupim nijednu sliku.

– Touché.

Kaže Valfijerno i pokušava da nađe izgovor. Briljant na njegovoj kravati sija kao da je pravi.

– Ova asirijska slika je dostojna da se stavi u muzej. I to u veliki muzej.

– Bez sumnje. I tamo će i završiti kada je ja budem odneo. Moju decu ne zanimaju slike.

Igra se završava na pogrešnom putu i Valfijerno preduzima drugu taktiku: počinje da se brine, ali Barton to ne sme da primeti. Svih ovih godina pokušavao je da ne otkrije ništa, i mnogo puta mu je to pošlo za rukom. Sada, kao domaćin, priča o jednom koncertu u Karnegi Holu, o snegu koji je vejavao te zime, o ratu koji je tada pretio Evropi. Nakon nekoliko minuta pukovnik otkriva Valfijernovu lukavost:

– Da, dragi moj, ali to sigurno nije ono zbog čega ste došli da razgovarate sa mnom.

– Ne, ali možda nije vredno da se ...

– Molim vas.

– Ne, zaista nije. Možda vi niste moj čovek.

To je rizik. Možda previše rizikuje, ali mu se ne sviđa što jedan tako moćan čovek mora da ga ispituje.

– Vidite, nemam običaj da molim, ali zahtevam da mi kažete zbog čega ste došli.

– Želeo sam da vas pitam na šta biste bili spremni da dobijete nešto što ceo svet traži.

– Što ceo svet traži?

– Hajde da pretpostavimo, da vam kažu da *Mona Liza* može biti vaša, šta biste bili spremni da date u zamenu?

– Mislim da se varate sa mnom, markiže...

Ovo je ključni momenat i Valfijerno je na ivici da se preda. Diže ruke kao da hoće da mu kaže da ne treba da se brine, ali Amerikanac ga prekida i dovršava svoju rečenicu:

– ... svako zna da je *Mona Liza* u Luvru.

– Da, naravno, ali mogla bi i da ne bude.

– Da ne bude?

– Mogla bi. A ja bih mogao da znam način na koji bi ona tamo ponovo ušla, u istu salu. Je l' vas zanima?

Rizik je proračunat. Pre nego što bi video svoje potencijalne mušterije, Valfijerno bi se pažljivo informisao, i u većini slučajeva oni su kupovali ukradena umetnička dela. Zbog toga ne obraća mnogo pažnje na proteste pukovnika Bartona.

– Šta mi to pričate?

– To što čujete, pukovniče. Jel' vas zanima?

Takođe zna da je ovo trenutak kada njegov sagovornik verovatno ima moralne obzire i da će ih sigurno preneti na njega: da će ga prezreti da ne bi prezirao sebe. To nije previsoka cena, misli Valfijerno i očekuje Bartonovu uzrujanost:

– Morao bih da je vidim.

Kaže pukovnik. Njegov prezir čini da se on ne oseća krivim.

– Ali nećete je videti. To je pretpostavka. Ako se ja ovde pojavim s tom slikom, da li biste vi bili spremni da mi platite pola miliona dolara?

– Mogu da vam platim četvrtinu miliona.

Valfijerno pokušava da sakrije osmeh od pukovnika: čovek je upravo pristao, kao i prethodna trojica od njih četvoro.

– Ne, četvrtina miliona za mene je uvreda.

– Do trista hiljada, recimo. Ne вреди da se dalje raspravljamo.

– Možda ne вреди, pukovniče. Možda ne вреди.

Kaže Valfijerno i misli da je malo požurio. Pukovnik Barton takođe zna da nastupa s razbibrigom. Upravo je počeo da shvata da se previše otvorio i

postavlja mu pitanje:

– Ako vam ne smeta što vas pitam, odakle ste vi?

– Nikako. Ja sam Argentinac.

– Sada shvatam.

– A šta to, ako smem da pitam?

Valfijerno pokušava da mu oda čast pogođen njegovim rečima, u suprotnom delovaće mu sumnjiv. Na njegovu sreću, pukovnik to ne primećuje.

– Sada shvatam s kim imam posla. Vi ste kao mi, ne zadovoljavate se sitnicama. Zbog toga kažu da su naše zemlje zemlje budućnosti. Ali nisam znao, markiže, kakva je elita u Argentini.

– Pa dobro, i sami znate kakve su naše zemlje: mnogo nam znači da ličimo na republikance, ali bez naše aristokratije, to jest bez ljudi kao što smo vi i ja, i dalje bismo bili jedna banda divljaka, nesposobnih da kao vi i ja cene pravu umetnost.

– *Mona Liza*? Jeste li rekli *Mona Liza*?

– To sam rekao.

– I vaša namera ima šanse da se ostvari?

– To, između ostalog, zavisi od vaših trista pedeset hiljada dolara.

Pukovnik je začutao, možda čak i previše dugo. Valfijerno pali cigaru, dok pukovnik i dalje ćuti. Počinje da priča šapatom:

– Imam jedno lično pitanje. I sami znate da je ta slika čisto zlato i da možete da je ponudite kome god hoćete. Zašto ste izabrali baš mene?

Pukovnik gladi brkove, dok mu oči sijaju. To je trenutak kada mu se treba dodvoriti. Valfijerno zna da njegovi kupci kupuju, pre svega, sliku samoga sebe: ja sam taj koji ima ono što nema niko, znam kako do toga da dođem, ja to zaslužujem.

– Prvo, zato što su mi rekli da će vaša diskrecija doleteti i mecima. Očigledno je da će onaj, ko je bude imao, morati da je čuva tako da to niko ne sazna.

– Očigledno je. To je, čak jedini način da se izbegne...

– I, pre svega, jer mi je važno da je ima neko ko će umeti da je ceni.

Kaže mu Valfijerno i na trenutak strahuje da je odigrao pregrubo.

– Markiže, ne znate koliko sam vam zahvalan na ovome.

Odgovara pukovnik: pao je u zamku.

5.

Rekli su im da Bask nije bio kriv. Kriv je bio konj, to je bio nesrećan slučaj, trenutak kada je pas zalajao baš kada je Bask Arispe prolazio kolima a konj, koji je bio naviknut na lajanje pasa, odjednom se uplašio i oteo upravo kada je ona, izašavši iz crkve, prelazila ulicu. Da Bask nikada nije prolazio tuda u to vreme, da se upravo bio zaustavio zbog jedne gospođe, baš tog popodneva, rekli su im, to jest, hteli su da im objasne, ali shvatili su da nema smisla da i dalje uporno tvrde da je sve bio nesrećan slučaj. Da su njihova objašnjenja posve idiotska. Rekli su im da je Bask bio skrhan bolom, da ne znaju koliku je žalost pretrpeo, jadan čovek, ali bilo je neučtivo preuveličavati njegov bol u razgovoru sa ocem povređene devojke i njegovim slugom, koji je verovatno imao nešto sa svim tim, jer mu je lice bilo bledo kao krpa. Izgleda da su tračevi ipak bili tačni. Potom su im rekli da je Mercedes u bolnici, da je već došao doktor Firmin i da je udarac svakako bio jak ali da ima nade. Da će se možda izvući, govorili su im. Da će se Bog smilovati na nju.

Prvo što sam pomislio bilo je – kako to da mi nije palo na pamet da ranije ubijem tog psa, da sprečim ceo događaj, da sam se samo mogao zadesti tamo ranije. Pre svega.

Nesreća je spontani događaj u sekundama koji će promeniti sate, mesece, godine, sve. Obično mislimo da je nesreća iznenadna greška poretka u prirodi, gde se izvesne stvari ili ljudi – pas, sulki, ta žena – ne sreću, to jest, ne bi trebalo da se sretnu. Obično mislimo da, kao osnova, postoji prirodan poredak – jedna uzastopnost događaja, koja ne podrazumeva nesreće: jedna uzastopnost događaja koju je neko ili nešto odredilo. Ali, sve je nesreća. Samo što se neke – manjina, one najnaglije – i pokažu kao takve.

Ono što tada obično nazivamo nesrećom jesu situacije u kojima se iskazuje suluda slučajnost pretvorena u bombastičnu. Nesreća, ono što zovemo nesrećom, jeste slučaj koji pretvara godine u sekunde, menja oblik vremena. Kao potez četkicom, recimo, na primer, za koji su potrebne

sekunde da bude napravljen, a potom traje. Nesreća, ono što nazivamo nesrećom, poprima suštinu umetnosti. Čini nam se da je život sačinjen od tih minuta koji ne menjaju ništa bitno, od tih neiskazanih slučajnosti, dok su, pak, umetnost i nesreća sačinjene od nekih drugih.

Nesreća je užasavajuća, jer očigledno je da slučajnosti određuju sve, i da ponekad ne žele proći neopažene. I ljudi ne podnose tu drskost, taj besmisao. Onda smišljaju priče, filozofiju, religiju, kako bi prevazišli besmislenost slučaja. Ljudska istorija je istorija priča koje su izmislili da bi besmislenost učinili manje okrutnom, da bi poverovali da sve ima neki smisao.

Kasnije sam, mnogo puta, pokušavao da se setim šta sam u tom trenutku radio kada su mi doneli vest, a pre svega, šta sam radio baš u trenutku kada se taj konj ritnuo. Najgore je bilo uverenje da je za mene sve i dalje ostalo isto dok je ona već ležala. Da naša zajednica nije bila onakva kako sam ja mislio.

Mersedes Koutinjo ima krvavi zavoj oko glave. Oči su joj sklopljene, a svuda po licu su modrice, ali najveća rana je zadobijena u grudima, od dva konjska štapa, a najjači štap joj je, kako kaže doktor, pošto ne možemo naučno sa sigurnošću znati, izgleda, povredio pluća. Mercedes diše u nesvesti: tiho, neujednačeno, kao da nešto traži. Enrike Bonalja stoji tik uz bolnički krevet. Udiše i izdiše kao da hoće da joj pokaže kako se diše. Udiše da bi udisala ona. Smatra da se uobičajeno disanje sada pretvorilo u nadljudsko, da svaki pokušaj da udahne vazduh koji se udiše celim telom, kao i uvek, u tišini, sada iziskuje ogroman napor. Misli kako je telo plemenito kada se pokušava pretvarati, kada ne traži priznanja za sve što čini, ali kako odjednom, nesreća okončava tu težnju, a takođe i zabludu da tela nisu važna. Misli da će, ako bi slučajno – ako bi slučajno, misli, jer ne želi reći: ako ona preživi – morati oboje da pronađu druge načine.

Enrike i don Simon dolaze svaki dan u nedelji da posete Mercedes u dispanzeru u San Hose de Floresu. Odlaze u različito vreme da radnja ne bi bila zatvorena. Don Simon odlazi ujutru, kada mu doktor stalno priča da ne treba gubiti nadu i da je ona jaka, a Enrike popodne, kada mu monahinja

govori da ranjenica pomalo napreduje u izlječenju. Enrike je uveren da ga monahinja obmanjuje. Ni sam ne vidi nikakav napredak, a šestog dana nakon nesreće i sam se iznenađuje u sebi da je već počeo da pravi planove šta će raditi posle Mercedesine smrti. Ne pada mi na pamet ništa šta bih radio za sada, mrmlja on. Sreća je da mrmlja, da ga ona ne čuje, i gleda njena usta i njene napore da udahne vazduh. Želeo bi za sebe da se oseća gore, da bude još više obeshrabren. Jednog popodneva pokušava da zamisli kako je umrla njegova majka.

Osmog dana, u sumrak, Mercedes sama u sobi otvara oči i pokušava nešto da izgovori zamuckujući. Monahinja dolazi, ali ne uspevaju da se razumeju. Monahinja naređuje da se pozovu obojica, oni odmah zatvaraju radnju i žure u bolnicu.

Šta mislite, don Simone?

Ništa, sine moj, ništa. Šta da mislim?

Čuvajte se, don Simone.

„Oh, da sam samo imao sreće da umrem, Karlota, da se žrtvujem za tebe. Sa zadovoljstvom bih tražio smrt, da sam samo mogao da ti pružim sreću i spokoj. Ali, avaj, samo povlašćenima je dato da prolivaju krv zbog drugih“, piše u knjizi koju je pročitao pre mnogo vremena, i koju ponovo čita, ali nije siguran da je razume sada, dok strepi.

Rekli su nam da možemo da je vratimo kući. Rekli su da nije izlečena, niti da je van opasnosti, ali da joj je, pre svega, potreban ne lekarski tretman, već odmor, mir i Božja pomoć. Ja sam pretpostavljao kasnije, mnogo puta kad nisam mogao da izbegnem sećanje na te dane, da doktor Firmin tada jednostavno više nije znao šta da čini. Don Simon ju je ostavio u krevetu u njenoj sobi i uposlio jednu monahinju da bude s njom sve vreme. Mercedes je provodila sate u polusnu, s vremena na vreme budila se i pokušavala da govori. Te noći je više puta pokušavala, ali ja nisam uspevao da razaznam reči u njenom nejasnom, promuklom govoru. Gledala me je očajna, još mršavijeg lica i upalih očiju. Uzeo sam je za ruku koja me je stegla. Nešto je time htela da mi kaže.

Prestala je da pokušava da govori. Zaspala je, a ja sam, sat ili dva,

ostao pokraj nje, gledajući je kako se bori da diše. Pomislio sam da telesna strast, koju smo zajedno nekada odbacivali, sada pokušava da nam se osveti. Razmišljao sam, ako se bude oporavila, zaprosiću je, odreći ću se tog prostakluka kao što je spojenost dva tela. Onda sam pomislio, mrzim što to moram da kažem, ali sam stvarno tako mislio, ako se bude oporavila biće paralizovana, na neki način onemogućena da ponovo bude ista. Nisam mogao da podnesem takvu pomisao. Još manje sam mogao da podnesem pomisao da bi me ona sigurno, da je na mom mestu a ja na njenom, odano pazila svom svojom dobrotom, ili čak da bi me ona i paralizovanog, zavisnog od nje, volela, zahvaljujući svojoj dobroj duši. To sam mislio i tresao se.

Mersedes je umrla u dubokom snu, nekoliko sati kasnije, usred noći, dok sam ja spavao. Ni ja nisam bio ništa više živ od nje, premda, nikad se ne zna.

6.

Valeri Larben se dosađuje. Noć samo što nije pala i „Fo Šjen“, kao i uvek, liči na jedno nesnosno mesto. Valeri svaki put razmišlja da niko neće doći, iako zna da ipak hoće. Zna da utisak ne proističe iz iskustva, ali ne misli tako, već misli – kako je čudno što mi se svake noći pričinjava isto, iako znam da nije tako. Misli koliko je različito ono što zna od onog što oseća, ili nešto tako, i naručuje jedan perno. Perno joj se sviđa, jer je osvežava. Ovak ukus još nije probala.

Valeri Larben pije svoj perno i shvata da ima nekoga: za stolom pored vrata sedi jedan gospodin, izvesnih godina, sede kose koja sija, ugladenih brkova, tako staložen dok pije šampanjac. Za nju je iznenađenje što ga vidi. Činjenica da sa njim deli ovaj pusti salon čini joj se grubom, jedna intimnost koja ne može da se toleriše. Ponovo ga gleda. Nešto kod njega je privlači i ona ga napada:

- Ovo mesto, čini se, nije za vas.
- A koje bi bilo mesto za mene?
- Ne znam. Bolje rečeno, još uvek ne znam.

Privlači je, pre svega, njegov stil ponašanja: način na koji se pomera a ostaje miran, način na koji govori a reči se same od sebe izgovaraju. To je nivo, klasa, otmenost, jer ima mnogo reči koje ljudi izgovaraju a njima u stvari ne kažu ništa. Želela bi da mu kaže šta znače njene reči. Ona uglavnom uspeva da ubedi poželjne mušterije, ali ove noći ne počinje s uobičajenim rečima, jer želela bi da zna više.

- Ali, meni je mesto ovde, a ne vama.
- Upravo zbog toga, gospođice.

Valeri ne odgovara ništa. Ovo je, bez sumnje, zamka u koju on hoće da je uhvati, a njoj se sviđa da ga drži pod kontrolom. Ne odgovara mu, ne smeška mu se, Valfijerno nema osnove, ali ona ide dalje. Ona je dosta našminkana. Valfijerno misli da ispod šminke vidi modricu, i još uvek joj nije video zube.

- Zbog toga bih voleo da vas vidim na drugom mestu.

Kaže i uručuje joj vizitkartu.

Pošalji ljubav u svoju muku koja se oseća i ne kaže se, reći će joj on nešto kasnije.

Vinčenco Peruća je pošao da je traži na izlazu iz „Fo Šjena“ posle tri sata ujutru. Ponekad bi dolazio bez najave, ali te noći su se dogovorili. Valeri ga je pozvala da ostane s njom do nedelje u kući njene prijateljice koja je otišla u Bretanju da poseti roditelje.

Vidali su se s vremena na vreme, i Valeri bi svaki put rekla sebi da im je to poslednje veče, ali bi oni svaki put nastavili. Vinčenco Peruća joj je dosađivao. Izazivala ju je njegova mirna snaga, prividan nedostatak namere, njegova lenjost, njegov način da ništa ne iziskuje, i sve ju je to nerviralo. I, pre svega, nije ga razumela, to jest, htela je da zna šta hoće od nje. Poslednji put proveli su jednu izuzetno napetu noć u savršenoj tišini. Ujutru, kada je krenuo, Valeri mu je dala sto franaka: za košulju, dušo, uspela je da mu kaže, pre nego što joj je ova životinja od čoveka lupio šamar. Ona mu je povikala da se nosi, i da je jedino što traži od nje seks, a on je rekao da nije, i zatim ućutao. Ona mu je ponovila da se nosi i da je prostačina, da je ne zaslužuje i da nikad više ne dođe. Ili je to „nikad više“, rekao on, „u redu, razumeo sam“, i nije dolazio u „Fo Šjen“, dok mu Valeri nije poslala jednu poruku da dođe. Oklevalo je pre nego što će joj pisati, prvo nije želeo, a posle se pitao da li će je ona razumeti, da li će pročitati. Možda.

Posle vreme izmiče i rastapa se: on joj levu ruku, s prstima kao čekići, stavlja u međunožje. Palac mu je u njenoj školjci, ostala četiri prsta na pubisu, pokret koji postaje snažniji, usklađen, ona se izvija i on je prati drugom rukom na kiti i ona vrišti ili dahće i on se na nju uspinje, penje, uspinje, na njoj je, i sad se njihova tela pokreću kao u galopu. Vreme se vratilo, ona se izvija, vrišti, vrišti, lomi se, dok joj on više nije važan.

Sad ju je baš briga za njega.

Ali, ti ne znaš šta znači roditi se u jednom selu, živeti tamo i misliti da

nikada odande nećeš otići.

Ja ne znam?

Nije isto. Tamo je drugačije. U mom selu jedino što dečaci kažu jeste – daj bože da odemo, a onda ih vidiš da ne mogu da odu, da nemaju muda. Ja svakako imam muda, ovde sam.

To se zovu muda? Dakle, ti si taj koji ima muda?

Naravno, gospođice. Zbog toga sam ovde, jer imam muda. Ja ću uraditi ono što oni žele, a ne mogu. Ja ću svakako to uraditi. Zaradiću novac ovde. Ti znaš kako je to.

Kad bih ja znala kako je...

Ti znaš kako je. Ovde u gradu svakako se može. Ja ću moći. Premda ti to ne deluje tako, ali moći ću. I onda ću se, naravno, vratiti u selo.

Vratićeš se u selo?

Naravno, vratiću se u selo i otvoriti svoju stolarsku radnju. Postaću slavan u celoj pokrajini, jer umem da pravim ono što tamo niko ne zna, moderne stvari iz Pariza. Onda ću zaraditi još novca i oženiću se s nekom dobrom čestitom ženom, nekom iz sela da bih s njom zasnovao porodicu, jednu dobru porodicu koja...

Baš lepo. I sve si to sam smislio?

Pusti me da pričam. Kažem ti: jednu dobru porodicu, moja deca neće morati da se uvaljuju u probleme. Od malena ću ih učiti poslu i postaće poznati stolari, još bolji nego što je njihov otac. Ja sam, kao što vidiš, dobar stolar.

Sigurno da jesi.

Jesam, dobar sam stolar. Čuješ li me? Dobar sam stolar. Čak su me i u Luvru zaposlili, mene, u muzeju, da radim kao stolar.

U muzeju Luvr?

Da, u muzeju Luvr. Iznenadena si, zar ne? Mislila si da sam idiot, ali nisam. Čak sam i u Luvru radio, ja. To je bilo pre par meseci. Otišao sam, jer mi je iskrsao drugi posao, ali mogu da se vratim kad god hoću, ja, kao što me vidiš, mogu da se vratim ako to hoću.

A, tako?

Da, kada stvarno to budem želeo.

Čak i način na koji je govorio *luvr*, tako neprijatan naglasak kojim je izgovarao *luvr*, nervirao ju je. Nerviralo ju je sve kod njega. I nije uspevala da ga učutka, niti da on ode ili da ga ne zove.

Kada je dobio poziv od Valeri, Valfijerno na trenutak pokušava da se seti o kome se radi. Potom sledi divlji užitek u trijumfu: pozvala me je, ta glupača me je pozvala. Pravila se mutavom, ali me je nazvala. Ponekad ga iznenadi, stidi se toga, da još uvek uživa u tako malim poredama. Iznenaduje ga koliko mu je teško da bude Valfijerno.

Da li se sećate mene, markiže?

Ne igrajte se sa svojom žrtvom, zamoliću vas.

Ali, markiže.

Te večeri se nalaze i Valfijerno je vodi na ples u Operu Komik. Osvetljeno je. Takva poplava svetla. Valeri gleda svakoga – tako svetski, tako otmen bal – i Valfijerno se nada da ona neće primetiti da je svi gledaju. Valfijerno uživa u tome što je svi gledaju, što mu zavide. Svetski i otmen, jedna skupina znatiželjnika kao što sam ja koji pripremaju svoje krevete, znatiželjnici kao ja, misli Valfijerno, iako su neki počeli da se bore za život pre dve ili tri ili deset generacija: svi plešu. Čuje se popularna pesma: ma tonkiki, ma tonkiki ma tonkinuaz, igralice se ljuljaju u nepravilnom ritmu, sve bržem, bubnjanje odjekuje, vazduh se meša, parfemi ne skrivaju znoj: mon anana mon anana mon anamite, miris tela u vazduhu. Valeri nosi ljubičastu haljinu s grimiznim odsjajem, izrez na njoj je kao morsko dno, a na kraju talasanje: vulgarnost kakvu samo gospodin može sebi da dozvoli, misli Valfijerno i odjednom se uplaši: možda je gledaju jer je upadljiva, nije joj mesto ovde. Popila je, smeje se grohotom i njeni razdvojeni i tamni zubi narušavaju joj izgled, a tako je mlada i svi je gledaju zbog toga. Miris potrošenih tela i on koji misli da je gledaju zbog njene prostote; i smeju mi se krišom, i nek se nose: to su načini da prikriju svoju zavist, misli, a oni koji me poznaju znaju da ja sebi mogu to da priuštim i zbog toga mi zavide, i zašto da marim za one koji me ne poznaju, misli – ali nije uveren u to. Telo, misli, prava zver, sise kao kule, koga briga za ostalo, misli: nek se jebu, ja to mogu. Još mirisa, brzina, m'appelle sa p'tite bourgeoise sa

tonkiki sa tonkinioise. Markiže, vodite me na drugo mesto. Na drugo mesto, dušo? Na neko mesto gde možemo da budemo sami... i ti siloviti pokreti i mirisi, iznad svega, ti mirisi. Nije to trebalo da mi kaže, misli Valfijerno, unapred je srećan, i ona se vrti i još vrti: markiže, vodite me na to mesto gde možemo...

Možda je najveća greška koju sam napravio bila što sam u priču upleo tu devojkicu Valeri.

I skupo ste to platili?

Kako se uzme. Ja bih rekao da jesam.

Ispričajte mi kako ste je upleli.

Ne znam dal' bi to bilo dobro.

Dogovorili smo se da ćete mi ispričati sve detalje.

Znam to. Ali to je samo sporazum.

Nešto kasnije, te noći, pomislio je da je slučajnost što se jedno siročić iz polusveta pariskog radničkog predgrađa i sin jedne italijanske krojačice, odbegle u grad Rosario, nađu bilo gde na ovom svetu, bila posve zanemariva. Posle mu se učinilo neobičnim da se ono što podrazumeva velike mogućnosti zapravo i ne dogodi.

Prvo što moram jeste da ga nateram da se oseća kraljem sveta, pravim muškarcem, ali to nikada nije bio problem i nedugo zatim, posle, kada već bude verovao da je sposoban da nosi sve pred sobom, onda da. Ali prvo moram da isteram iz njega tu taštinu, da postane tip kao svi drugi, da mu padne prokleta kruna i raščupa se, da mu se rasplinu crte brkova, pokret obrva, da mu se lice razoruža tražeći još malo vazduha da bi mogao da se miče, pipka me, traži, i onda bekstvo koje liči na predaju, predaja kao bekstvo, dati mu i izvući i još jednom dati sve dok se ne istopi, nek ostane rastavljen, postane zadovoljni idiot, pravi muškarac, koji oseća da je spreman na sve, onda da: tada ću moći da mu pričam o muzeju.

Kad bih ja to mogla da učinim sama sve bi bilo drugačije. Kad bih ja mogla sama da nateram Italijana da krene, spremim ceo posao sama, bilo bi toliko drugačije, ali ne mogu, potreban mi je i zbog toga moram da ga razoružam: da ga pretvorim u srećnog muškarca, kralja sveta. Ali meni to

nikada nije bio problem.

– Markiže, ne biste želeli da radimo zajedno?

– Samo bi mi još to falilo.

– Predložiću vam ponovo.

– U redu, draga moja, ali sada moram da ručam i ukoliko se vi ne sredite, ja ću malo zakasniti.

– Markiže, ne budite idiot. Nije ono što mislite.

– A šta ja to mislim, recite mi?

– Bolje je da ne mislim na to. U svakom slučaju, to je čista fantazija, to već znamo. Hoću samo da vam kažem nešto. Jedna moja prijateljica poznaje čoveka koji je doskoro radio u Luvru. Čovek je glup, ali nema skrupula. Nije priprost, kao neke budale slične njemu. Vi i sami znate što je gluplji to je moralniji. Čovek može da uđe u muzej i izađe iz njega kao i vi na hipodromu Otej.

– Pa, šta ja imam s tim?

– Ne znam, Valfijerno. Razmislite. Vi ste od onih koji umeju da smisle planove. Ne umete uvek da ih ostvarite, ali umete da ih smislite. Ako se potrudimo dragi, kao sinoć, možemo da se nadamo da će se nešto desiti.

– Možda.

– Ili ako želite da vam ispričam šta sam ja smislila.

– Vi?

– Da, ja.

7.

Ona je nestala. Ostali smo don Simon i ja, dva čoveka kojima je ona podjednako nedostajala, ali svakome na svoj način. Mercedesina smrt nas je vezala na jedan nejasan način. Bili smo žrtve iste nesreće i, osim toga, osuđeni – da li smo uopšte bili osuđeni – da patimo zajedno. Ja sam, naravno, mogao da odem, ali nisam pronalazio razloge za to. Starac je bio čudno privržen meni, što nije izražavao ni rečima, ni pokretima, već svojim sramežljivim ponašanjem i ćutanjem, kao da je shvatao jedinstvo koje sam imao sa Mercedes, te je hteo da mi nadoknadi gubitak. Ili nešto drugo: kao da je nestanak žene i s jednoga i s drugoga uklonio neko breme, prepreku.

Don Simon je i dalje igrao mus u dugim partijama, i nije se interesovao za radnju. Ja sam neprestano čitao i pokušavao da ne mislim na to što on nije prisutan u radnji, ali obojica smo znali a da to nismo jedno drugome rekli, da nikome od nas nije jasno zašto i dalje živimo tako. Jedna smrt nije sama po sebi teška, već je strašno to što te tera da osmisliš novi život, kada si mislio da već jedan imaš.

Dani su bili beskonačno dugi, i bilo ih je previše. Tih dana, godina, nisam uspevao da dovršim nijedan posao, i uvek bih nešto ostavljao po strani da bih to završio kasnije, u slučaju da je neophodno. Svake noći u sobi bih ostavljao poslednju kašiku čorbe, poslednji gutljaj vina u svakoj čaši, pet, šest nepročitanih stranica svake knjige. I počeo sam, tada, da živim životom koji nije imao ni početak ni kraj: uvek sve isto, vreme nije ništa menjalo. Živeo sam, a ni sam nisam znao za šta živim, ali nisam siguran ni da sam baš bio nesrećan.

Nasledio sam sve njene knjige a, osim toga, navikao sam se da svaki put, nedeljom, kada odem u centar kupim još jednu, dve. Više nisam čitao samo njene romane, već i knjige iz istorije, putopise iz najegzotičnijih predela, nekoliko biografija značajnih ljudi koji su proputovali svet. Ponekad bi mi bilo žao što sam, čitajući knjige, nju zaboravljao. Šetnja nedeljom je bio moj jedini izlazak, trenutak da se nagnem nad bezdan. Svake nedelje sam ustajao u osam, umivao se, brijač, a potom sedao na voz za grad. U centru bih ručao u restoranu Francuskinje Berte, ponekad kod

Katalonke Narsis, a ponekad bih, u restoranu jedne Italijanke, popio par čaša vina. Ohrabren, bližio sam se javnoj kući donje Anunsiasion. Nekad bi me primila Kalabreskinja, a nekad neke druge, ali sve su mirisale na dezinfekcioni cvetni miris. Sve su se, manje-više, isto ponašale. Možda su to činile namerno, da bi njihov klijent osećao da je on taj koji vodi igru, da su njegove. Više puta sam pomišljao da prestanem da idem tamo, ali nisam. To je svaki put bilo poštovano sećanje na Mercedes, način da obnovimo našu zajednicu, da joj kažem da telesna strast nije važna za nas, i da mi nijedna žena neće nikada osvojiti srce. Kad bih izlazio iz javne kuće preporođen obično sam šetao ulicom Florida i, s vremena na vreme, stizao u pozorište. Shvatio sam da sve te predstave liče na čitanje knjiga.

Kada bi počela da pada noć, vraćao sam se vozom nazad u San Hose de Flores. Svake nedelje vraćao sam se umoran ali zadovoljan, jer dotak'o sam onaj svet na kome su mnogi zavideli i žudeli za njim, i ubeđen sam tada bio da mogu da ga mrzim. Ništa od toga mi nije bilo preko potrebno.

U mašti, u kojoj nisam predvideo nikakvu prepreku, možda postoji sreća koja se ne sukobljava sa stvarnošću. U mašti je savršeno zadovoljstvo, te je ona sama po sebi dovoljna.

To su bili dani kada je Enrike Bonalja zamišljao stvari koje nikada nije mogao da ostvari i bio je srećan. Padalo mu je na pamet da se ukrca na brod, da bude lopov s belim rukavicama, da će ga izdržavati neka udovica milionerka, da bude mornar, potom vođa mornara na jedrenjaku koji će krstariti morima svuda po svetu i odolevati olujama i divljacima, i da će biti beskrajno hrabar. Da će smisliti nepogrešivu lukavost da prevari novopečene neuke bogataše nekim obveznicama iz jedne male monarhije u centralnoj Evropi, koje će im doneti velike finansijske beneficije i druge neodoljive prednosti. Da će jednoga dana pored prodavnice proći udovica nekog veleposednika, i da će se ludo zaljubiti u njega, ponuditi mu brda, a pre svega doline, i sve ostalo da bi ga zadobila. Smišljao je sve složenije priče, sve punije zapletima, rizicima i pobedama. Ponekad bi, čak, tokom popodnevnog odmora, zamišljao da bi bio zadovoljan i posle poraza, da bi umeo da se osveti i oporavi. Zamišljao je da će neko od njegovih putovanja doživeti brodolom, a da će se on spasiti i učiniti neverovatna dela, da će

započeti trgovinu koja će mu doneti bogatstvo, na primer, da će biti najmoćniji diler opijuma na jugoistoku Azije, i savoriti tajno carstvo droge sa mrežama preko šuma i pagoda, koliba i palata, i da će čak napisati memoare koji će zainteresovati sve one kojima je dosadno, da shvate koliko život može biti drugačiji, ali da će njegovi memoari, da ga ne bi izložili nevolji, moći da se objave tek kada on bude umro. Da će iskoristiti pohlepu prostih, tek obogaćenih imigranata da bi im prodao te obveznice iz kraljevstva Belgravije, i da će se on, zahvaljujući obećanju velikih profita, koje je potkrepljeno, naravno, početnim profitima a, pre svega, povlasticama plemićkih zvanja, obogatiti i početi da odlazi na mesta gde se kreću aristokrate, i da će on sam postati jedan od njih. Da će mu život veleposednika, koji će mu pružiti udovica, biti miran i bogat neko vreme. Leto će provoditi na selu, zimi će ići u Pariz, na jesen će posećivati operu, sve dok zasićen lenčarenjem i zanesen mišlju da će naslediti bogatstvo od svoje pokroviteljke, ne pokuša da eksperimentiše sa ukrštanjem stoke, i tako stvori novu rasu koja će unaprediti stočarstvo u Argentini. To će ga odvesti na privilegovano mesto od koga se ljudi plaše, zaradiće toliko novca da će potkupiti argentinsko građanstvo, i umno započeti političku karijeru. Zaradiće još para, povešće kampanju da postane narodni poslanik i stići će do ministra, a možda, čak, na kraju i do predsednika. Zamišljao je da će biti zanimljivo biti političar, milioner, neko kome će svi zavideti. Prednost je znati šta su svoje zamisli: jedno postojano savršenstvo.

Posle je razmišljao da je čoveku kao što je don Simon potreban duševni mir. On je došao u ovu zemlju da nešto postigne i postigao je. Ja, koji ne želim ništa, takođe mogu da postignem to isto, ako se potrudim.

Maštao sam tako, sve dok mi don Simon nije rekao da ima nešto važno da mi kaže. Izgledao je čudno, i mislim da sam se uplašio tada. Mislim da sam se uplašio, jer sam znao šta hoće da mi kaže, i strahovao sam od toga.

Bila je vrela letnja noć. Komarci su kružili oko petrolejske lampe, osećao se miris kerozina, a negde u daljini čuo se lavež pasa. Starac je poslužio vino i bio direktan: da ja znam da je on, kao i ja, sam na svetu, da sve što je činio, činio je za svoju jadnu kćer, ali da se sada, kada nje više

nema, njegov svet srušio, rekao je i začutao. Popio je gutljaj vina, a meni se činilo da ide u pravcu koji sam očekivao. Možda je hteo da mi kaže da ne moram više da se brinem za svoju budućnost, ili je možda, ne rekavši mi to, baš bio zabrinut za mene, jer se plašio da će se radnja jednoga dana zatvoriti. Ili se nije plašio uopšte. Da je starac nastavio u pravcu koji sam ja očekivao – više nikada ne bi trebalo da brinem – mogao bih nastaviti da maštam, da živim mirno, bez patnje.

Sine, sve što sam očekivao od života, sve se srušilo, ali ne želim da ono što je moglo da se stvori nestane. Reci mi da, kada mene ne bude bilo, ti ćeš voditi radnju. Obećaćeš mi da će radnja nastaviti da radi.

Naravno, don Simone, ako to vi želite.

Naravno da ja to želim.

Onda, don Simone, ne govorite više.

To je čudan osećaj, te noći, dok se znojio u krevetu: da je njegov život rešen. On pokušava da se raduje tako uzvišenim novostima, ali ne uspeva, i misli da je glup, da mu nedostaje mašta; da nije uspeo da predoči sebi kakav bi mogao da bude njegov život nakon starčeve smrti, da se ono što se upravo dogodilo nije dogodilo.

Njegov život je rešen, to jest, on može da nastavi s takvim životom koji je vodio godinama, onako kako mu i priliči, i čini mu se da je to njegova sudbina i da je po prirodi takav. To je njegova sudbina ili priroda, misli on.

Jednom mu je palo na pamet da je Dijego de Baltjeres, njegov prijatelj iz prvog života, već veliki čovek, i iznenadio se da do sada nije razmišljao o njemu, i rekao je sebi da će otići da sazna šta je s njim. On se već pojavljuje u štampi, pretpostavljao je, ima ga u časopisima. Verovatno je važan gospodin.

Naučio sam napamet istoriju Grčke, i odmah zatim istoriju Rima, i osećao sam se redom kao Leonida i Brut, Aristid i Kamil, Harmodije i Epaminonda, i dok bih prodavao čaj od mate i šećer, mrko sam gledao sve one koji su hteli da me izvuku iz tog sveta u kome sam se sakrio da bih u njemu živeo. Ujutru bih, posle čišćenja radnje, ja čitao, a gospođa Laora bi prolazila

idući u crkvu. Čitao bi Enrike i bio ushićen pričom o jednom slugi u jednoj radnji koji je sebi osmislio savršen život.

Čitanjem, a ne samo čitanjem, jer čitao sam zaista dosta, shvatio sam da je Argentina zemlja koja služi svrsi, ideja koja se stvara, jedna zemlja koja dozvoljava da se ljudi ostvare, da budu drugačiji. Ti sitni baskijski trgovci koji su prelazili pampe na kočijama, živeli su kao cigani sve dok ne bi dobili zvanja zemljoposjednika imanja koje su vojnici prodavali za rakiju, a potom bi, ubrzo, za nekoliko godina, postajali feudalci, aristokrate ovog novog stočarskog plemstva. Ti zemljaci, to jest zemljaci odskora, koji su došli gladni iz Italije, praznih ruku su stvarali kuće i porodice. Ti Jevreji, zahvaljujući solidarnosti svoje braće i rase, započinjali su poslove i zelenašenje, i ubrzo, nakon dolaska, postajali uspešni trgovci. Te plavuše koje su se ovde nudile, jer se u svojim hladnim zemljama nikada ne bi usuđivale nešto tako da rade, vraćale su se nazad posle par godina s penzijom kojom su mogle da kupe gotov, netaknut ugled. Ti siromašni Kreoli iz provincija koji su, zahvaljujući trudu i učenju, uspevali da stignu do visokih položaja u državi, kao pokojni Sarmijento, sluga iz jedne radnje koji je postao predsednik. Ako je neko sebi odredio put, to je bio on, Sarmijento.

Postalo mu je dosta dosadno. Jednog popodneva, dosađujući se u radnji, palo mu je na pamet da počne da nudi robu koja se nikad nije prodavala. Govorio je izvesnim ženskim mušterijama, onim koje bi ga najduže gledale, da roba samo što se nije prodala, da je to poslednja moda iz Pariza, da je skupa, ali da on za nju ima posebnu cenu, a onda bi joj naplatio preskupo; mušterija bi uglavnom kupovala, sve dok don Simon nije primetio da se prodaje više nego obično i pitao ga šta je u pitanju. Bonalja, gotovo ponosan, objasnio mu je svoj postupak, a onda mu je starac zabranio to da radi. Bonalja mu je rekao da nije učinio nikome loše, a don Simon je odgovorio da se ne radi o tome, već da će se u radnji raditi ono što on kaže. Za sada, ovde i dalje ja naređujem, momče, rekao mu je. Rekao mu je to mirno, bez ikakve vike. Bonalja je pomislio da ne treba da obraća pažnju, da je don Simon glup, da ništa ne razume, i da mu nije ni potrebno da ga razumeju takvi glupaci.

Ugojio se. Gleda svoje široko telo u ogledalu koje je don Simon postavio u radnji da bi privukao što više služavki koje tu pazare, i zadovoljan je, on, Enrike Bonalja, koji nikada nije video sebe takvog, sada ima stomak koji pokazuje komfor u kome živi. To mu se sviđa. Sviđa mu se reč „komfor“, koja se pojavljuje u časopisima, zvuči mu moderno, evropski, veoma prefinjeno. Enrike je, sada kada zna da će postati vlasnik radnje, počeo da čita i časopise. Čita ih i proučava, naročito u vozu, nedeljom, kada ide u Buenos Aires. Jednog popodneva, pri izlasku iz javne kuće, pada mu na pamet – kada bude vlasnik radnje, imaće slugu, te će tako moći da bude duže u centru. Odlaziće dva-tri puta nedeljno, koliko god bude hteo. Nakon svega postaće uspešan trgovac. Smeška se i strahuje. Možda će se i oženiti. Kada bude vlasnik radnje imaće udvaračice. Smeška se i još više strahuje. Ne bi želeo nagle promene u svom životu.

Ali tog popodneva u pozorištu, dok gleda predstavu u kojoj se jedna aristokratska porodica bori s nečasnim postupkom svoje kćeri i tone u nesreću, on ponovo misli na dom Baltjeresovih, i misli da bi mogao da proda radnju, zaradi kapital koji će mu omogućiti život o kome je maštao. Potom, izlazi iz pozorišta i, sasvim slučajno, ulazi u jedan kafić i naručuje neku lošu rakiju. Te noći se dosta napio.

Čist je kukavičluk kada ljudi nastave da žive od onoga što su dobili na slavnoj lutriji. Nema većeg posla nego stvoriti čoveka. Nema težeg posla, niti veće umetnosti od toga. Nema veće ludorije.

Nekoliko meseci me mučio nemir koji do tada nisam osećao. Don Simonu je svakoga dana bivalo sve gore i trenutak da krenem u život se bližio, iako to nije bilo neophodno, iako me nije ništa sprečavalo da nastavim kao do tada, ja sam već znao da ću krenuti drugim putem, jer niko se ne vraća u raj nakon što ga napusti. Dvoumljenje me već zarobilo, i od tog trenutka više ništa nije bilo kao ranije. Čitanje bilo koje knjige vraćalo mi se kao pretnja; čim bih se ukrcio – gotovo refleksno, jer to je dugo bilo moja hrana – u svoje najčudesnije živote, nelagodnost spoznaje da bih se, kad bih poželeo, možda mogao u njima oprobati, uništavala mi je svaki užitak i pretvarala ga

u beskonačni put uzbrdo. Patio sam, ali sam se vraćao ponovo na čitanje, maštao i razmišljao kakve su mi mogućnosti. Mrzeo sam sve to, ali vraćao sam se na čitanje.

Jednog jutra sam ga našao mrtvog. Bila je jesen, ali nije bilo hladno. Već je bilo prošlo osam sati i ja sam primetio da don Simon ne silazi u radnju. Pre svega, pokušao sam da se ražalostim, ali sam sebe odvratio od toga. Dok sam silazio niz stepenice postajao sam svestan činjenice da je upravo počinjala moja priča. Najzad, sada, moja priča.

8.

– Juče sam bio sa vašim prijateljem.

– Mojim prijateljem?

– Ili šta god da vam je, bolje i da ne znam. Onaj italijanski klesar, Peruda.

– Ja sam razumela da je on stolar.

– Pa, koja je razlika?

– Zavisi za šta vam je potreban.

Odgovara Valeri i Valfijerno razmišlja kako treba biti žilav kao ona sa dvadeset, dvadeset i jednom godinom, i biti sama, boreći se u tom svetu ološa, i da je razumljivo što sve vreme mora da iskazuje tu glupu lažnu samouverenost. Ali, smeta mu što Valeri ne pronalazi drugi put, što se zaustavlja kao da ne može da shvati da u tim godinama osoba ne zna ništa. Kao da ne zna da nema potrebe da se pretvara da zna sve, misli i smeška se.

– Šta? Šta je sad bilo?

Izaziva ga Valeri.

– Ništa. Razmišljao sam o tome kako je nekada lakše videti trn u tuđem oku.

– Ne znam o čemu govorite, a nije me ni briga. Rekli ste mi da ste bili sa Vinčencom.

– Vinčenco?

– Peruda.

– Da, vi ga zovete Vinčenco.

Ne zna se da li je ovo bilo pitanje ili tvrdnja, ali verovatno nije bilo ni jedno ni drugo. Valfijerno daje sebi minut predaha, podiže svoju čašu šampanjca, očekuje da će Valeri nazdraviti s njim, smeška joj se i gleda je u oči. Ona mu odgovara s tipičnim gnušanjem. Buka gostiju u pivari polako se stišava. Prošla je ponoć, vreme kada su prisutni manje poznati ljudi i kada se Valfijerno usuđuje da ide na mesta kao što je ovo.

– Juče sam bio s njim.

– Već ste mi rekli.

- Znam. Jel' vam se zaista čini da mu se može verovati?
- Koliko god se može verovati jednom čoveku.
- A koliko se može verovati?
- Nešto malo više nego ženi.

Kaže Valeri i razmiče usne namazane sedefastim karminom da bi Valfijerno video njen preteći jezik, zube takođe. Valfijerno ne skreće pogled, to jest prvo ga skreće a onda primorava sebe da se zagleda u te zube. Ti zubi su nagrada, i to što su ovde može da mi pomogne, misli on.

– Pitao sam vas na šta je on spreman, rekli ste mi – ako mu se dobro plati spreman je na sve.

– Ne uzdajte se mnogo u to „sve“. Trebalo je da vam kažem „na sve što možete zamisliti“, a to mnogo sužava lepezu.

– Učinilo mi se. Nije odavao utisak da je obrazovan.

– A vi ste ga, pretpostavljam, želeli da biste usavršili svoje znanje klasičnih jezika.

– Ozbiljan sam, Valeri. Plašim se da je previše glup, čak i za ovo.

– Čak za šta?

– Za ono što hoću da učinim.

– Što bi bilo...

Valfijerno je uzima za ruku koja leži na belom stolnjaku, na njoj su lažni dragulji, i ne dovršava rečenicu koju je ona započela. Oseća kako joj se prsti grče: nervozna je ili zlovoljna.

– Znete li čega se sećam, markiže?

– Bolje da ne mislim na to.

– Sećam se da sam vas jednom pitala šta je najznačajnije šta ste falsifikovali. Jel' se sećate šta ste mi odgovorili?

– Da.

– Niste mi odgovorili ništa. Vi ste se učinili dostojanstvenim, a ja sam pomislila da čak i taj odgovor hoćete da falsifikujete. Ali sada ne možete, jer ja sam ta koja je rekla da je Peruća radio u Luvru. Meni je palo na pamet da možemo nešto da izvedemo s njim. Pa ne pokušavate valjda sad da mi uvalite kosku?

– Ja nikada ne bih ni pokušao da vas prevarim, Valeri, ako na to mislite.

– Dragi moj, i sami znate da bih ja mogla tako lako da saznam sve o

tome što...

Valfijerno ne samo da to zna, već nagađa da se Valeri već obavestila o svemu, da sada igra igru s njim, ali da je prethodno od Perude izvukla sve odgovore. Voleo bi da zna kakav ona odnos ima sa Italijanom. Malo se primirio i odlučio da će podneti to što ona veruje da ga koristi, da ga nije briga, jer dokle god ga ona zadovoljava i može da je koristi, njega nije briga. Dokle god mogu da se utešim s njom, misli on; i sama reč „teši“ ga zbunjuje. Ima trenutaka u kojima sam sebe ne može da uveri, jer trebalo bi da prestane da je viđa, da je zaboravi jednom za svagda a, pre svega, da je ne meša u ovo. To će biti teško:

- Najbolje je da ništa ne znate, Valeri.
- Zašto najbolje? Za koga?
- Najbolje po vas. I po mene.
- Znači, isključićete me iz svega?
- Iz čega?

– Markiže Eduardo de Valfijerno, ili ko god da ste, ja jesam mlada i slažem se sa tim da me ljudi kao što ste vi smatraju glupom, ali ja nisam glupa. I ne verujem da vama odgovara da me takvom smatrate.

Ima nečega u njenom tonu što ga iritira. Valfijerno briše usta belim ubrusom, kašlje, podiže glavu i kaže ono što nije nameravao:

– Hajdemo onda da razgovaramo otvoreno. Od danas prestajemo da se viđamo. Ničemu nam ne služi viđanje. Ne odgovaramo jedno drugom. I ne mešajte se u ovaj posao. Prepustite to meni. Ja, naravno, priznajem da ste učestvovali i obećavam – ako sve ispadne dobro, pokloniću vam nešto izvanredno, nešto o čemu niste mogli ni da sanjate.

– Valfijerno, ne možete da me isključite, niti možete da me ostavite. To bi bila glupost.

Valfijerno je gleda sa blagom nežnošću. Pita se, da li ju je upravo stvarno ostavio:

- To je za vaše dobro.

Kaže joj i brine se, jer Valeri je mlada, nema šta da izgubi. Ona ne zna kako stoje stvari, može da napravi mnogo gluposti.

- Ne znate vi s kim se igrate.

Kaže mu ona i pokazuje zube.

9.

– I više niste videli Valeri?

– Koga?

– Valeri, Valfijernovu prijateljicu, onu koja je pomogla da...

– A, zvala se Valeri.

– Zar ste zaboravili? Po onome što mi pričaju, ne čini mi se da je bila tip žene koja se može lako zaboraviti.

Rekao sam to i Šodron je, pre nego što će mi odgovoriti, pogledao prema kuhinji, jer je Ivanka na trenutak nestala. Ali, mogla je da bude iza vrata: trebalo je da to zna.

– Zašto kažete bila? Jel' umrla?

– Ne znam. Očekivao sam da ćete mi vi nešto reći. Ja ne mogu nikako da je pronađem, ali ako ste joj vi čak i ime zaboravili...

– Zaboravio? Ja je nikada nisam poznao. On me nikada nije upoznao s njom. I sami znate: Argentinac je bio stručnjak da zavadi pa da vlada.

Izgovorio je, nasmešio se i obrisao rukom lice, kao neko ko se uplašio. Bilo je nečeg čudnog u njegovom izgovaranju reči „Argentinac“.

– Tu me imate, ponovo sam mu potčinjen. Nisam ja rekao zavadi pa vladaj. To bi rekao on, uvek tako izazovno: zavadi pa vladaj.

– I onda, zašto vam je važno da li je živa ili mrtva, ako mi ne zamerite na pitanju?

– Nije mi važno. Naravno da mi nije važno. Zašto bi i bilo.

Naglašavao je to: do tog trenutka Iv Šodron mi je ličio na osobu koja se suzdržava pred svakom odlučnom tvrdnjom. Jedan od onih koji strahuje da će ga svaka tvrdnja povući u bujicu. I sad je previše naglašavao reči i zbunio me. Ali ja nisam bio došao kod njega da bih pronikao u tajnu njegovih odnosa sa Valeri Larben, ili kako ju je već zvao.

– Zašto zavaditi pa vladati?

– Vi ne znate kakav je on.

– O kome pričate?

– O njemu, Bekeru. O Valfijernu. O kome razgovaramo?

– O njemu, Šodron. Izvinite.

– Zbog toga... čini mi se da je Valfijerno uvek strahovao da se možemo udružiti protiv njega. Tako sam mislio. Glupost. Zašto bismo nešto tako učinili?

– A šta to?

– Ne znam. Da ćemo ukrasti njegove ideje. Od toga je on strahovao: da će mu neko ukrasti ideje, kao da je on nešto smislio. Ali uvek je mislio da ljudi oko njega ne rade ništa drugo nego mu samo zavide, i onda pokušavaju da izvuku od njega ono što on ima. Ili se možda bojavao da smo nešto saznali o njemu, ne znam. Nije on to rekao. Nije nam to bilo potrebno. Istina, nije me briga. Nemojte misliti da mi je važno.

– Ne brinite se.

Rekao sam mu, ali Šodron mi je već klizio niz prste. Stari se kolebao između suzdržane ljubaznosti i odsutnosti. Sada je sedeo mirno, pogleda usmerenog u sliku koja je visila na zidu druge strane dnevne sobe u njegovoj seoskoj kućici, tako kicoškoj, tipično francuskoj. Bilo je čudno misliti da je ovaj stariji gospodin učestvovao u jednoj od najvećih prevara veka da bi svoju dnevnu sobu opremio lažnim seoskim foteljama i papirnim ružama. Slika mi je bila poznata: Devica, a iza nje mračna tamna pozadina, sa svojim debeljuškastim detetom u rukama. Bila je to velika, lepa, setna i veličanstvena slika; pitao sam se da li je ovo delo njegovo.

– Da, ja sam je naslikao.

Odgovorio mi je na pitanje koje nisam stigao da mu postavim.

– Naslikao sam je kada sam bio Leonardo.

– Šta znači to: kada sam bio Leonardo?

– To što ste čuli. Ili mislite da je slikanje tuđe slike samo uzimanje kičice u ruke i pokušaj da se oponašaju neki potezi? To sam ja mislio u početku, dok sam radio sa svojim učiteljem Falezom u Lionu. Ne znate koliko me je koštalo da naučim da nije tako. I reći ću istinu, to dugujem Valfijernu. On me je naučio tome da kada radim ono što neko drugi radi treba da se pretvorim u njega. U tome je, svakako, bio najbolji. Zamislite: ako sad pričamo o njemu i kažemo Valfijerno...

– Dobro, ne vidim vezu.

– Ja mogu da vam je objasnim ako niste previše umorni, premda ne bi trebalo. Ali, shvatite šta sam vam rekao: da bih slikao kao Leonardo, morao

sam biti Leonardo. Morao sam da proučavam njegove spise, da jedem ono što je on jeo, osećam njegove frustracije, da živim...

Nisam se usudio da ga pitam da li je imao seksualne manire kao Leonardo. Ovako utonuo u fotelju od kretona sa cvetnim dezenom, Šodron mi je ličio na čoveka koji se nikada nije posvetio takvim stvarima. Nakon svega, možda me nije lagao kad mi je rekao da niko nikada nije uspeo da ga se seti, da nije vredan sećanja. Njegova dela su bila vredna sećanja. On sam nije imao ništa posebno; imao je samo svoja dela. Pomislio sam da je lako zapamtiti nekoga upravo po tome što nema ničega po čemu bi se mogao zapamtiti; ma gluposti, nisam mogao sebi da dopustim takvo razmišljanje. Ivanka je zalupala vratima od kuhinje da bismo je čuli kako ulazi.

Ne razmišljajući, Šodron se ispravio u svojoj fotelji i uspravno sedeo.

– Dragi, vreme je za tvoje lekove.

– Da, draga, evo odmah.

Pitao sam ga da li je bolestan i on me pogledao kao da je očekivao to pitanje. Potom sam ga zamolio da mi ispriča šta je radio kada je došao u Buenos Aires i on mi je odgovorio da mi je već rekao da mi neće pričati o detaljima.

– Naravno da ne tražim detalje. Recite mi uopšteno, šta ste radili.

Iv Šodron je naredio svojoj debeljuškastoj ženi Ruskinji da mu donese čašu vode za lekove i rekao mi da mu je Buenos Aires na početku bio prisan kao Pariz, ali iz drugih razloga, jer je bio jedno divlje mesto.

– Bilo je to jedno divlje mesto gde je sve bilo u izgradnji, ili je tako delovalo. Ne znate kakva je energija kružila tim gradom: sav taj narod koga je dovela glad ili nada, pognute glave tražio je svoju šansu da uspe. Verujte mi, ne zbog mene, taj narod je znao da vas uplaši.

Šodronu je trebalo nekoliko nedelja da nađe posao. Jedan Portugalac, fotograf, zaposlio ga je da slika portrete njegovih klijenata u akvarelu, nudeći po pristupačnoj ceni slike zajedno sa fotografijama. To je bila dobra ideja, jer su na slikama mnogo lepše izgledali nego na fotografijama, objasnio mi je. I tako je Portugalac počeo da zarađuje dosta, a Šodron je morao da se zadovolji platom kojom je jedva plaćao sobu i hranu. Otrpeo bi to, rekao mi je, da nije bio pomalo zaljubljen u jednu jugoslovensku

krojačicu koja ga je prezrela zbog siromaštva. U drugom delu dnevne sobe Ivanka je ponovo prekinula svoje vezenje da bi ga bolje čula. Sedela je ispod slike; odjednom mi se učinilo da je lice naslikane Device mnogo ličilo na Valeri, bar po onome kako ju je Valfijerno opisivao. Nešto joj nije dalo da se smeška.

– Onda sam pomislio da mi Portugalac nije potreban, da mogu samostalno da slikam portrete; napravio sam nekoliko vizitkarti koje sam dao mušterijama. Prvo sam mislio da ću teško steći klijentelu, ali već u ono vreme u Buenos Airesu je bilo sve moguće. Problem bi, u stvari, nastao kada bih hteo da ih portretišem. Zamolio bih ih da mi poziraju i pokušao da ih naslikam, ali nisam uspevao, jer nije bilo načina da ispadnu isti. Sa fotografisanjem nisam imao problema, ali sa slikanjem jesam. Uistinu, nije trebalo da me to iznenađuje, to mi se isto dešavalo i ovde, pre nego što sam otišao u Buenos Aires. Ali, trebalo je da znam da promenom države, počinjanjem novog života, neću biti spreman da slikam verodostojno, shvatio sam da ne mogu, da sam to i dalje ja, isti, samo na drugom kontinentu. Bio sam veoma razočaran.

Šodron je tražio fotografa s kojim bi postigao sporazum drugačiji od onog kakav je imao sa Portugalcem. Trebalo mu je nekoliko meseci da se vrati na polaznu tačku. Onda se pomirio sa činjenicom: godinama je zadržao svoj posao kopiste portreta. Već je dovoljno zarađivao da je mogao da iznajmim mali stan, da se prošeta sa Jugoslovenkom i da uštedi nešto novca. Nije imao nikakve ambicije i pomislio je da njegov život može da se nastavi još dugo ovako.

– Ili zauvek da bude takav. U stvarnosti, mislio sam da će tako biti zauvek, al' znate i sami, ima reči koje ljudi poput mene nikada ne izgovore.

Nisam ga pitao koga je nazivao ljudima kao što je on, već mi je bilo jasno. Došlo je vreme kada je uspeo da nađe posao koji će mu doneti još novca, a pre svega sigurnost, naime, saznao je da uprava pošte traži crtača za crtanje poštanskih žigova.

– Zamislite, ja to nikada nisam radio, ali Argentinci su tada još uvek bili veoma naivni i mislili su da je svaki Francuz sposoban za sve. Ja sam im se predstavio i oni su me zaposlili. A onda, vremenom, zaposlili su me neki drugi da bih radio isto.

– Šta hoćete time da kažete?

– To što sam vam rekao, Bekeru. Ne pravite se ludim. Da je bilo onih koji su mi plaćali mnogo više za iste crteže.

– Kolekcionari?

– Bekeru, molim vas. Ja sam to radio i dobro sam zarađivao. Možda vi ne znate da je mala razlika raditi s ove i s one strane zakona. Bilo bi normalno da to ne znate. Na sreću, većina ljudi misli da je to veoma različito, jer, da nije toga svet bi bio kaos.

– Izvinite, ali nije mi baš jasno o čemu pričate.

– Svejedno.

Rekao mi je Šodron, ne obraćajući nimalo pažnje na mene, jer njegova skromnost se na trenutke pretvarala u omalovažavanje bez nadmetanja. Na momente je bilo jasno da ne priča meni, da mu ja nisam važan ni za šta.

– Stvar je u tome što sam počeo da se dosađujem, imao sam previše slobodnog vremena. Jugoslovenka se udala za jednog svog zemljaka, a ja sam već bio u godinama, bio sam samac i bilo mi je dosadno. Da nije bilo te dosade, mislim da ga nikada ne bih upoznao.

– Koga, Šodron?

– O kome pričamo?

Ivanka se bešumno približila u svojim papučama od pliša. Učinilo mi se da previše ističe svoj akcenat kad nas je ponudila da nešto pojedemo. Ja sam joj rekao da ne mora da se opterećuje; ona mi je odgovorila da joj nije teško, i da je već spremila jelo. Šodron se nasmejao:

– Prijatno, Bekeru. Moja gospođa kuva kao anđeo, ali obično nije tako velikodušna. Vidi se da ste joj se dopali.

Sto je bio postavljen u kuhinji. Ivanka nas je poslužila nekom testeninom koju je nazivala pirugis ili piruges, napunjenom nečim što nisam uspeo da razaznam i prelivenom kajmakom. Morao sam da nateram sebe da bih pojeo sve. Pili smo vino i ćaskanjem smo dotakli svetske teme. Ruskinja nije progovarala, ali Šodron je bio veoma upućen u posledice krize, nezaposlenost i tajne opasnosti. Jeo je kao da mu jelo nije bitno, a pojeo je dva tanjira. Ivanka se smeškala. Šodron je pričao punih ustiju:

– Ne znam kako vi to vidite, Bekeru, kao Amerikanac, ali sve više ljudi misli da kapitalizam neće preživeti ovu krizu, a ova će svakako biti

poslednja.

– To su gluposti.

– Ne verujte. Ne verujte. Obratite pažnju, ovde pored nas je Nemačka, i komunisti samo što nisu preuzeli vlast. I tamo je sve gotovo. Ako ih neko ne zaustavi, svet koji poznajemo nestaće za par godina.

Nije mi bilo jasno da li strahuje od toga ili to proslavlja, i bolje da ga nisam ispitivao. Meni su to i dalje bile gluposti. Za mesec dana koliko sam bio u Francuskoj, već sam slušao te priče mnogo puta: nestabilnost u Evropi, strahovi oslabljenih zemalja i ideja na pretek. Kada nas je Ivanka ponudila kafom, zamolio sam Šodrona da je popijemo u dnevnoj sobi, da se vratimo na našu priču, pre nego što bude odveć kasno.

– Rekli ste mi da ste upoznali Valfijerna iz dosade.

– Rečeno na taj način, ali je tačno.

Počeo je da priča tiho:

– Ja sam imao običaj da idem u jednu skromnu, ne skupu javnu kuću u centru. Devojke su tamo plesale tango, posle je sledilo ostalo. Tamo sam ga upoznao.

– Ili, recimo da ste se sprijateljili, jer ste bili drugari na izletu?

– Reći da smo bili „prijatelji“ bilo bi previše. S njim je uvek bilo preterano reći da smo „prijatelji“. Argentinac nije tip čoveka koji zna kako se stiču prijatelji.

Šodron je o njemu i dalje pričao u prezentu, i ja opet nisam znao da li da mu kažem. Brinulo me je da li će to za njega biti dobra ili loša vest.

– Ne, nismo bili prijatelji. A osim toga, on nije išao tamo da bi se zabavljao. On je tamo radio.

Ne znam da li je to činio namerno, da li je proračunao njegovu nesreću, ali mi se činilo da Šodrona zabavlja posledica koju na mene ostavljaju njegove reči. Pokušao sam da prećutim, ali sumnjam da mi je išlo dobro.

– Kako to, radio tamo? Niste li mi rekli da je to bila javna kuća?

– Naravno da sam vam rekao. Javna kuća donje Anunsiasion. Jedna veoma neugledna javna kuća. Nešto što je i bilo prikladno za njega.

10.

– Napravićete šest.

– Šest?

– Šta sam vam rekao? Tri? Devet? Dvadeset četiri?

– Smirite se, markiže. Nemojte se žestiti. I imajte na umu da ste mi rekli pet.

Deset sati je ujutru. Valfijerno nije ništa pio, ali šetka se nervozno gore-dole. Nema mnogo prostora: tri, četiri koraka. Misli da to što mu smeta jeste Šodronov atelje-stan, ta pretrpana i tužna soba uprkos tome što je osunčana, i dosadna, silom prilika uređena. Ili je možda Šodron lično u pitanju: njegova smirenost, njegov pogled koji je svaki put sve plašljiviji, sve ga to nervira do te mere da je već počeo da se brine. Mora da se kontroliše, jer mu je ovaj slikar potreban.

– Da, u pravu ste, Iv. Rekao sam vam pet. Ali upravo sam primio pismo iz Filadelfije: pao je i poslednji. Već sam mislio da ta slika neće proći, ali prošla je i, oprostite mi, on me čak na kolenima moli. Nemojte misliti da mi nije drago kad vidim najmoćnijeg naftnog industrijalca u SAD-u kako preklinje...

Šodron briše ruke krpom natopljenom terpentinom i miris dopire do Valfijerna. Hladno je. Šodron, uprkos tome što je kod kuće, nosi šal oko vrata iznad kecelje umazane bojama. Valfijerno ne skida svoj kaput od crnog sukna s krznenim okovratnikom.

– Još tri kopije onda. To može da potraje mesecima.

– Nemamo toliko vremena, Iv.

– Svejedno mi je šta vi kažete. Ja imam posao koji moram da odradim i odradiću ga dobro. Kako vam se čini da idu ove slike?

Kaže Šodron i pokazuje dve identične *Mona Lize* naslonjene na dva štafelaja. Šodron zna da je njegovo pitanje pravo retorsko. Poslednjih nekoliko nedelja Valfijerno je bezbroj puta išao u Luvr da vidi pravu *Mona Lizu* i ona mu je sad pred očima. Na prvi pogled, *mona lize* njegovog falsifikatora su savršene. Misli da je rizično što su i suviše dobre, da su bolje od originala.

– Divne su, Iv, kao i uvek. I pretpostavljam da su detalji brižljivo naslikani kao na pravoj slici.

– I sami znate, Valfijerno. Ploče od istog drveta dovoljno starog, slike pravljene istim metodom, iste pukotine... znate li o čemu sanjam? Voleo bih da vidim Leonarda kako pokušava da napravi razliku između njih.

Kada priča o svojim slikama i svojoj veštini, Šodron se menja. Valfijerno, potom, otkriva ponovo svoju dobru sreću. Na trećem štafelaju je jedna poluzavršena Mona Liza. Pejzaž je skoro gotov, ali Mona Lizino lice tek iscertano.

– Ili, neka budu još tri, umesto dve kopije..

– Da, ali brzo, Iv. Za mesec dana idem u Njujork i moram poneti sve slike.

– Jel' neće biti problema na carini?

– Iv, šta vam je? I sami znamo da nema Amerikanca koji putuje u Evropu a ne vraća se noseći par jeftinih reprodukcija, kao što su... naše.

Valfijerno se smeška, hteo je da kaže njegove, ali rekavši naše pretvorio je lažnu agresiju u jasnu šalu, a uzgred načinio se pravim vlasnikom slika. Ushićen je razmišljajući na svoj mali neopaženi manevar, kako je sve istančaniji, sve precizniji u rukovanju svojim oružjem. Sad je, misli, u najboljem elementu. I smrači se: ako je tako, odsad nadalje mogao bi samo da nastavi nizbrdo. Pa onda valjda nije tako.

– Ali, morate da ih završite brzo. Posle će biti nemoguće izaći iz ove zemlje s kopijom *Mona Lize*.

– Posle čega?

– Ne pitajte me ono što ne želite da znate, dragi moj.

Kaže Valfijerno i Šodron ga gleda, spreman da insistira na pitanju, ali ipak ćuti. U jednom ćošku ateljea nalazi se uzani, krhki, poljski krevet, Valfijerno ga gleda i seća se svog kreveta na kome je spavao godinama kao Bonalja, radeći u radnji u San Hose de Floresu, i čini mu se kao da se sve u jedan čas promenilo. Šodron je obrisao četkicu i popravlja pozadinu treće *Mona Lize*. Šodron gleda sliku fasciniran kao i uvek, a Valfijerno mu govori da će, u svakom slučaju, znati sve za par meseci.

– Ako nešto treba da znam, najviše bih voleo da to saznam odmah.

– Ne, nemojte se varati.

– Mislim da pre nekoliko godina...

– Šta je bilo pre nekoliko godina, Iv? Pre nekoliko godina ste mi rekli šta moram da radim? Čini mi se da sam vam se mnogo puta zahvalio. Ali još jednom vam govorim, da se ne varate, da je to bio jedan poseban trenutak.

Šodron se skoncentrisao na sliku. To je za njega dobar način da ne nastavi sa raspravljanjem koje ga neće nikuda odvesti. Sviđa mu se što ga Valfijerno gleda s divljenjem, a onda suzbija taj osećaj, čistu glupost. Ali, nešto bi ga pitao i najbolji način da to učini jeste gledajući u sliku, odnosno u bore na čelu devojke iz Firence:

– Ja imam poverenja u vas. Već sam vam to rekao, i nema mi druge, ali potrebno je da mi nešto obećate.

Kaže Šodron. Valfijerno ga gleda i dahće. Definitivno mu je ovaj ortak postao teret. Odgovara mu da će mu obećati i da su njih dvojica u tesnoj vezi.

– Da, naravno. Naravno da jesmo. Samo, ne treba mi ništa drugo nego da mi obećate da nećemo završiti kao prošli put u Buenos Airesu.

– Iv, zamolio bih vas...

11.

Bio je pravi majstor. Tako me je varao godinama, jer delovao je kao starac koji nije dvoličan i toliko mi se smeja. Starima je to lakše da se tako predstavljaju, da nam se čine nevinim i uvek dobrim. Kad bi stari bili toliko dobri kako izgledaju, ko je onda zao na ovom svetu? Zar takvih ljudi nije bilo kada su bili mladi? Ili ih je bilo pa ih je starost smekšala? Ono što nikada nisam uspeo da shvatim to je – zašto je to činio? Zna li šta? Toliko puta tokom tih godina pitao sam se da li je to bila njegova osveta zbog smrti kćerke. Da li je on mislio, ili ko će to znati, da sam ja bio kriv za Mercedesinu smrt. Da li je pronašao neki razlog da misli tako da sam ja kriv, i odlučio da se sveti ili mu je palo na pamet da mi se sveti bez ikakvog razloga. Ili ništa drugo, nego je hteo da se osveti svetu što mu je oteo ono što je jedino imao, a ja sam bio njegova žrtva. Nikada to neću saznati. Ono što svakako znam to je da je njegova osveta bila surova. Starac je već bio falsifikovao moju budućnost. Dan za danom falsifikovao mi je budućnost, ubeđujući me da mi je budućnost zacrtana obećanjem koje mi je dao, ali to je bilo lažno obećanje. Starac je, kažem vam, uspeo da falsifikuje moju budućnost. Bio je majstor u tome. Tačno, na kraju mi je, svojom prevarom, učinio veliku uslugu, ali on to, naravno, nije mogao znati, to jest, nikada nije saznao. To je, u stvari, bila moja osveta. Svi imamo poneku. Zar ne? Teško je da je prepoznamo.

Don Simon je imao tako laku smrt. To je nešto najpresudnije što se dešava čoveku, međutim, nije velika stvar. Sahrana je, naprotiv, uvek priča za sebe, način da se obeleži šta se desilo.

Niko u selu kao što je San Hose de Flores na početku dvadesetog veka koji kasni, ne propušta priliku da prisustvuje nečijoj smrti, bdenju i sahrani. U njihovim praznim životima svaka smrt je šansa da se sretnu sa ostalim ljudima a, pre svega, da se susretnu s onim što nadilazi uobičajenu bujicu. Na bdenju susedi mogu da pričaju o onome što se obično ne priča. Na sahrani, susede može da podilazi jeza zbog viših sila i njihove moguće

putanje. U selu kao što je San Hose de Flores, koje se još uvek opire da postane deo grada a postaće ipak, nečija smrt je jedan od najvitalnijih momenata. U selu kao što je San Hose de Flores, nečija smrt nije beskorisna.

Tih dana Enrike Bonalja je završio sve obaveze. On se pobrinuo da uposli dobru službu koju je platio od celokupne svoje male ušteđevine, kao da nikada neće imati probleme s novcem. On je kupio krst i nadgrobnu ploču od mermera, doneo cveće, primio žene iz komšiluka koje su plakale, i muškarce koji su, nemajući kome, izjavljivali saučešće njemu. Upravo on, Enrike Bonalja, služio je rakiju i kafu igračima musa, anis gospođama, sirup od šipka dvojici-trojici dečaka koji su dolazili u radnju koju je vodila drvena fioka sa gvozdanim predmetima i ostalim stvarima čoveka koji je pre nekoliko decenija stigao u Buenos Aires da bi sebi izgradio budućnost.

– Jadni don Simon. Kako je tužno umreti a nema ko da te nasledi.

– A zar vi mislite da to ima neke razlike?

– Ali, donja Puritas, to ne može da se poredi.

– Ne može, kažem vam, jer ja...

Niko ne zna šta da čini na bdenju. Iskustvo u ovakvim slučajevima je, po pravilu, siromašno. Ne zna se da li treba olakšati muku smehom, pričama ili naklapanjem o događaju, što i opravdava ovo bdenje. Zbog toga se ljudi na bdenju obično lako i nespretno kolebaju između najtežeg bola i bezrazložnog smeha.

– Da li se sećate kada je ono jednom navalio da kupi neko staro šepavo kljuse?

– Svakako. Jadan stari, nije se razumeo u konje.

Prednost ovog bdenja, bdenja nad jednim čovekom koji nema rođake, jeste u tome što niko nije previše potresen njegovom smrću. Svi znaju da će ga zaboraviti za kratko vreme. Ali oni ipak dođu i posede, jer pokojnik zaslužuje da za njega ili zbog njega izgube ta dva sata. Zaslužuje rečenice. Nek se Bog smiluje na njegovu dušu. Više se ne muči, jadnik. Sada će se odmoriti. Svi ćemo pre ili kasnije tamo gde je i on. Zbog čega uvek najbolji odlaze. Barem se nije mučio, nije bio ni svestan. Više nema problema. Nismo ništa. Čovek predlaže a Bog raspolaže. Kuda vodi kapetan, tuda ne

vodi mornar. Ostajemo mali. Kao da je i dalje živ. Danas jesmo, sutra nismo. Od krvi smo i mesa. Treba se pomiriti sa činjenicom. Takav je život. Patimo mi koji ostajemo živi. I tako, izreka za izrekom, razgovori se nastavljaju:

– Uvek me je oduševljavalo koliko je samo uspevao da vara u samo jednoj partiji, taj vragolasti Galisijac.

Kaže jedan od onih koji igraju mus i Bonalja se iznenaduje, jer nikada to ne bi pomislio.

– Da, i to je tako primao k srcu. Da li se sećate kada je jednom hteo da prokocka radnju u nekoj suludoj igri?

– Uh, i da ga nismo zaustavili...

Potom sluša dve gospođe koje mrmljaju kakav je kavaljer bio, i prepredenjak, i koliko je samo imao devojaka u mladosti.

– I ne samo u mladosti, donja Eulalia. Znam o čemu vam pričam.

Kaže jedna starica u dubokoj žalosti. A onda Bonalja drugačije gleda tu stariju gospođu koja stoji sa mladićem nešto mlađim od Mercedes, stoje u jednom ćošku, plaču bez reči i ne mešaju se ni sa kim. I pita se, ko je bio don Simon i kada će se završiti svaka priča o njemu.

Upravo on, još uvek pod imenom Enrike Bonalja, predvodi pratnju koja korača iza kola s osvećenim sandukom prema groblju San Hose de Flores. On prvi baca grumen zemlje kada sveštenik završava s opelom uz reči da se Gospodu vraća hrišćanin koji zaslužuje najbolje, jer njegovi gresi nisu nikome učinili zlo.

– Jadan stari. Zbog toga se zaista treba pokajati.

Da, jadan starac. Celog života se trudio i umro.

On je taj koji tri dana nakon žalosti otvara radnju. On, Enrike Bonalja, nakon toliko godina tokom kojih je bio sluga, sada otvara radnju prvi put kao vlasnik. Tog jutra na poluotvorenim vratima susreće se sa gospodinom u tamnom kaputu i mladićem koji nosi neku vrstu sportske kabanice od pamuka svetle boje i slamnati šešir sa crvenom vrpcom. Slamnati šešir ima najviše dvadeset pet godina, a ovaj drugi barem pedeset. Slamnati šešir

ostaje u pozadini; progovara tamni:

– Oprostite, gospodine. Da li se vi zovete Enrike Bonalja?

– Da, gospodine. Tako se zovem. Ko me traži?

– Moje ime je Kasteljani, doktor nauka Alfredo Kasteljani, advokat.

Ovo je gospodin Augusto Peres Koutinjo, sestrić pokojnog don Simona, vama na usluzi.

Enrike počinje da shvata šta će se desiti ili, bolje rečeno, ne shvata dok mu advokat ne zatraži da vidi papire kojima dokazuje da je nasledio imovinu od pokojnika. Enrike mu odgovara da se zbog žalosti još uvek nije pobrinuo za to, ali da ceo svet zna da je on jedini zakonski naslednik.

– Može biti, dragi moj, ali moj klijent i ja smo samo hteli da se uverimo u to. Želeo bih, između ostalog, da vam pokažem dokumenta mog klijenta, koji dokazuju jasno, ukoliko nema testamenta koji to opovrgava, da je on, kao sin pokojne don Simonove sestre, jedini naslednik.

Kaže advokat i vadi pregršt papira koje Enrike gleda, ali ne može da se skoncentriše na njih. Međutim, prepoznaje krštenicu na ime Peres Koutinjo Augusto, sin Migela Peres Peresa i Hosefe Koutinjo Alvares, i pismenu parohijalnu potvrdu da je navedenog Augusta usvojio njegov ujak Simon Koutinjo Alvares, kao i druga slična dokumenta. Vrti glavom i shvata da treba nešto brzo da smisli.

– Gospodo, drago mi je, ali samo vas molim da mi date dva-tri dana da bih pronašao ono što tražite od mene. Ako vam odgovara, čekam vas ovde sledećeg petka.

– Svakako, gospodine, sa zadovoljstvom.

Nikada do tada nisam mislio da jedan papir može da postavi pitanje života ili smrti. Ali bilo je tako. Tih dana nisam prestajao da otvaram fioke ni u radnji ni u sobi. Nisam prestajao da listam nijednu knjigu ni beležnicu. U početku sam mislio da prokleti testament mora da postoji negde, da je samo rasejanost čoveka koji je bio na samrti učinila da zaboravi da mi kaže gde ga je ostavio. Kada sam prestao da pretresam mesta na kojima je testamet logično mogao da bude, shvatio sam da jedan tako važan papir mora biti negde sakriven i počeo sam da ga tražim na nemogućim mestima. Udarao sam u sve zidove ne bi li se čuo eho iz neke rupe. Podigao sam ceo pod.

Razglavio sam nogare stolica i stolova, iglom za pletenje pocepao sam sve jastuke i nisam pronašao ništa.

Na trenutak sam mislio da ću poludeti. I dalje sam bio siguran u to da je testament na nekom mestu, ali da je moguće da ga nikada neću pronaći. Pomislio sam da mi se sudbina surovo narugala, da mi je budućnost izmakla iz ruku zbog tog jednog lista papira. Osetio sam jak udarac, ne metaforu udarca, već pravi udarac kakav niko nije mogao da mi zada. Nekoliko minuta našao sam se u čudu. Bio je četvrtak, predvečerje. Bez paljenja fenjera poslužio sam se čašom vina, seo u Mercedesinu fotelju i posumnjao, po prvi put, da neću pronaći ono što nikada nije ni postojalo. Onda sam čuo sebe, ni sam ne znam kako ni zašto, da se grohotom smejem. Bio je to užasan smeh grohotom.

Ostao sam bez budućnosti.

I, jeste li sigurni da je taj mladić bio zakonski naslednik?

Pa dobro, polako učimo, novinaru. Najzad jedno pitanje. Ne, naravno da nisam bio siguran u to. Štaviše, cele te noći, razmišljajući, došao sam do zaključka da su oni ti koji su falsifikovali dokumenta. Da je tobožnji advokat izmislio te papire i varao kao u musu.

I tada ste počeli da se borite za svoja prava.

Tada sam se setio da se ni ja ne zovem Bonalja ili, barem, da nemam nijedan dokument s tim imenom, i ako utvrde moj pravi identitet...

Vaš pravi identitet?

Ah, situacija se zaoštrava. Kažem: identitet koji bi oni smatrali pravim. Ako bi ga utvrdili, rekao sam vam, ubrzo bi se saznalo da sam bio u zatvoru. I tako ne bih izgubio samo radnju, jel' shvatate?

Da, shvatam.

To je još jedan napredak.

Ali ne verujem da ste se tek tako pomirili s tim da izgubite sve što ste imali – ono za šta ste mislili da vam pripada.

Nije baš tako, novinaru.

Ili se jeste pomirili.

Prvo sam pomislio da čak ako taj testament ne postoji, stari mi ga je

svakako dugovao i nije bilo previše teško da se on sastavi.

A šta to da se sastavi?

Testament, Bekeru, o čemu i pričamo. Nije bilo teško pronaći nekog ko bi mogao da falsifikuje određene potpise, pečate, taksene marke.

Ali naravno, niste znali gde da ga pronađete.

Nisam znao, ali problem nije bio u tome. Mogao sam da ga potražim. Ono što me je zaustavilo bila je pomisao: ako učinim to, zapečatiću ostatak svog života. Da ću morati da ostanem tamo, sedeći zbog svog krivičnog dela do kraja života i da će mi život biti jedan mravinjak, a da je to možda bila osveta na koju je don Simon Koutinjo mislio. O tome sam razmišljao tog jutra u petak.

Naravno. Jasno mi je.

Ne verujem. A osim toga, znate šta? Čini mi se da sam osetio veliko olakšanje.

Sviće. Enrike Bonalja stavlja u kartonsku kutiju tri svoja odela, razne knjige, jedan par cipela i fotografiju Mercedes. Potom vadi njenu fotografiju i zatvara karton, uzima šibicu i gasi je, izlazi iz radnje, zaključava je, stavlja ključ u džep, uzima drugu šibicu i opet je gasi i odlazi na stanicu. Teško mu je, naravno, da ne gleda iza sebe.

Veliko olakšanje: kao da je moguće probuditi se.

I onda?

Vama neće biti od koristi da znate šta sam radio u zgradi donje Anunsiasion, novinaru.

Naravno da hoće.

A, da. Tako ćete mi sada reći da moram da vam ispričam svoj život.

Neverovatno olakšanje.

12.

Može biti. On mi nikada nije ispričao kako je dospeo u javnu kuću, ali mi je svakako rekao da nije gubio mnogo vremena, ne više od godinu dana.

Izvinite na mom iznenađenju, Šodron. Nisam znao da argentinske žene plaćaju žigola. Mislio sam da je to jedno društvo više...

Ne varajte se, Bekeru. On nije to radio. Osim toga, vi ga poznajete. Nije ni to ništa strašno. On je radio tamo. Bio je nešto kao računovođa, administrator.

Sad mi je jasno.

Jel' jeste?

13.

Iv Šodron je bio jedan nesrećnik, čovek koji nikada nije znao šta činiti sa svojom neobičnom veštinom koju je dobio na sreću. Nije je zasluživao. Celog svog života imao je samo jednu ideju, i čudno je šta sam baš ja bio ta njegova ideja.

Oseća se daleko od svega, star, i ponekad razmišlja da je čovek kome je prošao život a on se nije ostvario. Gorak ukus da je postojao a nije bio ništa, olakšanje što ne mora biti ništa drugo. Spokoj da se pomiri sa samim sobom. Olakšanje i još jednom očaj.

Poniženje, moglo bi biti.

Oprostite, ali ja zaista ne razumem kako to da ste završili na takvom mestu.

Ne čudi me što ne razumete, Bekeru, ali svejedno, pokušaću da vam objasnim. To nije bilo mesto. Za mene je to bio način da odem nekuda da se ne ubijem. Za svega par dana izgubio sam svoju budućnost, ponovo, kao kada su optužili moju majku da je ukrala ogrlicu koju sam ja ukrao. I tada sam osećao da sam sve izgubio. Ali ovoga puta nisam bio kriv, ili čak i da jesam, ništa se nije menjalo. Ozbiljno sam mislio da se ubijem. Ali sam mislio da bi to bio prestup.

Bojali ste se?

Možda. Ali sam mislio da je to prestup, da je to previše za mene, da nisam učinio ništa da bih zaslužio tako značajnu smrt. I zakopao sam se u tom bordelu. Stara donja Anunsiasion mi je ponudila posao i ja sam bio srećan što ne moram više ništa da razmišljam niti planiram.

Posle će toliko puta tvrditi da nije bilo nikakvog razloga da pričaju. Da je svet mogao da kruži godinama i godinama oko Sunca a da se oni čak i ne sretnu, da su mogli da provedu živote u različitim gradovima ili da prođu ulicom jedan pored drugog a da se i ne pogledaju, ili da su čak mogli da jedu za istim stolom a da ni reč ne progovore. Ali te noći, u javnoj kući

donje Anunsiasion, francuskog portretistu mučili su poslovni problemi, preterivao je s alkoholom, iako Iv Šodron nikada nije ličio na osobu koja preteruje u nečemu, i gospođa je učinila dobro delo što ga nije izbacila na ulicu kad se probudio iz nesvestice. Situacija je bila složena. U tim uslovima Šodron više nije bio klijent, i nije bilo na mestu da se vraća u salon u tako jadnom stanju, kose proređene i razbarušene, takvog mirisa, s flekom sumnjivog porekla na košulji. Zbog toga ga je gospođa, te subote kada su sve sobe bile krcate, odvela na jedino mesto gde neće smetati: u kancelariju i boravište računovođe Bonalje.

Radi naporno s dosadnim ceduljama – po jedna za svaki snošaj, i u početku nije bilo lako naviknuti se da ih gleda kao čistu jedinicu mere – da izbací u formular ispod imena ili prezimena svake bludnice sumu koju će dobiti na kraju nedelje, jednom kad se odbiju troškovi smeštaja, hrane, praonice, lekarskih usluga i plate celog osoblja, uključujući, naravno, platu računovođe. Jedva podiže glavu kada mu gazdarica kaže da će gospodin Šodron ostati na trenutak da se odmori u fotelji, ako on nema ništa protiv. Nema, to jest nema autoritet da bi imao išta protiv. U daljini se čuje neobična muzika od violina i gitara. Čim ih gospođa Anunsiasion ostavlja, Bonalja se vraća na prebrojavanje svojih pločica. Šodron mu kaže da je to svakako dobar posao za jednog čoveka i Bonalja ne podiže pogled. Da, da se čovek zabavlja, kaže Šodron i insistira na razgovoru. Pa dobro, ako se to vama tako čini, kaže Bonalja da bi ga prekinuo u ispitivanju, ali Šodron je uporan, naravno, okružen sa toliko žena, i Bonalja smatra da je neophodno da mu saopšti da su žene za klijente.

– Ali, nećete mi valjda reći...

Ne, kaže Bonalja, i veličanstveno nastavlja sa brojanjem svojih dosadnih cedulja. Firma, misli, posluje sve bolje. On je zadužen za to. Sviđa mu se taj osećaj da efikasno obavlja nepotreban posao. Sve ostalo su dečje gluposti.

Bio sam tamo kao na bilo kom drugom mestu: gde se prodaje meso, ili organizuju pogrebi, na primer. Bilo bi mi svejedno gde sam, a donja Anunsiasion me je štitila. Jednog dana sam pogrešio nekoliko računa; ona mi je tada rekla da treba da shvatim da je moj posao u njenoj kući njena

dobra volja, jer je dobra prema svojim bližnjima. Tada sam se setio nečega što mi je u zatvoru rekao moj mentor, Francuz Davan: da se osobe dele na one koje misle za sebe da su dobre i one koje biraju uverenje za sebe da su loše, i da jedni od drugih nisu bolji, premda je tačno da oni koji sebe smatraju dobrim iskazuju više poštovanja od ovih drugih, jer se niko neće pomiriti s tim da samoga sebe definiše onim što prezire. Niko ko ne ceni ili se ne divi, ili ne zavidi pomalo na zlobi, ne bi definisao samoga sebe kao zlu osobu. Naprotiv, oni koji kažu za sebe da su dobri verovatno to nisu, ali barem više vole dobrotu, smatraju je privlačnijom iz nekog razloga. Meni sve ovo, naravno, nije uopšte bio važno.

Bili su to mirni meseci. Tako mirni. Prava sadašnjost. To i jeste tajna. Tako je bilo. Ko zna šta bi bilo sa mojim životom da te noći nisam popio par čašica.

Nešto slično, mislim, Šodrone.

To znači nemati maštu, gospodine Beker. Ali, usuđujem se takođe da kažem: ko zna šta bi bilo s njegovim životom.

S čijim?

Gospodine Beker, molim vas.

Kada bih završio s računima, počeo bih ponovo da radim. Pregledavao sam ih, možemo to tako reći, da ne bi delovalo da ne radim ništa i da mi gost ili begunac ne bi dosađivao pitanjima. Dešava se da, naterani iz ućtivosti, počinju da razgovaraju o tričarijama. Čudno je to što sam, na kraju, ja započeo razgovor. Mislim da sam osetio neki nalet taštine; hteo sam da vidim da li mi je poslužilo to što sam čitao Konana Dojla. Rekao sam već: čitao sam.

– Da vi niste slučajno slikar?

– Ja?

Moje ćutanje ga je nateralo da odgovori:

– Jesam, gospodine. Zašto pitate?

Sve mi je bilo jasno kada sam video mešavinu boja na njegovim prstima koje nisu bile dobro obrisane, i osetio miris terpentina koji je nadjačavo sve ostale mirise, miris alkohola koji nisam podnosio, znoja, jeftinog parfema, i

nečega što je ličilo na povraćanje. I još čudnije je bilo kada je on počeo da priča da jeste slikar koji slika portrete, ali samo po uzoru na fotografije ili druge portrete, i ako ja želim može i meni da uradi portret po pristupčnoj ceni a, pre svega, da ne želi da mi se nameće; ja sam bio znatiželjan i dogovorili smo se čak da se ponovo vidimo. Ja nikada nisam radio te stvari, ali to je bilo, mislim, iz taštine, i bio sam iznenađen. Mogao bih danas da se zakunem da nisam bio tašt. Da ja, Bonalja, nisam tašt.

Ja sebe nisam nikada video. Zvuči kao laž, ali nikada se nisam fotografisao, još manje pozirao za portret.

Zaista, nikad?

Čini mi se da vi ne shvatate šta je bio moj život do tada, novinaru.

Pokušavam da shvatim. Uveravam vas u to.

Nikada nisam video sebe. Bio je to izuzetan udarac. To lice koje sam video na skici delovalo je da ne pripada mom svetu. Pomislio sam, kada sam ga video, da možda ništa ne znam.

Ne shvata – zašto s takvom neverovatnom veštinom da kopira, ne izvuče veću korist, kaže mu, i koristi reč „korist“ da ne bi upotrebio ružniju reč, a Šodron se smeška i govori mu – ko zna zašto. Potom će saznati da je Šodron to već činio, da već godinama koristi svoju veštinu za kopiranje, ali za sada ima samo ovaj neodređen odgovor i osmeh koji ga ohrabruju da nastavi dalje; i ne znajući zašto, ne razmislivši prethodno o tome, Bonalja nastavlja. Zar nikada niste mislili na dobro, znate već, da možete da reprodukujete važne slike, kaže on, i Šodron se na trenutak zabavlja, i kaže da jeste, zašto ne, jednom mu je pala na pamet pomisao da prodaje reprodukcije izvesnih umetnika, i čuti, da bi naterao Bonalju da odgovori. Tražeći izgovor da neko vreme ne priča konkretno o reprodukcijama, okleva, sa strahom da ne pređe primerenu granicu i ne znajući zašto mu je uošte palo na pamet da tu granicu pređe, Iv Šodron se konačno smilovao na njega, ili šta god pomislio: znate i sami, Bonalja, falsifikovanje može da bude opasno.

Ali, to je novi poziv; ne kaže mu kao što bi rečenica zahtevala, „može da bude opasno“, što bi zaključilo razgovor. Ne, kaže mu, falsifikovanje

donosi izvesne opasnosti, kaže mu, kao neko ko poziva da se one odmere, da treba imati na umu izbeći ih. Opasnosti, kao – koja, na primer, ako smem da pitam. I Šodron mu objašnjava da je glavna opasnost ako se pravilno ne izaberu mušterije, koje moraju biti dovoljno obrazovane da bi cenile i želele određene slike, mušterije prilično bespomoćne kako ne bi bile opasne ako jednom otkriju prevaru, prilično kukavičke, kako to ne bi želele videti ako nije posve očigledno. I dovoljno nečasne, kaže i smeška se, kako bi pomislile da ako kupuju jeftino, to nije zato što ih varaju, nego zato što oni, on, mušterija, varaju prodavca. To je osnovno, Bonalja, da mušterija veruje da obmanjuje njega, makar malo, kaže mu i na trenutak je druga osoba.

Jedan stabilan, ozbiljan čovek, sposoban za bilo šta, a ne taj mladić poput starca, koji ume samo da slika ono što su drugi već naslikali, ne taj strašno omršaveli Francuz, pogleda koji beži sada kada mu služi vino i gleda ga pod jedinom svetlošću koja osvetljava njegov atelje – sobu, prostorijicu, i kaže mu da ne misli, da ne treba da misli, jer ma koliko god pričali, ma koliko god spominjali, taj posao određuje prodavac: da će on biti spreman da naslika bilo šta, ali nikako da je i proda, da je za dobru prodaju prvo važno ostaviti utisak da se ne želi prodati, da nije neophodno prodati, da prodavac treba da bude neko ko kupcu čini uslugu, kaže „uslugu“, ponavlja: milost – da bi prodao tu sliku. On pristaje da proda sliku, ukoliko kupac uporno insistira. I da on, kaže mu, ne bi mogao, da jeste želeo ali nije mogao, jer, bio je tip osobe koga se niko neće setiti, kaže mu, ne ostavlja nikakav znak za pamćenje, ali kad bi pronašao nekog ko bi bio veoma spreman, on, Šodron, mogao bi da započne posao koji bi bio veoma profitabilan; kako vam se čini, Bonalja, šta mislite. Kažem vam šta pretpostavljam, šta vi mislite.

Zamislite, ja, ja sam bio četrdesetogodišnjak koji je odlučio ili se pomirio s onim što ima, to malo što sam imao bilo je već sve, bez potrebe da se bilo šta traži.

Valfijerno, ne mogu da vas prepoznam po tom žalosnom pričanju.

Ne, razumite me, barem ovaj put. Ne govorim vam to da bih vas ražalostio. Baš naprotiv. Govorim vam da biste shvatili koliki sam ogroman put prevalio posle toga. Da biste razumeli kako jedan čovek može da

izgradi samog sebe. Da bih vam dao primer.

Meni kažete?

Da, naravno. Vama govorim. Vi biste to mogli.

Ali, recite mi ukratko: ko će kupiti sliku od računovođe donje Anunsiasion?

Ne, od računovođe nikako. O tome vam i pričam. Da biste prodavali, treba da budete tip od koga svi žele da kupe nešto. Glupog čoveka mogu da prevare. Jedan bogataš koji dolazi iz drugog kraja, iz jedne bogate ali daleke provincije, nešto tako. Vi to možete da učinite, Bonalja. Ja znam da biste vi to mogli.

Kao da je ostvario misiju u svom životu. Video sam ga kao nikad do tada, kako gori od želje i kako je uveren u to. Kao da se rodio da bi mene načinio.

Ja sam živio tako mirno, u pravoj sadašnjosti.

Ne, Šodron. Ja sam sasvim zadovoljan s ovim što imam. Ako želite da uradite to, uradite sami. Već sam vam rekao da sam zadovoljan s onim što imam.

Želeo je da taj mostić za iskrcavanje potraje zauvek. Misli, kamo sreće da taj mostić, tako čvrsto privezan za bokove broda, tako dobro pokriven crvenim tepihom, još uvek neprislomjen na obalu, tako daleko od zakona, tako čvrst, nikada ne prestane da postoji, da niko ne stavi prvi korak a ni drugi na klizavi pločnik koji je stajao ispred njega, na obali. Kamo sreće da ne dođe taj trenutak, ili da se desi, ili da se desi barem bez te težine koja mu vezuje noge i grči stomak, bez želje da izleti trčeći, bez pitanja.

Ne smeta mu kišica, ni graja ljudi, ni komešanja, ni gužva u luci, niti mu uliva strah dolazak u Njujork. Zaista, kaže sam sebi, da bi se ohrabrio, već sam bio ovde prošlog leta kad sam ugovarao prodaju slika i sve je poslovalo savršeno. Ali zna da minuti koji slede mogu da odluče o njegovoj sudbini. Počinje sled događaja u kojima će dva, tri, pet puta u toku sledećih meseci, igrati na svaku kartu. Rekli su mu da je ovaj korak najlakši, ali on se ipak ne uzda u to.

– Eduardo de Valfijerno, zar ne?

– Da, gospodine. Tako se zovem.

– Jel' imate nešto da prijavite?

– Ništa vredno, gospodine.

Kaže on na engleskom koji je mešavina sa makaronskim, dok carinik počinje da mu otvara kofere. Valfijerno nosi odelo kupljeno za tu priliku, vrlo svetlo, veoma trezveno, elegancija nekoga koga ne zanimaju ovakve stvari, šal boje slonovače i prvoklasni šešir od filca. I koferi koje sada otvara takođe su od zečjeg krzna, tako finog, koji ne može da se upropasti samo na dobrim brodovima, u prvoj klasi vozova i visokoluksuznim hotelima. Osim ovih troškova i putničke sobe sa broda Mauritanija i svega onoga što će morati da potroši u Americi, biće blizu toga da iscrpi svoj kapital. Ali, nije strašno, misli on, za par meseci, kada bude završio posao, nikada više neće misliti na novac. To će biti sjajno.

– Ovo je baš lepa slika.

– To je jedna izvrsna kopija.

– Mislim da sam je video. Kako je zovu?

– *Mona Liza*.

– Da, to je. Čini mi se da je to slika jednog Italijana.

– Leonardova. Zove se Leonardo da Vinči. Zvao se.

Carinik s riđim irskim zulufima teško izgovara „davinči“ i nastavlja da vadi slike iz velikog kofera: dva mala flamanska portreta naslikana uljem na platnu i francuski pejzaž iz osamnaestog veka.

– Vi ovde imate još jednu Davinčijevu sliku.

Kaže carinik stavljajući dve *Mona Lize* jednu pored druge.

– Da. Sviđa mi se ta slika. Mislim da je to najbolji poklon za jednu gospođu.

Kaže Valfijerno i hoće da se nasmeje s carinikom, ali mu se osmeh pretvara u grimasu. Carinik izgleda dobro raspoložen i ne deluje iznenađen ovim reprodukcijama. Valfijerno pokušava da se drži hrabro. Izgleda da su u pravu oni koji kažu da nema bogatog turista koji se ne vraća sa reprodukcijama slavnih slika, da je to najnormalnije. Amerikanci ih kupuju naveliko, i američke carinarnice se ne opterećuju takvom robom. To su gotovo uvek reprodukcije, pa čak ako i posumnjaju da nisu, kažu zli jezici, vole da ih puste da uđu u zemlju kako bi obogatili kulturnu baštinu Sjedinjenih Američkih Država. To je način da se izgradi otadžbina. Tačno je da su mu to rekli, ali Valfijerno nije baš sasvim siguran.

– Ovo sigurno nije sir iz Francuske.

– Jeste. Nosim ga jednom prijatelju. Zašto? Jel' ima nekih problema?

– Da, naravno. U našu zemlju ne sme da se unosi sirova hrana koja bi mogla da izazove bolesti.

Kaže carinik. Njegov ljubazan izgled sada se pretvorio u pogled tigra lovca, životinje koja njuši svoj plen, i pokušava da nastavi učtivo.

– Žao mi je, ali moraću da vam ovo zaplenim.

– Nemojte, molim vas. To je poklon.

– Žao mi je, gospodine, već sam vam rekao. Žao mi je, ali ja moram da obavim svoju dužnost.

Valfijerno pokušava da istakne svoju grimasu negodovanja. Sve čini da mu se na licu ne pojavi široki osmeh. Kasnije će u hotelu izvaditi dve *Mona Lize* iz velikog kofera, i još jednu, iz svoje tašne koju carinik nije video, i staviće ih na dno ormara, dobro umotane u prljave majce. Sutradan će poći

da potraži paket sa još tri u udruženju gde se drži međunarodna roba u ulici Čerč, skoro na raskršću s Brodvejom. I te večeri će ih svih šest najzad sjediniti u svojoj hotelskoj sobi, staviće ih na pod naslonjene na zid i gledaće ih satima. Čudno je to: očekivaće da vidi šest puta po trista hiljada dolara, bogatstvo koje će mu osigurati život, pružiti sigurnu budućnost, ali videće još nešto, nešto što neće uspeti da definiše, nešto što njegove reči neće moći da mu kažu. Neće to biti samo strah, ni pobeda, ni dokaz njegove promišljenosti, niti pretnja. Neće znati. Hteće da zna, ali neće moći. I ostaće zamotana u tom snu, pogleda toliko puta naslikanog, s tom strepnjom i šestostrukim osmehom.

Sledećeg dana kupiće papir i konopac. Spakovaće ih brižljivo i odneti ih u skladište nameštaja u aveniji Hjuston, tu će ih deponovati, dok ne bude stigao za nekoliko meseci, ako sve bude u redu, za nekoliko meseci, doći će trenutak kad će mu one odrediti sudbinu.

Valfijerno

1.

Moja majka, svi koji su otišli iz svoje zemlje, devojke iz limenih radničkih baraka, u početku je to bilo lako. Moja majka, svi koji su otišli iz svoje zemlje, devojke iz limenih radničkih baraka. Mesje Žurdan koji je shvatio da govoriti znači govoriti u prozi, bio je tako srećan, jer je postao neko drugi, Montekristo koji je uzeo titulu grofa da bi se osvetio, Garaj koji je od svinjara postao osnivač grada, Odisej koji je od prljavog odbačenog prosjaka stigao gde niko nije očekivao, Julija koja je pitala zašto je važno ime a ime ju je ubilo, moja majka, sve one koje su otišle iz svoje zemlje, don Alonso Kihano, naravno Kihano, i sam Jupiter, koji je zavodio pretvorivši se u bika, labuda, kišu, ali ne noć, ne noć koja se čini danom da bi opet postala noć, i dan i noć, i dan i ne više noć, i dan i noć, i dan i ne više noć. Najveći izdajnici, ko zna Merseditas, don Simona, Francuza, tako daleko od svog sela i u zatvoru, ja, Boljino, jadni Boljino, uhapšen zbog malog zlodela i preobraćen, moja majka, poraz, ne zna se zašto, Boljino preobraćen u ne znam šta, i dalje ne znam šta, sve više i više se menja, ali Sarmijento, opet Sarmijento, pre svega don Domingo Sarmijento, svi koji su otišli iz svoje zemlje. Nikada nisam toliko tragao u krevetu. Nikada toliko. Razmišljao sam, tragao: kome pada na pamet da oholo odluči da će biti neko, razmišljao sam, tragao: kako to doneti odluku da se bude neko; razmišljao sam, još više tragao. Zašto opet. Kada sam ja već ja koji stoji ovde.

Smirivao sam se na trenutke. Svitalo je kada sam shvatio da sam već bio neko drugi. Onda sam otkrio da sa ono što nisam želeo da učinim već učinio i nisam nikada učinio. Imao sam više ličnosti a nisam znao za koju da se opredelim. Da sam samo išao od jednog imena uzastopno kao grana na jezercetu bez talasa, na tihom povetarcu, da sam dopustio da me neka slučajna imena povuku. A sad je druga stvar. Da sam morao da odlučim kakav ću biti, ko ću biti, kakvih postupaka. Da sam mogao tako strašno da se prevarim – otrovana Julija, drugo ime. Da sam se već toliko puta prevario. Toliko, toliko puta. Da nisam prestajao da tragam. Da takođe nije bilo tako lako ostati taj koji jesi. Da ja nisam bio ja, da nije, nije bilo lako

biti neko. Sve što sam gubio. Da su Domingo Faustino i Montekristo, prljavi Odisej, moja majka iz limenih radničkih baraka. Da sam gubio sebe takav kakav sam bio onda, iako nisam ima mnogo da izgubim, nije bilo mnogo, ali izgubio sam sve, da je sve skoro ništa, dosta više, do đavola. Da, Garaj, Garaj. Da ako sad zaspim on će znati ko spava. Možda ili ko zna. Ko zna, pre svega: ko to zna.

Ja, don Eduardo de Valfijerno rođen sam 29. maja 1861. u San Huanu, gde smo imali imanje i, prema tome, već sam napunio četrdeset pet godina. Kada sam imao nepune dve godine, moj otac je morao da se nastani u Valparaisu da bi preuzeo porodični posao, brodarsku kompaniju, najznačajniju u toj luci, koju mu je ostavio stric. Njegov stric, suvišno je reći, rodio se u Đenovi. Moj otac je bio prva generacija Valfijernovih u Americi, ali zadržao je tradiciju svoje domovine. Zbog toga, između ostalog, kada je već stasao, odlučio je da se oženi i počeo je da traži ženu iz dobre đenovljanske porodice kojoj se udvarao putem pisama, i koja je došla, s nepunom dvadeset i jednom godinom da bi se udala za tog gospodina malo mlađeg nego što sam ja sada. Devojka, to jest moja majka, očekivala je ono najgore. Znala je da su je roditelji poslali na granicu Amerike da bi uspostavila najbolje veze sa moćnim klanom Valfijernovih, i nije imala nikakve iluzije o svojoj budućnosti. Međutim, znala je da će biti niko i ništa ako ne poslušna. Devojka, to jest moja majka, verovatno je očekivala najgore. Mogu da zamislim kako je odahnula kada se sreća sa odanim i uvažanim kavaljerom, još uvek dobrim momkom, koji je pokušao da joj olakša izgnanstvo.

Valparaiso je onda bio najprometnija luka na obali Pacifika u Južnoj Americi. Tamo sam odrastao. Moji roditelji su sa mnom govorili na italijanskom, moja učiteljica na francuskom, posluga, naravno, na iskvarenom kastiljanskom, govoru tog naroda. Tamo sam živio srećan, bez trzavica, sve do osamnaeste godine. Sećam se da sam kao dete bio usamljen i zaštićen. Sećam se prvih dečaćkih igara i crne kose sluškinje koju su zvali Nena. Te godine je buknuo rat sa Bolivijom. Pomorska trgovina je bila prekinuta i moj otac je odlučio da pređemo u Mendosu, gde smo čekali više od godinu dana. Ništa me nije privlačilo u tom zaseoku, tek

rekonstruisanom nakon stravičnog zemljotresa. Slavio sam kada nas je otac, obeshrabren zbog produžetka rata, okupio da iskoristimo izgubljeno vreme tako što ćemo otići u domovinu da posetimo rođake. Moja majka je bila srećna. Bila je to najsurovija ironija, jer je umrla kada smo prelazili Atlantik. Otac i ja ostali smo bez porodice.

Otac nije hteo da se vrati u Južnu Ameriku. Tokom mnogo godina, porodična kuća u Đenovi bila je poprište naših rasprava. On je tražio da ja nastavim sa trgovačkom tradicijom Valfijernovih, a ja sam nisam znao koju profesiju da izaberem. Moj deda, koji je umro kada sam ja imao dvadeset pet godina, ostavio mi je prilično novca. Nisam dugo oklevao, odlučio sam da je Francuska najbolje mesto gde ću ga potrošiti. Neću vas zamarati pričom šta sam radio tih godina. Imao sam para, još uvek nisam imao trideset godina i uživao sam u Parizu. I tako sam nastavio da živim sve do svoje trideset i sedme i kamo sreće da je zauvek potrajalo.

Ali, mom ocu se učinilo prikladnim da umre. Ponovo se bio oženio. Iako sa drugom ženom nije imao dece, ona je čuvala dobar deo njegovog nasledstva, to jest njegovog novca, tako da više nisu bili sretne ruke. Meni je u svakom slučaju pripalo kao nasledstvo razumnost i titula. Da, zaboravio sam na titulu, moj otac je imao pravo da koristi titulu markiza Valfijerna, ali nikad nije voleo da se hvali time. Ja sam u tome sledio njegove savete: u tim republikanskim krajevima, jedan plemić može da bude neko ko iritira. U Parizu, naravno, stvar je drugačija.

Ostao sam u Parizu nekoliko godina, ali, da budemo iskreni, moj novčanik mi više nije dozvoljavao da živim životom na koji sam navikao, a osim toga, grad se pretvorio u stecište dekadentnih boema i beskrupuloznih znatiželjnika. Činilo mi se da to više nije bila sudbina čestitog čoveka.

Rekli su mi da je Buenos Aires grad budućnosti, i da se tamo nisu omalovažavale tradicije i dobri običaji i da tamo, još uvek, jedan pristojan i školovan čovek dobija zaslužen poštovanje. I pomislio sam tada, priznajem, da je došlo vreme da se opametim; sećao sam se svoje mladosti, lepih devojaka iz kraja, i bogatih polja.

To je bilo kao da sam se vratio u domovinu, i moram vam priznati – ne kajem se.

Markiz, Bonalja? Zar to nije malo previše?

Ko je Bonalja, Šodron?

Njegova majka i svi koji su otišli iz svoje zemlje, Kihano, mesje Žurdan, Sarmijento, devojke iz limenih radničkih baraka: Montekristo.

Nešto kasnije, mnogo kasnije, pašće mu na pamet savršeno opravdanje: da želi napraviti najteže umetničko delo, a to je život. Da bi stvorio život treba falsifikovati jedno umetničko delo. Prirodno je biti sin svoga oca i majke. Biti isti uvek znači pomiriti se sa svojom prirodom, jer život je delo jedino kada se smišlja. Kasnije, mnogo kasnije, ovo opravdanje, iako toga nije bio svestan, primenjivao je oduvek.

Ja sam Valfijerno. Ja sam Eduardo de Valfijerno.

2.

U početku ga je to nerviralo. Sada, kada mu ona drži glavu, oseća to kao svoju najveću pobjedu, kao nagradu. Očigledno je svakome, misli on, da ona nije s njim zbog njegovog lepog tela, već zbog nečeg manje vidljivog, što je na prvi pogled, verovatno, njegov novčanik, i odgovara mu to, misli: kako dobro koristi lepo odelo i upadljivi briljant na svom prstenu. Iako se oni koji ga gledaju varaju, premda nije zbog toga, premda i dalje ne zna zašto, premda su svi njegovi pokušaji da prestane da je viđa tiho propali. Osim toga, tog popodneva, Valeri zrači. Nosi belu prozirnu haljinu pripijenu uz telo, s mnogo čipke, ogrlicu koja joj sija, to jest upadljivo svetluca na dekolteu, šešir s obodom kao krila, crvenkasti suncobran od svile, koji je blago naslonila na rame kao na svečanoj povorci, dok joj crna kosa blista. Valfijerno zna da mu zavide, ili mu to odjednom pada na pamet, gledaju ga podrugljivo: još jedan starac koji je pao u zamku. Pomisao ga obeshrabruje.

– Eduardo, saslušajte me.

Valfijerno je gleda i pokušava da misli na nešto drugo. Misli da je učinio dobar posao, da je postigao da Valeri prikrije vulgarnost koja ga je uzbuđivala, kako bi ona katkad bila gospođica koju neko može da povede, na primer, na hipodrom Šantili. Ona se još uvek uporno meša u poslove koji joj ne priliče:

– Eduardo, moram da vas zamolim za nešto.

Valfijerno gleda oko sebe. Čini mu se da ga sva ta uglađena gospoda i dame gledaju. Često mu se dešava da je ubeđen da svoj život treba da organizuje kao kakav scenario. Za svaki slučaj, on vežba svoju otmenost:

– Osim svog imena i prstena, sve što imam je vaše.

– I ono što je pravo?

Kaže ona i smeje se pokazujući zube i sve se strmoglavljuje. Ona ne zna, ne ume da upravlja, njeni zubi mu ruše sliku i ona nastavlja da priča kao da je ona prethodna, prekrasna.

– Vi, nagađam. Jedina istina ste vi, draga moja.

Kaže Valfijerno i pravi se lud.

– Da je tako, više se ne bismo viđali.

Kaže Valeri i Valfijerno je prezire i misli u sebi: kad bi bar bila zahvalna. Ne misli na ljubav, niti na nežnost, već na zahvalnost. Treba da mu bude zahvalna što je trpi, što je zove u šetnju, što se pravi lud. Neka se i ona pravi ludom. Posle svega, u ovome se sastoje takvi savezi: u tome što se i jedna i druga strana prave ludom. Valeri polako oblizuje jarko crvene usne. Jezik joj je kao ružica na crvenim usnama i ona zna da on ne može tome da odoli.

– Ozbiljno vam kažem da želim da Peruđu izostavite iz ovog posla. Previše je glup.

Barem ne kaže Vinčenco, misli u sebi Valfijerno i pokušava da se čuva.

– Sad mi to kažete.

– Uvek sam vam to govorila, markiže.

– Kako ste mi to uvek govorili? Zar nije bilo suprotno?

– Nije bitno, ne tražite dlaku u jajetu. Kažem vam da ga izostavite, da je idiot. S njim će sve na loše izaći.

– Nisam znao da ste toliko zaljubljeni u tog imbecila.

Kaže Valfijerno i glas mu postaje prodoran. Nasuprot njemu, Valeri odgovara promuklim šapatom:

– Ja, zaljubljena? Dragi moj, za koga me smatrate?

Mnoštvo dama i gospode kreće prema stepenicama i čuje se zvono za izlazak konja. Valfijerno i Valeri ostaju sami pored puta, naslonjeni na ogradu. Konji u grmljavini jure po niskoj travi.

– Imala sam jednom jednu prijateljicu koja je bila zaljubljena. Ne znate u kakvu se ludu pretvorila, a tek kakve je gluposti pravila, kad bih vam pričala... Ne, ne varajte se. Kažem vam stvarno, ako u ovoj priči ostavite Italijana sve će upropastiti.

– Valeri, znate da bez njega to nije moguće.

– Ne, markiže, ne znam. Ili ste vi zaboravili da ne želite da mi pričate detalje?

– Zašto hoćete da znate detalje?

– Zato što bez mene ništa od ovoga neće moći da se izvede.

– Znam, draga. Znam to i dobićete svoju nagradu.

Konji započinju trku i diže se galama. Valfijerno razmišlja da je verovatno divno imati toliko novca i ulagati ga u jednu tako nesigurnu

investiciju kao što je kaskanje konja. To je luksuz koji se jednom dobija, koji će možda vrlo brzo moći da se dobije. Da, naravno.

– Ja insistiram, markiže. Jadni Peruđa je nesposoban, sve će upropastiti. Morate ga zameniti s nekim.

– Neću više da pričam, draga moja, ali prihvatite šta sam rekao: da je bez njega nemoguće. To je tako jednostavno: bez njega ne postoji način.

– Da, samo moramo da nađemo drugi način.

Valeri mu priča, uvek mu tako priča, kao da zna nešto što on ne zna: kako da upravlja čovekom, na primer.

– Moramo, Valeri? Ona koja mora da izađe iz ovoga za svagda ste vi. Uza sve to, vi nemate poverenja u Italijana. Razmislite, ako on padne, možete i vi pasti. On zna sve o vama, gde živite, gde radite, sve.

– A o vama ne zna?

– O meni ne zna ništa. Ja sam ga ovde video par puta, ali on ne zna ni moje ime, niti bilo šta. Dok o vama...

– O meni zna, naravno. Ali zato ja znam sve o vama, ne zaboravite to. Ja znam apsolutno sve.

Valfijerno razmišlja da je ona možda u pravu, iako nema dokaza, možda je u pravu. Svejedno, on joj govori da nema načina i da zaboravi na sve.

– Kako vi kažete. Ali zapamtite, ako on bude uhapšen, bićete i vi. Ja ću se pobrinuti za to.

– Ko će poverovati jednoj kurvi?

– Jednoj šta?

Valeri viče. Valfijerno se već kaje, ali kasno je.

3.

Plašim se. Nisam želeo da budem ono što nisam. Nije mi bilo potrebno. Mislio sam da mi više ništa neće trebati. I sada se plašim.

Ne brinite se, ne treba žuriti. Moramo iskoristiti naše vreme.

Naše vreme?

Da, Valfijerno. Moramo polako.

Ali rekli ste – naše vreme?

Mislio je, ja mislim da je on u početku mislio da me mora naslikati kao sliku. Da mora pronaći model, da ga razoruža, da ga razume, da napravi opštu skicu i potom je oboji, da dovrši svaki potez, da ga pažljivo naslika, da ga nalicka. Mislio je, siguran sam u to da je u početku mislio, da ću ja biti njegovo delo.

Da, to sam mu rekao.

Falsifikator, posle sam to shvatio, on je asketa, skoro svetac, neko ko je spreman na najveće žrtvovanje, na potpuno odricanje od svega. Nema ništa opasnije od jednog askete. Askete veruju da ih odricanje ovlašćuje, da im daje prava.

I oni, svakako, rade što i drugi, čak i više od toga. Svaki autor nestane, na ovaj ili onaj način, posle onoga što je napravio. Falsifikator nestane u potpunosti, jer uslov njegovog postojanja, i njegovog opstanka jeste da ne ostavi ni najmanji trag. Znamo samo za one falsifikatore koji su doživeli neuspeh. Oni koji to nisu, nestali su posle svojih dela. Uslov njegovog postojanja je da ne postoji, da se krije ko je, da negira da je neko, da napusti svoje osobine, da bude neko drugi, nerazlučivo drugi. I ja ću to morati da budem, da se raspršim, ali ne u jednom umetničkom delu, već u svom novom životu; i na trenutak Šodron je zamišljao da moj život može biti njegovo delo.

Naše vreme.

I ja mislim da će možda doći dan, daj Bože da dođe taj dan, kada neću prepoznati svoje lice u ogledalu. Iako je rečenica lažna, jer ko to neće onda prepoznati nečije lice u ogledalu? Ko će biti taj koji prepoznaje? To lice? I sigurno će taj prepoznati svoje lice, koje će već biti njegovo. Hoću li i ja? I šta onda? A pre svega ko? Uzbudjenje, još uvek strah. Više nisam mladić.

Zar vam se ne čini čudnim što ste verovali da se možete pretvoriti u nekog drugog?

Da, novinaru. Sada gledano to liči na ludost.

Pa, zar nije ludost?

S kim razgovarate sada?

Ali, odakle vam verovanje i snaga da mislite da možete biti neko toliko drugačiji od sebe?

Niotkuda. Mislim da sam imao sreće što nisam shvatao šta činim.

Šta je ono što treba zaboraviti, pita se on. Šta je neophodno zaboraviti? Ne šta bi trebalo naučiti, šta simulirati, koje grimase lica praviti, već šta bi trebalo zaboraviti da bi bio neko drugi?

I onda Bonalja, sada već Valfijerno, provodi svoja tri poslednja meseca u javnoj kući čitajući pomno o mestima za koja će reći da je živeo tamo, gledajući reprodukcije slavniha slika, proučavajući živote njihovih autora, odlazeći svaki put kad bi mogao u pozorište da bi imitirao glumce, tražeći u *Licima i maskama* imena onih koje će moći da upotrebi, slušajući Šodronove priče o Parizu, popravljajući svoj francuski koji je naučio u zatvoru, imitirajući pred ogledalom poze i izgovore. Kao da mu polazi za rukom, misli se on, da bude drugi, s tim gledanjem, čitanjem ili slušanjem. Kao da ima nečega što bi za to bilo dovoljno.

Osećao sam se mnogo puta noću kao idiot.

I ne bih bio spreman da učinim to. Ja ne bih mogao to da učinim.

Uzeo je polurazbijeno ogledalo, skinuo ga sa zida svoje sobe, to jest kancelarije, da ne bi više gledao sebe, već video nekog drugog. Kaže u sebi: dok ne budem mogao drugog da vidim. I skida ga, uistinu, jer strahuje da neće videti nikoga.

Sve dok jedne noći, dok je još uvek u svojoj sobi-uredu, gde i dalje radi, shvati da se završila njegova metamorfoza. Odatle mora da izađe kao neko drugi, za šta se spremao godinama, dosta dugo, a da nije ni shvatao da se sprema za ovo. Nije shvatao da su njegove prve godine u velikoj kući, da je čitanje knjiga, da je sve bilo priprema. Da su i večeri i jutra u radnji, njegove noći kada se dosađivao i maštao i odluka da prestane da mašta bile pripremanje, iako to nije znao. Sada zna da je sve to bilo jedan uvod, mило mu je, jer konačno je pronašao smisao svih tih godina. Sve je najzad opravdano, misli, i da treba da zahvali ko zna kome ili čemu što je to shvatio.

Sve se slaže i uklapa, i to slaganje mu daje snagu. Kao kad se neko rađa na drugom svetu, misli.

Da li ste stvarno imali takav osećaj, Valfijerno?

Da, naravno da sam ga imao.

Mora da je bio slavan, pretpostavljam: verovanje da sve pronalazi svoj smisao.

To je ponižavajuće. Sada shvatam da, ako sam to mislio, trebalo mi je da mnogo i uporno radim. Ostao sam još uvek isti.

Ne razumem.

Ne čudi me, ali pokušajte. Nema ništa ljudskije, ništa podlo ljudskije od zadovoljstva da se nastavi s tobožnjom sudbinom. Jel' shvatate sada? Jel' shvatate poniženje?

Naprotiv, već sam vam rekao: zavidim vam.

Jasno, zbog toga činite šta vam je volja, ali vas ne krivim. Meni je trebalo vremena da shvatim da ovaj život koji je počinjao nije bio nesreća, već moja odluka. Da je sasvim pogrešno bilo da se zarobim tuđom odlukom. Moj život je moje delo i kraj priče.

Postajao sam drugi, jer sam to želeo. Jedino što mi je ostajalo od onog starog to je da ne budem takav.

Brije bradu, farba prve sede i vraća ogledalo. Kada bi se dobro setio kakav je bio, rekao bi da više ne liči na sebe. Na sve načine pokušava da zaboravi, ali ne uspeva.

Mislim da je već vreme.

Mislite? Ja nisam siguran.

Koliko vam još treba?

Jel' može još nekoliko dana?

Sanja – ne sanja, u stvari misli, ali bi više voleo da to bude san, da se sretne sa svojom majkom u jednoj ulici u Rosariu i da ga majka gleda i da samo što mu nije nešto izgovorila. I sanja, u stvari misli, ali više bi voleo da to bude san, da će joj reći da ne govori ništa, ali mu je žao, čuti i sluša šta majka priča, ali je ne razume. Ne razume ni njene reči ni njene pokrete.

Ponekad, da bi se uverio, da bi prizvao nove snove, Valfijernove, sanja da je bogat i otmen i da je pošao da traži Marijanitu Baltjeres da bi se oženio s njom i kupio joj veliku kuću u Rosariu, kuću idota Dijega, i da se vrati s njom u park da se igraju, u onu sobu u potkrovlju, u veliku gospodsku sobu. Ali ne sanja, on to misli. Bonalja više ne sanja, ali Valfijerno još uvek sanja.

I strahovao je.

Moramo početi već jednom, Valfijerno.

Šta vam je, Šodron, ponestaje vam kapital?

Ovo ne može da traje neograničeno dugo. Nema smisla. Ja vas vidim i stvarno vidim drugog, uveravam vas u to. Čujte, čak mi ne pada na pamet da vas zovem Bonalja.

Može biti. Može biti. Razmišljao sam.

Tako je.

Razmišljao sam kakav će biti početak. Moramo da učinimo nešto, nagađam, da bih ja počeo.

Dobro, naravno. Za početak treba otići odavde.

Naravno.

Ne, kažem da se treba odseliti odavde. Ja vam mogu pozajmiti novac da iznajmite sobu, i čim budemo preduzeli prvu operaciju vi ćete mi vratiti.

Sobu?

Da. Naravno, neće biti na vašem nivou, ali za početak moramo da se naviknemo.

To je problem. Takođe moramo kupiti garderobu. Ali, razmišljao sam o tome kako ćete me prepoznati. Pala mi je na pamet kornjača.

Šta vam je palo na pamet?

Kornjača. Jednostavno je: lepo ću se obući, elegantno, ali bez preterivanja, staviću plitak šešir, i izvadiću jednu kornjaču da se prošeta ulicom Florida.

Valfijerno...

Ne, sačekajte, saslušajte. Izvadiću svoju kornjaču da se prošeta, vezanu kaišem, i oni koji nam trebaju shvatiće poruku: da mi vreme nije problem. Da sam ja aristokrata, a ne kao oni plebejci iz Buenos Airesa koji ceo dan šetaju preopterećeni poslom, trčeći s jednog kraja na drugi. To ćemo im reći: da ja nisam jedan od njih i usuđujem se da to kažem.

Valfijerno...

Ne, govorim vam ovo vrlo ozbiljno. Obavestićemo nekolicu novinara, možda iz *Lica i maski*, iz *Hogara*, i sutradan će ceo Buenos Aires pričati o meni. Jel' shvatate polako?

Nije to što ne shvatam, Valfijerno, već mi to liči na besmislicu. Zar ne shvatate da je u ovom poslu veoma važno da budemo diskretni?

Ali moramo da svetu prikažemo mene, zar ne?

Da, ali to moramo učiniti polako, neupadljivo.

Šodron, dobar deo života sam proživeo polako, neupadljivo. Gotovo je. Jel' razumete šta vam govorim? Gotovo je.

Ali ne možete da se pojavljujete iz dana u dan, da izađete tek tako i da se postavite usred scenarija. Nije tako.

Ne pričajte mi kako je, Šodron.

Valfijerno, molim vas. Poslušajte me.

Bez sumnje, najlakše je iskoristiti nečiju smrt.

4.

Čudno je to što on kaže da ste ga vi naterali da postane Valfijerno.

Zašto čudno? Zato što on liči na nekog sposobnijeg i plemenitijeg, a ja sam starac zakovan za fotelju? Zato što ste vi takav novinar koji ne može da vidi dalje od svog nosa? Zato što ne možete shvatiti da je to bilo doba kada je heroj bio plašljivac? Ili ne želite to da shvatite?

I on se dosta promenio kada je počeo da nosi ime Valfijerno?

Malo je reći dosta, novinaru. Ako me razumete, kada sam ga ja upoznao, on je bio jedan od onih ljudi koji su zaključili da su već pokušali, da ne žele da idu dalje, da će pokušati da ostanu tamo gde su svi koji mogu ili su prestali.

5.

Prvi koji je razgovarao sa udovicom Lopesa del Masa, moram da priznam, bio je Šodron. Njegov prijatelj fotograf sticao je bogatstvo uz pomoć neotkrivene grane posla: slikajući portrete tek umrlih ljudi. I, s vremena na vreme, pokojnikovo bogatstvo ili dugovi u koje bi upali, naterali bi ih da naslikaju portret. Don Indalesio Lopes del Maso je za života bio advokat porodice Ančorena, viceministar trgovine i, pre svega, kao član značajne komisije i delegacije uspostavio je nadbiskupiju u Buenos Airesu da bi se branili interesi na najrazličitijim poljima. Njegova gospođa mu nije podarila decu. Da bi se održala i zadržala svoju pobožnost, uključivala se u društva dami iz najbogatijih parohija u Buenos Airesu. Kada je ostala udovica, žalost joj nije dopuštala da misli na portret voljenog pokojnika koji će zauvek krasiti njenu dnevnu sobu. Kada joj je Šodron uručio portret, pitao ju je da li je već odlučila šta će donirati crkvi San Francisco, gde će se održati sto misa kako bi don Indalesio bio spreman za večni pokoj svoje duše. Kada mu je udovica rekla da nije ništa odlučila, Šodron joj je rekao da bi on mogao predložiti idealan poklon i predložio joj da stupi u kontakt sa mnom: sa don Eduardom Valfijernom.

Čekali smo šest dana i već smo očajavali, kada sam dobio pisamce od udovice u kome me poziva da dođem u njenu kuću u ulici Esmeralda. Bio sam nervozan, moram priznati, kada sam joj pozvonio na vrata. Jedna mlada sluškinja crne kose me je uvela. Bilo je nečega u načinu na koji me je gledala, to jest nije me gledala, jer je spustila pogled, što me je i smirilo. Udovica je jedva ustala da me pozdravi i vratila se u fotelju preveliku za nju. Utešilo me je takođe i to što je bila tako sitna. Izjavio sam joj saučešće i ona me je poslužila čajem u šolji od kineskog porcelana.

Prazno ćaskanje bilo je, na sreću, kratko. Ja sam se više bojavao nje nego samog posla. Ali udovica nije bila raspoložena za priču o tričarijama, ili je možda mislila da nije trenutak da se razglaba o njima. Tako, čim mi je pomenula Šodronov predlog, ja sam joj ispričao o toj slici koja se generacijama čuvala u porodici, a ja sada, nažalost, moram da je se odreknem. Slika maestra Murilja, gospođo, zamislite moju tugu. Po onome

što mi se učinilo udovica je mogla da zamisli moju tugu, ali ne i Muriljovu sliku, jer joj je ime velikog majstora španskog baroka zvučalo strano. Naravno da to nije htela da prizna i postavila mi jedno opšte pitanje o slici. Ja sam pokušao da joj objasnim bez vređanja njenog ponosa: gospođo, to je Sveti Fransisko, ali naslikan onako kako ume samo jedan barokni majstor, bogat detaljima i tim tako hrišćanskim osećanjem kao da je svetac zaista prisutan, gospođo, ja vas uveravam da nije bilo slikara odanijeg učenjima naše Svete Majke.

Udovica Lopes del Maso me je pažljivo slušala, utonula u svoju fotelju. Delovala mi je zaista bespomoćno sve dok joj nisam rekao cenu koju očekujem za Murilja. Onda se ona uspravila i pokazala zube. Imala je žute ali zdrave zube, rekla mi je da ne treba da me prevari izgled. Nikada, gospođo, ali ne znam na šta mislite. Sve ovo oko vas, gospodine Valfijerno. Mom mužu je to trebalo zbog društvenog života, zbog njegovih poslova, ali nemojte misliti da smo milioneri. Donja Sokoro, molim vas, ako neko zna da novac odlazi kao što je i došao to sam ja, ali vam pričam o pravom umetničkom delu. Da, svakako. Jedno umetničko delo a, pre svega, odanost Bogu za večni pokoj duše njenog supruga. Da, svakako. A osim toga shvatam da nije isto kupiti je od jednog gospodina kao što ste vi ili od onih galisijskih ili italijanskih preprodavaca.

Udovica me je poslužila još jednom šoljom čaja i nasmešila mi se osmehom kojim je nešto htela da kaže, ali ja to nisam razumeo. Ja sam joj odgovorio sličnim osmehom. Ustala je. Bio je to težak potez za nju. Dok smo čekali sluškinju, rekla mi je da hoće prvo da se konsultuje sa parohom iz crkve San Fransisko i da ćemo onda razgovarati; zamolila me je da ponovim cenu. Rekao sam joj sa zadovoljstvom, ali da je u pitanju Muriljo. Da, Muriljo, rekla mi je, naravno.

Usput sam se susretao sa ljudima i niko me nije gledao. Nisam mogao da verujem da mi polazi za rukom. Deset dana kasnije postigli smo sporazum i Šodronova slika je svečano i pobožno okačena odmah uz veliki oltar crkve San Fransisko. Paroh je bio srećan. Verovatno je već bio obavешten koliko je koštala Muriljova slika i pokazao dosta interesovanja za ovakvu pažnju udovice donatorke.

To je bi naš prvi posao. Sledeća dva su takođe imala uspeha i bila

potvrda da možemo da poslušamo. Potvrda da sam ja sada, najzad, Valfijerno.

Da je svet jedno mesto puno stvari, puno sjaja a, pre svega, prepun drugih svetova.

Tako su tada zaradili prvu značajnu svotu.

Da, jednu banalnost.

Pa, dobro, ja banalnošću ne bih nazvao to da izvučem deset hiljada pezosa od par milionerki. Deset hiljada pezosa, to je svota.

Tako je lako obogatiti se, gospodine Bekeru. Nema ništa lakše. Dovoljno je videti one koji su to postigli: oni koji nemaju više mašte da žele nešto drugo, oni koji žele isto što i drugi, samo malo više.

Da, naravno. Stvar je u tome što sam ja zbog toga skoro celog života u Parizu. Ali taj grad mi se više ne sviđa. Vratio sam se. Da, tačno je da sam želeo da prodajem slike. To su starudije koje je deda kupovao iz hira, i priznajem vam da me održavanje mojih prebivališta malo više košta. Da, zašto ne. Bez sumnje, naravno.

Promeniti se, na kraju, nije tako teško: reći da si sad onaj drugi. Problem je naterati druge da u to poveruju. Problem sada nije stvaranje, već prepoznavanje: biti prihvaćen. Na sreću, kaže se, Argentina.

Argentina je savršena za to.

Gledam se u ogledalu: vidim tragove.

Pronalazim

još uvek

toliko tragova.

I onda će me pozvati na piće i pitati me kako to da se nismo sreli ranije, a ja ću mu objasniti da mi je život toliko grešan, da sam toliko godina proveo u inostranstvu da bi se sada najzad vratio da pronađem predele iz svog detinjstva, i on će reći jasno, da je zaboravio na to, ali baš dobro što smo se sada upoznali, markiže, znate, s tolikom ruljom koja je preplavila

našu zemlju, zadovoljstvo je povremeno upoznati čestitu osobu, jednog gospodina, jednog kao što smo mi, i reći će mi da moramo, naravno, da se sretnemo ovih dana na ručku u klubu i ja ću mu reći naravno, sa velikim zadovoljstvom, i on će ukrstiti pogled i ja ću onda shvatiti da je to što sam rekao „sa velikim zadovoljstvom“ greška, da su to reči koje mi ne koristimo i neću znati kasnije, ali shvatiću da sam se upravo prešao u nečemu, uvek taj strah da se u nečemu ne prevarim, strah da ću se prevariti. Međutim, on će nastaviti dalje i pretpostaviće, mislim, da tolike godine provedene tako daleko mogu da opravdaju ili objasne izvesne greške, ali ja ću već proći kroz težak trenutak, još jedan težak trenutak, jer greška je uvek negde ispred i preti.

Bio sam na ivici. Sve vreme na ivici.

I da sada neće više misliti ono što tolike druge misle, i uzdahnuće zamišljeno kada podiže moju čašu šampanjca i ja joj kažem da su me njene oči očarale, i njen osmeh će biti poziv, ja se pretvaram da ga još uvek ne prihvatam da bi ona morala da insistira i provokativnije me gleda u oči dok joj se spušta leva bretela na haljetku kao da me izaziva time, izaziva me da zadržim pogled u njenim očima dok se svlači, a ja je, naravno, uporno gledam, jer sam iskusni svetski muškarac, to je ono što će ona pomisliti, a ne na moje proporcije, dok spušta i drugu bretelu, a haljetak joj visi na grudima u ravnoteži tako nestalnoj, tako nesigurnoj, preteći svojim disanjem koji je gotovo soufflé⁶ i smeška mi se, smeška mi se s mukom, jer će postati nervozna, zabrinuta zbog osude mojih očiju, ruku i godina šala i laži, i strahovaće da nije na mom nivou, i da bi prećutala ona pada na kauč jednim pokretom, a i ja kao neko ko ne vidi da joj haljetak visi rasparan na struku, jedva stojeći na struku, suvišno na struku, hirovito, i onda će mi reći markiže, molim vas, markiže, nemojte misliti da sam luda za vama, molim vas, markiže, jer ne mogu više, ne budite tako surovi i ja

onda

znaću da se nisam prevario.

Na ivici, kažem, s jedne i druge strane.

Zamišljajući, stvarajući sebe.

Treba se držati ravnodušno. Svi oni koji su tu smatraju da bi njihova zaslepljenost bila tako prosta, obeležje jednog polusveta. Prisutni imaju više od devedeset godina, da bi pokazali da je Buenos Aires jedan od najbogatijih gradova po bogatim i usvojenim ljudima, i međusobno se gledaju znajući, iako se radi o nekoj greški, oni su mirni, jer su najbolji ili, kako sami kažu, čestiti su ljudi, to jest oni koji znaju da zadrže svoju zemlju i svoju pratnju. Udobno im je, jer tako je dobro biti na dobro čuvanoj teritoriji, okružen prijateljima, rođacima i kolegama. Nema čak ni strahova, misli Aliaga, već je mirno, jer znaš da te razumeju.

Prisutni se drže ravnodušno, ali ćutke zadivljeni gledaju razvoj: porcelansko posuđe od porcelana iz Limoža, sa pozlaćenim slovom G na monogramu, escajg od teškog srebra koji je izradio Kristofl sa vrškom u obliku kravljih glava, bakara kristal koji se neprestano razbija uz zveckanje novca, salvete i stolnjaci od flamanskog platna, cvetni aranžmani u porti katedrala, orkestar od dvadeset četiri profesora koje ljudi teško razumeju, zlatna komemorativna medalja – svako ko ju je primio ušao je u „Porodicu Geriko – Zlatnu svadbu – Za milost Božju“.

Nije tako teško, manje nego što se čini, progutati jarebice punjene masnom džigericom i ne zaprskati se. Valfijerno po prvi put nosi frak i briše usne posle svakog ispijanja francuskog šampanjca. Znači, vi ste Eduardo de Valfijerno? Moja tetka Amalija mi je dosta pričala o vama. Markiz Eduardo de Valfijerno, vama na usluzi. A, da, naravno, markiže, ja sam Marijano Aliaga, drago mi je.

I rekli ste mu da ste markiz?

Da, zato što jesam markiz. Ako već izmišljate, moj dragi Šodron, ne budite nikada skromni. Preterujte, ako hoćete da vam veruju.

Valfijerno, čuvajte se. Nemojte da sve upropastite.

Engleski i nemački konobari im služe teleće pečenje s tartufima i vino iz Šato Latura. I Valfijerno se pravi da je ravnodušan, ali mora da priča. Uprkos stečenom iskustvu u poslednjih nekoliko meseci plaši se da će pogrešiti reči i da neće pogoditi akcente. Nasuprot njemu, njegov

sagovornik s druge strane stola, Aliaga, nema taj problem. Glup je, misli Valfijerno. Ono što njega košta napora drugima je sasvim prirodno. Oni ne vide upornost, ne umeju da to cene. On, misli, čini to bolje od njih, ali želi da oni to znaju i ja moram da im se prilagodim da bih im izvukao novac.

Aliaga je bombastičan i kaže da ne podnosi ove evropske konobare koji ko zna zbog čega umišljaju da su nadmoćni. Pljačkaju nas, preziru, žive od našeg rada. Ovde su, jer su umirali od gladi u svojim zemljama i rade ovde kao da nam čine neku uslugu, nesrećnici. Druga su to bila vremena, kaže, kada su nas služili oni verni crnci koji su proveli po život, dva sa nama, kaže Aliaga i gospođa koja sedi s druge strane pored Valfijerna žustro negoduje. Ali, ne brinite se, Marijano, kroz deset ili petnaest godina ovi će takođe znati gde im je mesto. Tačno je, ne treba mnogo vremena, draga gospođo, ali na trenutak je zlovoljan. Dovoljno je stranaca koji nam uništavaju tradiciju, zar vam se ne čini tako, markiže? Markizu se čini, naravno da mu se čini tako. I naručuje od jednog Bavarca još vina, da, latur.

I, jesmo li našli klijenta?

Ne žurite, Šodron, ne žurite. To što smo ovde već je izuzetan uspeh.

A možda i nije.

Da vidim da li imate malo strpljenja.

Marijano de Aliaga ne propušta taj šato d'ikjem, jer ga najviše voli kao aperitiv, štaviše, sa marron glacés⁷, takođe je izvrstan i Valfijerno, koji ga nikad nije probao ali se seća da je nešto čitao o tome, odgovara mu sa ne, da je za njega vino desert i započinju raspravu. Aliaga je isto godište kao Valfijerno, ali čak i kad sedi bar za glavu je viši, i vidi se da je izivljen: koža mu je sivkasta a u očima kapilari. Donja Ines Eskura, njegova daleka rođaka, gospođa koja ima više od šezdeset godina, gorda i bogata, koja mu sad kaže da joj oprost, ali ona je slučajno čula njegovo ime i želi znati da li je on taj koji je prodao divnu sliku donji Soledad. Valfijerno ne zna da li je to sreća ili nesreća, ali nema mnogo izbora: da, gospođo, ja sam, vama na usluzi. Zna i sami, moj deda je imao maniju da skuplja toliko stvari, a sada više nije vreme za to. Razumem vas, mogu misliti, kaže donja Ines i pokušava da se očima dogovori sa Aliagom. Ali Aliaga ne odgovara. I čuje

se prvi valcer, *Na lepom plavom Dunavu*, i slavljenci, u savezu već pedeset godina, tromo zaplešu, a hiljadu bogataša pleše polagano, aplaudiraju i nastavljaju. Pod od slavenskog hrasta a na njemu čisti đonovi bogataša i njihovih žena koji plešu pod lusterom sa tri hiljade sijalica, koji svetli pod kupolom od sedam debelih nimfi odbeglih od Apolona, i tri debele Erinije koje izluđuju muškarce, i tri debele Danaide da bi oprale svoju krv, i dve najdeblje Hesperide koje čuvaju čudesni vrt, i u sredini Jupiter pretvoren u bika da bi oteo debelu, belu Evropu, takođe голу na freskama tavanice, i ispod svega, okreti valcera: žene kakve Valfijerno nikada nije zamišljao, žene koje ne postoje van ovog mesta. Žene na fotografijama društvenih časopisa ne mirišu kao ove, ne sijaju im kose i koža, ne pomeraju tela kao ove, kojima nije dana ova uzvišenost. Ove su žene, to je jasno, iz drugog sveta. Svet miriše na ruže i gardenije i Valfijerno pokušava da ne bude impresioniran, jer, svakako, zna da nisu njegove. Žene koje rade na sebi mnogo više nego ja. Koje rade na sebi najbolje, to su tako nadmoćna dela i vidljiva. Tako dakle, vi ste, prijatelju moj, poput trgovca umetničkih dela, kaže Aliaga i diže čašu šampanjca da nazdravi s njim.

Ne znam baš da li je to prava reč, ali s vremena na vreme prodam po neku sliku, odgovara mu Valfijerno, ali samo klasike, ako se budemo razumeli. To je ono što nam treba, dragi moj: klasici. Mi smo jedna mlada zemlja, kaže Aliaga, moćna, i mi smo budućnost. Ono što nam za sada nedostaje to je prošlost, kaže i Valfijerno se usuđuje: i to se kupuje, kaže, i na trenutak se uplaši od onoga što je rekao. Aliaga se nadovezuje na njega: to je, dragi moj, ništa nije lakše nego kupiti prošlost, i smeška se. Valfijerno čeka da valcer utiša njegov uzdah olakšanja. Za kratko vreme, dragi moj, to ni ovi Evropljani neće imati: *quelle décadance, mon ami, quelle décadance*⁸. Oni su imali prošlost, mi ćemo je tek imati, kaže Aliaga; sve dok ubrzo ne počnemo da je stvaramo. Možda je već stvaramo, kaže Valfijerno. *Peut-être, Aliaga, ne croyez-vous pas?*⁹ Možda, markiže, nazdravljam u to ime.

Umišljenost dvojice Argentinaca ne zna za granice.

Trebalo bi joj zahvaliti. Da nije bilo toga, ne bismo mogli da obavimo posao.

U pravu ste, Valfijerno. Od toga živimo.

I ne samo što živimo, Šodron, nego i više od toga.

Postoji trenutak kad se mnogi prepuste. I jeli su umišljeni da su kraljevi, pili reke od srebra, razmenili jedni s drugima najbolje komplimente i važne datume, surova i prefinjena ogovaranja, najgrublje viceve i, konačno, stigli do obećanja na večno prijateljstvo, plesali svojim i tuđim telima, odbacili iskušenje da obeleže težinu ruke na leđima, prihvatili to iskušenje, da zamisle budućnost rukom, da odbace budućnost rukom, zahvalni svojoj sreći i Bogu što su tu gde su, što su uz milost dobili tu zemlju i taj trenutak i to prezime i tu milost, što im je dozvoljeno da budu jedni od njih, što im je ponuđena mogućnost da odlučuju o mnogo čemu i ukazana im pomoć za mnogo štošta, i što ponovo piju još šampanjca, ponavljaju zdravice, osmehe, izraze zadovoljstva na licima, obećanja, pozdrave, prikrivaju podrigivanje, najkržljivije, nezgrapne plesne korake, umor i tugu jer se završava ples. Onda sednu, mnogo njih sedne na svoje stolice ili u udobnije fotelje i opuste se. Nekoliko njih opusti čvor na kravati ili dugme na odelu i ostavljaju telo da se odmori, da im se mozak odmori, ubeđeni da zaslužuju poslednji odmor pre nego što slavlje zamre. U tom trenutku, misli Valfijerno, pobegao na svoju stolicu, pomisli – ruke.

Otkrio je, upravo je otkrio, prvo iznenada zapazio, onda je bio zadivljen, i na kraju uzrujan time šta ruke mogu da učine kada ih vlasnik ne čuva. Proveo je kratko vreme gledajući svoje ruke. Otkrio je potom brzo svoje ruke dok je gledao ruke ostalih, i plaši se. Njegove zanemarene ruke stoje okrenutih dlanova kao da mole, njegovi blago savijeni prsti, mekani, bez kontrole, vazduh koji ih otkriva, on sumnja da ih otkriva. I ponovo gleda ruke oko sebe, ruke bogataša savršeno kontrolisane, ruke blago položene – ruke položene, ruke blage – položene na sam rub stolnjaka od tkanine, s prstenom čiji se odsjaj vinuo uvis, nežno postavljene jedna na drugu i zajedno počivaju na bedrima, na pantalonama njegovog fraka, nežno sklopljene jedna na drugoj a između njih rukavice da bi se izbegao znoj koji će ih zamastiti i učiniti da budu klizave, dve ruke prekrštene i dve ruke smeštene na visini pleksusa ili grudi ali bez dodirivanja, jedva ispred sebe, obe prekrštene na vazduhu: staro učenje, rad godinama koji im ne dozvoljava da budu nekontrolisane ni čak kad same kontrolišu. Valfijerno

gleda svoje ruke koje se sada znoje, vidi kako mu beže, kako mogu svi da ih vide, da vide njega, što mu još uvek nedostaje.

Kada uspeva da kaže da se svečanost završila, počinje uvod u Ponkijelovu *Dokundu*. Muzika je tužna i Valfijerno je ne sluša.

Najkomplikovanije mi je što moram da izmišlja svoju priču, da izmislim sve vreme.

Šta hoćete da kažete?

Ako vas pitaju za porodicu, novinaru, sigurno ne morate previše da razmišljate. Sećanjem se sve postiže, zar ne?

Naravno. Iako sam na neke stvari zaboravio.

Svejedno. Ja sam, međutim, morao uvek da budem pažljiv da bih ostavio po strani ono čega sam se sećao i da to zamenim pričom o Valfijernu. Zar vam se ne čini fascinantnim taj zadatak?

Ne, čini mi se stravičnim.

Bio sam i nisam bio, novinaru. Sve dok više nisam postao ništa: dok nisam shvatio da mi više ni sećanja ne ostaju. I onda sam, da, onda sam bio Valfijerno. Ni sami ne znate koliko me je kasnije koštalo da povratim sećanja.

6.

– I vi već imate kupca, šefe?

– A zašto vam je to bitno?

– Ne, samo pitam.

– Ne govorite, Peruda. Vi ne govorite. Da vidimo da li već sada imamo sve načisto. Vi ostvarujete plan i zarađujete mnogo novca i živite kao vojvoda do kraja života. O svemu ostalom se brinemo vi i ja, što manje znate bolje će vam biti u vašem novom životu. Da li ste me razumeli?

– Razumeo sam, gazda, nemojte da počinjete...

– Ne počinjem i ne prestajem. Samo hoću da shvatite da ukoliko bude bilo kakve greške, ja neću biti taj koji će proći loše.

– Da, sigurno.

– Ja nisam taj koji je uhapšen pre tri godine zbog one priče o obijanju brava, niti pre dve godine zbog onog noža...

– Molim?

– To što ste čuli.

– Izvinite, sinjore, ali ja vas ne razumem.

Valfijerno shvata da finoća ne pomaže i odlučuje se da bude grub. Ponekad misli da je to neophodno:

– Da vidimo jesmo li jasni: poznati ste policiji. Ukoliko napravite bilo kakvu grešku, biće lako da vas pronađu.

Peruda ga gleda iznenađeno. Valfijerno se pita da li preteruje, da ne priča o nečemu drugom.

– Smirite se, gazda, smirite se.

– Zar mislite da sam nervozan?

Valfijerno nosi kariranu kapu do obrva. Njegov slamnati panama šešir bi se uklapao u ovaj radnički bistro u Le Alu. Draga mu je pomisao što sada mora da se prurušava da bi išao na jedno mesto gde se pre nekoliko godina nije uklapao. Peruda je gologlav, diže svoju čašu crnog vina da bi mu nazdravio. Valfijerno nevoljno odzdravlja. Vazduh u bistrou je zagušljiv. Oseća se duvan, miris jela i znoj.

– Od sada morate da pripazite na piće, Vinčenco. Od vina i mrtvi

progovaraju.

– Ne brinite se, šefe. Znam ja da se čuvam.

Kaže Peruća i čini znak rogova desnom rukom. Nikad nije voleo da mu se pominja mrtvi. Niti mu se sviđa što njegov šef nosi šešir na jednom zatvorenom mestu. Ceo svet zna da to donosi nesreću. Ima ljudi koji ne prestaju da se igraju vatrom i posle se iznenade kad izgore.

– Obnovimo plan.

– Ponovo, doktore?

– Ponavljam: ne ulazite sva trojica zajedno, nađite se unutra. Vi ulazite s jedne strane, vaši prijatelji s druge. Jel' jasno? I obucite se pristojno kako ne biste izazvali pažnju, i ne zaboravite da ponesete...

Peruća neko vreme sluša uputstva svog šefa. Usta su mu blago otvorena i skoncentrisan je svakim mišićem svoga tela.

– ... osnovni pribor – belu navlaku protiv prašine. Vi to znate bolje od mene: u muzeju s jednom stvari u beloј navlaci protiv prašine možete raditi šta god hoćete, niko vas neće pitati ništa. Francuzi veruju u uniforme, zar ne?

Sa stola pored njihovog dve veoma zrele prostitutke provociraju ih suptilnim grimasama. Jedna suvim jezikom oblizuje usne, dok se druga debelom rukom crvenom od ozeblina uhvatila za svoj polni organ. Oni ne obraćaju pažnju na njih.

– ... onda, čim izađete na ulicu sa slikom, idite direktno u kuću te žene. Ja ću možda doći tamo.

– Da, molim vas. Potrebno nam je da vi...

– Ja vam kažem šta nam je potrebno. Ako ja ne stignem, vi ostavite sliku tamo i svako nek se vrati na svoje mesto. Jeste li me razumeli, Peruća? Ne menjajte ništa, nastavite da radite isto. Tog ponedeljka radićete kao da se ništa nije desilo, ne menjajte ništa, razumeli ste me: ništa.

– Ne, sinjore. Zašto bih nešto menjao?

– Zato što ću vam sada odmah dati dobar deo novca. Ali ako znate koliko vam pripada, ostatak ćete dobiti kad prođe nekoliko meseci...

– Onda, polovinu, kao što smo se dogovorili?

Perućijeve oči sijaju, sitne, dečaćke, zatvaraju široki kukasti nos iznad zapuštenih brkova. Odlike načinjene kao udarcem sekirom, misli Valfijerno,

i pita se šta li je Valeri videla na njemu. Četvrtaste jagodice, debeli prsti koji lupkaju po stolu. Hoće da ne razmišlja, ali mu ne polazi za rukom. Kakvog je đavola našla Valeri na ovom prostaku, misli i njegovo ogorčenje prelazi u mržnju; pomisli na trenutak da bi mogao da iskoristi celu ovu priču da ga se otarasi, jedan odličan posao. Valfijerno pokušava da se smiri: to ne bi bilo lako učiniti a ne rizikovati posao, dosta sa glupostima. Mora da se smiri, da nastavi da govori, da mu pokaže ko vodi. Za sada je zadovoljan što mu pokazuje ko vodi, što pokazuje Valeri, iako ga ona ne može videti:

– Da, polovinu, vašu polovinu. Insistiram da ništa u životu ne menjate. Vama se nije ništa desilo. Moguće je da će tih prvih dana policija krenuti u...

– Policija? Rekli ste policija?

Peruđa se uplašio. Valfijerno misli da je možda pronašao način i ta pomisao ga i bodri i plaši.

– Ne brinite se, čoveče. Sigurno će ispitati sve koji rade ili su radili u muzeju. Ne brinite se. Ne uzbuđujte se. Nemaju ništa protiv vas. To će biti jedno rutinsko ispitivanje i vi se tako i ophodite s njima. Odmah posle policijske posete potražićete sliku i odneti je u svoj stan. Sakrijte je dobro i pošaljite mi poruku koju sam vam rekao. Ja ću se pojaviti, odneti je i isplatiti vam ostatak novca.

– Čini mi se da je sve u redu, doktore. Jel' mislite da će to izazvati veliki nemir?

– Izazvaće nemir u celom svetu, Peruđa, ali ne brinite se. Nema to ništa s vama. Da, svakako će izazvati nemir. Videli ste koliko su ponosni Francuzi. Ako im ukradu *Mona Lizu*, to će po njihovom mišljenju biti uvreda za državu.

– Dođavola! A kad saznaju da ju je odneo jedan italijanski radnik!

Kaže Peruđa i odmah se kaje, jer ništa ne može da donese više nesreće nego same reči koje govore da će se ona desiti. Pokušavajući da Valfijerno to ne vidi, on se pipa za levo jaje i i dobija brzi napad crvenila: koliko li sam stvari učinio, koliko ću i dalje činiti koje bi mogle doneti nesreću. Svet je previše komplikovan.

– Nikada neće saznati, Peruđa.

- Neće. Znam to, doktore. Razmišljao sam naglas.
- To nije vaše delo, već sam vam rekao.
- Znam već, šefe, znam. Ali zamislite, Francuzi su nam je ukrali i mi ćemo je sada vratiti.

Valfijerno i Peruća razgovaraju na italijanskom. Peruća toskanskim, a Valfijerno nedefinisanim naglaskom. Markiz misli na svoju majku: šta bi ona rekla kada bi ga videla kao markiza. Da zna da će sve dnevne novine u svetu pisati o njemu, ne znajući o kome pišu.

- Onda, Vinčenco, jel' sve jasno?
- Sve je jasno, gazda.
- U sledeću nedelju.
- U sledeću nedelju.

Valfijerno misli da bi možda trebalo da bude nervozan, upravo je naredio svetsku krađu. Trebalo bi, misli, a baš je čudno što nisam. Možda to nije dobar znak.

7.

Dogovorili smo se da se ponovo vidimo, ali trebale su mi tri nedelje da se pojavim u kući Marijana Aliage. Rekao sam mu da mi oprostite, jer sam morao da završim neke poslove na Mendosinom imanju. Onda me je pitao da li hoćemo vino i ja sam rekao vrlo malo, samo koliko za prijatelje, i da će mi, naravno, biti zadovoljstvo da mu pošaljem jednu bačvu.

Kuća mu je bila skromna ako bismo je, recimo, poredili sa vilom porodice Geriko: samo dva sprata blizu trga San Martin, francuska mansarda i mermer iz Karare. Ali, već sam se bio obavestio da Aliaga svakako ima dva hektara plodne pampe. Moj novi prijatelj me je prihvatio sa simpatijom, uveo me je u svoju radnu sobu, ponudio mi je dobar konjak i razgovarali smo nekoliko sati o svemu i ničemu, a pre svega o umetnosti. Nije prestajalo da me iznenađuje to što smo mogli da ćaskamo, da delimo te mirne trenutke. Osećao sam se tako blizu a tako daleko. Iznad kamina visila je mala slika s pozlaćenim ramom koja mi je dosta ličila na stil Ežena Delakroa. Rekao sam da se vidi da je to delo jednog odličnog učenika. Ne, molim vas, pogledajte dobro, to je Delakroa lui-même¹⁰. A, da, naravno.

Ne može se negirati, pre svega, njegov uticaj na Francuze u osamnaestom veku.

O kome mi pričate, izvinite?

O Vermeru, Valfijerno.

Da, naravno, Johanes Vermer. Kako je lep njegov *Pogled na Delft*, Aliaga. Jeste li videli?

Bez mere. Dokaz da svet može toliko da se prevari. Kako objasniti da je moralo da prođe dvesta godina da bi dobio priznanje koje zaslužuje?

To se svakako primećuje. Kako je moguće da prave vrednosti jednog čoveka budu toliko ignorisane, a pri tom ne mislim na većinu ljudi, već na obrazovane ljude.

Genije. Pravi genije. A pre svega, njegovi portreti. Njegova *Čipkarka*, *Žena koja čita pismo*, *Mlekarica*.

Ah, da, *Mlekarica*. Ne znate kakav je utisak na mene ostavila kada sam

je video.

U Luvru.

Da, naravno.

Tačno, u Luvru. Pravo uživanje. Usuđujem se čak da kažem da je to pravo remek-delo.

Živi u stanu koji se sastoji od dve sobe i jedne male dnevne, lepo namešten, skoro koketski, u ulici Laprida, nešto pre ulaska u Santa Fe. Ovo je prvi put da za svojih četrdeset i nešto ima ovakav stan, premda ne može da dâ svoju adresu, jer ona ne odgovara njegovim ispravama.

Ima jedan plakar i u njemu šest odela, jedan frak, jedan cilindar, tri šešira, četiri para obuće Grimaldi, dva štapa koje ne voli da koristi i tuce košulja, i sve to od kvalitetnog materijala. Potrošio je na garderobu više nego što ima novca i Šodron protestuje. On mu kaže da je to sve zbog posla, ali i sam zna da je to polutačno. Voli tu elegantnu garderobu i, pre svega, zna da bez nje ne bi bio svoj. Ponekad, kada ga niko ne gleda, krišom dodiruje nežni rukav kvalitetnog engleskog sukna, okovratnik, i izgleda mu kao da dodiruje svoju priču.

Ima svoj krug poznanika koji se uvećava. Više se ne dešava da ga retko pozivaju na gozbe i negodovanja zbog njegovog neočekivanog pojavljivanja su prošla. Za nekoliko meseci, možda za nekoliko godina, siguran je u to da će postati punoporavni član uglednog društva u Buenos Airesu, premda zna da će uvek morati da bude na oprezu; primećuje da se povremeno opusti, što ga i brine.

Upoznao je jednu relativno mladu udovicu, ne baš bogatu ali uglednu, koja nosi poznato prezime, i koja mu je jasno stavila do znanja šta bi nju zanimalo. Poveo ju je u šetnju kroz Palermo, misli da je pozove u pozorište Kolumbo, i možda kasnije na večeru u restoran Šarpentijer, ali ne želi da forsira viđanje, jer je Amelija dobra žena i veza bi mogla biti ozbiljna. Pretpostavlja da nju ne privlači lično on, već njegova titula, ali ne može da je krivi zbog toga.

Upoznao je jednu ženu koja se bavi peglanjem, a ne ume da pegla. Iz Milana je i veoma je mlada, još uvek plavuša, spava s njim utorkom i petkom, prima od njega poklone uz najpodesnije izraze lica i to u njemu

stvara neobičan nemir, strahuje da će ga njegovi pogrešni koraci skupo koštati. Zna da ta preterivanja nisu besplatna. Ali je zadivljen saznanjem da će se sledećeg utorka kao i sledećeg petka, pa opet u utorak to mekano telo valjati u njegovom krevetu. Očigledno je da nju privlači njegovo prividno bogatstvo, a ne lično on, ali ne može da je krivi zbog toga.

Kaže joj da on zna kako je to kad ne znaš šta ti donosi život, da je razume. Ona ga gleda tako čudno da je on ne razume. Misli da je to stoga što mu ne veruje. Kako ćete vi to znati, markiže Eduardo, šta je biti jedna siromašna žena kojoj je posao da pegla, koja ovako tek počinje – je li moguće da nikad nije osećala to što joj je on pripisivao, da joj nikad nije palo na pamet da pomisli na život kao na nešto što bi se trebalo unapred upoznati, što bi se trebalo upoznati; je li moguće da ga ona samo ne razume. Kaže joj da ne zna ima li pravo: da kog đavola on zna.

Ali se smeje i misli da laže.

Ko bi bila, Đanina, da možeš biti neka druga?

Jao, Eduardo, šta ti sve pada na pamet.

Znate li šta, novinaru? Ja sam bio zadovoljan. Usudio bih se da vam kažem da sam po prvi put u životu pronašao svoje mesto. I shvatio sam da oni koji ne postignu svoje ciljeve, lažu kada krive okolnosti. Da onaj koji ima dovoljno snage postigne šta želi. Da su oni koji to ne postižu slabići, oni koji nisu na visini. Da su oni koji zastanu na pola puta to i zaslužili. Da su siromašni zato što ne znaju prestati da to budu, ili ne žele prestati. I da nema ničega goreg od takozvanih socijalista, onih koji veruju da je biti siromašan vrlina. Kao i sveštenici, koji ih teše i uveravaju da je nesreća sreća.

Jeste li ikada pomislili na to, Eduardo?

Pa dobro, jesam, koji put.

I šta ste pomislili?

Ništa, niti se sećam.

Ali, nije se ni osećao velikim čovekom. Postojao je trenutak, učinilo mu se,

kad je to zamalo osetio, ali shvatio je to tek mnogo kasnije, kada je prilika već prošla. Mislio je da je tako sa trenucima, ko bi ih znao prepoznati dok traju, a ne kad su već prošli. Ko bi mogao znati, probati, zadržati? Da se sada navikao da bude onaj koji jeste i da se niko ne oseća velikim, osim u tom retkom, kratkotrajnom trenutku, kada prelazi iz jednog stanja u drugo, kada raste – kao što raste reka, mislio je, kao što odjednom nastane reč. Da se više nikad neće osetiti velikim čovekom – da je propustio jedinu priliku. Daj Bože, kad bi mogao da počne sve iznova, kad bi barem mogao iznova biti na ivici da...

Da je to postigao a onda izgubio.

Ponosan je, jer je naučio mnogo o slikama. Već je sposoban da nesumnjivo uoči razlike između Murilja i Zurbarana, na primer, ali ipak ne može da uoči razliku između pravog i Šodronovog Murilja, i to ga smiruje.

Ponosan je na svoju biblioteku. Sve su to Mercedesine knjige, kao i one koje je kupovao tih godina, zbirka knjiga o umetnosti koju sad stvara uz izgovor da mu trebaju za posao. Samo bi želeo da ima više vremena da ih čita, jer mu za organizovanje sopstvenog života treba dosta truda.

Ponosan je, jer, s vremena na vreme, pretpostavlja da mu se vratila pomisao koju je nekad imao, a potom je zamrzio, pomisao da će jednom biti takav kakav jeste. Ta pomisao je sada ono što ga najviše smiruje.

I ponekad zaboravi da je njegov život tako nov. Da će neki pomisliti da nije njegov.

I ponekad mu na pamet padne ideja – čudno je to zvati idejom – da možda još uvek nije kasno da ima sina. Jednom se pitao da li bi mogla Amelija... ali misli da se ne bi znalo čije je dete, dete Eduarda de Valfijerna, jedan lažni sin. Posle misli da su sva deca, svakako, nečija. A, pre svega, misli kako je čudno to i pomisliti i poželeti. Da se nešto promenilo više nego što je očekivao, i misli da mu se sviđa, ali nije siguran. Nije siguran.

Ne, nije siguran.

Ponekad misli da, uprkos svemu, Valfijerno neće nikada moći da bude siguran.

Ja imam dosta prijatelja. Dal' znate to? To je ono u čemu je razlika: imati ili nemati prijatelje, biti ili ne biti deo nečega. A ja imam dosta prijatelja. Poznajemo se oduvek. Više se i ne sećamo kada smo se sreli, jer smo uvek bili zajedno. Takve prijatelje čovek može zamoliti za bilo šta. To su vrlo pristojni ljudi, moji prijatelji. Neki od mojih prijatelja.

Da, naravno. Ja takođe imam nekoliko prijatelja, ali pošto sam živeo toliko godina u inostranstvu...

Eto. Kao što sam vam rekao, moji prijatelji su ugledni ljudi. A neki nisu. Valja imati i takve.

Da, razumem vas.

Ne, ne verujem da me razumete. Stvar je u tome što sam to istraživanje izveo preko svojih prijatelja. Znam sve o vama, Bonalja.

Šta? O čemu mi pričate?

Ne pravite se ludim a, pre svega, ne pravite mene ludim. Ne stiže se do položaja, ako si lud. Vi ste verovatno pomislili da smo svi idioti. Da vi možete tako da se pojavljujete, niotkuda, da kažete da ste markiz, da dolazite iz Pariza i da čak kažete da ne znate gde su slike za koje kažete da ste ih videli, Bonalja. *Mlekarica* u Luvru... mnogo vam toga nedostaje i, izvinite što ću vam reći: jedini idiot ovde ste vi.

Ali...

Ne, bez toga „ali“. Ja sam već previše toga čuo. Sada vi slušajte mene. To vam ide u prilog, ako hoćete da preživite. Ako vas zanima da preživite, ako vam nije svejedno. Vrlo je jednostavno: ili ćete mi dati sve svoje slike ili ćete biti uhapšeni zbog lažnog identiteta, da kažemo za početak. To je samo nekoliko godina zatvora. Posle, ako imate sreće, bićete prognani. I ima još toga, naravno da ima.

Izvinite, ali ne znam o čemu mi pričate.

Znate to vrlo dobro, Bonalja, previše dobro.

Znojio sam se. Nekoliko dana pre toga, Marijano de Aliaga mi je rekao da je zainteresovan za jednog Riberu koga sam mu ja spomenuo; dogovorili smo se da mu donesem sliku kući. Bilo mi je čudno što insistira da dođe kod mene i bilo mi je teško da mu objasnim da bih više voleo da ja dođem kod njega. Najzad je prihvatio i tog popodneva pojavio sam se sa malom

slikom pod miškom. Bio je to portret jednog franjevca naslikan u kjaroskuru, jagodice rumene od vina, skoro izopačen osmeh. Šodron je napravio izvanredno delo. Nadmašio je sam sebe, jer njegov portret franjevca nije bila kopija jedne postojeće slike, već original – original Hosea Ribere koji je naslikao Šodron.

I Aliaga ga je smatrao veličanstvenim, neverovatnim, ili mi je bar tako rekao, da je Ribera kao niko drugi slikao ljudsku dekadenciju, da je to možda radio kako bi doterao do vrhunca slavu Gospoda, ali da niko kao on nije umeo da uobliči srozavanje i stranputicu. Da je bio slikar kakvog je ovaj svet zasluživao, a da je živeo u naše vreme osudili bi ga, jer je previše opasan: zbog rušilačkih namera i neukrotivosti. Likovao sam. Pažljivo ju je proučavao, sa zadovoljnim izrazima lica, kao kada se gleda konj ili kobila. Oči su mu sijale dok je gledao sliku.

Kao što sam vam rekao, jednostavno je: ili ćete mi dati sve svoje slike ili ćete biti uhapšeni.

O čemu mi pričate, Aliaga? O kojim slikama?
Za početak o ovoj koju imamo ovde.

Šodron mi je rekao da je kopiranje slika glupost, da ono što ga zanima sve više jeste da stvara. Ne da falsifikuje jedno delo, već da falsifikuje postupak autora, govorio je. I da falsifikuje nekoliko dana njegovog života, onih koje je provodio razmišljajući o tim temama, praveći skicu za neku sliku, završavajući je. Da je želeo da stvori slikarevu sliku. Da napravi ono što je taj slikar mogao da napravi. Ne ono šta je napravio, ne šta je mogao da napravi, već šta je morao da napravi, dela bolja od svojih, jer čovek sada zna – govorio mi je Šodron – ja sad znam ono šta bi on mogao napraviti, ali nikad nije napravio. Šodron me je ponekad plašio, jer je postajao ohol.

Ja znam da ima još, Bonalja. Za početak, ostavite mi ovu...

Ali ako je lažna, gospodine, zašto je želite?

I dalje me smatrate idiotom? Već sam vam rekao da ne bih bio na ovom položaju da sam idiot. Hoću tu sliku, hoću i ostale. Neću dozvoliti da

prevarant kao što ste vi i dalje vara pristojne ljude.

Ali..

Bez toga „ali“. To je vaš život. Ja vas neću pitati odakle dolaze i gde ste ih ukrali. Za sada mi nije važno, jer to nije moj problem. Vi ćete mi ih dati. Za nedelju dana ih hoću ovde, sve. Ja ću se pobrinuti da se daju onome kome pripadaju.

Hodao je gore-dole satima. Pojavio se u Šodronovoj kući u jedan noću i probudio ga povicima. Da su nas otkrili i da moramo otići. Kako, objasnite, molim vas, objasnite mi o čemu pričate. Sada nema vremena, moramo da idemo, kaže mu, uzbuđen, a onda kada se smirio: ako ne odemo iz Buenos Airesa, završićemo u zatvoru. Aliaga? Da, Aliaga. Šodron mu kaže da mu je taj kicoš uvek izazivao nepoverenje, i kaže mu da se smiri, da pričeka, da mu sipa vino, da sednu i razmisle.

Ali, Valfijerno mu kaže da nema o čemu da se razmišlja, da moraju nestati što je pre moguće, da je to jedini izlaz, da možda treba da odemo kod Mendose i tamo vidimo šta možemo da uradimo, možda da pređemo u Čile, ko će ga znati, ali zasad moramo biti daleko. I Šodron nekoliko minuta čuti. Valfijerno je zatvorio oči pokušavajući da ne gleda platna koja se gomilaju na zidovima, svoje blago koje se pretvara u optužbu, rušenje svoga života upravo u trenutku kad...

Za tri dana isploviće brod za Avr.

I šta s tim?

Kako šta, Valfijerno? Možemo se ukrcati na taj brod i pobeći u Francusku.

U Francusku?

Da. Zar to nije mesto gde ste živeli mnogo godina?

Ne zajejavajte, Šodron.

Ozbiljno, Enrike. Ne mislim da imamo mnogo mogućnosti. Osim toga, novcem koji imamo, možemo preživeti nekoliko meseci u Parizu. A posle ćemo već nešto smisliti, ne čini vam se?

Ono što mi se čini jeste da vi ništa ne shvatate, Šodron. Kog ćemo đavola raditi u Parizu? Šta da radim ja u prestonici?

8.

Misli da će svako ko ga bude video primetiti da to odelo nije njegovo. Da mu ne pristaju to crno odelo, plava kravata i slamnati šešir. Iako je odelo korišćeno i dotrajalo, vidi se da mu ne priliči i misli kako ga prolaznici s kojima se susreće gledaju, nešto primećuju, da će neko posumnjati. Mora sam sebi da kaže nekoliko puta u toku te kratke šetnje da neće, da nema smisla. Da kaže sebi da, na sreću, ovaj put to je sreća, on je tip osobe koga niko ne pogleda dva puta i da je Valeri bila u pravu kada mu je rekla da ne želi više da ga vidi i kako je čudno što je uopšte bila s njim. A posle: pa dobro, ne tako čudno. Ona me je znala videti i to ju je činilo posebnom. Kapi znoja slivaju mu se iz šešira.

– Ulaznice. Ovde oni koji moraju da kupe ulaznice. Onamo u red za ulazak.

Nedelja je. Već je tri sata popodne i jeziva je sparina, čak je i za avgust previše vruće, ali već su pisale novine da će leto 1911. ući u istoriju. Vinčenco Peruđa ulazi u Luvr iz centralnog dvorišta, na vrata Denon i zapljuskuje ga svež vazduh. Peruđa je iznenađen što vidi toliko ljudi. Ponekad se čudi koliko ljudi ima na svetu i toliko različitih, a jednom se čak pitao čemu služe. Ali ovog popodneva je iznenađen što vidi na stotine njih koji prolaze pored njega kroz ulazna vrata muzeja. Verovatno traže svežinu unutar ovih ogromnih senovitih dvorana, misli, a posle ne: taj mlađani par – on u beloj košulji i ona obučena u belo, hodaju držeći se za ruke, verovatno su došli da se miluju, i ta grupa od sedmoro šezdesetogodišnjih Nemaca koji toliko skoncentrisano slušaju šta im čita vodič verovatno vole umetnost ili slikarstvo, i taj brkati otac porodice sa svoje četvoro dece verovatno ih nije više trpeo u kući, i te dve četrdesetogodišnje Amerikanke verovatno traže muškarce i tako, toliko njih, ali svi, misli Peruđa, prolaze bezbrižno, ovde su kao što bi mogli biti na drugim mestima, znaju da će se za sat vremena muzej zatvoriti i oni će otići svojim kućama, svi sem njega. Peruđa ne pomišlja da za bilo koga od njih i on deluje kao da se šeta, i da onda bilo ko od njih može, kao on, da sakrije ko zna šta, kakve god skrivene ambicije da ima. Više nego zavist, oseća

neku vrstu samoće, čuđenja, i posle, te noći, misliće kako bi mu, da nije takav idiot, da ima malo više mašte, u tom trenutku palo na pamet da se vrati u svoj pansion i ko zna, još bi to mogao učiniti. Ali tada mu to ne pada na pamet i on nastavlja da hoda.

Hoda u gomili koja ga ljulja. Odjednom shvata da mu ova preterana masa ljudi odgovara. Svi pričaju. Čudno je, misli on, kako prošaputane reči toliko ljudi mogu da se pretvore u buku. Svako jasno kaže jutro, brod, slika, ohpariz, mojasesetra, besumnje, i sve zajedno se pretvara u strahovitu buku, misli: čudno je. Čudno je: nikad ne misli na te stvari. Možda nije baš tako, a sada mu smeta gužva, jer je pomalo nervozan. Ne, kaže u sebi, ja nisam nervozan. Ali nije siguran. Možda bi i trebalo biti. Ne zna šta je bolje.

Ne zna, ali već stoji pored monumentalnog, pregolemog stepeništa: još jednom, jer već nekoliko meseci ne prolazi ovuda, misli u sebi kako je grandiozno. I svodovi, freske, stubovi, mermer. Ogledala, naročito ogledala. Peruđa gleda oko sebe i misli koliko mora da su impresionirani svi ti ljudi. On nije toliko, jer to već poznaje, ali svi ti ljudi sigurno jesu, mora biti da su zaljubljeni, ja to, na sreću, već poznajem, pa ipak me impresionira, mene impresionira, koji sam Italijan i dolazim iz zemlje careva i crkvi toliko oslikanih da me impresioniraju, nadam se da se braća ne plaše. Sigurno da braća nisu nikad dolazila, misli: kamo sreće da se ne uplaše i da će doći na sastanak.

– Gospodine, da li znate gde se nalazi *Miloska Venera*?

– Ne, kako bih znao. Pitajte čuvaru.

Peruđa se uputio ka stepeništu koje vodi na prvi sprat i čini mu se da ga jedan čuvar gleda. To mu smeta. Ne brine se zbog toga što bi ga čuvar mogao prepoznati, već što vidi na njegovom reveru žutu pločicu, znak nečega. Peruđa vrlo dobro zna da je žuto prava getatore boja i stavlja levu ruku u džep pantalona da bi pipnuo levo jaje, a da to niko ne vidi. Onda svakako uzdahne i nastavi mirnije. Iako je tačno da ga je čuvar koji ga je video mogao prepoznati, on ga se ne seća, ali čuvar bi ga se svakako mogao setiti od prošle godine dok je ovde radio. Bilo bi neobično da baš nema sreće, misli, i odbacuje tu pomisao.

Bila je to slučajnost. Sasvim slučajno je njegov tadašnji gazda dobio

posao da postavi stakla na najpoznatije slike u muzeju. Bila je to, misli sad, čista sreća, i čudi se, jer on nikada nije imao sreće. Da, zna to, ne voli da prizna, ali je tačno da nikada nije imao sreće u životu, zbog toga mora da toliko pazi na sve šta se događa. Kamo sreće da je sreće kakva je sinjorova, misli: vidi se na njemu da je ima dovoljno za svakoga. Ali to što je njegov gazda sklopio posao da postavlja stakla jeste bila sreća, misli u sebi, osim ako, misli, i... ne želi dovršiti misao. Za svaki slučaj. Bolje je da ne misli na to, pogotovo na dan kao što je ovaj. Bila je sreća što su se upravo onda direktori muzeja uplašili, jer je gomila puštenih ludaka počela da atakuje na slike, kao da nema ničega drugog na šta bi atakovali. Onda su uplašeni direktori odlučili da zaštite svoje najčjuvenije slike staklima. Peruđa ne zna, ne mora da zna, da je odluka izazvala skandal: proteste u otmenim salonima, pisma novinama zbog ovog strašnog napada na klasičnu umetnost, a jedan mladi romanopisac je doneo svoju četku i britvu i obrijao se u odrazu tih stakala. Ali Peruđa to ne zna. Zna da ga je njegov gazda poslao da napravi drvene sanduke za zaštićene slike i da je posle, u toku nekoliko meseci, svakoga dana išao u muzej da dovrši montiranje. Onda je imao vremena na pretek da sazna kako se odvijaju stvari u toj palati, i zbog toga ga je, jasno je, sinjore potražio za taj posao. Zato se danas Peruđa obukao svečano, kako mu je rekao sinjore, i sako mu smeta, i misli, na trenutak misli da je sinjore možda pogrešio što mu je naredio da ga obuče, i da se sinjore prevario i što se drugih stvari tiče, jer ko zna ko je taj gospodin koji mu je sve to naredio, taj gospodin u koga se uzda toliko da se upleo u ovu glupost i ko zna ko je on. Ali gleda oko sebe i vidi još ljudi u odelima i misli da je sinjore bio u pravu, da se pojavio u muzeju bez svog sako skrenuo bi dosta pažnje na sebe i da je svakako bio u pravu, te namešta plavu kravatu.

– Sveta Marija, majko Božja, moli se za nas grešnike...

Šapuće Peruđa pokušavajući da ne miče usne dok ulazi u dvoranu Dišatel i oseća se ohrabreno.

– ...sada i u času smr...

Kaže i odjednom zastaje, jer svako zna da u okolnostima kao što je ova najbolje je ne pominjati smrt, bolje je ne prizivati je. U sali Dišatel nikada nema mnogo ljudi, zbog toga su je Peruđa i sinjore izabrali, zato, i zbog

sobička. Dok ulazi u dvoranu tu je jedan mladi par – još jedan, misli, od onih koje ništa od ovoga ne zanima, tri starije gospođe dostojanstvenog izgleda, nijedan čuvar, a u dnu, uz tu ogromnu sliku dva brata Lančeloti. Peruđa uzdiše s olakšanjem i odjednom se zabrine. Očekuje da su braća zapamtila da ne treba da ga pozdrave niti da načine neki gest prepoznavanja, kao što im je rekao prethodne noći u bistrrou kod Berte. Nije siguran, jer braća su priglupa. Ali im je to rekao toliko puta da su možda shvatili.

– A šta ako se nešto desi?

Pitali su ga.

– Šta, na primer?

– Ne znam, stvari koje mogu da se dese, nešto. Da nas pitaju šta radimo, da te šćepaju, da bude neki čuvar sve vreme tamo.

– Ništa, vi se pravite ludim.

Rekao im je i odmah se pokajao, ali oni nisu ništa rekli. I insistirao je na tome da ga ne pozdravljaju i da stoje u dvorani dok im on ne da znak. Tri sata je i dvadeset pet minuta. Još trideset pet minuta do zatvaranja – treba ubiti vreme. Peruđa se zaustavlja iza braće koji se prave da gledaju veliku sliku, i on gleda njihovu sirotinjsku, ofucanu odeću. Svi će svakako shvatiti da oni nisu odavde, misli, i onda ponovo pomišlja da i on sam verovatno izgleda tako i to ga brine. A kao vrhunac svega, sako mu je prevelik da bi sakrio paket sa alatom. Ali u dvorani Dišatel nema nikoga, sem tri žene i Peruđa se pravi da proučava detalje na slici. Pretvarajući se i dalje, zaustavlja se da je pogleda i trgne se. To je veoma velika slika, naslikana tamnim bojama, mnogo smeđe i crvene, na kojoj je u agoniji Isus Hrist pored dvojice lopova. Peruđa se krsti: upravo tako, pored dvojice lopova. Peruđa gleda braću, pokušava da bude smiren, proklinje trenutak kada je prihvatio da se uplete u ovu priču i izvinjava se pred Isusom zbog uvrede.

– Ave Marija, prečista, bez greha začeta...

Mrmlja sada i ponovo gleda na svoj sat. Tri sata je i dvadeset sedam minuta i tri gospođe polako odlaze. Dvorana Dišatel ostaje pusta.

– Hajdemo, sada.

Šapuće Peruđa i sva trojica hodaju bešumno prema severoistočnom ćošku dvorane, kao da bi ih neko mogao otkriti zbog buke. Tamo su,

pokrivena među reljefnim vencima, vrata veličine čoveka. Peruda napipava skrivenu bravu i obrađuje je svojim džepnim nožem. Tokom minuta koji se odužio, brava se otvara.

– Idemo, unutra, unutra.

Kaže Peruda i sva trojica ulaze u neku vrstu mračnog sobička, natrpanog stvarima koje još uvek ne vide. Zatvaraju vrata. Peruda se naslanja na zid i njegov uzdah odzvanja kao grmljavina.

9.

– Čudno je to što on kaže da ste vi bili taj koji ga je nagovorio da se pretvori u Valfijerna.

Rekao sam i shvatio da sam izgovorio glupost. Šodronovo lice se pretvaralo u sliku gneva.

– Izvinite, nisam hteo to da kažem. Ali priznajem da me je iznenadilo kada mi je to rekao.

– Zašto? Zato što on deluje tako divno i prikladno, a ja sam starac zakopan u fotelji?

Šodron je vikao. Taj gospodin, koji je delovao kao da ne može naglasiti jednu reč više od druge, vikao je na mene. Na svoj način, gotovo ne podižući glas, stisnutih pesnica na stranicama fotelje s cvetnim dezenom, naglašavajući svaki slog. Vikao je, a oči i ostali deo lica rastužili su mu se, kao da je to poraz što pribegava takvim ispadima.

– Zato što ste vi takav novinar koji ne može da vidi dalje od svog nosa, novinaru? Zato što ne možete shvatiti da je bilo vreme kada je vaš junak bio nesretnik? Ili zato što to jednostavno ne možete da shvatite?

S vrata kuhinje gledala nas je Ivanka. Mene je gledala prezrivo. Noge su joj bile debele i raskrečene. Stajala je spremna na dvoboj. Bliskost koju sam postigao tokom više sati intervjuja počela je da nestaje, baš sada, kada sam morao da mu postavim osetljiva pitanja. Da bih ga ponovo odobrovoljio, zapitao sam ga kako mu je palo na pamet ime Valfijerno:

– Zar zaista mislite da je ta besmislica pala meni na pamet?

Opet sam se prevario, ali iz nekog razloga koji nisam uspeo da shvatim Šodron se smirivao:

– Ne, to je bio on, ko zna odakle je izvukao to ime. Štaviše, ja sam ga od toga odgovarao, kao što sam ga odgovarao od toga da se predstavlja kao markiz. Ali gospodin je tako želeo. Govorio je kako su Argentinci previše glupi da bi se išta prepustilo njihovoj mašti. Ako želiš da nešto razumeju, moraš im to reći doslovno. I u tome smo se, svakako, složili.

Šodron je začutao, ali je nešto nagoveštavao. Onda je odlučio da kaže:

– Izvinite, Bekeru, na onome što sam vam malopre rekao. Želim da

verujem da više nije važno, ali izgleda da u svemu ovome postoje pitanja koja ne mogu da izbegnem.

– Da li se on mnogo promenio kada je počeo da se zove Valfijerno?

– Malo je je reći mnogo, novinaru. Da vidimo da li me razumete. Kada sam ga upoznao, bio je jedan od onih ljudi koji su zaključili da su već sve pokušali i da ne žele da idu dalje, da će pokušavati da ostanu tamo gde jesu, jer tamo je sve...

Zakleo bih se da mi se na licu nije odražavalo šta mislim, ali je Šodron to verovatno i pročitao, zato mi je i odgovorio. Napad besa već je bio prošao. Sad mu je glas bio umorniji, gotovo popustljiv. Bes se pretvorio u olakšanje:

– Ne, ne varajte se, posve je drugačije. Ja sam jedan starac, bolestan sam, imam ovu kuću, novac u banci i ženu koja kaže da me voli. On je tada imao tek četrdeset i nešto, brojao je snošaje u javnoj kući i živeo kao pas, Bekeru, kao pas. Ne znam jesam li bio jasan.

Bio je, ali je nastavio. Počeo je da mi objašnjava da čovek još pravi planove i veruje da će biti neko drugi kada na licu nema oblike. To je rekao: „kada nema lice puno oblika“.

– Kažem, kada se na licu primećuje samo nos. Jeste li videli kako se posle lice oblikuje na mnogo crta, obraze od usta razdvoje dve usečene crte, podbradak se pretvara u pojedinačnu celinu, čelo postaje mekana kaša? Dobro, kada se lice ispuni oblicima, čovek počinje da misli da nema više nikakvih planova. Zar niste to primetili?

Rekao sam mu da jesam, naravno, i što je moguće opreznije zapitao da li zna zašto je Valfijerno želeo da ostane u toj javnoj kući, zašto nije želeo da promeni svoj život, i Šodron mi je odgovorio kako je pokušavao da uveri samoga sebe da je dokučio određenu mudrost:

– Imao je običaj da kaže ono što sam vam već rekao, da može da se zadovolji svojim snovima, svojom maštom, i da samo budale pokušavaju da pretvore snove u stvarnost. Govorio je da on to zna i da mu nije potrebno više od onoga što ima.

– Nije mu bilo potrebno ili se nije usuđivao? Ovako, sa strane gledajući, liči mi na prestravljenog čoveka, a voleo bih da znam zašto.

– Oprostite, da li ste vi došli kod mene da bih ja pričao o njemu?

– Ne, naravno da ne. Došao sam da biste mi pričali o sebi i o onome šta ste zajedno radili.

– To se samo tako kaže – raditi zajedno. Postojao je trenutak u kome je on počeo da radi, a ja sam samo mogao da ga pratim.

Iv Šodron je šapatom pozvao Ivanku, tako da samo jedna supruga iza kuhinjskih vrata može da ga čuje, i zamolio je da nam donese kafu. Ona mu je rekla da ne treba da koristi ovu priliku i da dobro zna da ne može piti kafu u ovo vreme.

– Ženo, nisam te pitao da li smem da pijem kafu. Zamolio sam te da doneseš dve kafe.

Rekao joj je Šodron tako neobično nežno. I počeo je da mi priča kako su on i Valfijerno došli u Pariz gotovo bez novca, da se nisu usudili da ponesu slike iz straha od carine i da su jedva uspeli da se smeste u nekakav stančić s jednom prostorijom gde je on uredio svoj atelje. Međutim, Valfijerno je stupio u kontakt s nekim Argentincima i ubrzo našao nekoliko mušterija za njegove Murilje i Ribere.

– Meni je u Parizu bilo veoma teško. Ne znam, Bekeru, da li se to vama nekada desilo da se vratite na polaznu tačku a da niste uspeli ništa da postignete. Osećao sam se kao dvadeset godina ranije, kada sam morao da odem, i sve je bilo isto. Bilo je veoma teško. Za mene je to bilo veoma teško. Zna li kako sam shvatio da je nešto krenulo loše?

Upitao me je Šodron i zastao, jer je njegova žena ulazila noseći poslužavnik s kafama. I između njih se nešto desilo, jer on nije više želeo da ga ona čuje. Nastala je neprijatna tišina. Kada se ona vratila u kuhinju rekao mi je da je sve propalo kada je on prestao da traži.

– Da, ne pravite takve grimase. Živeli smo u tom ateljeu. To je bio haos. Dve osobe u vrlo skućenom prostoru, uz sav moj pribor za rad. Vrlo često sam gubio stvari i onda bi ih tražio. Kada bi se osećao dobro, tražio sam ih smiren. Kad god bih nešto zagubio, ja bih tražio. Hoću da kažem da bih svuda gledao i prevrtao. Sve dok jednog dana, ne znam šta se desilo, pomislio sam da ne moram da tražim, da moram da razmišljam. Neko vreme izgledalo je da sve ide bolje, jer više nisam tražio. Ako bih izgubio neku boju, više ne bih pregledavao gomile staklenih bočica, ne. Pokušao bih da se setim kada sam je poslednji put koristio, šta sam odatle pomerio i odmah

bi pronašao boju. Možda vam se čini da je to glupost, novinaru, ali od onda je sve počelo da se ruši.

Iv Šodron je začutao. Bio je daleko u mislima. Činilo mi se da gleda sliku *Bogorodice sa detetom* kao da je i tamo bilo neko rešenje, a možda i nije. Posle sam mislio da je ta pomisao da se pronalaze rešenja u svemu nešto previše francusko.

– Čim smo prodali nekoliko slika i zaradili nešto malo novca on se osamostalio. Mislim da me nije više podnosio. A ja mu nikada nisam prebacivao da je sve to s njim bila moja ideja. Ne, ja nisam bio od onih koji se sve vreme hvale onim šta rade, ne, nikako.

– Ali nastavili ste da radite zajedno.

– Naravno, jer da nismo, vi ne biste bili ovde. Vi ne biste došli kod mene da smo mi prodali nekoliko manje-više dobro napravljenih kopija španskih baroknih majstora, novinaru. Došli ste kod mene, jer znamo već da je njemu pala na pamet ta genijalna ideja. Ali vas uveravam: to se dogodilo, jer se on u Parizu na kraju pretvorio u Valfijerna.

Rekao mi je da je to bio proces koji je započeo u Buenos Airesu, ali je onda još uvek odavao utisak da sve vreme gleda iza sebe, da se boji da će ga neko otkriti.

– Kada smo došli u Pariz, naprotiv, prošli su ga svi strahovi, jer tamo je bio svakako svoja ličnost, poverovao je da je taj izum markiz De Valfijerno bio moj. Zar nije besmisleno? I zar nije još besmislenije što nas, zahvaljujući tome, svet pamti, a ne zna koga pamti?

Rekao mi je, i učinilo mi se da je njegovo strpljenje pri kraju. Ali još uvek je bilo nekih stvari koje je hteo da mi kaže: da je usred njegovog lošeg raspoloženja počeo da oseća da kopija sve više zauzima svoje mesto. Više nije hteo da mi priča priče. Hteo je da mi priča o svojim teorijama. A meni su još uvek nedostajali odgovori na važna pitanja.

– Ne znam da li ste to možda primetili, Bekeru. Ono što se dešava jeste da napredak tehnike, progres, sve više odvodi svet ka kopiranju. Zamislite, ranije, da bi se nacrtao plan jednog grada trebalo ga je smisliti. Sada se popnete na jedan od onih globusa, gledate ga i kopirate. Sve se vidi i još će se videti. U mojoj profesiji ima mnogo nepripremljenih takmaca, jedna rulja jeftinih imitatora. Ja sam to shvatio tada, novinaru, i shvatio sam takođe da

kopija nije imala ugled kakav je zasluživala. Kopija je osnova civilizacije. Ne znam da li ste to primetili.

– Ne, ali ako...

– Ne prekidajte me, molim vas. Kažem vam da nije kopije svet ne bi postojao. Sve bi vremenom nestalo. Mi smo prolazni. Ni original ne traje. Neophodno je kopirati ga da bi opstao. Sin kopira oca, kovač prethodnog kovača, čekić kopira čekić, pile svoju kokošku: svi kopiraju. Sin, kojeg je kopirala umetnost prirode, jeste nesavršena reprodukcija svog oca, gde se njegova majka uplela manje ili više. Bez kopije ne bi bilo kulture, ne bi bilo društva, ni tradicije, samo bi postojale životinje: metež individua bez istorije.

Šodron se sve više zanosio, preobražavao. Imao sam neprijatan osećaj da je godinama smišljao ove rečenice, a da nije imao kome da ih kaže.

– Da nije kopije trebalo bi sve ponovo smisliti, sve vreme. To bi bila jedna revolucija gora od svih revolucija. Da nema kopije, kažem vam, revolucija nikad ne bi prestala. Zamislite, ako je svet već jedan kaos takav kakav jeste... Rusi, Nemci, svi oni, kopija je red, jedina garancija da red opstane.

– Oprostite, Šodron. Pričali ste mi da ste onda, kada ste odlučili da učinite ono sa *Mona Lizom*...

– Nisam vam pričao ništa o tome, novinaru. Ne pravite me ludim. Jedino što sam vam rekao jeste da postoji strašna nepravda u svemu tome. I sami znate da je jedan umetnik koji kopira sposobniji od onoga koga kopira. Kopirani umetnik nije učinio ništa, samo je pustio na volju svoje instinkte. On čini ono što iz njega izlazi, što može da učini. Nasuprot tome, onaj koji kopira, ulaže trud, muči se kako bi postigao ono što je drugi napravio nehotice. A pričali smo o umetnosti, ako sam vas dobro razumeo.

Šodron je začutao kao da izaziva. Nije me gledao. Nije me gledao uopšte, ali video je nešto. Potom mi je rekao da pridem, da hoće da mi kaže nešto vrlo važno: jednu tajnu, rekao mi je, koja čak može vredeti dosta novca. Rekao mi je da su bila teška vremena dok je slikao svoje *mona lize*, da se osećao oslabljenim i da nije voleo to što radi.

– To sam radio celog života, dal' me razumete, i odjednom, to više nisam voleo. Ne znam da li se vama to ikada dogodilo, ali nema ničega

strašnijeg.

Rekao mi je i da tada više nije mogao da podnese pomisao da njegov rad bude toliko ignorisan, i da je doživeo trenutak taštine – i da se pokajao, ali nije se kajao, da ponekad jeste, ni sam ne zna, i da je ostavio svoj trag na svojim *mona lizama*.

– Ko god to zna, mogao bi ga prepoznati. Dovoljno je potražiti to iza osmeha, tog čuvenog osmeha. Iza osmeha su dva očnjaka, novinaru, dva crvena očnjaka. Treba ih potražiti, tamo su.

Rekao je i omakao mu se grohotan smeh. Bio je to debilan i brutalan smeh. Smeh nekoga ko se vrlo gorko smeje samome sebi. Ja nisam znao šta da kažem. Davao mi je prve izvanredne plodove, dokaz koji sam toliko dugo tražio.

– Ne, novinaru. Ne verujte mi. To su gluposti, ne, ne obraćajte pažnju na ono što vam pričam. Ponekad dozvolim da me ščepa nešto što me izjeda iznutra. Zna li šta je istina u svemu ovome? Imam zadovoljstvo koje malo ko ima: znam da nisam dozvolio da me pobedi jedno delo. Već sam rekao svojoj gospođi kakav epitaf treba da mi stavi na grob. Želim da mi stavi ono što je Stendal napisao o Svetom Pavlu: da je pravi umetnik onaj koga je nadmašilo sopstveno delo. Mene je moje delo gurnulo u zaborav. Ja nikada ne bih podneo da budem bolji od sopstvenog dela. Možete li da zamislite nešto gore od toga, novinaru, nešto više ponižavajuće?

Rekao je i pogledao svoje ruke naslonjene na čipke koje su prekrivale stranice fotelje. Ruke su mu bile snažno zgrčene, a prsti su mu ličili na nožice pauka.

– Toliko puta sam mu to rekao, novinaru, a on to nikada nije shvatio. On to nije mogao da shvati.

Iv Šodron je začutao i sada mi je, svakako, delovalo da mi je već ispričao sve što je hteo. Ali ja sam morao da budem uporan na sve načine:

– Kako vam je palo na pamet to sa šest *Mona Liza*? Kako ste organizovali posao?

– Nemojte da mi dosađujete nevažnim detaljima, preklinjem vas. Već je kasno.

Ivanka je opet stajala pored kuhinjskih vrata i gledala me začuđeno i zaprepašćeno. Ili je možda gledala njega. Pročistio sam grlo i mnogo mu se

zahvalio. Rekao sam mu da ga više neću uznemiravati i da je bio veoma ljubazan što me je primio. I pomislio sam još jednom da li da mu kažem da je Valfijerno pokojan. Video sam da je skrhan, te mi je palo na pamet da mu možda kažem nešto veselo. Nisam znao šta. Tiho sam ustao. Potom sam mu ponovo rekao da sam mu mnogo zahvalan na tome što je izdvojio vreme za mene.

10.

Čuju korake, zadržavaju dah. Koraci idu ka njima. Vinčenco Peruđa pokušava da ih razazna. Deluje mu da se radi o samo jednoj osobi, da su koraci odlučni, kao da uljez vuče noge. Čini mu se da to može biti neki starac. Koraci i dalje napreduju. Koliko god on dugo razmišlja oni i dalje napreduju i već odzvanjaju blizu. Peruđa misli na žutu čuvarevu oznaku i kako se sve u životu plaća. I da je znao da ne treba da se petlja u nešto ovakvo. Još jedan korak.

Peruđa se seća da je jednom video zvezdu padalicu. Čuje korake i iznenađen je koliko toga može da se seti za tako kratko vreme: zvezda padalica. Vinčenco Peruđa je imao oko četrnaest, petnaest godina, ko će znati, kad godine na selu deluju toliko slično. Peruđa je tada još uvek živeo na selu i otac ga je vodio sa sobom da radi na polju. Devojke bi mu se smejale zbog njegovog glasa i te letnje noći video je zvezdu padalicu. Sledećeg dana ispričao je to svojoj baki, očevoj majci; baka ga je zapitala da li je zamislio želju. Baka je već dosta bila slabašna, ali bi razgovarala sa njim kao da je i dalje ugojena, arogantna, puna reči. I, pikolino, koje su tvoje želje? Kakve želje, zapitao ju je Peruđa, i baka je prasnula u grohotan smeh: kako možeš biti tako glup da ne znaš – kada se vidi zvezda padalica možeš da poželiš tri želje. Baka se smejala, lupala se rukama po bedrima. Sedela je ispred kuće, pod vinovom lozom, na stoličici od slame i udarala se po bedrima: kako možeš biti tako glup, govorila mu je, i da ne može da veruje da njen unuk to ne zna i da je izgubio veliku šansu, da se zvezde padalice ne vide svakog dana, pikolino, čak ni svake godine, ko zna da li se vidi jednom u životu, a ti si propustio šansu, Vinčenco, kako možeš biti tako glup. Tako glup, seća se sada Peruđa, a koraci se sve više približavaju. Tako glup: životna šansa, misli, kao uvek, tako glup, tako propuštena prilika i sada ovde, zatvoren u ovom mračnom sobičku i koraci koji dolaze, tako glup, kao i uvek, i šum koraka, sada propuštena šansa, ovde zatvoren. Ne diše.

Kada se koraci udaljavaju, oni ostaju ćutke nepomični još nekoliko minuta. Ne znaju koliko; kada se usudio da progovori Peruđa kaže da su se

spasili:

– Zar ovamo ne dolaze noćni čuvari?

Upita ga Mikele Lančeloti tonom kojim mu prebacuje.

– Nikada ne dolaze, ali možda sada dođu. Ne brini se, već je otišao.

Neće se vraćati.

– Kako znaš da se neće vratiti?

– Ne znam, pretpostavljam. Mislím, siguran sam.

– Daj Bože.

Kaže Vinčenco Lančeloti i Peruđa ga prezire, misli: šta on umišlja. Kad dvojica braće ne mogu sami da vežu ni konopac, misli: nije mu bilo druge nego da ih pozove za ovaj posao, jer nije mogao nikome drugom da veruje, jer bi svako drugi postavio previše pitanja i želeo previše novca i da bi čak možda pokušao da mu daje uputstva. Braća Lančeloti neće, Peruđa je radio s njima nekoliko poslova i u nekoliko radionica i znao je da možda malo gundaju, ali da bi na kraju poslušali i znali gde im je mesto. Vručina je. Pre nekoliko nedelja, u bistrou kod Berte, Peruđa je pitao sinjora da li bi mogao to sam da uradi, jer mu smetala je pomisao da uvlači još dvojicu u posao i sa njima deli novac. Sinjore se nasmejao i veoma ljubazno ga upitao da li stvarno misli da mu nije potrebna pomoć. Ne, ja to mogu da učinim sam, ta dvojica će biti teret, rekao je Peruđa i sinjore mu je rekao da i ne pomišlja, ko tu izdaje naređenja, neka čini šta mu kaže. Peruđa je oborio pogled i pristao, ali sada se na trenutke kaje.

– Pokušajte da zaspíte, ali stvarno, pokušajte da zaspíte. Noć će biti duga.

– Ovde da spavamo? Poludeo si, Vinčenco. Ko će ovde da spava? Kako možemo ovde da spavamo?

Primećuje se da su Lančelotijevi južnjaci, nespretni da nešto kažu bez bujice reči, misli Peruđa i prevrće očima. Sobičak miriše na ulja, glinu i terpentín. To je skladište gde slikari koji dolaze da kopiraju slike iz muzeja mogu da čuvaju svoje potrepštine; sve je ispunjeno mirisom i svaštarijama. Otvara oči. Ni on neće moći da zaspi. Nije mu udobno i oči su mu se navikle na mrak. Upravo je video dve prekrštene metle iza vrata. Zna da je to loš znak, ali se ne seća šta to znači. Da je njegova baka ovde, ona bi mu rekla. Peruđa dahće. Svet je prepun znakova koje on ne razume. Da se

barem potrudio da ih nauči: da je na njih obraćao pažnju. Ruke mu se znoje. Nikad mu se nisu znojile ruke. To je od vrućine, misli, i briše ih o pantalone, a one se i dalje znoje. Vrućina je jeziva i bole ga noge. Dao bi sve da ih opruži, ali nema gde. Mikele Lančeloti se i dalje pomera i to ga nervira:

– Vinčenco.

– Da.

– Rekao si nam da je sve lako.

– Jesam.

– Jesi li siguran?

– Jesam.

– Ne deluje tako.

– Jeste. Već ćeš videti. Ili se plašiš?

– Ja se plašim?

Još nekoliko sati, nekoliko sati. Peruđa pali šibicu: na njegovom satu je devet i petnaest. Napolju se sad već smrkava i oni moraju čekati dok ne svane.

– Vinčenco.

– Šta je sad?

– Ništa.

Kaže jedan od braće, Mikele. A drugi, Vinčenco, koja slučajnost da se zove Vinčenco, misli Peruđa, isto kao ja; u jednom trenutku to ih je zbližilo, a sada mu smeta. On je mislio da njih dvojica nisu isto. Vinčenco Lančeloti se brine za predaleku budućnost:

– Šta misliš, šta će učiniti kada otkriju krađu?

Vinčenco Peruđa ne odgovara. Sinjore mu je već bio rekao da će to biti strahoviti skandal, a i njemu se tako čini. Dok je radio u muzeju shvatio je da se svi prema toj slici ophode sa najvećim poštovanjem, većim nego prema drugim slikama, da je najviše čuvaju, da je gledaju drugačije. Njemu se ne čini da je ona drugačija od drugih, ali zna da, iz nekog razloga koji ne uspeva da shvati, ona jeste drugačija. Jednom, kada je u bistrrou video sinjora, usudio se da ga pita: izvinite, voleo bih da znam zbog čega je ta slika toliko važna. Sinjore ga je pogledao onako kako ga je gledala njegova baka, s tim prezirom koji on tako dobro poznaje, i ništa mu nije rekao. Ali

Peruđa zna za sebe da nije glup. Glupi su drugi, a on i njegovi prijatelji će ukrasti tu tako važnu sliku za koju im je sinjore rekao, on i njegovi prijatelji, on, glupak, i hajde da vidimo kakvo će lice napraviti ostali kada saznaju. Sutra, kada budu videli da je više nema. Sutra, kada je budemo odneli. Kada budemo izašli iz ovog bunara.

Markiz De Valfijerno

1.

Postoje mesta gde je biti markiz mala stvar. Mesta gde ja, začudo, to mogu biti.

Vi ne možete zamisliti šta je to bilo, Bekeru.

Šta to, izvinite?

To, da pobegnem iz Buenos Airesa. Upravo onda kada je delovalo da je sve na svome mestu, morao sam da nestanem za četiri dana.

Morali ste vi, ili vas dvojica? Koliko sam shvatio niste otišli sami.

Nije u tome poenta. Stvar je u tome što je to bilo tako naglo, tako neočekivano.

Mogu da zamislim. Verovatno je bilo veoma teško.

Bilo je, ali najčudnije je to da bih, u protivnom, okončao svoje dane kao mali provincijski prevarant u toj zemlji lopova. Da li vam je jasno kako stoje stvari, novinaru?

Najzad je bio stranac. To je tako lako, tako prijatno biti stranac.

Boravio je tek nekoliko meseci u Parizu i njegovo lice je bilo neko drugo. Ne samo zbog beskorisnog monokla koji je nosio na desnom oku, ne samo zbog šarmantne, brižljivo podšišane brade i kose dva prsta duže nego što je uobičajeno, kao da je hteo da kaže da mu niko ne govori šta treba da radi, ne samo zbog nesumnjive lakoće kojom se navikao na lokalni jezik i uživao da ga koristi, ne samo što je njegov stas prestao da bude nepremostiv balast, ne samo zbog izgleda koji je odavao njegov nehajan prezir koji bi uspevao da prikazuje pogledom, niti zbog uspešnosti kojom bi sada zaključivao neke ugovore, ni zbog toga kako je mu jednostavno postalo da se zbliži sa ženama koje su ga ranijih godina prezrivo odbijale. Ne samo zato što je ovde biti Argentinac imalo smisla, to je bio pasoš koji je koristio mudro i neumorno, način da mu se otvore sva vrata, jer biti Argentinac tih dana u Parizu značilo je biti bogataš koji se rasipa. Ne samo zbog toga što je bilo koja greška bila opravdana jer je bio Argentinac, jer biti Argentinac

sada je svakako imalo smisla, i Francuzi su znali da su Argentinci takvi, ali zato ne manje bogati. Ne: ono što je najviše iznenađivalo, što je uspevalo da ga iznenadi i ispuni zadovoljstvom i divljenjem, bilo je to što mu je njegovo lice u ogledalu pokazivalo spokoj koji je odjednom osetio. Spokoj, to je, bez sumnje, bila prava reč. Razmišljao je o tome i zaključio da je to prava reč. Bilo je, svakako, i straha, uzbuđenja da se upusti u poslove golemih razmera, to jest, ono što je s razumom ili bez razuma smatrao golemim poslovima, ali to isto uzbuđenje proizvodilo je u njemu spokoj zbog pretpostavke da jednom, prvi put, posle svega, čini nešto što je dostojno onoga drugog. Da je on – Boljino, Huan Marija, Perone – bio konačno neko čiju bi priču vredelo ispričati.

Mislio je da je sada onaj koji je uvek trebalo da bude. On lično, iako toliko drugačiji. I to ga je zadivljavalo, da iznad svega, bude junak jedne priče.

Naravno, niko ne bi mogao da poveruje u sve to, ali ovo je možda bio uslov za priče koje su bile vredne truda.

I divio sam se tome da budem junak svoje priče.

Iako mi se od ničega nije toliko vrtelo u glavi koliko od tolike uzbuđenosti kakva je bila neizvesnost kakva će kroz godinu, dve, pet biti moja prošlost.

Najzad sam ponovo u svom gradu.

Ali, Valfijerno, ovo je prvi put da ste u Parizu.

A zašto ste vi, Šodron, toliko sigurni u to?

Sebastijan de Ančorena je majstor: uzima nož za ribu i vrlo ga diskretno stavlja zašiljenim vrškom na jednu od onih gomilica maslaca u obliku kuglica što ih poslužuju dobri restorani, i malčice rastopi gornji deo gomilice maslaca upaljenom šibicom. Potom, držeći gomilicu u ravnoteži, drži kraj drška noža palcem i kažiprstom desne ruke, i zašiljeni vrh noža palcem i kažiprstom leve ruke, tek nešto ispred svog stomaka, paralelno s podom, i odjednom, gotovo neprimetnim, pokretom, brzo, precizno, palcem leve ruke spušta na dole zašiljeni vrh i otpusti ga tako da kuglica maslaca

leti prema plafonu odmerenom snagom. Video sam ga da to radi nekoliko puta i danas opet: vrh kuglice maslaca, tek rastopljen, lepi se za površinu plafona i onde ostaje, preteći, sve dok ga vrućina u restoranu ne počne rastapati, i onda se rastvara u kapljice maslaca koje padaju na onoga koji ima nesreću da se nađe ispod njega. I drugi argentinski momci to rade, ali Sebastijan je, kao što sam to rekao, pravi majstor u tome. Iako kod mene to više ne izaziva zavist.

Vidite, kažem mu ja, ja sam Argentinac.

Jasno, šta drugo, gospodine markize, bien sûr¹¹.

I znam da bi me ranije dosta zanimalo. Sebastijanov i postupak njegovih prijatelja predstavlja srž veštine zarad veštine: propis tih bezbrižnika u čijim životima je jedino važno dati na znanje da ih potrebe običnih smrtnika ne dotiču, ne čine im štetu. Da ljudi kao što su oni ne treba da koriste ni novac, ni vreme. Kako je jedino otmeno gubiti i novac i vreme ne tražeći ništa zauzvrat, bez skrivenih namera i žaljenja. Da svoje napore i budućnost mogu da posvete usavršavanju jedne nepotrebne tehnike. Veština.

Oni su aristokrate, jer su se tako rodili. Ništa. Čista priroda. Ja sam se, pak, gradio deo po deo. Ja jesam ljudsko biće.

Ali, bilo je noći kada nije mogao da zaspi. Ne, kad bi se umio, svukao, legao i zatvorio oči na uvek pomalo hladnom jastuku, uvek pomalo, i onda tragao za snom i shvatio da neće zaspati. Ne, bilo je noći kada je, mnogo ranije nego što je pokušavao, znao da neće moći da zaspi, jer ako bi to pokušao izložio bi se eksploziji koja ruši sve pred sobom. Izlagao se tome da bude Boljino, Huan Marija, Perone, Kike, bilo koji pokojnik. Izlagao bi se znojenju kada bi ustao da se pogleda u ogledalo, da bi ubedio sebe da je to njegovo lice i ime, i kaže sebi da ga smrt neće sustići dok ne izgovori svako slovo svoga imena, da dok je Valfijerno ne može ništa loše da mu se desi, da kaže sebi da je on taj koji je, ali morao je to da ponavlja, znojeći se, gledajući se u ogledalu: to je bila pretnja. I onda, tih noći, uopšte ne bi pokušavao da zaspi. Očešljao bi se, zalizao brkove, stavio šešir od kvalitetnog filca, izašao da se izgubi u kabareima i gostionicama gde je bio

pokvareni gospodin, gde su ga svi gledali s poštovanjem i zavidi, gde je mogao naći neku, bilo koju, da bi nadoknadio nekoliko sati bez sna. Gde je mogao biti niko.

Ponekad sam se plašio sopstvene slabosti. Još gore, plašio sam se svoje snage.

Sebastijan krišom baca maslac. Njegov nož za ribu mu i dalje vibrira između prstiju, a maslac je na plafonu. Santjago i Ramon se potajno smeškaju, brišu usta salvetama i nastavljamo da pričamo o novom komadu u Operi komik, devojkama iz hora i vikendu u dvorcu Longvil. Mene je takođe oduševila preciznost njegovog postupka, ali mu više ne zavidim. Ja moram da se pravim da sam jedan od njih. Još uvek moram da se pravim da sam jedan od njih, ali sada znam da činim nešto važno. Da ću naterati svet da priča. Da bi mi oni, kad bi to znali, kad bi mogli da znaju, zavideli. Sutra uveče, ako sve dobro krene, vratiću se da vidim tu koketu koju sam upoznao u „Fo Šjenu“, tu Valeri. Ništa posebno, ona je samo jedna od mnogih, ali ako sve dobro krene i ona mi da podatke o svom prijatelju Italijanu, započeće nešto značajno. Najzad ću učiniti nešto važno.

Uistinu nije bilo tako komplikovano. Najzad, nema ništa lakše nego ubediti nekoga ko hoće da bude ubeđen. Zamislite, na primer, da poverujete u moju priču od reči do reči.

Meni kažete, Valfijerno?

A kome bih, moj novinaru, moj neizbežni novinaru.

2.

Vinčenco Peruđa se budi iznenada. Shvata da je bio zaspao. Otvara oči i iznenađuje ga što ne vidi ništa. Onda se priseća gde se nalazi, usred utočišta, u sobičku. Noga mu udara o nešto i on se uplaši. Udario je u nogu jednog od braće Lančeloti. Gleda ih. Nejasno, u mraku, gleda ih dok spavaju. Još uvek spavaju i on misli da im je kasno, da je vreme već prošlo, da su izgubili životnu priliku, jer su idioti. Zvezda padalica, ta prokleta zvezda. Peruđa oseća tešku mučninu. Oči su mu iritirane a čelo teško kao grob. Zatim traži šibicu u džepu pantalona i pali je: pet sati i dvadeset, jutro je. Sada ga užasava što još treba da čeka.

– Vinčenco.

– Molim.

– Jesi li budan?

– Šta misliš?

– Ja ne mogu da spavam.

– Meni si izgledao kao da spavaš.

– Da, ali ne mogu. Spavao bih, a ne mogu.

– Smiri se, još malo.

Sat traje beskonačno dugo. Peruđa pokušava da zamisli kako dolazi u svoje selo u veličanstvenom automobilu, u bugatiju, mercedesu, ali vreme nikako da prođe. Misli na devojke koje dolaze željne da ih izvede u šetnju, da će ga gledati govoreći mu: „da, daćemo ti sve što želiš“. Sve su one iste, besramne. Misli koliko će mu biti teško da pronađe finu ženu da bi se oženio. Onda pokušava da misli na kuću koja će moći da se kupi u selu. Da će u životu biti bogat i poštovan zanatlija, ali mu slike ne dolaze u glavu. I vreme je i dalje prazno.

– Vinčenco.

– Molim.

– Koliko još ima?

– Ne znam. Malo.

– Hoćeš li mi reći kad bude vreme?

– A šta misliš?

Peruđa se bori sa snom. Ne sme da zaspi. Sada se plaši da će zaspati: to je sreća ako ne zaspi. Slike sa sela ne uspevaju da ga održe budnim. Možda je i zaspao na trenutak, nije baš siguran. Onda mu pada na pamet da je bolje da misli na Valeri, na njen vrat i grudi. Valerijine grudi vrede kao sve *mona lize* na ovom svetu, misli i postaje nervozan. Sada pokušava da ne misli na nju, ali još uvek to ne uspeva. Dosta vremena provodi misleći na Valeri, tamo-amo, obilazeći, kao da je uhvaćen u vrteljku: Valerijine sise, Valerijin vrat, Valerijina guza, sise, vrat, guza, sise, guza, vrat, sise, sise. Na kraju otrese glavu i omakne mu se kašalj, dahtanje. Jedna kurva, kao i sve druge. Mikele Lančeloti se budi.

– Šta je bilo? Šta se desilo?

– Ništa, ne brini se.

Peruđa pali šibicu i gleda na svoj sat: dvadeset do sedam je ujutru čuvenog ponedeljka.

– Momci, napred, vreme je.

Njih trojica pokušavaju da ustanu a da međusobno ne udare jedno drugo. Izvlače bele kecelje i oblače ih. Ponedeljkom je muzej zatvoren. Samo zaposleni, čuvari i ljudi koji održavaju muzej mogu da uđu. Njihovo radno vreme počinje u sedam i svi nose bele kecelje. Mikele i Vinčenco Lančeloti grabe krpe. Vinčenco Peruđa uzima jednu od metli. Želeo bi da zna šta to znači, ali više nema vremena da pita.

– Dobro, sad već znate šta treba da radite.

– Ne znamo.

– Znate, kako ne znate.

– Da, naravno, da pratimo tebe.

– I da ćutite. Ne zaboravite to.

Kaže Peruđa i otvara vrata vrlo tiho.

3.

– Da nije ove priče ja bih bio jedan don Niko. Ali pogledajte kako me pozdravljaju, kako, vidite, s kakvim poštovanjem.

Zaista nas gledaju ljudi oko nas, za susednim stolovima, sve je zastalo kada smo Peruća i ja došli. Igrači domina su zadržali svoje domine u vazduhu, oni koji su ćaskali sada su ućutali, ptice su zanemele. Igrači domina klimaju glavom puni poštovanja, a neki skidaju šešir. Dvojica, trojica su rekli: „Ćao, Vinčenco, kako si?“ Ali sada su se svi vratili svojim aktivnostima. Peruća ispija gutljaj vina i briše usta nadlanicom. Ruka mu je u pantalonama ispod stola.

– Da niste vi Jevrejin, koji slučajem?

– Pa, dobro, jesam. Zašto?

– Onako. Samo sam pitao. Ne brinem se ja, jer me ovde svi poštuju. Ali neki drugi bi upali u probleme kad bi ih videli da pričaju sa Jevrejinom. Dal' znate to?

– Ne. Zašto?

– Šefe, nemojte se praviti ludim preda mnom.

Vinčenco Peruća nosi slamnati šešir koji je nekad bio beo, s novom crvenom vrpcom, pamučnu košulju zasukanih rukava, crne naramenice, i gleda oko sebe. Ne deluje tako smiren, kao što kaže i govori tiho:

– Sa jednim Jevrejinom da, ali i sa drugim strancima. Zar mi niste rekli da ste Amerikanac?

Kafić na trgu Dumenca je savršena oaza: šest rasparenih stolova pod melijama, između romanske porte male crkve, opštine čija je fasada okrečena u belo a na njoj se vijore italijanske zastavice, i fontane koju je istrošilo vreme i voda; popločani pod i miris duvana i lavande.

– Više nismo ono što smo bili nekada, sramota nas je onoga šta smo bili. Duče nam je vratio ponos Italijana.

Kaže Peruća glasno, govoreći svima.

– Sada nas narodi gledaju s poštovanjem. A, pre svega, oni mekušci Francuzi, koji su uvek smatrali da smo im mi robovi.

Peruća ima oko pedeset godina i deluje starije. Skida šešir, briše znoj

prljavom maramicom. Čelo mu je vrlo nisko, kosa tako blizu obrva, obrve kao šume. Napokon ga imam pred sobom i ne znam kako da počnem razgovor s njim. Koštao me je taj napor mesecima, telegrami, pisma bez odgovora, dok nisam odlučio da otputujem u njegovo selo u Lombardiju. Vinčenco Peruđa je bio najpoznatiji među onima koji su učestvovali u krađi *Mona Lize*, jedini koji je izašao na svetlost dana, i ispao je najteži.

– Zbog toga me ovde poštuju, jer ja sam bio prvi koji je Francuzićima dao šta su zaslužili.

Tog jutra sam sišao iz voza u Torinu, pitao za njega u pošti; rekli su mi da ga potražim na poslu, u prodavnici boja i građevinskog materijala. Uputili su me putem koji je vodio do jedne nove kuće, toliko slične ostalima, na ulazu u selo. U prizemlju je bila njegova radnja, a na spratu stan u kome je živio sa ženom. Nisu imali dece, rekli su mi, jer su se kasno venčali, znate, da ne bi ostali sami. Radnja nije delovala tako dobro opremljeno. Izgledala je pomalo zapuštena. On kaže da ju je otvorio novcem koji je zaradio u ratu, svojom vojničkom platom. To mi je rekla jedna žena na pijaci. Izgleda da je stekao čin narednika, da je bio u Kobaridu. Premda, ko zna odakle mu taj novac.

– Ali, ja ga ne osuđujem, shvatite me. Ja ne želim nikoga da osuđujem. Za mene je on jedan dobar Italijan. Veliki patriota.

Peruđa je izašao da me primi zevajući. Pitao sam ga na francuskom da li posao funkcionira.

– Da, naravno.

Rekao mi je i začuao. Nos mu je bio crven.

– Ja sam Čarls Beker, američki novinar...

– I kako ste uspeli da me nađete?

Prekinuo me je. Videlo se da je napet.

– Peruđa, to je lako. Vi živite u istom selu gde ste se rodili, i vaše ime se pojavljuje u svim novinama. Potrebno mi je da sa vama malo porazgovaram. Jel' će to biti moguće?

– Moguće jeste, ali mislim da mene to ne zanima. Više ne razgovaram sa novinarima.

– Jel' dosta njih dolazi?

– Ne, uistinu ne dolaze. Ali bio je jedan period kada su svi hteli da

razgovaraju sa mnom.

– Pretpostavljam. To je bilo pre nekoliko godina.

– Pre dvadeset, devetnaest, ko zna. I uveravam vas da mi ne nedostaju, ne, gospodine.

Kada sam mu rekao da sam specijalno došao iz Sjedinjenih Država da bih ga video, ponovo me je pogledao. Bilo je to donekle tačno i po onome što sam video to ga je impresioniralo.

– Iz Sjedinjenih Država? Iz Njujorka?

Samo Italijani izgovaraju Njujork tako, mešajući divljenje s prezirom. Rekao sam mu da, i da sam potrošio dosta novca da bih ga video i da mi neće biti važno ako još malo potrošim.

– Još koliko?

– To vi recite.

Pregovori su trajali nekoliko minuta, na kraju, sramota me je da kažem, cifra u dolarima bila je bagatela. Rekao mi je da ga sačekam u šest popodne u kafeu. Došao je u pola sedam i počeo sa svojim patriotskim propovedanjem. Ja sam ga pustio da priča kako bih ga opustio. Sada, već smireno, pita me da li je tačno da pišem knjigu o *Mona Lizi*. I ja mu kažem da.

– I hoćete da vam ispričam istinu.

Ja ga posmatram ćuteći. Peruđa se ispravlja:

– Kažem: da vam ispričam različite, nove činjenice.

– Pa dobro da, istinu, kao što ste rekli.

– Ne, naravno. Ono što hoću da vam kažem jeste isto ono što ste pročitali u tadašnjim novinama, sve to.

– Da, naravno.

– Tu je sve, gospodine. Kako sam vratio sliku u Italiju i kako su me izdali. To su uradili političari, gospodine. Sada, sa Dućeom, to se ne bi desilo.

Peruđa ispija još jedan gutljaj vina i gleda oko sebe. Na vratima crkve parohijski sveštenik razgovara sa jednom ženom u crnini. Nešto malo dalje, petorica mladića u crnim košuljama okružila su seljaka koji vuče pretovarenog magarca. Sunce je zašlo iza brežuljaka.

– Tamo je sve, gospodine. Nemam mnogo više od toga da vam kažem.

– Molim vas, Peruđa. Vi ste glavni lik ove priče. Vi mi možete ispričati mnogo stvari.

– Ja, glavni lik? Da, naravno, ali već je prošlo toliko vremena.

Peruđa i dalje okleva i ja mu kažem da bih mogao da udvostručim svoju ponudu. Cifra je i dalje sitnica. On mi kaže da će razmisliti, da ćemo se možda ponovo videti sutra. I ustaje, ispija svoje vino i lagano stavlja nakrivljenu kapu. Namešta je pažljivo što me iznenađuje. Već sam pošao kada me je uhvatio za ruku:

– Zna li ko je bio sinjore?

Njegova ruka me pritiska jako.

– Znam, ali za sada nisam ovlašćen da vam to kažem.

– I hoćete da ja vama ispričam sve, a vi meni ne kažete ništa.

– Ne, nije tako. Rekao sam vam, za sada...

– Vidite, gospodine, razmislite do sutra. Ja ću vam ispričati šta me budete pitali ako mi kažete ko je sinjore.

4.

Puši u svom stanu, umotan u ogrtač. Valfijerno gleda na sat: sedam i pet. Proveo je besanu noć, pušeći, čekajući taj trenutak i sada kad je došlo vreme, pada mu na pamet da je džabe čekao. Ništa ne može da učini, samo da iščekuje, puši i krši ruke.

– Serem se u Boga.

Šapuće i sopstveni glas ga iznenađuje. Te reči ga iznenađuju. Gasi tursku cigaretu u prepunoj pepeljari i misli da treba da je isprazni.

– Za Boga, za Boga, serem se u Boga.

Peruđa podiže svoju metlu, a braća Lančeloti svoje izgužvane krpe. Sva trojica počinju sa čišćenjem poda i reljefnih venaca u jednom uglu dvorane Dišatel. Sedam je sati i deset minuta ujutru. Peruđa razmišlja da u toku narednih petnaest minuta mora rešiti situaciju i ne misli da upravo tih petnaest minuta mogu da mu promene život.

Hoda tako, ne ispuštajući metlu, prema arkadi koja gleda na Salon Kare. Pre nego što proviri, čuje glasove koji dopiru iz Salona. Pokušava da ostane smiren i krije se da bi video šta se dešava:

– Ovo je najvrednija slika koju imamo u muzeju, ona koju svi naši posetioци žele da vide. Priča se da bi vredela milione. Kad bi je prodali, jer, naravno, nikada neće biti na prodaju.

Kaže jedan stariji gospodin koga Peruđa prepoznaje: Žorž Pike, šef personala. Oko njega stoji osmorica ili deseterica zaposlenih u novim keceljama.

– I ne treba da vam govorim da naročito očistite ovu zonu...

Kaže Pike: šef daje uputstva novim zaposlenima. Peruđa ne može da poveruje da je tako loše sreće – još jedna zvezda koju je propustio. Nastavlja da čisti i gleda braću na drugoj strani dvorane Dišatel kako krpama čiste okvire. Metla samo što mu nije skliznula. To je od oznojenih ruku. Peruđa je i dalje obazriv na glasove. Ako ne odu za manje od deset minuta, smatraće da je pobeđen. I nek Bog pomogne, misli on, da odu na drugu stranu.

– ... našeg muzeja. I takođe želim da vam pokažem ovaj sektor, gde...

Čuje korake. Pratlja napreduje prema galeriji Apolon. Bele kecelje odlaze i Salon Kare ostaje pust. Pomišlja da je došao trenutak, i potom ponovo misli: trenutak. Peruda završava s čišćenjem pločica, i misli da ne treba žuriti. Ponovo misli na zvezdu, na baku, na to da ne može više da čeka. Gleda Lančelotijeve i pokretom im daje znak da ga prate.

Prethodne večeri je večerao sa Valeri u restoranu Ledojen. Markiz Eduardo de Valfijerno je želeo da bude viđen, da se pojavi na savršeno javnom mestu; mislio je da nema ništa bolje od tog otmenog restorana gde gotovo ceo Pariz ruča. Naručio je ostrige i šampanjac. Osećao se tako daleko a tako blizu, dok ga ti ugledni ljudi proučavaju i motre na njega. Valeri je bila brbljiva, razgovarali su dok su jeli: haljina grofice Noaj koja sedi za onim stolom tamo, nepodnošljiva vrućina, mogućnost da se ode na vikend u Dovel, konji koje je uvezao Sebastijan de Ančorena. Tek kad su dobili kafu i konjak, Valfijerno ju je pogledao u oči i zgrabio joj ruku na lanenom stolnjaku:

– Sada vam svakako mogu ispričati ono što već sigurno znate.

Rekao joj je, ona mu se nasmešila i rekla mu da, markiže, znam, nije potrebno. A on je pomislio da ona možda ne zna baš sve, ali da se neće poniziti da je to pita, i da će ćutanjem kazniti njenu oholost. Ona nije više ništa rekla, a on je pomislio da mora nekako definitivno da je odbaci; ispijali su svoje čaše u tišini, onda ustali i on joj je rekao: večeras, ne, da ode svojoj kući. Vratio se u svoj stan i budan proveo besanu noć, sećajući se gluposti i zamišljajući svoju budućnost. Ili, bolje, pokušavajući da ne misli na budućnost, jer ova noć može da je isposluje. Pokušava, ali bezuspešno, jer sve vreme ga opsedaju slike bogatsva, novca i raskoši, i svaki put ih s jezom tera iz misli. Prvo se ulovi medved pa se onda prodaje njegova koža, ponavlja on.

– A možda je medved već ulovljen. Šta bih sve dao da to znam.

Kaže sada. Petnaest je do osam, i on samo što nije zapalio još jednu cigaru, ali neće. Ide u kupatilo, gleda se u ogledalu, uzima četkicu za zube i kutiju sa prahom za izbeljivanje. Moći četkicu u taj gusti prah i trlja zube izbezumljen. Ljudi ga smatraju nekim ko ima bele zube, misli on, i trlja

jače. Ne mogu da dopustim sebi da mi zubi budu ovako žuti.

Ne može da veruje da je ovde sama, okačena o zid, tako lako, tako bespomoćna, kao žena koja više ne zna šta da traži u zamenu za svoju predaju, koja zna da više ne može ni za šta da moli. Peruća ne može da veruje da je tako jednostavno ispružiti samo ruku i skinuti je da bi prokleta *Mona Liza* bila u njegovim šakama, ali u salonu Kare nema nikoga više. Vinčenco Lančeloti stoji pored njega. Mikele stražari u arkadi u dnu, a ona visi ovde, tako ponuđena. Peruća se smeška po prvi put u toku svih ovih sati: kurve, sve kurve, misli i talas vrućine mu zarumeni lice. Po poslednji put se osvrće oko sebe. Misli na žutu oznaku i mrzi što je baš sada pomislio na to. Lagano dodiruje levo jaje. Potom, polako kao da još uvek ne veruje, pruža ruke.

Iv Šodron se probudio rano, ni zbog čega posebnog, jer već mesecima se budi tako rano. Premda je danas, na svoje iznenađenje, spavao do petnaest do sedam. I vedrog je raspoloženja, gotovo optimističkog. Okupao se, obrijao, poprskao s nekoliko kapi kolonjske vode i sada, uz čaj bez šećera, misli da će možda pronaći izlaz. Od kada je završio poslednju *Mona Lizu*, veoma mu teško pada da ponovo slika. Dovršio je nekoliko malih slika Zurbarana da plati račune, ali zna da ih je napravio bezvoljno, uz greške koje niko neće primetiti. Nije ga ni zanimalo, jer nasuprot uspehu kojim je naslikao šest *mona liza* tako savršeno, svaki drugi posao je bio besmislica. Mesecima se osećao lišen svega, bez budućnosti, bez želje da bilo šta radi. Ali ovog jutra još uvek nije toplo, čaj se lagano puši što mu se najzad i dopada, sunce je praznik na prozoru i Šodronu odjednom pada na pamet jedna slika: ako je bio Leonardo sve ovo vreme, ako je mogao to da bude, ako ga je to što je ponovo Šodron tako jako pogodilo, rešenje je u tome da se vrati. Već zna, misli da će naslikati *Devicu na stenama*, ali ne onu koju je toliko puta video u Luvru, sa Svetom Anom i dvoje dece, u plavom i crvenom ogrtaču, veliku Leonardovu *Devicu*, ne. Naslikaće *Devicu* koju Leonardo nije naslikao, onu koju je trebalo da naslika.

Čini strašne napore da bi hodao tiho. Bori se protiv impulsa da ne juri, i

deluje mu kao da svaki korak traje kao godina. Stopalo koje se podiže pravi beskonačnu krivu liniju u vazduhu i opet se spušta na pločice, upravo u vreme kad treba podići drugo stopalo: vreme se opire. Ali Peruća uspeva da održi tihi ritam hodanja. Galerija je puna ogledala i čini mu se da je to dobar znak, ali opet nije siguran. U ogledalu vidi dvojicu zaposlenih u belim keceljama, jedan od njih pod miškom nosi drvenu ploču – to je verovatno slika. Zaposleni na trenutak razmatra ko su on i Vinčenco Lančeloti. Mikele ide iza njih. Peruća zna da ga, za početak, niko neće pitati ništa, jer zaposleni u muzeju obično nose dela s jednog mesta na drugo za neki pregled, fotografisanje, restauraciju. Prelazi Veliku galeriju. Desetdvanaest radnika radi svoj posao i ne obraćaju pažnju na njih. Na trenutak Peruća misli da nosi zvezdu pod miškom i da ga ona prži. Potom više ne razmišlja. To je, svakako, samo osećaj.

– Ovuda. Ovuda.

Kaže i otvara prikrivena vrata u zidnim reljefima i ulazi sa braćom na odmorište požarnih stepenica. Zatvaraju vrata, dišu duboko i zastaju. Svetlo je slabo. Peruća uzima nekoliko ključeva za odvijanje, na trenutak ispušta drvenu kutiju, izvlači staklo i stavlja ga na pod. Uvija *Mona Lizu* u platno, ne zagledajući je. *Mona Liza* je ploča od drveta topole, veličine sedamdeset sedam sa pedeset tri, i pomalo je teška. Sasvim malo teška.

– Hajdemo. Silazimo i idemo.

– Tako, to je to?

– Ne znam, da, izgleda.

Sva trojica silaze bešumno niz stepenice koje vode u prizemlje. Peruća hvata kvaku vrata koja vode u Dvorište Sfinge, ali se vrata ni ključem ne otvaraju. Peruća se ne brine. Vadi kopiju ključa koju mu je dao sinjore i stavlja ga u bravu. Brava se ne okreće. Peruća je uporan i malo mu fali da slomi ključ.

– Do đavola.

Kaže i shvata da je to rekao preglasno. Lančelotijevi ga gledaju i uopšte se ne usuđuju da ga pitaju: a šta sad? Bila bi glupost vratiti se na prvi sprat i potražiti drugi put, jer ne bi mogli da prođu s *Mona Lizom* noseći je pod miškom. Ako ne uspeju da siđu u prizemlje moraće da je vrate. Peruća ponovo pokušava, ali ključ je i dalje zaglavljen.

- Treba učiniti nešto već jednom.
- Peruđa razmišlja. Ne pada mu ništa na pamet.

Sinoć, kada je stigla iz restorana, pomislila je da neće moći da spava i popila je još dve čašice. Valeri Larben sada spava u svom krevetu, potrbuške, licem okrenutim na stranu, posteljina joj je pala na pod, leva ruka joj je ispod glave, a desna ispružena, noge lagano savijene. Bela pamučna spavaćica, koju nosi kad je sama, crna mreža za kosu visi joj niz leđa, malo pljuvačke na usnama. Njena siva mačka je gleda, jer uvek je gleda.

Odjednom, iznenađuje ga jedna ideja. Kakva je radost imati ideju. Oseća se pobedonosno, veličanstveno. Vinčenco Peruđa kaže Mikeleu Lančelotiju da se popne na odmoršte prvog sprata da bi držao stražu i počinje da otpušta bravu. Zasun polako popušta i on ga stavlja u džep.

- Jedna brava nas neće pobediti.

Kaže Vinčencu koji ga gleda kako radi. Obojica čuju Mikeleovo kijanje i ledi im se krv u žilama.

- Neko dolazi. Pazite.
- Siđi, brzo, siđi.

Kaže mu Peruđa i stavlja sliku ispod kecelje pod miškom. Mikele je već sa njima, sva trojica nepomično osluškuju korake koji se približavaju. Nema vremena da vrati zasun. Peruđa zatvara oči. Opet praznina. Dok ih otvara već može da vidi limara Sovea, koji užurbano silazi noseći u ruci torbu s alatom.

- Neki idiot je ukrao zasun.
- Kaže Peruđa gotovo vičući.
- Kako možemo izaći odavde? Kroz ključaonicu?

Kaže Peruđa, zaista ljut.

- Mirno, ne brinite se, kolega.

Kaže limar i otvara vrata ključem.

- Ostavite otvorena vrata, tako neće biti problema.

Kaže im, pa nastavi svojim putem. Još im samo preostaje da pređu dvoranu Afrika, dvorište Viskonti, da uđu u predvorje koje gleda na vrata i

da izađu na ulicu. Najviše trideset, četrdeset metara.

– Hajdemo, hajdemo da izađemo.

Već prelaze dvorište kada Peruća nasred predvorja ugleda uniformisanog čuvara koji čisti. Vinčenco Lančeloti naglo zastaje, ostala dvojica s njim.

– Šta da radimo?

– Ne znam. Ne znam, sačekajte trenutak.

Peruća gleda prema vratima na drugoj strani dvorišta; zatvorena su katancem. Sada svakako nemaju kuda.

Valfijerno se divi svom osmehu u ogledalu. Smeška se: ta belina. Zatim gleda na sat: već je skoro osam. Pokušava da misli na trke u Longšampu i na to kako će provesti svoj dan slave a da niko to ne sazna, među otmenim ljudima kako bi dobio alibi, ali mu iz misli ne izlazi Peruća. Taj idiot, misli, taj italijanski idiot. Miri se s tim da mora da misli na Peruću, i to je crna rupa. Pokušava da ga zamisli kako hoda kroz Luvr noseći njegovu sliku u rukama, izvršavajući svako od njegovih naređenja, donoseći odluke ako se pojave nepredviđene okolnosti, i ne uspeva da zamisli šta bi Peruća mogao da misli, ako išta može misliti. Misli da obično i jeste tako, da savršeni plan, kako bi se izveo, može da zavisi od jednog kretena. Da se to isto dešava generalu u bici. Da sve što je sjajno zamislio zavisi od mase imbecila koji nisu dostojni ni čizme da mu čiste. Valfijerno pokušava ponovo da se nasmeši u ogledalu, ali mu ne ide. Oseća se tako nadmoćno a tako bespomoćno. Pakao mu stvaraju drugi, misli i ne smeje se.

Zatim mu pada na pamet da tamo, upravo tamo, obitava njegova umetnost, da je i on umetnik i da je tamo njegova umetnost. Da se njegov talenat sastoji u tome da sve zavisi od jednog imbecila. Da bi čak mogao da pretpostavi da tako daju šansu slučaju, da igra čisto. Da tako govori svetu da smo svi igračke u rukama jednog imbecila. To je njegova umetnost. Ali strašno je nervozan, boji se. Ne zbog toga što mogu da iskomplikuju krađu, jer Peruća ne zna ništa o njegovom identitetu, a njegovi prijatelji još manje. Samo bi Valeri mogla, eventualno, ali vrlo teško, nešto znati o njemu, ali on će se pobrinuti za to. Ali ako dođe do toga da budu uhvaćeni, cela njegova zamisao će propasti, delo na kome radi duže od godinu dana, ono koje će

mu obezbediti budućnost. Delo koje, pre svega, treba zauvek definisati. To delo koje će moći da mu dokaže jednom zauvek ko će biti on, Valfijerno.

Trojica Italijana su se sakrila iza četiri velika drvena sanduka postavljena u dvorištu Viskonti. U njima su tek pristigla umetnička dela. Peruđa zna da ne mogu ostati tamo, jer gomila prozora gleda na dvorište i svako ih može videti. To je pitanje sekundi, minuta. Minut ili dva uz mnogo sreće, misli Peruđa, ali sreća je nešto što nikada nije imao: ona zvezda.

– Onamo. Ide. Ide.

Šapuće mu Mikele, i Peruđa vidi čuvara kako nosi kantu za vodu i polazi prema bočnim vratima koja vode u predvorje. Verovatno ide da traži vodu ili deterdžent, neće mu dugo trebati da se vrati. Nekoliko sekundi on razmišlja da će možda ipak imati sreće uprkos svemu. I još sekundu-dve on ukršta prste.

– Idemo, ajde, sad.

Kaže, i sva trojica ubrzavaju korak prema predvorju, prolaze kroz vrata i izlaze na ulicu. Već su na ulici. Odlaze, skidajući bele kecelje i sada koračaju po Ki di Luvr, pod suncem. Ubrzo su postali trojica običnih ljudi.

Valeri Larben se prevrće u svom krevetu i sopstveni pokret je budi. Uplašila se. Trese glavom i vidi da je dan. Zbunjeno proučava trenutak: jutro je dana kada će možda... Seća se reči koje joj Valfijerno nije izgovorio, ispijenih čašica da bi se uspavala, nečega što je sanjala a od čega joj je vrat napet. Sklapa oči i pokušava ponovo da zaspi, jer je tako bolje.

Vinčenco Peruđa je siguran da se na njemu primećuje. Ne može biti da se ne vidi, misli, da sam sada isti kao juče, da nema ničega. Izbegava da zgazi u baru. Braća Lančeloti idu pored njega. Rekao im je da budu oko njega, za svaki slučaj. Ulica Sen-Meri je opasnost, прибежиште sitnih kriminalaca i mora biti oprezan. Premda nikome ne bi palo na pamet da ukrade komad drveta uvijen u belu kecelju koju nosi pod miškom, misli on. Nije moguće da se ne primećuje da pod miškom nosim milione, misli dalje. Kakva je sreća što su tako sirovi, misli i smeška se.

– Ovde. Ovde je.

Kaže Vinčenco Lančeloti i sva trojica gledaju na obe strane, pre nego što ulaze kroz uska neofrabana vrata. Napreduju kroz mračan prolaz, penju se dva sprata uz klimave stepenice i lupaju na vrata:

– Ivon, stigli smo.

Kaže Vinčenco i vrata im bez reči otvara žena debelih ruku i rasplnutih dojki. Ivon Seženo je ljubavnica Vinčenca Lančelotija; ponudili su joj nešto para da bi im pričevala sliku par dana. To neće biti prvi put da to radiš, rekao joj je njen čovek. Nadam se ni poslednji, rekla mu je žena tada, koja im sada u svojoj čađavoj kuhinji toči rakiju.

– U zdravlje sinjoru.

Predlaže Peruđa i sve četvoro kucaju se čašicama. Žena uzima ploču koja je i dalje umotana.

– Ne diraj je, ženo.

Kaže joj Peruđa, a Mikele je izvlači i pokušava da je razmota.

– Pusti, Mikele, ne vadi je.

– Ali želim da je vidim. Ne zajebavaj.

– Sinjore je rekao da je čuvamo umotanu, da čekamo da je on razmota.

– Neće nikada saznati, Vinčenco.

– Ko zna. Za svaki slučaj.

Peruđa je vadi i daje je ženi. Kaže joj da je stavi ispod kreveta dok je on ne bude tražio, da živi svojim životom i da se ni zbog čega ne brine.

– Moram da idem. Vraćam se u sedam.

Kaže i izlazi iz kuće. Sinjore je bio vrlo jasan: neka mu ne padne na pamet da se ne pojavi na poslu. Ali da provede ceo dan u stolarskoj radnji njegovog gazde, Parotija, podjednako mu je teško kao i sama krađa. Moraće da radi kao da se ništa nije desilo, misli, i zna da ga to pretvaranje najviše košta.

Ser Galahad je upravo pobedio na trećoj trci u Longšampu i Valfijerno prebacuje sebi što se nije kladio na njega. Njegov prijatelj Sebastijan mu je rekao da je dobar kandidat. Posle misli da je to glupost.

Tri sata popodne. Sunce je u zenitu. Gospoda se znoje a gospođe otvaraju svoje suncobrane. Valfijernu je hladno. Drhti i seća se hladnoće zatvorske ćelije. U ovom trenutku me verovatno izdaje. Uхватili su ga i on

me izdaje. Sve je izgubljeno, ja sam izgubljen, sada me izdaje. Iako ne zna ko sam, kako se zovem, ali sigurno im daje čak i poslednji podatak, moj izgled, moj naglasak, sve čega može da se seti. Onaj će se, ako ga tuku, setiti toliko toga, misli, i pokušava da se smiri misleći da je to sve vrlo malo, da im neće biti dovoljno, ali ne uspeva. Izgubljeno je sve, ja sam izgubljen, misli, a možda i nisam, ali više ne može da podnese što ne zna. Misli kako se precenio kada je napravio plan, da je precenio da su mu živci jaki, i kako je sebi dozvolio da ceo dan provede a da ne zna šta se desilo. Ali, da bi to saznao, morao bi da dâ svoj telefonski broj, svoju adresu. Bila bi to preterana cena, ali svejedno, ja sam se prevario. Mislio sam da ću moći to da podnesem.

– Markiže.

Kaže mu jedan poznanik i on ga pozdravlja dodirivanjem oboda svog cilindra. Ovaj drugi se smeška. Nije sve izgubljeno. Možda je plan uspeo. Uskoro će saznati, misli. I da će moći da sačeka još ta tri sata, jer, svakako, nema mu druge, misli, i zato što je on markiz Eduardo de Valfijerno, njegov štap, njegov cilindar, gospoda koja ga pozdravljaju, puni poštovanja prema njemu: njega, markiza de Valfijerna, misli u sebi, ali ponovo razmišlja da možda više ne postoji a da to i ne zna. Sada, u ovom istom trenutku otkucavaju me i uhvatiće me, misli, smestiće me u zatvor. Smestiće me u jedan francuski zatvor. Biću zatvorenik sa Francuzima, misli i usred tog užasa javlja mu se jedna uspomena: zatvor s jednim Francuzom. Prošlo je toliko godina otada. Vratiti se u sve to, misli, i odjednom je zaprepašten: vratiti se svemu tome. Perone, Huan Marija. Strpaće me u zatvor, sve će otkriti: ko sam, kako se zovem, i ne samo da će me strpati u zatvor, završiće sa mnom, sa markizom Eduardom de Valfijernom, sa svim onim što jesam, misli, i na trenutak mu od toga i lakne. Više neću morati da glumim, misli, neću morati da glumim u ovom pozorištu; odmah se prestravlja, jer shvata da će onda svakako biti niko. Moraću da počnem još jednom, sve iznova, misli i ljubazno odgovara na pozdrav još jednog gospodina.

Nijedna mu se svetlost dana ne dopada toliko kao u šest ili sedam popodne leti, kada sunčevi zraci gotovo horizontalno ulaze kroz prozor njegovog

ateljea i čine da vazduh bude gust. Iv Šodron ispija gutljaj vina iz istrošene šolje, i kreće dva koraka unazad. Na štafelaju belo platno pokazuje skicu ženske figure sa detetom u rukama na pozadini od stena i vodopada, načinjenu ugljenom. Šodron podiže šolju prema platnu, nazdravlja mu, smeška se i blago popravlja levu ruku Device.

– Peruđa!

– Sinjore?

– Da, ja sam. Otvorite vrata, otvorite vrata.

Vrata se otvaraju prema malenoj i slabo osvetljenoj kuhinji, ali to svetlo je dovoljno da Valfijerno vidi osmeh na Peruđevom licu.

– Jel' jeste?

– Šta vi mislite?

Valfijernu treba strahovit napor da se suzdrži. Bila bi to idiotska greška da ga zagrlji.

Valeri produžava liniju obrve kratkom olovčicom. Lice joj je napeto, istegnuto, oči širom otvorene, i usta otvorena, kao zdenac, kako bi pomogla da se izvede potez. Dovršava ga, traži maskaru boje bakra i četkicu. Pre no što stavi maskaru korakne unazad da bi se pogledala u ogledalu: zrači. Valfijerno joj je juče rekao da ne bi želeo večeras da je vidi i ona odlazi u „Fo Šjen“. Ma nek se nosi, misli ona. Mnogo se prevario ako misli da će tako lako da me ostavi po strani.

Takva je: tanke, pomalo hladne usne na tom zagonetnom držanju, njenom slavnom držanju, na kome se može videti osmeh ili prezir, ili pomirenje, ili tuga. A pre svega, te njene usne na kojima svako može da vidi šta želi, šta može ili strahuje od toga, misli ona. Dok oči i dalje posmatraju potencijalnog klijenta koji se pomera sleva nadesno, da li je podigao glavu ili ju je spustio, da li pokušava da se udalji. Njene bucmaste ruke nagoveštavaju telo skriveno dojkama, a sve ostalo oko njega tera ga da ponovo pogleda i nasmeje se tom licu koje ga gleda, ne prestajući da mu govori ono što će mu reći. Već ćeš ti otvoriti usta, pomisli ona i iznenadi se, na trenutak, što čovek tako malo liči na Valfijerna. Smeška se i ponovo je gleda: da, takva je. Takva je, kakvu ju je video toliko puta u muzeju, toliko

puta na kopijama, fotografijama i reprodukcijama, samo što je sada njegova, pripada njemu, kao što mu pripada sve ostalo, a da to niko ne zna, da niko to ne može da sazna.

– Čestitam, Peruđa.

– Ne, naprotiv, ja čestitam vama. Vaš plan je izveden savršeno.

– Hajde, sve mi ispričajte.

Dvojica ljudi sede u kuhinji dok su pred njima čaše s vinom. Na podaljem stolu, naslonjena uza zid gleda ih smetena *Mona Liza*. Valfijerno je iznenađen njenom veličinom, sada, kada je ima. Ona je zapravo tako mala. U muzeju deluje veličanstveno, misli, ali to se dešava sa skoro svim delima. I previše liči na kopije koje je Šodron naslikao. Na trenutak – da nije ona slučajno još jedna kopija.

– ... i tad smo upravo videli da je bilo čuvara na vratima, zamislite, kada je već sve bilo učinjeno, ali...

Peruđa prepričava incidente tog dana uz gomilu detalja i s izvesnim preterivanjem, kako bi uneo u priču još junaštva. Valfijerno ga sluša kao da jedva mari. Ne može prestati da sluša samoga sebe, uzbuđenje koje oseća kada zna da je konačno uspeo u onome šta je želeo, da najzad ima ono što svi žele i da će, pošto je već njegova, učiniti nešto što niko ne bi mogao da zamisli: svoje remek-delo.

– Recite ostalima da dođu, Peruđa.

– Hoću, sinjore.

Ivon Seženo i braća Lančeloti ulaze u kuhinju spuštenog pogleda. Soba je krcata i smrdi na smeće i ustajali znoj. Valfijerno izvlači prepun novčanik, prebrojava novčanice s velikim sumama: nekoliko za ženu, više za braću i više za Peruđu.

– Suvišno je da vam govorim da ne smete zucnuti ni reč. Ako progovorite, prvo ćete naškoditi sebi, jedino ćete sebi naškoditi. Zato ćutite i čekajte uputstva. Ako budete nastavili da izvršavate naređenja biće još mnogo više novca.

Kaže i uzima Peruđu za ruku da ga odvede u drugu sobu.

– Dakle, ostavite sliku ovde dok policija ne dođe da vas ispituje...

Valfijerno je začutao, jer je video grimasu na Peruđevom licu.

– Ne brinite se, Peruđa, već sam vam rekao da je to rutinska procedura.

Oni će vas ispitivati. Možda će vam pretresti kuću, ali vi ne znate ništa, nema šta da im kažete, neće pronaći ništa. Vi ste tog dana radili, zato se ne brinite i pokušajte da budete smireni. To je najvažnije, Peruća, da ostanete smireni, ne menjajte navike, ne trošite ovaj novac dok vam ja ne kažem. A, pre svega, nemojte da vam padne na pamet da i reč kažete Valeri.

– Kome?

– Peruća, ne pravite se ludim. Nemojte misliti da sam ja glup. Ja znam sve o vama. A šta ste vi mislili?

Vinčenco Peruća čuti iznenađen. Pita se, otkud ovaj čovek može da sazna ono što niko ne zna. Oseća da je u njegovim šakama. I Valfijerno predugo čuti. Možda je previše govorio. Pre svega, čini mu se da je izrekao rečenicu koja nije njegova, kao da je to neko drugi rekao. Čisti grlo i briše se. Posle ispitivanja mora odneti sliku svojoj kući i čekati uputstva, kaže mu. Nek mu ne pada na pamet da išta čini po svome.

– Ja sada moram da otputujem na nekoliko dana. Kada se budem vratio potražiću vas da vam dam ostatak novca i odnesem sliku. Jel' jasno?

– Jasno, sinjore, naravno.

Odgovara mu Peruća i ostaje da razmišlja zašto njegov šef ne odnese sliku i završi već jednom sa svim ovim. Pokušava da pronađe razloge, ali ne uspeva. I misli da sinjore zna da je sve učinio dobro, da nema razloga da mu ne veruje, da on zna sve, čak i više od toga. Ako je tako odlučio, onda postoji i razlog.

5.

– Niko ne zna koliko puta sam se pitao ko je, u stvari, on, šta mu se desilo, zašto se nikada nije vratio. Toliko puta, svih ovih godina, toliko puta.

U kafani na trgu Dumenca ništa se nije promenilo od juče, verovatno ni za poslednjih nekoliko decenija. Vinčenco Peruđa nosi istu pamučnu košulju. Ili, možda ipak, drugu, ali jednaku, jednako otrcanu, ispod prsluka. Naručili smo bokal crnog vina iz kraja, dve čaše, nekoliko komada sira i nekoliko maslinki. Ostali meštani više ne obraćaju pažnju na nas. Peruđa provlači ruke kroz kosu. Prsti su mu kratki, a nokti dosta izgrickani.

– Ali vi nikada niste pričali o njemu.

– O kome?

– O kome pričamo? O sinjoru. O onome koga vi zovete sinjore.

– Kako nikad nisam pričao?

– Sa policijom, sudijama, novinarima.

– A šta da kažem? Da mi je jedan gospodin, za koga nisam znao ko je, naredio da uradim ono šta sam uradio? Zašto? Ne bi mi poverovali. Smatrali bi da lažem. Ja mogu da budem ono što vi poželite, ali da lažem, neću.

Već su mi rekli da za jednog Italijana nije previše nečasno biti lopov, ali da laže, svakako jeste strašno.

– I, dakle, vi ste više voleli da svi veruju da ste to učinili sami? Vi ste bili heroj, zar ne, Peruđa? Usamljeni pravednik.

Peruđa me gleda neprijateljski i ja odlučujem da pazim šta govorim. Već smo nešto govorili o krađi, o toj noći, o tom nesvakidašnjem jutru, i ja sam pokušao da mu ne postavljam pitanja koja bi mogla da za njega budu neprijateljska i optužujuća. I sada pokušavam da to popravim podsećajući ga na slavne uspomene.

– Zamišljam da je to verovatno bio veliki trenutak.

– Na koji mislite?

– Na onaj trenutak kada ste stigli noseći sliku ispod miške, kada ste saznali da ste uspeli, da imate nešto što svi žele.

Rekao sam mu to, zadivljen. Naučio sam odavno: kada želim da

nateram nekog da progovori, nema ničeg boljeg od laskanja, kako bi se pokazali dostojni pohvale. Na kraju pričaju stvari koje nisu predvideli.

– Da, naravno, bio sam nervozan, ali toliko srećan.

Kaže Peruđa i podiže čašu da bi nazdravio. Nagadam da nazdravljamo uspešnoj krađi, i potom mi priča kako su ostavili sliku u kući one francuske pralje – „one krave, Mikeleove ljubavnice“, kaže mi – na nekoliko dana, očekujući da će policija doći u njegovu kuću da ga ispituje. I na kraju su došli.

– Trebalo im je više od dva meseca, ali došli su. To su bili idioti. Neki francuski idioti koji su me pitali da li sam radio u Luvru, i ja sam im rekao da jesam; pitali su me još nešto čega se ne sećam, gluposti.

– I niste bili nervozni?

– Zašto bih bio nervozan? Ako nisam ništa uradio...

Kaže i deluje mi da na neki način koji ne razumem, to govori ozbiljno. I da je jedino što ga je malo unervozilo bilo njihovo pitanje zašto je zakasnio na posao u ponedeljak 22. avgusta. Znali su, kaže on, da sam se tog dana pojavio u devet, ali ja sam im rekao – ah, šta ja znam, bio je ponedeljak, radnici se mnogo puta uspavaju ponedeljkom, i zašto je to važno. Smeškao sam im se, kaže, ali ne previše, i oni su se meni smeškali i rekli mi naravno, da sam u pravu. Onda su letimice pregledali moj stan i, naravno, nisu našli ništa. Onda su otišli.

– I vi ste pomislili da ste ih ubedili?

– Naravno, šta bih drugo pomislio. Nisam mislio ništa: ubedio sam ih.

– I onda ste odneli sliku kući?

– Ne, ja nisam toliko glup, gospodine. Ne, sačekao sam nekoliko dana, par nedelja. Kada sam video da se ne vraćaju, onda sam je doneo.

– Kako ste je doneli?

– Kako bih je doneo? Tako, umotao sam je u platno, stavio pod mišku i doneo je. Išao sam pešice, mirno, kroz Mare.

Peruđa jede jednu maslinu i služi vino. Zamišljam sebe u istoj situaciju – strah od takve šetnje – i mislim na prednosti skromne mašte: nužna je izvesna inteligencija da bi čovek sebi predočio takvu opasnost. Peruđa je imao i druge veštine. Tih dana je napravio drvenu kutiju za alat s duplim dnom da bi sakrio sliku.

– Posle sam iz novina saznao da su je tražile najbolje policijske službe iz Francuske, Engleske, Sjedinjenih Američkih Država, da su poslali ljude u Nemačku, Belgiju, Grčku, Španiju, Rusiju. Zamislite, a bila je kod mene. Kakvi imbecili, samo je trebalo mene da potraže.

Kaže Peruća, i ne deluje da se šali. Prolazilo je vreme. Peruća je bio uznemiren, jer mu nisu stizale vesti od sinjora, ali ga je i dalje čekao.

– On mi je, kada je odlazio, rekao da će mi slati uputstva, još novca, da će doći po sliku i da ćemo okončati posao. Ja sam mu poverovao, naravno da sam mu poverovao. Zamislite: zašto bi činio sve to ako posle ne bi došao da potraži sliku? Ali, prolazili su meseci, nije se pojavljivao i ja sam počeo da se brinem.

Ponekad, priča mi Peruća, izvlačio bi sliku iz dvostrukog dna kutije i stavljao je na sto u svojoj sobi, sa po jednom svećom sa svake strane:

– Da, tačno je da sam ponekad provodio sate gledajući je. Jeste li je nekad, gospodine, videli izbliza?

– Ne toliko izbliza kao vi.

– Sigurno. Osim toga, sigurno ste je videli u muzeju. Toliko je drugačije videti je u muzeju i imati je u svojoj sobi, znati da je vaša. Da možete da učiniti s njom šta hoćete.

– Šta, na primer?

– Ne znam, ništa. Mogu li da vam ispričam jednu glupost?

Kaže mi i čudno nakrivi glavu.

– Naravno, zamolio bih vas.

Peruća odjednom deluje strašno stidljiv. I ne gleda me dok govori.

– Zna li šta sam radio? Ponekad bih uzimao svoju mandolinu i pevao joj.

– Svoju mandolinu?

– Da. Niste znali? Ja vrlo dobro sviram mandolinu.

Kaže mi uz tračak ponosa. Onda ga ja pitam koje pesme joj je pevao, ali mi on ne odgovara. Čuti i zagledan je nekuda.

– A niste joj pričali?

– Kome?

– *Mona Lizi*.

– Zašto me to pitate?

Kaže Peruda grubo i vrlo neraspoloženo. Pretpostavljam da jeste, ali da mi o tome neće nikada govoriti. Zatim ga pitam šta je mislio o sinjoru, šta je zamišljao, i on mi kaže razne stvari. Da je pokušavao da ne misli na to ko je on, odakle je, ali da to razmišljanje nije mogao da izbegne. Da mu je na um padalo mnogo toga, ali da bi više voleo da mi ne priča o tome ništa, za svaki slučaj. I da ga je u početku čekao smireno.

– Nije mi rekao šta će učiniti, ali nije me to brinulo, jer mi nikada ništa nije ni pričao. Ne znam. Ja sam prvo mislio da traži kupca i da je morao da sačeka da se stvari slegnu, zbog toga me nije iznenađivalo što vreme prolazi. Ponekad bi mi pisao, znate, pisao bi mi...

– Odakle vam je pisao?

– Uh. Iz neverovatnih mesta: iz Njujorka, iz Kaira. Jednom mi je pisao iz Tangera. Ja sam mislio da se on kreće da bi tražio kupca, jer nije bilo tako lako prodati sliku za kojom je policija toliko tragala. Sigurno je išao da traži kupca.

Kaže, a na sto pade ptičji izmet: beo, zelen i sivkast. Peruda se smeška i kaže da će nam to doneti sreću.

– Pre svega vama, gospodine.

Kaže on. Takođe i njemu, ali mu nije potrebna: njemu je život tako sređen da mu sreća više nije važna. Ali da mu je tada svakako bila potrebna.

– Zašto?

– Ne znam, bilo je teško. Ja sam iščekivao, postajao nervozan, ne bih opstao ni na jednom radnom mestu. Koštalo me je da ispunjavam radno vreme i tolerišem šefove.

– Pretpostavljam.

– Ne verujem da možete da pretpostavite. Zamislite da sam ja, sa *Mona Lizom* ispod kreveta, morao da prihvatam da jedan don Niko na mene više.

Kaže mi i smeška se. I da je, osim toga, imao dosta novaca, ali da se taj novac polako trošio.

– I prokockali ste novac koji ste imali?

– Zašto mi to kažete?

– Zato što jeste tako.

– Kako jeste tako? Istraživali ste?

To je bila pretpostavka, ali njegova reakcija mi je dokazala da je tačno. Pre svega, to se videlo na njegovom licu.

– Prokockali ste sve što ste imali?

– Uistinu, skoro sve. Imao sam osećaj da se moja sreća promenila, shvatate. Ako sam mogao da ukradem najskuplju sliku na svetu, kako da prokletim kartama ne zaradim novac na fudbalskoj utakmici ili boksterskom meču. Prevario sam se, znate već. Nisam imao sreće.

Peruđa je ostajao bez novca, ali nije se brinuo. Još uvek se nadao da će se Valfijerno ponovo pojaviti s gomilom franaka da bi mu dao ono što mu je dugovao.

– Zamislite, gospodine, moj život. Spavao sam na rudniku zlata, a nisam imao ni novčić. U poslednje vreme, dok bih je gledao, činilo mi se da se ta kurvetina meni smeje. Jeste li videli taj njen osmeh? Bio je to meni upućen osmeh, jer ja sam gladovao s njom ispod kreveta. I šta sam mogao da radim? Da je čuvam za tog tipa? Mogao sam da čekam koliko god treba, ali trebalo je nešto da mi kaže, barem da me zamoli. Tada sam počeo da ga mrzim, tog snoba. Prošle su dve godine. Jel' me razumete šta znače dve godine?

Peruđa se uzbuđuje, maše rukama na sve strane. Ja pokušavam da sakrijem svoje iznenađenje, ali čini mi se da sam počeo nešto da shvatam: Valfijernovu grešku. Ono što mi je ličilo na savršen plan imalo je jednu neverovatnu grešku. Zanemario je svog prvog izvršitelja. A greška nije bila velika zato što je Peruđi trebalo dosta da deluje; greška se krila u tome što on nije imao mašte, ponovo. Nije imao ni prebijene pare, imao je sliku, osećao mržnju, ali nije znao kako da spoji te elemente. Već je prošlo bilo godinu dana od krađe, kada je Peruđa počeo da razmišlja šta će uraditi sa madonom koja je spavala s njim.

– Znate li kako je to bilo? Vidite, kad vam već sve govorim, ispričaću vam i ovo. Palo mi je na pamet da je negde umro, da nije mogao da me obavesti. Jedne noći dok sam pod svećama gledao sliku, rekoh: kakav sam idiot, u pitanju je smrt, taj tip je mrtav. Čak sam pomalo osetio i žalost. Ne lažem vas. Ko će znati gde mu se to desilo? I ako je bio umro sve se razjašnjavalo. Slika je bila moja. Morao sam nešto da učinim s njom. Dal' me razumete?

- Da, naravno.
- Jel' bio mrtav?
- Ne, potpuno živ, Peruća.

Kaže mu i to je istina: bila je istina tada.

- Dođavola.

Kaže i ponavlja:

- Dođavola. Bio je živ.

I opet taj njegov pogled u prazno, ruke u kosi, ruke na čaši, glasno srkanje. To je težak trenutak. Priča koju je bio složio opet se srušila. Žao mi je. Na iskušenju sam da mu kažem istinu, ali mi je potrebno da mi i dalje priča. Zatim ga pitam šta je hteo da uradi sa slikom, a on ćuti.

- Pretpostavljam da ste potražili nekoga da je prodate.

Kažem to da bih video šta će mi reći.

– Ne, ja nisam bio za te stvari, ne poznajem takve ljude, bogataše koji kupuju slike. A osim toga, nisam mislio da je prodam.

– Dajte, Peruća. Kada su vas zaustavili u Firenci pronašli su u vašoj sobi imena poznatih kolekcionara. Bilo je tu čak adresa Karnegija, J.P. Morgana, Rokfelera.

- Da, to su rekli.

- I bilo je tačno.

– Možda je bilo tačno, ali ja ne znam kako doći do tih ljudi, a osim toga, nisam želeo ništa da prodam. Želeo sam da vratim sliku u svoju zemlju.

To je bila njegova priča tokom celog suđenja, ali nije bila uverljiva, barem to nije bilo ono što je pomislio u početku, kad je tražio način da je proda. Mrvice na stolu privlače nekoliko vrabaca. Peruća ih tera prejakim udarcem ruke i gotovo da obori čašu.

- Ko vam je predložio da je odnesete u Italiju?

– Ne, niko mi nije predložio. To je samo meni palo na pamet, kada sam pomislio da je on umro.

– Dajte, Peruća, ja znam kako stoje stvari. Jedne noći vam je rekla jedna žena, jedan čovek...

- Ne, čovek, čovek.

Kaže bez razmišljanja i odjednom zastaje: već je dosta kasno. Peruća to zna, ispija gutljaj vina i priča mi da je jednog jutra kada nije imao posla, bio

u bistrou sa jednim zemljakom pričajući o tome kako ih Francuzi tretiraju i šta umišljaju da su oni; sagovornik mu je rekao kako ih smatraju lopovima, njih, Italijane, a da su Francuzi ti koji su njima ukrali toliko toga, slike, statue, čak su im i neke reči ukrali. A on ga je pitao koje su im, na primer, slike ukrali i sagovornik mu je rekao, dobro, najčuvenija je *Mona Liza*, nju je Napoleon doneo kada je izvršio invaziju na nas, i sada prave skandal kada je ukradena. Bilo bi divno da je to učinio neki Italijan, rekao mu je sagovornik, ne čini li ti se. Da, bilo bi divno.

– I tada sam shvatio ono što moram da učinim, znate. Morao sam da vratim u svoju zemlju ono što je ukrao taj italijanski odmetnik, Bonaparta. To je svakako bila dobra ideja. Jedan stolar brani Italiju mnogo bolje nego generali i kraljevi. Zar vam se to ne čini dobro?

– Ali Napoleon nije odneo tu sliku.

– Ko to kaže?

– Ne, Peruća, vi to znate sada. Leonardo ju je prodao francuskom kralju Fransoi Prvome.

– To neki pričaju. Ali vi znate kako stoje stvari, uvek lažu.

Perući postaje neprijatno i ćuti. Sunce zalazi i ptice grakću. Kroz popločanu ulicu, pored crkve, prolaze dve devojke na biciklima, vezane kose, u haljinama s cvetnim dezenom. Crne košulje im zvižde, nude im ljubav. Devojke nastavljaju svojim putem ne okrećući se: to je verovatno njihova uloga u ovoj igri.

– Zna li u čemu je stvar? Meni je to sinjore rekao i jeste tačno: *Mona Liza* je prokletstvo.

– Kako?

– Prokletstvo, donosi nesreću. Sinjore mi je to objasnio kada smo pravili planove. Ispričao mi je celu priču. Ali ne bih da odugovlačim. Stvar je u tome što onima koji je čuvaju ona donosi nešto. Treba je imati i dati, učiniti da ona cirkuliše.

– I znajući to, vi ste se usudili da je ukradete?

– Ukrao je jesam, ali nisam je imao. Da, bilo je rizično, ali na hrabrima svet ostaje, nisu li vam to rekli? Ja sam preuzeo rizik na sebe da je ukradem, ali da je imam...

Kaže Peruća i levom rukom se hvata za međunožje, bez ikakvog

skrivanja. Dunuo je vetar; igrači domina već spremaju svoje drvene pločice. Sigurno mu je Valfijerno, kako bi sprečio svog agenta da ga izda, da mu ukrade sliku, ispričao ovo cigansko prokletstvo. Ali, izmišljotina se okrenula protiv njega. Peruđa je bivao sve nervozniji. Tokom mnogih noći izvlačio bi *Mona Lizu* iz drvenog sanduka koji je stajao ispod kreveta, gledao bi je, dodirivao. Pričao bi joj na svom dijalektu, pokušavao da shvati gde skriva svoje čini.

– Dve godine s tom vešticom ispod svog kreveta, gospodine. Dve proklete godine. Nećete mi poverovati, ali kažem vam da sam više puta pomišljao da je zapalim.

– Da je zapalite?

Kažem i glas mi popušta. Peruđa se smeška.

– Čini vam se čudno, zar ne? Nije bilo tako čudno. Ali, nisam imao hrabrosti, bojao sam se, ako je zapalim, zauvek ću navući nesreću na sebe. Zato je na kraju i nisam zapalio. Kakav sanjar. Kao da je bilo načina da je izbegnem...

Kaže Peruđa gotovo šapatom. Odjednom uviđam da godinama nije pričao o ovome. Da mu je potrebno da ponovo ispriča nekome, da se podseti ko je on, koja je njegova priča.

– Tako ste odlučili da sliku donesete ovamo.

– Jasno, to je ono o čemu vam pričam.

– I doneli ste je u svoju zemlju znajući da će vam doneti nesreću?

– Ne, zemljama ona ne donosi nesreću. Gledajte Francusku, a ne ide joj tako loše. To se odnosi na ljude.

Kaže mi to kao da je to savršeno logično. I da ju je zbog toga doneo. Zbog toga, kao i zbog toga što će konačno biti neko: heroj koji je *Mona Lizu* vratio u Italiju.

– Zamislite, sve je išlo meni u prilog. Ono što nisam znao to je da su političari takvi kakvi su. Hvala Bogu da ih je duče sve očistio.

– I šta vam je rekla Matilde kada ste odlučili da je donesete?

– Molim?

Peruđa ustaje, stavlja svoj šešir, gleda me kao da me je upravo raskrinkao: kao sudiju, policiju, neprijatelja. Dodirujem mu ruku da bi ga smirio. Rukav košulje mu je mastan. Peruđa seda. Ja više ne mogu natrag.

– Da, Matilde. Ne pravite se naivnim, Peruđa, znate dobro o čemu vam pričam.

– Vidite, ne mešajte Matilde u ovo.

Kaže divlje: sada brani ugled jedne devojke koja je već verovatno napunila pedeset godina. Peruđa je upoznao Matilde nekoliko meseci nakon krađe: alzaška seljanka, služavka u buržujskoj kući, verovatno plavuša.

– Nemate pravo. Ona nije imala veze s ovim. Ona je bila dobra, prosta, puna ljubavi, ne kao ona druga.

Peruđa je izgubio kontrolu i novinar treba da to iskoristi:

– Kao ona druga? Šta hoćete time da kažete?

– Ništa. Nije važno. Matilde nikada nije saznala za sliku. Za sve ovo vreme ja to nisam nikome rekao. Ja znam da čuvam tajne, ne kao drugi...

– Na koga mislite?

– Ništa. Nije važno.

– Recite mi, molim vas.

– Neću, ja znam da čuvam tajne.

Ne insistiram. Korisno je prepoznati malu pobjedu.

– A Valeri nije znala ništa?

– A šta ja znam šta je znala Valeri? Ne spominjite mi je. Ta žena je na Italijana gledala kao na psa, da Italijan nije čovek, ne znam šta je umišljala. Molim vas, ne spominjite mi je.

Potrebno mi je da znam šta je bilo s njom, ali to takođe neću moći da pitam Vinčenca Peruđu, koji je nemiran na svojoj drvenoj stolici, neraspoložen i gleda na sve strane. Sami smo. Na vratima kafane stoji gazda koji čeka da odemo već jednom za svagda.

– I niste pomislili na Valeri?

– Molim?

– Slika, kažem, *Mona Liza*. Nije vas podsećala na Valeri?

– Izvinite, ali ne razumem vas.

– Ne, ništa. Sinjore mi je rekao da je njega slika mnogo podsećala na nju.

– Sinjore?

Peruđa se služi ostatkom vina, ispija ga jednim gutljajem i kaže mi da nikada nije uspeo da sazna da li mu nešto duguje ili ne:

– Na kraju ne znam ni sam da li me je spasio ili mi je uništio život.

Kaže mi, i na trenutak mi pada na pamet da sam ga loše procenio: da je mnogo lukaviji. Zatim mi kaže da moram da mu platim. Tražim novčanik u džepu svog sakoa.

– Ne, gospodine, platite ozbiljno: za sinjorovo ime. Možda, ako ga saznam, možda ću moći da znam da li mu dugujem ili ne.

U pravu je. Obećao sam mu nešto mnogo više od novca.

– Zvao se Valfijerno, markiz Eduardo de Valfijerno.

– Markiz? I zašto kažete zvao se?

Čini mi se da je drugo pitanje od važnosti.

– Zato što markiz De Valfijerno više ne postoji.

Govorim mu, a on me pita odakle je bio, i pre no što ću mu odgovoriti kaže mi da je primetio da dobro govori italijanski, ali da je imao nepoznat naglasak. Možda kalabreski, kaže mi, sicilijanski.

– Bio je Argentinac.

– Argentinac, odakle?

– Iz Argentine, Peruđa, iz Južne Amerike.

– Stvarno? I mrtav je?

– Da. Zbog toga razgovaram sa vama.

– Mrtav? On je mrtav?

– Iznenaduje vas?

– Istina je da ne znam šta da kažem. I kad je umro, kako, gde?

Mona Liza

1.

Otvora novine i traži vest. Vesti nema. Misli da je idiot, da bi, kad bi je bilo, bila bi na prvoj strani. Potom, iako misli to što misli, otvara druge novine, a potom još jedne, pa još jedne. Nema je. Parižani objavljuju toliko novina i ni u jednim se ne pojavljuje vest. Novine ovog popodneva pišu kako će se vrućina nastaviti, da poplava neće biti, da je prvi francuski hidroplan sleteo na Senu, da Nižinski pleše Stravinskog sa ruskom trupom Djagiljeva, da su Nemci ispalili torpeda na marokansku obalu, da se radnici na železnici pripremaju za štrajk, da su nove jeftine mađarske cigarete galoaz previše jake za francuski ukus. Ništa što njega zanima, gluposti. Vesti nema.

Otac tog čoveka, tada, u tom nepotrebnom trenutku priče, jeste čovek koji sam sebe opisuje na drugi način. Čovek još nije uveren da je to što otac tog čoveka, što je nečiji otac, što je otac uopšte, definicija njegove ličnosti. I da uistinu neće imati previše vremena da tu definiciju pronađe, ili bilo koju drugu. Čoveku može da prođe život a da ne otkrije definiciju svoje ličnosti. Čoveku može da prođe život a da se i ne pobrine da je potraži. Čovek može prilično razumno pretpostaviti da se njegova ličnost ne može ili je ne treba definisati rečima koje bi je opisale. Ali, može se desiti da čovek ostane zabeležen u ovoj ili drugim pričama, kao otac jednog čoveka. Onda, ponekad, ostatak njegovog života, svi minuti njegovog života osim tih četiri, pet, dvadeset minuta uzbuđenja nad ženkom, mogu da se rasprše pred nagonom tog mlaza mleka, krvi koja je koncentrisana u tom mleku. Čoveku mogu proći mnoge godine dok otkrije da će to, eventualno, biti definicija njegove ličnosti. Više njih, većina, nikada to neće zamisliti. Taj čovek sada korača tom ulicom i sam sebe ne vidi kao oca.

Jel' tačno da vi mrzite Italiju? Sve što je italijansko?

Zašto bih mrzeo Italiju, novinaru?

Dobro, zbog priče o svom ocu, o smrti svog oca.

Ko vam je ispričao priču o mom ocu? Zar vam nisam rekao hiljadu puta

da ja nemam oca?

Pročitao sam to u Buenos Airesu: da su falsifikacije postojale oduvek. Da su još Egipćani pravili dragoceno kamenje od komada obojenog stakla, da Rimljani nisu prestajali da klešu statue nalik na grčke, da su prvi hrišćani zgrnuli zlato zahvaljujući komadima svetog krsta, kostiju mučenika i Isusovih eksera. Da se sve što je vredno falsifikuje, i da niko ne falsifikuje ono što nije vredno. Da je falsifikovanje davanje velike počasti. Da je falsifikovanje prirode gest veličine čoveka, dokaz da njena moć može biti dosegnuta. A da je falsifikovanje umetnosti poniženje: dokaz da vrednost ljudskog stvaranja nije ništa drugo nego iluzija, tek jedna od toliko postojećih konvencija. I da sve što ljudi rade jeste kopiranje ili falsifikacija, i da je jedini čovekov izum prav ugao, koji priroda nije stvorila. Ili je to, misli, jedino što nije lažno, jedino definitivno istinito jeste prav ugao, kvadrat, bilo koji ugao. Što ne vodi predaleko.

Čovek hoda posve drugačije nego što je toliko puta hodao istom ulicom. O nečemu treba odlučiti tokom tog hodanja. Hoda. Uprkos tome što se suočava sa trenutkom koji može biti presudan postupkom čije posledice mogu biti trajne. Pretpostavimo da je čovek Bonalja Đanfeliče, rođen u Peskari, u sredu 23. juna 1844, na dan Svetog Jovana, školovan za bojadisanje tkanina, oženjen Perone Anunsijatom, sa kojom ima malog sina po imenu Đanmarija, i nije baš uveren u ono što će učiniti. Pita se, zašto će to učiniti i ne pronalazi odgovor koji bi ga zadovoljio. Recimo, da čak i tako, ne pronalazi način da to učini. Recimo da on pretpostavlja da bi bilo mnogo teže pronaći zadovoljavajući odgovor na pitanje zašto, ili kako da to ne učini, i nastavlja da hoda.

Ili, pretpostavimo da mu se ne čini da je to nešto posebno, i kad bi zamislio šta će mu se desiti pronašao bi, bez sumnje, način da opravda svoje povlačenje. Pretpostavimo da je na ivici da postane, ništa drugo, nego žrtva jedne siromašne mašte; utvrdimo da je hrabrost obično, pre svega, manjak fantazije. Ili prekoračenje realnosti, poverenja u opstanak realnosti. Ljudi govore da, pošto se obično ne dešava ništa strašno, nema razloga bojati se da će se sada to desiti.

Te noći Valfijerno ne želi nikoga da vidi. Odlazi u svoju sobu i misli kako treba da smisli alternativu. Uvek je sebi govorio da je važno predvideti moguće promene, moguće razvoje neke situacije, ali ove noći više ne može da izdrži. Situacija mu se čini neverovatnom i misli, ako razmišlja o tome, još manje će shvatati i još više se brinuti. Danas je ukradena *Mona Liza*. Njegovi ljudi su ukrali *Mona Lizu*. Upravo je ostvario ono o čemu je godinama razmišljao. Učinio je nešto što niko nije mogao: odneo je najpoznatiju sliku na svetu, a priča se ne pojavljuje u novinama. Sipa velikodušno sebi čašu konjaka, pokušava da ne razmišlja, ali mu ne ide. Došlo mu je da se obuče i ode kod Šodrona. On je jedini kome bi mogao da ispriča šta se desilo, ali ne može čak ni to. Misli da bi to bila greška. I sipa još jednu čašu. Zna da *Mona Liza* više nije u Luvru, zna da su je ukrali, upravo ju je video, siguran je u to, međutim, nema vesti o tome. Njegov plan, bez vesti, ne vredi ni pare. Njegova slika, bez vesti, nije ništa. Njegova priča, bez vesti, propala je priča: kad bi ti siroti momci shvatili da sam ih poslao da ukradu *Mona Lizu*, samo da bi se o tome pisalo u novinama.

Valfijerno pokušava da ne razmišlja o tome, već da misli šta bi moglo da se dešava: uprava muzeja neće da govori, policija želi da se još uvek ne zna, znaju nešto što on ne zna, nešto što ne žele da iko sazna, na ivici su da sve otkriju i ispričaće kada budu rešili, dolaze da ga uhapse, nemaju ni pojma, ne mogu znati ništa, slika koja je visila jeste kopija pripremljena za slučaj da je neko ukrade, on je, u stvari, ukrao kopiju. Valfijerno diše duboko i smiruje se, uperenih očiju u zatvoren prozor i ukočenog vrata: ukrao je kopiju. Upao je u njihovu zamku, progutao je sopstveni lek. Upao je u njihovu zamku.

Pokušava da se uteši: da je bio siguran da će sve izaći na dobro ne bi vredelo truda išta činiti, misli. Razmišlja o tome dva minuta kao bi pronašao izlaz. Idiotarije, misli s mučninom: markizovi pogrešni zaključci. Posle misli da to nije moguće, da Luvr ne izlaže lažnu sliku, da to ne bi mogli sebi da dopuste, da ima posetilaca koji bi to primetili, i smeška se, ogorčen, slaba je to uteha u porazu: zna bolje nego iko da bi vrlo malo njih znalo, ako ikako, ako iko. Ukrao je kopiju, misli, i ostale pretpostavke nestaju pred tom pretpostavkom. To je bila njegova sopstvena zamka i sam

je u nju upao. Upravo uspeva da se opusti, da pomeri glavu u stranu, ruku da napipa cigaretu, pogled – kad mu padne na pamet da će padajući povući još mnoge sa sobom: ispričaće istinu. Novine će saznati da je slika, koja visi u Salonu Dore, bila kopija, da Luvr vara svoje klijente, da je sve prevara.

Hoda. Bonalja Đanfeliče ima manje od trideset godina, više od dvadest, manje od trideset. Krupnog je tela, gotovo visok, krivih nogu, pomalo grube glave sa žbunom crne kose koja mu se neobuzdano kovitla. Obuzdavanje te kose uvek je Bonalji Đanfeliče ličilo na gubljenje vremena, briga mlade gospode. Da, njegovo lice bi bilo problem za svakog mladog gospodina: četvrtasta vilica, nos kao da ga je neko udarcima iskrivio, veoma jake obrve iznad udubljenih crnih očiju, kosih kao rezovi, usta više rascvetana nego mesnata. Leto je, Bonalja Đanfeliče nosi belu prljavu košulju otvorenu na grudima i pantalone od crnog sukna, svoje jedine pantalone, koje se spuštaju do pola lista: garderoba jednog nadničara za bojadisanje platna, koja nije za pohvalu. Leto je i Bonalja Đanfeliče ne misli na svoju ženu i sina. Hoda znojeći se. Pored njega prolaze stotine ljudi nalik njemu. Bonalji se ne čini – možda to nije pomislio, ali da jeste, ne bi mu se učinilo – da bi te stotine ljudi mogli biti opisani slično: nema čoveka koji misli slično. Ni kad hoda pod suncem u Rimu, ulicama Rima sa sebi sličnima, s onima koji su izašli zajedno, jer veruju da su jednaki i veruju – misle da veruju – u iste ciljeve.

Da je kopiranje jednog dela priznavanje njegove vrednosti, to jest da je falsifikovanje priznavanje njegove cene. Da je falsifikator jedan skot koji se prilagođava, jedna manje-više kurva, koji čini nešto u šta veruje da mora da čini, što mu ne preostaje drugo, ne čini ono što treba, nego ono što je drugi napravio, ono što pretpostavlja da drugi očekuju i žele da kupe od njega. Da je bio idiot. I da je dobio šta je zaslužio.

Poslednji su dani nečega što je dugo trajalo. Ljudi marširaju. Izašli su iz svojih radionica kad je počelo popodne i marširaju, jer su čuli glasine da veliki Garibaldi dolazi u grad da ukine, jednom za svagda, vlast papistâ.

Ljudi hodaju uskim senovitim ulicama predgrađa prema zidinama. Ne nose oružje. Poneko nosi nož, malo njih nosi karabin, ali može se reći da su uistinu goloruki. Ne žele da veruju da im oružje može zatrebati da bi porazili one koji su već poraženi. Tek poneko zaviče da bi ohrabrio ostale, i uspeva da ohrabri druge koji koračaju. Viče: „Živeo Garibaldi, živela Italija, nek umru papisti“, i mnogi prozori se zatvaraju dok prolaze, jer ljudi verovatno sumnjaju da su to oni koji su u zabludi, jer zamišljaju da će njihov marš biti samo šetnja i da ih na kraju marša čeka mirna pobjeda. Možda bi pred prozorima koji se zatvaraju, ženama koje se krste, u tišini, trebalo posumnjati da nije tako, da su ipak u zabludi. Ali muškarcima ne hodaju misleći da su u zabludi.

Ostao je u svojoj sobi do dva sata posle podne, jer su mu ujutru doneli, to ih je zamolio, sve dnevne novine, i ni u jednim se nije pojavila vest: i dalje pričaju o istim glupostima. Na trenutke je ushićen svojom pobjedom, da ispriča svima istinu, ali na trenutke čini mu se i da je idiot. Ponekad je ushićen i to mu se čini idotskim. Razmišlja o detaljima: u kojim novinama, s kojim novinarom, šta će reći a šta neće. I sam sebi liči na idiota i misli da će upropastiti život, a zapravo misli da su to samo načini da zaboravi da je izgubio veliku opkladu, do te mere da učini veliki napor da se okupa, obrije, očeslja, obuče, i razmisli da izađe na ulicu, jer više ne zna šta da radi. Valfijerno ne može da se seti da je i kada toliko snažno, kao sada, osećao da ne zna šta učiniti. Mnogo puta nije znao šta da učini u nekoj situaciji. U pojedinim situacijama nije znao kojim putem da krene u donošenju važnih odluka, koje su mogle da mu obeleže život. Bili su to trenuci strahovanja i seća ih se kao iskustva na granici: kada je odlučio da stupi u grupu anarhista u Rosariu, kada nije mogao da odlučuje ništa i završio u radnji u San Hose de Floresu, kada je odlučio da mu je jedina šansa da pobegne iz Buenos Airesa. Seća ih se kao izuzetno napetih momenata, najtežih trenutaka, ali sada shvata da to zapravo nisu bili. Bilo je nečega što ih je činilo milostivima: tada je samo trpeo pritisak: morao je da izabere između određenih opcija. Sada ih nema. To je prava neprijatnost, potpuno nerazumevanje, očajanje što zna da stvari moraju biti ovakve a vidi da nisu, i što ne može da razume šta se dešava, a još manje šta da učini, ili

makar da zna šta ne treba da učini. Želeo bi se izložiti nečemu, Bogu, nekoj sudbini, ali ne ume, i ne zna šta da radi. Ne zna. Ne zna, ne razume, ne reaguje, morao je nekako da smogne snage da se okupa, obuče, siđe u predvorje i izađe na ulicu:

– *Mona Liza!* Saznajte o svemu! Nestala je *Mona Liza!*

Viče jedan kolporter, a drugi viče:

– *Mona Liza, gospodo!* Nestala je *Mona Liza!*

I više njih trči noseći novine na čijim naslovnim stranama pišu strahovite reči: Neobjašnjivo, Neverovatno, Iznenadjuće – između ostalih vesti. I Valfijerno trči da ih kupi pre nego što je uopšte shvatio da upravo čini ono o čemu je sanjao hiljadu puta, pre nego što je shvatio da je gotovo s raspravom i strahom, pre nego što je pomislio da ti dnevni listovi, da svi dnevni listovi na svetu, govore o njemu.

Muškarci su se slili na široki trg. Na trgu su dva hrasta, oljušteni zidovi oker boje, česma bez vode i na kraju bataljon švajcarske garde. Tu su dva reda stražara: prvi red stražara je kolenima na zemlji, drži uperene puške, drugi red stražara čeka stojeći. Ljudi koji su na čelu protestnog marša vide švajcarske stražare i usporavaju svoj marš. Na trenutak se okreću, osvrću oko sebe, traže izlaz, ili barem način da zaustave napredovanje. Oni koji idu iza njih, i koji još uvek nisu videli stražare, guraju ove spređa. Ljudi na čelu protesta viču. Bonalja je među njima. Sa njima se osvrće oko sebe, diže ruke, izvikuje dve reči, ponovo gleda ispred sebe stražare koji stoje i koji su uperili puške u njih.

I vi biste to nazvali činjenicom?

To? Čak ni pričom. Ja sam mnogo kasnije saznao da se to desilo, i još kasnije sam saznao da to nije bilo nimalo važno.

A zašto mi onda pričate o tome?

Najzad jedno pitanje, novinaru.

Vojnici pucaju. Čovek, otac, beži.

Neobično mu je što čita sve te priče koje govore o njemu a ne znaju za

njega. Sedi u kafani pored prozora i gleda kako sve više prodavaca dnevnih novina prolazi s novim izdanjima, s poslednjim vestima, kupce koji im izvlače iz ruku novine, vrućinu koja više nije važna, potonuli hidroplan, Nižinskog koji se vrti: svet kao učinak njegove zamisli. „Kako je hrabar taj kriminalac, kakva varalica, kakav manijačni kolekcionar, kakav halucinantni ljubitelj je počinio ovu stravičnu krađu“, čita Valfijerno. „Leonardova *Mona Liza* je nestala. To je nešto što prevazilazi našu maštu“, čita on i šepuri se. I nastavlja da čita da je tog jutra, tog jutra u utorak, neki slikar amater, koji je hteo da napravi njenu kopiju, pitao jednog čuvara zašto *Mona Liza* nije na svom mestu, a čuvar mu je rekao da popričeka, da su je verovatno odneli da bi je fotografisali, ili nešto drugo. I da je slikar čekao do jedanaest sati i ponovo pitao, i da je na kraju sve alarmirao i da su počeli da je traže po različitim kabinetima za fotografisanje, za restauraciju, za čišćenje, da je nisu pronašli i da su pomislili da je došlo do neke zbrke sve dok, već skoro u podne, nisu shvatili da se slika neće pojaviti i pozvali šefa policije koji je pozvao ministra Unutrašnjih poslova, koji je pozvao predsednika. I da je panika prešla u skandal. I da ne znaju kada je odnesena. S obzirom na to da juče, u ponedeljak, kada je muzej bio zatvoren, niko ništa nije primetio. Međutim, jedan zaposleni kaže da je još u ponedeljak video da *Mona Liza* ne visi, ali da su je uvek nosili zbog nečega, rekao je, pa on tome nije pridavao nikakvu važnost. I da im je zbog toga trebalo trideset sati da utvrde da se radi o krađi, čita Valfijerno i ne može da veruje: kakvi idioti, krajnja nesposobnost. Da je samo znao!

„Očigledno je da je lopov, ili pak više njih, imao dovoljno vremena da izvrše svoju operaciju. Za sada, ona je za nas misterija“, rekao je šef policije jednom novinaru. „Ali, uhvatićemo mi njega. Lopov uvek napravi pogrešan korak“, kaže šef. Pogrešan korak, čita Valfijerno, i pita se koji bi bio njegov pogrešan korak.

2.

Sada je, bez ikakve sumnje, bio markiz De Valfijerno. Osvojio sam svoju titulu u borbi, poput onih srednjovekovnih vitezova koje kralj proglasi plemićima u suton bitke. Zaradio sam to čineći ono što niko nije umeo, a mnogi su to želeli. Ili sam je, u stvari, zaradio, učinivši ono što niko nije želeo, jer nisu umeli da to zamisle. Ja sam, na kraju, postao ono što sam želeo da budem, i ne vidim da sam se mnogo promenio.

Svet se menjao više nego ja sam: rat je pretio. Pretnja da će izbiti rat može biti gora, u nekom smislu, od samog rata, jer takvi dani su kao hod po ledu, kada se čini razumnim verovati da je sve moguće, čak i najnerazumnije, i nema ničeg užasnijeg od osećaja da ne postoje granice. Kada ono od čega strepimo počne da se dešava, ono što se dešava, čak i ako je strašno, uvek je manje nego što bi moglo biti. Ja znam da dolazak nekog događaja, pa čak i katastrofe, nečeg strašnog, može biti olakšanje. Očekivali smo rat i tih dana, svet se mnogo promenio. Pretnja je činila da se ljudi osećaju čudno i činilo se da se sve kreće klimavo i bez preciznog pravca. Ta nestabilna klima, uprkos svemu, nije mi dopustila da rasprodam slike.

Mogao bih reći da je to bilo tek nešto više od transakcije, ali ni to ne bi bilo tačno. Tačno je da sam video da je šest osoba, koje su verovala da poseduju gotovo sve, osećalo sreću da osvoje jedan od onih najređih predmeta koje niko ne može, ili ne treba, da poseduje: bili su doveli umetnost posedovanja do neverovatnog vrha, do vrhunca svoje gluposti. Te jeseni, posle krađe, posvetio sam se rasprodaji šest *mona lizinih* kopija u Sjedinjenim Državama.

Bilo je hladno tog novembarskog popodneva, kada sam se pojavio po dogovoru tačno u pet, u vili pukovnika Gledstouna Bartona u Petoj Aveniji. Glavni sluga kuće, koji me je odmerio na vratima, odobrio je moj izgled. Nosio sam svoj ogrtač od vizona i kovčežić od svetle kože sa zlatnim kopčama. Sluga me je proveo kroz raskošne salone. Stojeći u svojoj radnoj sobi, pukovnik je delovalo isuviše nervozno da bi gubio vreme na pozdrave i formalnosti.

– Da vidimo? Imate je ovde?

Rekao sam naravno, i začutio. Bilo je zabavno videti njegovu uzbuđenost: čovek koji je uterao strah puku vojnika i radnika, nije znao kako da zaključí posao koji će na kraju, za njega, biti i suviše jednostavan. Pogledao sam ga. Pukovnik je podigao obrve, delovalo je kao da se nečeg setio.

– Ah, izvinite. Evo vašeg novca.

Pokazao mi je kovčežić od crne kože, naslonjen na njegov pisači sto od kaobe u carskom stilu. Zamolio sam ga da mi dopusti da ga otvorim; video sam da je pun novčanica od sto dolara. Pogledao sam ga a on mi je klimnuo; u tom kovčežiću je trebalo da bude 350.000 dolara, po dogovoru. Rekao sam mu da pretpostavljam da je pročitao dnevne novine. Odglumio sam to tonom koji je bio besprekorno bezbrižan.

– Naravno. Od tada vas čekam.

Rekao mi je, ne prestajući da gleda svetli kožni kovčežić.

– Iako se može činiti tako, nije bilo lako.

Uživao sam u tom trenutku: jadni starac je umirao od nestrpljenja, ali morao je da sluša moju aluziju na poreklo njegovog zadovoljstva, na činjenicu da je saučesnik u krađi.

– Znam već, markiže. Mogu misliti. Istina je da ste izveli izvanredan posao. I ako od mene čuvate tajnu, reći ću vam da ne verujem da ćete to i postići.

Možda je to bilo tačno. Možda je pokušavao da mi zašećeri gorku pilulu. Bilo mi je svejedno. Podjednako sam uživao.

– Izvanredno je prava reč. Čestitam.

Rekao mi je, ali onda mu je pao mrak na oči. Izgleda da je shvatio da je nasamo ostao sa najtraženijim lopovom na svetu, ili čak da je bio jedan od malobrojnih koji su znali ko je bio najtraženiji lopov na svetu. Pretpostavljam da ta sena u njegovim očima nije bio strah, već podsećanje na saučesništvo. Iskoristio sam to da bih bio uporan:

– Vi se sećate, pukovniče, uslova našeg dogovora.

– Šta hoćete da mi kažete?

Počeo je da se ljuti. Rekao sam mu neka se priseti da mi je obećao da *Mona Lizu* neće nikome pokazivati.

– Prisetite se, ako to učinite, najviše ćete vi rizikovati.

– Molim vas, pa ja to znam.

Bilo mu je već svega dosta, ali svejedno je gazio svoj ponos. Nije bilo preporučljivo zatezati situaciju: zgrabio sam kovčežić, otvorio ga pokretom koji mi je ovaj put, po prvi put, bio previše uobražen. Pukovnik Barton nije mogao da govori. Usta su mu bila otvorena, ruke na glavi, kao neko ko gleda neku katastrofu.

– Vi ne znate šta je ovo.

– Zar vam se tako čini, pukovniče?

– Ne, vi ne znate. Vi ne znate.

Hteo sam da mu kažem da, ako i nisam znao, uz ovoliko ponavljanje na kraju ću naučiti. Mislim da mu nisam rekao. Pukovnik je gledao *Mona Lizu*, još uvek ne verujući. Pružio je ruku, dotakao je i odmah povukao, gotovo uplašen.

– I sada je ja imam. Sva je moja.

To je mislio. Isto ono što će tih dana pomisliti bankar koga sam posetio u njegovoj seoskoj kući, naftaš u svojoj kancelariji, magnat čelika u svom apartmanu u hotelu Waldorf, aristokrata iz Filadelfije, veliki mesar iz Čikaga. Svako od njih je uživao verujući da niko više ne može da ima ono što on ima. Verovali su da su jedini, i moj posao se sastojao u tome da oni u to veruju. Ni jedan od njih nije posumnjao u autentičnost slike koju bih im uručivao. Ni jedan od njih nije hteo da me pita za detalje. Svi su bili videli, a kako da ne vide, priču o krađi u novinama. Svi su se divili mome umeću i hladnokrvnosti. Svi su bili zahvalni, nekako neodređeno, što sam baš njih odabrao za svoje delo. Svi su umirali od želje da pričaju o tome šta imaju, i svi će se oni, očekivao sam i još uvek očekujem, osećati vrlo virtuožno što su odoleli iskušenju. Tačno je da sam dobio svoju bitku: imao sam skoro dva miliona dolara. Bilo je to više nego što sam mogao sanjati i zabavno mi je bilo da razmišljam o sudbini tog neverovatnog blaga. Mogao sam da kupim dve i po hiljade Fordovih automobila, švajcarsku naslednicu, dvorac s imanjem u Laciju, savršenu reputaciju bilo gde. Bio sam veoma bogat. Pobedio sam, bio sam Valfijerno.

Je li moguće da niko ništa nije posumnjao?

Da li biste vi posumnjali, novinaru?

I Mikelandelova slava je počela falsifikovanjem. Isklesao je statuu u klasičnom stilu – usnulog Kupidona izvanredne lepote – i onda ga zakopao da bi mu dao izgled starog dela, a potom, tu kopiju je prodao kardinalu San Đorđu u Rimu za dvesta dukata. I da je kardinal bio oduševljen sve dok mu neko nije ispričao istinu o statui, a onda se strašno uvredio, ponižen, jer nije bio sposoban da razlikuje navodno pravog od navodno lažnog, pretio je Mikelandelu da mu vrati novac, poslao mu je statuu i, iz tog ponosa, izgubio šansu da ima Buonarotijevo delo, dugoročno toliko vrednije od starog, i toliko lepše. I da se posle toga Mikelandelo odrekao svake lukavosti i pretpostavio da je umetnost, u stvari, otkrivanje prirode, izvući iz mermera ono što je u njemu višak. Ali da je sa svojim Kupidonom stekao reputaciju da je sposoban da napravi nešto što su do tada umeli samo stari, da je to napravio više radi te slave nego zbog dukata, i da je on, Valfijerno, takođe to učinio zbog slave, osim zbog novca. I da će problem, njegov problem, biti kako da dostigne tu slavu. Kako postići da njegova tajna slava bude prepoznata, ne prestajući biti tajna, a da ne propadne njegov izum i da se time izgubi sva slava.

Ne, sigurno ne. A vi?

Ja nikad. Već sam vam rekao: i suviše sam lakoveran.

Valeri je bila slaba karika u njegovoj savršenoj mašini. Sigurnost njegovog plana sastojao se u tome da svaki od njegovih pijuna poznaje samo njega, a ne druge saučesnike, i čak u slučaju Peruđe i njegovih drugova, niko od njih nije znao njegovo ime. Valeri je, pak, dobro poznavala Peruđu i znala neke stvari o njemu. I premda joj nije ispričao detalje, premda nije znala da je cilj krađe prodaja kopija, znala je da je on, markiz De Valfijerno, organizovao ono što su Peruđa i braća izveli.

Nakon operacije Valeri je postala nepodnošljiva. Valfijerno je pokušao da je izbegne. Čak i tako, svega nekoliko puta kada su se videli, pre nego što je on otišao iz Pariza, insistirala je na tome da želi svoj deo, da bez nje to nikada ne bi izveli, šta umišlja markiz, i naglašavala dosta podrugljivo

reč „markiz“, zar mu se čini da bi je tako lako mogao ostaviti po strani:

– Markiz, liči na laž, posle toliko vremena. Vi u stvari ne znate s kim pokušavate da se igrate.

– Šta hoćete da mi kažete?

– Ništa što vam do sada nisam rekla. Ako mi ne budete dali ono što mi pripada, ceo ovaj posao će propasti.

Valfijerno joj je ponudio dosta novca pod dva uslova: da nestane iz Pariza i da nikada više, dal' me razumete, u svom prokletom životu ne vidite Vinčenca Peruđu. Bilo je reči zaista o velikoj sumi novca.

– A tako? Vi ste ljubomorni, dragi moj?

– Ne pričajte gluposti.

– Zar to ne liči na mene?

Valeri je, na kraju, ipak prihvatila. Rekla mu je da je na kraju krajeva to ispao dobar posao i predložila mu da ga upotpune još jednom noći.

– Ne brinite se, dragi moj, neću vam naplatiti. To je da zapečatimo svoj prijateljski savez.

Valfijerno ju je odbio, i pomislio kako joj je upravo nešto pokazao. Nekoliko dana kasnije primio je pismo iz Marseja. Valeri mu je pisala da se smestila u jednom stanu u ulici Kanbjer, i da se posvetila mornarčićima: „Ne znate Vi, markiže, koliko sam zaradila“. Valfijerno joj je odgovorio da radi šta joj je volja, ali da nikada, ni po koju cenu, više ne bude u kontaktu s njim. Da je on za nju mrtav, pisao joj je, i pročitavši svoje pismo osećao se kao da je idiot. „Ne znate Vi, markiže, koliko sam zaradila“, ova rečenica mu se vrtela u mislima mnogo puta. Valeri je bila uzrok njegove slabosti. Još uvek je, na neki mračan način, osećao da je u njenim šakama. Pokušao je da se uteši misleći da je ona zaslužna što cela operacija nije bila nešto skroz obično. Ona je bila ta nit rizika koji ju je pretvarao u pravo umetničko delo, mislio je, ali nije bio baš siguran.

Beker

Vi ste Beker, zar ne?

Da, Čarls Beker.

Ja sam markiz De Valfijerno. Želim da razgovaram s vama.

Šta želite?

Ništa. Imam jednu priču da vam ispričam.

U početku nisam shvatio. Čovek me je pozvao dok sam bio u svojoj kancelariji u *Hroniklu*, rekao mi da se zove Markes i da ima priču koja bi mogla da me zanima. Rat se upravo završavao i San Francisko je vrveo od besposlenih i demobilisanih veterana koji su pokušavali da prodaju bilo šta, pa čak i najneverovatnije priče. Primaio sam po šest-sedam takvih poziva dnevno i odbijao ih bez suvišnih reči. Ali, nešto u njegovom načinu na koji je govorio učinilo je da se zainteresujem. Njegov glas me nije molio, već naređivao. Nije me pitao da li mogu da se sretnem s njim, kao što su činili pobeđeni. Nije mi rekao ni da ima priču koja će me zanimati više no išta što su mi u životu drugi ispričali, kao što su obično radili prodavci dima u boci. Ne: samo mi je saopštio da ima da mi ispriča priču, i ja sam ga pitao u koliko sati i gde mu odgovara da se vidimo. Tek kad sam spustio slušalicu shvatio sam, pored ostalog, da je govorio čudnim naglaskom.

– Markes?

– Recimo, za sada. Ali u pitanju je markiz, a ne Markes. Markiz Eduardo de Valfijerno, drago mi je.

Prepoznao sam ga, jer bilo je nemoguće ne prepoznati ga. Bar u hotelu „Filmor“ bio je pun uzbuđenja, alkohola, kratko podšišanih devojaka u još kraćim haljinama, testosterona u muškarcima od devedeset kilograma s kravatama u tonu. Čuo se klavir, ali niko ga nije slušao. Muškarci i žene su čavrljali, vikali, dobacivali jedni drugima strašne poglede, dodirivali se, svi veoma zauzeti da povrate godine izgubljene u strahovima i rogovima. U dnu salona, u fotelji od crne kože, kao da ga se ništa ne tiče, u besprekornom

lanenom krem odelu, sitno telo pedesetogodišnjaka imalo je glavu kao bista: veličanstvene srebrnkaste grive, istaknutog nosa, prosede i zašiljene bradice, neverovatno živahnih očiju.

- Vi ste me zvali.
- Vi ste Čarls Beker?
- Tako je.
- Šta želite da popijete?
- Šta želite da mi ispričate?
- Viski s dve kockice leda? Ili tri?

Markizove oči nisu prestajale da miruju. Kao da je hteo da prouči sve oko sebe, ili, pomislio sam mnogo kasnije, kao da je predosećao.

Mogu posumnjati u ono što sam učinio, a ne u ono što ću učiniti. Ne zato što bi ono što sam učinio bilo važnije od onoga što mogu učiniti, nego zato što se prošlost može beskrajno menjati. Budućnost, pak, može biti samo takva kakva je.

Molim?

Ne pravite se ludim, novinaru.

Proveo je neko vreme putujući. Ti prvi meseci 1912. godine biće zauvek njegovi najsrećniji dani, ako je sreća taj spokoj spoznaje da si već učinio ono što si naumio, i još uvek nisi ništa novo smislio. Ili bi to bilo udaljiti se od svega što nije prisutno.

Svaki put bi čitao vesti o Parizu i *Mona Lizi*. To mu se veoma sviđalo. Policija je bila posve smetena, i koliko god su istražitelji konsultovali vidovnjake, veštice i proročice, nisu napredovali u istrazi. Otpustili su direktora muzeja, promenili propise obezbeđenja, nabadali naslepo. Sramota je sustigla i vlast, i na kraju su uspeali da uhapsu osumnjičenog. Novine su o tome pisale detaljno: bio je to jedan moderni pesnik čudnog stila, ko zna, možda homoseksualac, neki Gijom Apoliner, koji im se učinio sumnjiv, jer mu je jedan njegov prijatelj, zaposlen u Luvru, bio poklonio ili prodao jednu malu iberijsku statuicu koju je ukrao u muzeju. Govorili su da je njegov saučesnik – ponekad bi reč saučesnik stavljali pod znake navoda – bio

mladi španski slikar Pablo Pikaso: ispitivali su ga, ali ga nisu uhapsili. Pesnik je bio u zatvoru nedelju dana. Na kraju su ga pustili bez optužbe. Novine su i dalje pisale gluposti. Ono što su se novinari najviše pitali bilo je – kako će lopov moći da proda tako slavnu sliku. Valfijerno se zabavljao kao dete. Ili, bolje rečeno, u početku se zabavljao. U jednom trenutku počelo je da ga nervira što su takvi idioti. Sve dok vest nije prestala da se pojavljuje u novinama sredinom godine 1912. Uprava Luvra je odustala i pokrila rupu na zidu jednim portretom Rafaela Santija. Valfijerno je shvatio da pokušavaju da ga zaborave, a da toga nisu ni svesni.

On je putovao. Njegove destinacije su se činile kao jedna jedina: hotel „Karlton“ na Azurnoj obali, „Reina Kristina“ na severu Španije, kupališta u Marienbadenu ili Baden Badenu, „Selekt“ – ili možda „Ekcelzior“ u Aleksandriji. Menjao je predele, klime, jezike, posluge, ali ljudi su uvek manje-više bili isti. Jela, ćaskanja, retki ljubavni susreti, ogovaranja. Mi smo, mislio je, na kraju krajeva, svi mali. Putovao je, kružio. Ni trenutak nije želeo da se vrati u Sjedinjene Države, a Argentina ga je još više uznemiravala. Samo preostali deo sveta je mogao da bude njegov svet.

Nije imao obaveza, mada nikada ranije nije zamišljao domet te opšteprihvaćene fraze koju su mnogi ponavljali bez razloga: nije imao obaveza. Bez ognjišta, bez otadžbine, bez porodice, s imenom i obiljem novca, bio je prepušten hirovima, svojevolski. Pred njim je bio beskraj. Ponekad bi se, usred uživanja, sve to činilo gotovo zastrašujuće. Opcija je bilo previše, i više no išta bile su nesagledive. Razmišljao je o tome da mora da odluči nešto. Pre svega, da smisli gde će živeti. Ali za to je morao da smisli ko će biti u budućnosti. Izbegavao je da razmišlja o tome. A, pre svega, izbegavao je da sebe podseća da o tome mora da misli. Za sada se pravio da je jedino pitanje šta želi da radi. Nije želeo da radi ništa, ali nije znao kako to da postigne. Nakon par meseci uobičajenog života, u kome ništa nije radio, postao mu je dosadan, sve se ponavljalo isto. I kada bi pomislio da nešto učini, sve što bi mu palo na pamet bilo je toliko neznatno spram onog što je već bio učinio. Nepotrebno, neznatno. Samo je s izvesnim interesovanjem razmatrao izvesne nastavke svog savršenog poduhvata. Savršeno, rekla mu je tih dana jedna obrazovana ruska gospođa s kojom je više puta delio kupalište, nešto što se ne može poboljšati, što je potpuno i

besprekorno dovršeno. Pa onda, gospođo, ništa u stvari nije savršeno. Nije, markiže, ali ponekad treba tome da težimo.

Još uvek mu je preostala *Mona Liza*, tačno. Ili bolje rečeno, preostala je Perudi. Od početka je znao da ne želi da je ima. On je samo organizovao krađu da bi prodavao kopije kao originale, i bilo koji kontakt sa slikom mogao bi to da iskomplikuje. Ali, iako to nije želeo, u jednom trenutku je morao da donese odluku o poslu. S vremena na vreme pisao bi po koji redak Italijanu savetujući ga da ne očajava, da ga nije zaboravio, da će se vratiti da ga potraži. Ponekad bi shvatao da će morati da se vidi s njim i učini nešto, jer, najpoznatija slika na svetu ne može zauvek ostati pod krevetom jednog prostaka. Premda, ponekad bi mu se noću činilo da je tako glupo i suđeno da bude. Razmišljao je o mogućnostima. Sasvim jasno, bilo bi najlakše otarasiti se je, uništiti je. Tih dana je čitao – bila je sedeljka u kući nekih prijatelja na selu, nedaleko od Burža – priču Marsela Švoba o Herostratu, čoveku koji je želeo da njegovo ime postane poznato, pa je zato zapalio jedno od sedam svetskih čuda, Artemidin hram u Efesu, nekoliko vekova pre Hrista. Gradski savet ga je osudio na smrt i, pre svega, osudio da njegovo ime zauvek padne u zaborav. Danas, usred dvadesetog veka, niko se ne seća imena te gospode iz Saveta, ali se seća Herostrata. Herostrat je to učinio jer mu nije pao na um drugi način kako bi stekao slavu. On, Valfijerno, već je znao, iako to još niko nije znao, kako da osigura svoju.

Da zapali sliku činilo mu se kao najbolje rešenje, najjednostavnije. Tako bi sve okončao. Tabla iz Luvra se više nikad ne bi pojavila, njeni kupci bi ostali mirni, a krađa bi se definitivno zaboravila. Ako bi zapalio tu *Mona Lizu*, uništio bi jedini mogući dokaz da su preostale kopije Šodronove. I voleo je da mašta da će jednoga dana, kroz nekoliko decenija, možda vekova, početi na videlo da izlaze originali: dva, tri, čak šest istih originala. Onda će se najslavnija slika pretvoriti u kolekciju identičnih slika, međusobno istih. Ali, pomisao da je zapali, tako kako je mislio, činila mu se pomalo jadnom, zvučala mu je previše neosnovanom. Sve dok mu na pamet nije pala genijalna ideja: potražiće *Mona Lizu* od Peruđe i odneti je na sigurno mesto. Tamo bi nabavio filmsku kameru, pokazao Šodronu kako njome da rukuje i zajedno bi snimili film o pravom umetničkom delu:

spaljivanje velike slike. Zamišljao je kako se to staro drvo opire vatri, u početku opirući se vatri, a potom malo po malo goreti, menjati boje, pucketajući, miris spaljenog ulja, drveta u plamenu, s nasmejanim licem koje se topi, mit, sva ta vekovna tričarija u pepelu, jer je on, Eduardo de Valfijerno umeo da pokaže da to nije ništa.

I mogli bi prodati taj film za hiljade ili milione, a potom u Luvr vratiti kopiju. To bi, svakako, bio šok. Umetnost, velika umetnost: prikazati tu kopiju kao original, naterati ih da tu laž prikažu javnosti znajući da će hiljade, milioni ljudi, gledati poklonski sliku koja je lažna: budale koje stvaraju budalaštine! Stoko na pašu! Ponekad bi voleo da se priseti da je to zaista bio učinio.

Ali nije to učinio, niti išta drugo. Dosada mu je postajala nepodnošljiva i konjak uz doručak više mu nije bio dovoljan da ga ohrabri kad bi pred njim bio još jedan dan nalik na sve druge dane. Čašica konjaka za doručak je počela da se udvostručuje, ponekad utrostručuje. Jedne noći se probudio sav u znoju: toliko se plašio da ponovo bude Bonalja. Ustao je, zapalio dugu široku cigaru, i seo s čašicom u ruci. Problem nije bio u strahu da to ponovo bude, već, shvatio je, najstrašnija je bila sumnja da on nikada nije ni prestao da bude Kike Bonalja. Te noći je zamislio hiljadu načina da se udalji od tog čoveka. Dok je svitalo mutno svetlo, a njegova budnost popuštala, pomislio je da će se jednom vratiti u Argentinu da potraži Marijanu de Baltjeres. Ona je u njegovom sećanju i dalje bila onako plava.

Kaže – misli, kaže, misli u sebi – da je odrastao čovek.

Markiz je ćutao dok konobar nije stavio moj viski na nizak sto. Onda je podigao svoju čašicu i promrmljao nešto na francuskom. Ja sam mu odgovorio na njegovo pozdravljanje i zapitao ga da li sad možemo da razgovaramo.

- Još ne.
- Šta želite da mi ispričate?
- Biću diskretan: priču o najvećoj krađi veka.
- Odnosno?
- Nestanak *Mona Lize*, sećate se.

Rekao mi je i, naravno, sećao sam se. Ukrali su je iz Luvra pre sedam-osam godina i to je bilo na naslovnim stranama svih novina u svetu. Ali, bila je to stara, već prepričana priča. Usred sveg razočaranja, pokušao sam da budem ljubazan:

– Izvinite, ali ta stvar je rešena pre mnogo godina.

– Rešena?

Rekao mi je, smeškajući se lukavo. Ja sam se takođe sećao tog kraja, još jedne vesti koja je bila na svim naslovnim stranama: kada se lopov, Vinčenco Peruđa, pojavio sa *Mona Lizom* u muzeju Ufici u Firenci, decembra 1913, govoreći kako ju je ukrao da bi je vratio u svoju zemlju. I njegovo hapšenje, galama javnosti koja je u početku molila za njegovo oslobađanje kao nagradu za njegov patriotski postupak, suđenje, opadanje zanimanja nakon nekoliko nedelja raspravljanja o zakonu, i njegova kazna, na kraju, na sedam meseci robije, što je do tada već odavno bio odležao.

– Dobro, ja bih rekao da se to rešilo. Uhapsili su lopova i vratili sliku. Svi smo čitali tu priču.

– I vi ste u nju poverovali?

– Oprostite?

– Da. Da li ste poverovali da je taj polupismeni prostak bio sposoban da izvrši tako bitnu operaciju?

Čovek je govorio bez pokreta ili promene tona, kao da mu to što govori nije previše važno. Posle ću saznati da je to bio jedan od njegovih omiljenih trikova, ali tada me je to impresioniralo. Zbog toga se činio prilično neranjivim.

– Vidite, istina je da nisam baš upućen u...

– Pa onda vam i odgovara da se informišete. Ako posle želite da vam ispričam celu istinu o poslu, ja ću biti u ovom hotelu još tri-četiri dana. Ali nemojte biti nesmotreni, jer možete izgubiti priču svog života.

Da ne želi da razmišlja o tome da je već starac, ali da samo što nije napunio pedesetu. Da mu, ako se sve nastavi dobro, ostaje još najviše deset-petnaest godina.

Vest o tome da je Vinčenco Peruđa pobegao glavom bez obzira zatekla ga je u vili koju je iznajmio u Toskani blizu San Ćiminjana. To mu je delovalo

kao šala: klesar je otišao u Firencu da odnese sliku, na manje od sto kilometara od mesta gde je on boravio. Prvo što mu je palo na pamet bilo je da pobegne. Trebalo mu je nekoliko sati da ubedi sebe da niko neće moći da ga poveže s vešću koja je potresala zemlju. I tek je tada mogao da razmišlja o tome.

Jasno je bilo da se bio prevario, da je precenio pamet tog idiota. Shvatio je da je trebalo reagovati ranije, znao je da je trebalo delovati ranije, ali mislio je da ima još vremena, ne zato što je Peruća delovao posebno strpljivo, već zbog toga što nije mogao da zamisli da bi mu moglo pasti na pamet da nešto posebno učini. Pretpostavio je da ga je nemir, što spava svake noći s damom ispod kreveta, pritiskao, i doveo do toga da napravi najveću glupost. To nije bila opasnost za njega: ne sudska, niti policijska. Uistinu, niko nije mogao da ga poveže s krađom, ali bi se možda neko od njegovih kupaca unervozio kada bi video da sve novine pišu o pojavljivanju *Mona Lize*. Dvoumio se. Nije mu odgovaralo da se približi Sjedinjenim Državama, ali u isto vreme, ako bi to učinio možda bi ih mogao uveriti u ono što su oni sami želeli posumnjati, da je slika koja se pojavila falsifikat, da Francuzi više nisu mogli da podnesu poniženje što su izgubili svoju *Mona Lizu* i da su smislili taj plan kako bi ubedili svet da su je vratili natrag. Ali da je, kako im je poznato, jedina i prava ona *Mona Liza* koju skrivaju u najdubljem od svojih sefova ili svojih privatnih podruma. Ako ima ikakve sumnje, neka je daju stručnjaku da je proveri. I molim vas, kada budete u prilici, idite u Luvr i pažljivo pogledajte kopiju koja visi. Jedan amater kao vi, neko ko zaista poznaje original, uvidi to odmah. Ono što jeste to je da je svet prepun glupaka. Ali mi znamo istinu. Vi i ja, dragi moj, naravno da je znamo.

I da se često seti nečega što mu je već davno rekao don Simon, neverovatni prevarant. Seća se da mu je don Simon rekao da postoji doba kada više ne vredi truda razmetati se: ili nas stvarnost odbacuje, pa je to patetično, rekao mu je, ili nas stvarnost potvrđuje, pa je nepotrebno. I to se naziva zrelošću i može biti prilično prijatna. Treba da bude, misli markiz, misli da treba da bude.

– Ali nemojte biti nesmotreni, jer možete da izgubite priču svog života.

Pretnja je delovala ozbiljno. Podigao sam čašu viskija, ispio poslednji gutljaj.

– I zašto želite da mi je ispričate?

– Ne pogađate?

– Ne, žao mi je.

Valfijerno se ljubazno nasmešio. Oko nas muškarci i žene su nastavljali da love, ali kao da su bili nestali.

– Imajte strpljenja. Razumećete vi to. Kada bih tražio novac od vas za svoju priču, šta biste mi rekli?

– Da mi se čini da vam novac nije potreban.

– Možda ne. Možda vi ne znate šta to znači.

Pokušao sam da što brže razmišljam. Ako je ono što mi je govorio tačno, bila bi to velika prilika za moju karijeru. Međutim, bilo je veoma čudno, sve je bilo veoma čudno.

– Oprostite još jednom. Ja sam spreman da vas slušam, da saradujem sa vama. Ali kako da znam da je istina da ste vi bili umešani u tu krađu?

– Umešan?

– Dobro, nazovite to kako god.

Valfijerno je iz unutrašnjeg džepa svog lanenog sako izvukao kožni novčanik iz Rusije, i odatle jednu fotografiju zgužvanih rubova, i dao mi je. Bio je to on, nekoliko godina mlađi, ne toliko bele kose, u tamnom odelu, rukama pokazujući *Mona Lizu*. Fotografija mi se učinila ključnim dokazom.

– Nikada nisam učinio ono najbolje što sam mogao u svom životu, a i to je bilo najbolje, to što nikada nisam učinio ono najbolje u životu. Drugi falsifikuju slike, novčanice, osećanja. Ja sam, na trenutak, priznaću vam, bio prvi koji je falsifikovao krađu.

Još uvek nisam znao da je sa Valfijernom pojam ključnog dokaza bila greška. Na trenutak sam se zagledao u fotografiju, potom je okrenuo na naličje. Nije bilo ničega.

– Zadovoljni?

Rekao mi je lukavo. Predložio sam mu da me poseti sutradan u mojoj kancelariji nakon doručka. Tamo ćemo, rekao sam mu, imati prostora da razgovaramo na miru. Rekao mi je da neće, da me čeka u svojoj hotelskoj

sobi broj 712, u dvadest pet do devet ujutru. Budite tačni, rekao mi je, biće to najuzbudljiviji dan vašeg života. Bio sam spreman da mu poverujem.

Premda zna da je učinio nešto što niko nije umeo da učini, što niko nije ni zamislio: njegov život. Zna, misli, kaže sebi da je stvorio umetnost.

Tačno je da, upravo tih dana, kad je Peruda uhapšen, kad više nije imalo smisla da se pita šta činiti s *Mona Lizom*, kada se najvažnije razdoblje njegovog života činilo okončanim, dok je rat pretio, da su mu stigle vesti od Valeri Larben.

Valeri mu je poslala pismo preko Šodrona, i već je to bilo uznemirujuće, taj dokaz da ga natera da shvati da ona zna više. Ali, to nije bilo ono najteže: „Saznala sam kako je završio naš prijatelj stolar. Ako on neće progovoriti, valjda zna zašto; ja nemam razloga.“ I pisala mu je da razlog zbog kog je do sada ćutala nije bio novac koji joj je dao, nego njena želja da poštedi Italijana, ali da sada može da govori bez tog straha.

Markiz De Valfijerno je primio pismo u Marienbadenu. Trebalo mu je manje od jednog dana da stigne u Marsej. Kada ju je sreo u lučkoj gostionici morao je da sakrije svoju zaprepašćenost. Valeri je imala oko dvadeset dve-dvadeset tri godine, a ličila je na staricu. Izgubila je onu svežinu koja ju je činila poželjnom, ugojila se, lice joj je ogrubelo.

– Nije vam baš drago što me vidite, dragi moj.

– A vama jeste?

– Naravno. Uvek volim da vidim stare prijatelje, naročito kada očekujem da budu velikodušni.

Rekla je i uputila mu preširok osmeh. Zubi su joj bili u još gorem stanju. Valfijerno ju je zamolio da pređe na stvar i pitao je šta želi. Valeri mu je rekla: novac, naravno.

– Ili ste mislili, markiže, da je nešto drugo u pitanju?

Pomislio: ubiću je. Pomislio je kako je ona u pravu, zaista je želi ubiti. Pokušao je da odagna tu pomisao. Ali mu se ona vraćala. Ona je pričala i pričala, vino je nestajalo, a on nije prestajao da je ubija.

Do tada nikada nije imao osećaj da bi rešenje bilo da nekog ubije, da je problem koji bi nastao bio manje ozbiljan nego problem koji bi mogao da

reši. Strah od policije i pravde nisu bili bitni za nekoga ko je tolike godine proveo živeći s njim; tačno je, pomislio je, da falsifikovanje i prevara nisu isto što i ubistvo. Prevara je otmena i popularna. Ubiti nekoga je prljavo i loše se gleda na to. Široka publika voli falsifikatore umetnosti, jer su čisti geniji, jer koristimo svoj talenat da bismo postigli ono što svi žele, jer varamo ljude koji se ne razumeju u umetnost, jer su i suviše bogati, jer žele da se nečim okoriste. Da bi te prevarili potrebno je da ti želiš da varaš. I zato što stvaramo besmislicu od vrednih stvari, čiju pravu vrednost oni ne razumeju. Ubistvo je ipak nešto drugo. Široka publika voli masovne klaonice, jezive bitke, nesreće za koje niko nije odgovoran. Ali ne i ubistvo na malo. Obično ubistvo je na vrlo lošem glasu, previše je na glasu. Najglasniji glasovi vekovima nas uveravaju da je ljudski život svetinja. Glasovi onih koji su uvek ubijali i ubijali: kraljevi, sudije, sveštenici. Ali samo idioti i dalje veruju u tu glupost: milioni muva.

Ukratko je ponavljao, to jest pokušavao da ponavlja: ni strah od policije, niti ta stara zabrana da nekog sme da ubije, nije ga odvajala od takvog rešenja. Pitao se da li je to možda prošlost, zajedničke priče: na primer, bilo je najlakše ubiti nekog nepoznatog. Ali nije bilo verovatno: zbog te bliskosti, pomisao da je ubije trebala bi mu biti odbojna, ali nije bila odbojna. Da je bio siguran da je to samo iz sigurnosti, da bi prikrio operaciju, on bi je ubio. Ali ne, strahovao je takođe da je to iz mržnje, ogorčenosti, svega onoga što dolazi kada jedna žena ne radi ono što muškarac od nje očekuje. Prestravio se: mogao je da je ubije a da ne zna zbog čega, ili zbog toga što je i suviše znao.

– Vi znate da, čim smo pobjegli sa slikom...

– Ko to mi?

– Valfijerno, ne pretvarajte se.

– Vi i Vinčenco.

Valeri je začutala i pogledala ga lakomo. Na trenutak je opet bila ona stara. Valfijerno je prvo skrenuo pogled, a potom pomislio da bi najbolje bilo iskoristiti je.

– I šta se desilo?

– Ništa. Ima stvari koje su bolje kad ih ne učinite.

Naručili su još jednu flašu sansera. Pre deserta Valfijerno joj je uručio

koverat koji je pripremio. Ona je od njega tražila još. On joj je rekao da se ne igra životom. Nešto – njegovo lice, njegov ton, neka uspomena – naterali su je da ne insistira. Potom mu je ponudila, nije mu predložila, ponudila mu je da provedu noć zajedno i taj put Valfijerno je pomislio da ne treba da je odbije.

Da je on stvorio umetničko delo – misli, kaže, misli u sebi – a da to niko ne zna. Da on nije, niti će biti – on, markiz De Valfijerno, mrzeo bi da bude jedan od onih varalica koji su shvatili da su užasni slikari, petparački pesnici, pa su proglasili svoje živote svojom umetnošću. Da njemu nikada nije pala na pamet umetnost, već se pojavila iznenada.

Prvo šta sam ga pitao tog jutra u njegovoj sobi u „Filmoru“ bilo je – zašto je izabrao baš mene da mi ispriča to šta je hteo. Nasmehio mi se. To nije bilo pravo pitanje, ali svejedno. Valfijernu nisu bila važna moja pitanja. Imao je veoma preciznu ideju o tome šta je želeo da mi kaže i kazao mi je. To što sam se ja zadesio tamo bila je neka vrsta slučajnosti. Njemu je bilo potrebno da ja budem prisutan i da ga slušam, a meni, uglavnom, ta dva dana, nije bilo jasno zašto. No, shvatio sam da mu smeta ta potreba. To mi je dao jasno na znanje.

– Vi ćete mi reći da nikada niste masturbirali, novinaru.

– Mislim da se nismo sastali da bismo pričali o tome.

– Loše mislite. Drkanje je, oprostite mi na mom francuskom, falsifikovanje seksualnog života, zar ne? Sve dok se ne pretvori u pravi seksualni život. To je proces svake lažnosti: na kraju se pretvori u tu stvar. Vi treba da znate o tome.

Žaluzine u sobi su bile zatvorene. Valfijerno nije želeo da ih otvori. Rekao mi je da ne smemo dozvoliti da se sadašnjost uplete u našu priču; ja sam tada pomislio da je ono što nije smelo da uđe stvarnost, ali nisam mu to rekao. Proticali su sati i sati; njegova priča je bila iscrpljujuća. Počeo je priču o svom životu ispočetka, u Italiji, i nije štedeo na detaljima. Ne kažem da su bili tačni, ali priča je obilovala svakakvim detaljima, sve dok nije stigao do krađe i njenog kraja. Valfijerno mi je pokazao papire, isečke, nekoliko fotografija. Bio je ohol, lukav, nespokojan, spretan. Bila su to dva

beskrajno duga dana. Pomalo, gotovo nehotice, shvatao sam da je takav markiz posve drugačiji od samoga sebe. I da ima običaj da priča izvesne stvari kako bi njegov slušalac mislio suprotno. Sarkastično je ponavljao da sam mu potreban kako bi se pretvarao da nije tako – da poništi tu potrebu za ironijom – no, zapravo, ja sam mu bio potreban. I naravno, shvatio sam da je njegova priča zaista neobična. Gušilo me uzbuđenje što sam znao da će mi promeniti život.

– Sada ste vi, novinaru, jedini koji znate istinu. A možda je i ne znate. Ponekad posumnjam da je i oni znaju.

– Oni?

– Oni koji treba da je znaju. Stvar je u tome što im je draže da je ne kažu. Dobro im je došla priča o idiotu Peruđi, glupom lopovu, koji nije nikakva pretnja. Draža im je od moje, koja bi mogla obelodaniti imitatore. Pa je se drže. Ne znam, nisam siguran.

Tih dana naučio sam da nesigurnost nije bila njegova jača strana. Zapanjilo me je kada mi je to rekao.

– U svakom slučaju, znam da će oni dobiti bitku ako se nikad ne sazna moja priča.

Ne, misli, kaže sebi, da je skrivena slava dovoljna za neko vreme, ali da nismo tako jaki, da dolazi trenutak kada treba da se pogledamo u ogledalo kako bi drugi znali za mene, kaže sebi. I da je sve to vreme živio s nožem pod grlom.

Kaže – misli, kaže, misli – da je zreo čovek. Da ne želi da misli na to da je već star, ali da uskoro puni pedeset godina. Ako se sve dobro nastavi ostaće mu još deset, petnaest godina života. I da se često seti nečega što mu je davno rekao don Simon, neverovatni prevarant. Seća se da mu je don Simon rekao dva-tri puta, više puta, da postoji doba kada više ne vredi truda razmetati se: ili nas stvarnost odbacuje, pa je to patetično, rekao mu je, ili nas stvarnost potvrđuje, pa je nepotrebno – iako je sigurno upotrebio druge reči, misli sada tim istim rečima markiz De Valfijerno. I da se to zove zrelost, govorio je Galisijac, i da može biti dosta prijatna. Treba da bude, misli markiz, misli da treba da bude. Ali on to nikada nije uspeo da nauči.

Bilo je to kada je imao udes, svoj udes, pre više od dve godine. Iako je jednom, možda, bio blizu, misli. Misli da je bio blizu. Bilo je to kada je sav izlomljen ležao na krevetu u onoj bolnici i znao je da ne može ništa da učini, nepokretan, predao se. Lekar zastrašujućeg izgleda čačkao mu je po ranama i on je osećao beskrajno olakšanje, jer više nije morao ni o čemu da odlučuje. Bio je učinio sve što je mogao i više od toga nije mogao. Da je tog dana mislio da je nešto bio naučio. Ali nakon toga, izlečio se i pobegao: uistinu, nije. Ne zna šta je učinio.

Iako je znao da je učinio nešto što niko nije znao: svoj život. Zna, misli, kaže sebi, da je stvorio umetnost. Da svi pričaju o umetnosti: kicoši, salonski revolucionari, mazala koja se hvale da koriste boje koje bi im mame zabranjivale, muzikanti koji usklađuju akord s disonancama pucketanja usnama, kako se zabavljaju đaci. Da svi to govore, ali da je on, svakako, stvorio umetnost, a ostalo su sitnice.

Da je on zaista stvorio umetnost – misli, kaže, kaže sebi – a da to niko ne zna. Da on nije, niti će biti – on, markiz De Valfijerno, mrzeo bi da bude jedan od onih varalica koji su shvatili da su užasni slikari, petparački pesnici, pa su svoje živote proglasili svojom umetnošću. Da on nije. Da njemu umetnost nikada nije pala na pamet, već se pojavila iznenada. Ali da je umeo da je ščepa. I da ne želi da bude jedan od onih idiota ubeđenih da su stvorili nešto najveće što drugi ne umeju, i lutaju po ćoškovima, i preziru one koji nisu znali da ih cene, i truju se neuspehom koji uporno nazivaju remek-delom. Ne, misli on i kaže sebi: da je skrivena slava dovoljna za neko vreme, ali da nismo tako jaki, da dolazi trenutak kada treba da se pogledamo u ogledalo, kako bi drugi saznali za mene, kaže sebi. I da je sve ovo vreme živeo s tim nožem pod grlom: ne sve vreme, naravno, ne svih sati, čak ni svakoga dana, ali nož je ipak uvek tu stajao. I nije znao kako da ga izvuče. I da je za uspeh njegovog dela – njegovog velikog dela, umetničkog dela, kaže, misli – bilo potrebno da niko to ne zna, da će, dok sve bude dobro, ono ostati nepoznato. Samo bi u slučaju da mu to ne uspe mogao da izbegne veliki neuspeh, da ga svet zauvek ignoriše, ali da onda njegovo delo ne bi bilo savršeno; da, ako ga ne otkriju, misli, ako i dalje ostane nekažnjen, slobodan, niko neće saznati ko je bio maestro Eduardo de Valfijerno. A ako ga otkriju, više neće biti maestro, čak ni Valfijerno.

Da je proveo sve te godine u ranama, sa zarinutim nožem. I da ga je sada Valeri ponovo pronašla, i da on više ne može da joj da ono što od njega traži. Ili, bolje rečeno, više ne želi da joj da.

Popodne sledećeg dana se odužilo. U sobi pored nas jedan par je vodio ljubav uz buku. Više puta sam se iznenadio, mislio sam da sam iznenađen što na Valfijernovom licu vidim tužan osmeh. Palo mi je na pamet toliko pitanja, ali ih nisam postavio. Okolnost u kojima se odvija intervju je posve neobična: novinar veruje da ima prava da nepoznatom čoveku postavi pitanja na koja on ne bi ni najboljem prijatelju odgovorio. Ovaj put sam, međutim, ćutao.

Nije više bilo mnogo toga da se kaže kada je Valfijerno naručio flašu šampanjca. Bio je to njegov način da označi kraj. Proveli smo zajedno dva dana koji su bili dugi kao godine. Na njegovom licu više nije bilo veličanstvenih crta koje sam video prvi put. Kosa mu je proseda i vrlo neuredna, oči umorne, usta iskrivljena, što nisam mogao da odgonetnem zbog čega. Sada je bilo još očiglednije koliko mu je telo bilo sitno. Uručio mi je priču o svom životu, ali se i dalje držao na nepremostivoj distanci. Nazdravili smo. Posle mi je rekao da sam ga prvog dana, jer reći juče zvučalo bi neverovatno, upitao zašto je baš meni hteo da sve to ispriča.

– Jesam, premda polako počinjem sve da shvatam.

– Ne verujem, novinaru. Pričam vam sve ovo, jer će sutra Valfijerno umreti.

Rekao je i napravio pauzu koju je hteo učiniti dramatičnom – i umeo je to. Do sada sam već naučio: ne treba ispasti smešan postavljajući pitanje koje sigurno neće biti ispravno. Onda mi se nasmešio s izmotavanjem.

– Vara se, don Simon, taj strašni ološ. Starost je kada znamo da imamo stvari koje čovek čini poslednji put. Vi to još uvek ne možete znati, jer ste isuviše mladi. Ali ja znam. Pojeo sam neke bubrege koje više neću okusiti, jer mi telu ne prijaju, bio na mestima na koja znam da se više neću vratiti, spavao sa ženama koje su umrle, odrekao sam se nade da ću upoznati neke predele. Ovo će biti poslednji put da vam pričam priču o Valfijernu. Možda je to prva priča, ali bez sumnje, i poslednja. Od sutra ću imati neku drugu priču. Ukoliko ne, biću izgubljen. I moraću da zaboravim ono što sam

učinio da bi moj život imao smisao.

Reči su bile teške – teške, više no tužne, tako da ih je Valfijerno sve sjedinio uz veliki trud da se nasmeši.

– Sutra više neću biti Valfijerno. Ne znam ko ću biti. Imam, naravno, pasoš koji ću koristiti još neko vreme. Znam kako ću se zvati, gde ću živeti, ali malo je to. Teško mi je, ali nema mi druge. Uistinu, novinaru, voleo sam da budem Valfijerno.

Njegove su bile rečenice, velike rečenice. Ali, ovaj put, iza tih reči stajalo je nešto. Valfijerno, ili ko god on bio, na tom nivou, pričao je sve tiše, kao da priča samome sebi.

– Da sam bio dosledan, da sam zaista napravio od svog života delo, trebalo je da umrem – proglasim se mrtvim – pre sedam godina, kada sam raprodao *mona lize*. Valfijerno je već predugo živeo, mnogo duže nego što je to preporučljivo. I to me košta. Navikao sam se bio, sviđalo mi se.

Rekao je i zaćutao. Činilo se da je predaleko otišao. Ispio je jedan gutljaj i nastavio s pričom. Nije me gledao.

– Sada svakako znam da je neophodno: Valeri mi je za vratom. Nema mi druge nego da pobegnem. Njena osveta je nešto mnogo više od nečega što bi ona mogla da isplanira: gotovo je s Valfijernom. Zar to nije čudno?

I potom, odjednom, kao da mu je to upravo sada palo na pamet:

– Kako vam se čini da se zovem Bonalja? Bila bi to dobra šala. Zar ne?

Kada razmišljam o svojoj životnoj priči, tražim trenutak kada se sve promenilo, preokrenulo. Otkrivam da ga nije bilo. Da, iako sam toliko puta promenio ime i priču, toga nije bilo. I da je to trik pomoću kog sam preživeo, preživeo je, preživeli smo: nada, da ćemo jednoga dana biti drugi. Ali nikada nećemo. Ne znam zašto, ne umem to da objasnim, ali nikada nećemo.

– Oprostite mi na pitanju: zašto ime Valfijerno?

– Složili smo se da će se vaša pitanja ograničiti na činjenice. Zar ne?

– Da, jesmo. Ali zar to nije činjenica?

– Ma dajte, dragi moj.

Bilo je veoma kasno. Uz poslednje ostatke šampanjca Valfijerno je

prešao na detaljna uputstva:

– Naravno, novinaru, vi nećete moći da ispričate ovu priču.

– Kako?

Na mom licu se verovatno odražavala radoznalost. Valfijerno se po prvi put nasmejao strašnim grohotom.

– Ne, nije baš tako strašno. Ne kažem vam nikada. Kažem vam da nećete moći da ispričate moju priču dok vam ja to ne kažem.

– A kad pretpostavljate da će to biti?

– Ja ne pretpostavljam, ja naređujem. Reći ćete da ne mogu, ali videćete da će biti tako. Već znam da sam u vašim šakama. Ali na banalni način na koji vi možete da zamislite. Da, tačno je da biste mogli sve ovo da objavite sutra i meni bi bilo loše, a vama još gore.

Valfijerno je ustao, počeo da šeta kroz sobu, i samo mi je na pamet pala stara slika o lavu u kavezu. Rekao mi je da to neće biti teško. Ako bi nešto pre vremena objavio, on ima potrebne elemente da odlučno demantuje celu priču, i da ću se ubrzo zatim pojaviti s metkom u glavi.

– Kao samoubica, naravno. Vi ne biste podneli sramotu kad biste ispričali tolike laži.

Nije zvučalo tako jednostavno, ali na tom stepenu ništa od onoga što mi je rekao nije mi delovalo previše neverovatno. Poverovao sam mu. Valfijerno je otvorio žaluzinu. Bila je mrkla noć.

– Ne, ja sam u vašim rukama, jer ako vi, kada dođe trenutak za to, ne ispričate moju priču, ja ću nestati zauvek. To je vaša šansa. Ako budete ćutali, moj život će biti strahovit neuspeh. Bio bih kao brodolomnik koji piše veliku knjigu na pustom ostrvu, slepac koji zamišlja sjajnu skulpturu koju niko neće moći da vidi, državnik koji je izdao prijatelja da bi sprečio rat koji bi uništio njegovu zemlju... Ako budete ćutali, jedan genijalni umetnik će nestati s lica zemlje, nestaće bez traga. Ali vi nećete moći da podnesete ćutanje. Vi niste tog soja.

– Kako znate?

– Ne brinite se. Ja to znam. Ili mislite da sam vas izabrao a da se nisam informisao?

Zaćutao je i pogledao me. Nisam znao kako da izdržim njegov pogled. Onda je dao precizno svoja uputstva:

– Svake godine dvadest drugog avgusta, od sada pa nadalje, primićete po jedno moje pismo. Primićete ga bez naznake pošiljaoca, ali, naravno, znaćete o čemu se radi. To pismo jednom godišnje govoriće vam da sam i dalje živ. To će biti moja vera u život. Ne tražite me. Bilo bi to mnogo gore. Kada umrem, tek tada ćete moći da ispričate celu priču.

Pokušavao sam da zamislim celu situaciju i odgovorio mu, bez razmišljanja, na ono što mi je govorio:

– Ali, markiže, to može da traje veoma dugo.

– Da li žalite zbog toga?

– Ne, molim vas, nisam hteo to da kažem. Izvinite, ali kako ću znati da ste umrli?

– Saznaćete, ne brinite se. Saznaćete vi da sam ja mrtav. Onaj ko to neće znati, svakako ću biti ja.

Rekao je i pokazao osmeh koji čak nije bio melanholičan.

– I tada ćete ispričati moju priču. Zbog toga vam je i pričam: da bih umro spokojan. Ne želim da se sećam svega ovoga u trenutku kada budem umirao. Bilo bi strašno da ono što je zaokupilo moj život zaokupi i moju smrt.

Ja nisam hteo da ga uvredim, ali imao sam jedno pitanje koje nisam mogao da izbegnem. Naučio sam njegovu lekciju:

– Izvinite, markiže, ali kako mogu znati da me vi ne lažete, da cela vaša priča nije još jedna falsifikacija?

– Vi to ne znate, ali ne brinite. Biće tačna. Vi je ispričajte, i videćete da će se pojaviti stare budale koje će reći „meni je Valfijerno prodao sliku“, jer tim bednicima ništa ne godi više od saznanja da su bili prevareni od strane nekoga za koga je priznato da je nadmoćan. To je činjenica, da nije bilo toga, moderna demokratija ne bi mogla da postoji.

– Nije reč o tome, markiže, ja vas pitam: je li istina?

– Jeste, naravno, ali vi nikada nećete biti sigurni u to. Mogli biste da pitate Peruđu, ali ni tada ne biste znali da li vas laže. Ili biste mogli da potražite ostale, ali ih verovatno nikada nećete pronaći. Ili hoćete, ko će znati. Ali vi ne znate. To je uslov da ispričate najbolju priču u svom životu: priču mog života.

Ne mislim da sam se prevario: Beker će je ispričati. I tada će odgovoriti na pitanje koje toliko dugo odzvanja u meni: ko će umreti kada ja budem umro? Ponekad sam pomislio da neće niko, da sam sam svom snagom, stvarajući sebe jednom i opet iznova, mogao navesti smrt na pogrešan put. Sada znam da nije tako: neko to mora da učini.

Ali, želeo bih da znam ko. Ko će umreti kada ja budem umro? Da li onaj što je hodao neasfaltiranim ulicama Rosaria, onaj koji je voleo Marijanitu a nije ni znao ko je ona, onaj koji je od zanata napravio umetnost, onaj koji nije hteo da bude jedan, onaj koji nije bio drugi, onaj koji nikada nije pušio onaj opijum u Malaki, onaj koji je probao toliko jela, onaj koji nije video svog oca, onaj koji je dozvolio da ga pipka sveštenik, jebe drugi zatvorenik, ljube žene koje ga nikad nisu volele, Bonalja, Huan Marija Perone, Eduardo, onaj od sutra, onaj koji umire da bi ispričao svoju priču? Ne svi oni: toliko smrti u jednoj bila bi nepravda. Niti je bilo toliko života: samo pokušaja.

Za Bekera će, bez sumnje, umreti Valfijerno. Za mnoge će Valfijerno biti onaj koji će umreti. Neće biti nikoga kome umire Boljino. Boljino je umro odavno. Ponekad pomislim da jedan starac ne bi umro ako bi ga nazvali po njegovom prvom nadimku, kad bi mu neko mogao reći ime koje mu je majka dala – i kad bi on mogao verovati u to. Ali neko mora da umre. Gde će me sahraniti? Pod kojim imenom?

Pretpostavljam da će Beker to ispričati. Odgovoriće na moje pitanje. Ali može biti i da je ne ispriča. Nadam se da hoće. Nikada to neću saznati. Mogao sam to ranije da mu ispričam, ali ko zna koja bi bila cena. Možda jednom odlučim da je platim. Zanimljivo je odlučiti da će neko platiti nepoznatu cenu, to sam učinio toliko puta. I to je jedini način da se ozbiljno plati. Jeste tačno da može i da je ne ispriča. Pre nekoliko godina pročitao sam još jednu rečenicu koju ne mogu da zaboravim: „Sada u salonu ostaje ono što ostaje kad ničeg nema.“ Ja, Valfijerno.

Od onog susreta prošlo je skoro trinaest godina. Preselio sam se u Baltimor, ali su me njegova pisma i dalje sustizala. Stizala su mi krajem avgusta svake godine, s istim delom pesme. Bila je napisana na španskom:

Pre tebe umreću ja, a moj duh,

*u svom upornom trudu,
sedeći na vratima smrti,
čekaće te tamo.
Tamo gde grob se zatvara
otvara se večnost...
Sve što smo oboje prećutali,
sada moramo da izgovorimo.*

Nakon nekoliko godina dao sam pesmu da se prevede da bih saznao šta mi je govorio. Priznajem da je čak ni tada nisam razumeo. Takođe mi je, s vremena na vreme, slao poneki poklon: vrlo luksuznu knjigu, ulaznice za gala opersku predstavu, tri dana odmora u Njujorku, komplet srebrnog escajga za moje venčanje. Imao sam ga, kako je rekao, u svojim rukama, a opet nisam imao ništa. Tačno je da mi je bilo teško kada sam znao da raspoložem pričom koja bi mogla da mi unapredi karijeru, a nisam mogao da je iskoristim. Više puta, stotinu, hiljadu puta, uistinu, bio sam u iskušenju da je objavim. Ali sam odolevao, ili mi je nedostajala hrabrost da ne odolim takvoj priči. Onaj put, kada smo se već rastajali, Valfijerno se nasmešio:

– Ko može biti siguran da je slika koju je Peruđa vratio prava *Mona Liza*? Da je ja, kojim slučajem, nemam kod sebe, na primer, da je nisam zapalio, da je nisam prodao J. P. Morganu? Možda vi, novinaru?

Takođe sam pokušao da odbacim sumnju. To mi je i odgovaralo da je odbacim. Pre nekoliko meseci, u oktobru 1932, saznao sam za smrt Eduarda de Valfijerna. Kao što mi je i sam obećao, primio sam jedno veoma ozbiljno pismo u kome mi je najavljivao svoju smrt. Pismo je bilo bez potpisa, ali po stilu pisanja izgledalo mi je da ga je najverovatnije lično pisao – pretpostavljam pre smrti. Pismo je sadržalo jednu pesmu, ali drugu. Tog istog dana dao sam da se prevede:

*Od ono malo života što mi je ostalo
dao bih najbolje godine,
da saznam ono što si o meni
drugima govorio.*

U pismu je, pored ostalog, pisalo da se poslednjih godina naš čovek zvao ovako i onako, i živeo u jednom mestu za koje me je molio da ga ne otkrijem, i ja to nisam učinio, jer to ništa ne bi promenilo. Govorio mi je da mogu, i da mi daje ovlašćenje, da ispričam priču. Da je poslednjih meseci ponovo uzeo ime Valfijerno i da ga je smrt sustigla na jednom imanju blizu Buenos Airesa. Taj put mi je rekao: da bih bio Valfijerno, moraću da umrem kao Valfijerno.

Vest je kod mene izazvala uzbuđenje koje se ne može ni sa čim porediti. Uopšte mi nije palo na pamet da je možda bila lažna. Napustio sam posao u onim dnevničkim novinama u Merilendu i svu svoju ušteđevinu investirao u to da upotpunim priču. Tih meseci sastao sam se sa Peruđom i Šodronom, i uverio se da me markiz nije lagao. Valeri, pak, nikada nisam mogao da pronađem. Ne znam da li je živa. Ne želim da razmišljam o tome da ju je on ubio. Takođe sam pokušao da stupim u kontakt s nekim kupcem. Valfijerno mi nije rekao imena. Bilo je to logično, nijednog nisam pronašao. I to je verovatno logično.

Spreman sam, najzad, da pišem priču o najlukavijoj krađi veka. Tačno je da ne mogu da budem sasvim siguran da je tako bilo. Ali ne mogu ni da ispričam da se to nije dogodilo. Novinarstvo mi to ne dopušta. U svakom slučaju, samo se radi o tome da priču treba napisati.

- ¹ Araukarija (*bot.*) – južnoameričko crnogorično drvo (*Araucaria excelsa*), araukarija ili sobna jela. (Prim. prev.)
- ² Vrsta jednostavne seoske kočije na dva točka, koja se dosta koristila u Argentini. (Prim. prev.)
- ³ Demi-mondaine (*franc.*) – žena iz polusveta. (Prim. prev.)
- ⁴ Demi (*franc.*) – polu. (Prim. prev.)
- ⁵ Vrsta španske kartaške igre. (Prim. prev.)
- ⁶ Soufflé (*franc.*) – dah. (Prim. prev.)
- ⁷ Marron glacés (*franc.*) – glazirano kestenje. (Prim. prev.)
- ⁸ Quelle décadance, mon ami, quelle décadance (*franc.*) – Kakva dekadencija, moj prijatelju, kakva dekadencija. (Prim. prev.)
- ⁹ Peut-être, Aliaga, ne croyez-vous pas? (*franc.*) – Možda, Aliaga, zar ne mislite tako? (Prim. prev.)
- ¹⁰ Lui même (*franc.*) – lično on. (Prim. prev.)
- ¹¹ Bien sûr (*franc.*) – naravno. (Prim. prev.)